

УДРУЖЕЊЕ ДРАМСКИХ ПИСАЦА СРБИЈЕ
ПОЗОРИШТЕ “МОДЕРНА ГАРАЖА”

БЕОГРАД 2019.

Едиција *Савремена српска драма*
КЊИГА 57

Издавачи:

УДРУЖЕЊЕ ДРАМСКИХ ПИСАЦА СРБИЈЕ

11000 Београд, Господар Јевремова 19

ПОЗОРИШТЕ “МОДЕРНА ГАРАЖА”, Мајке Јевросиме 30

www.drama.org.rs

biljana.ostojic@mpus.org.rs

За издаваче:

Миладин Шеварлић

Момчило Ковачевић

Бољдан Пејковић

Одговорни уредник

Миладин Шеварлић

Главни уредник

Биљана Остојић

Редакција:

др Бошко Сувајџић

Радомир Пујић

Симојан Срдић

Иван Панић

Коректура

Ауџора

Ликовно и техничко решење

Ново Чођурић

Припрема за штампу

Светозар Спанкић

ISBN 978-86-85501-56-2 (УДПС)

Штампа и повез:

“ГРАФОРЕКЛАМ”, Параћин

Тираж: 300 примерака

Издавање ове публикације подржала је Градска
управа града Београда – Секретаријат за културу

САВРЕМЕНА СРПСКА ДРАМА

57

НОВОСАДСКИ САЈАМ

6. МЕЂУНАРОДНИ СЕЛФОН ФЕСТИВАЛ

НАГРАДА ЛАЗА КОСТИЋ Д Р А М А

за пројекат

САВРЕМЕНА СРПСКА ДРАМА

Музеј позоришне уметности Србије,
Удружење драмских писаца Србије и
Завод за проучавање културног развоја Србије

ГЕНЕРАЛНИ ДИРЕКТОР

Мироslав Копривица

ПРЕДСЕДНИК ЖИРИЈА

Мироslав Копривица

У Новом Саду, 19. 4. 2000.

САДРЖАЈ

СТОЈАН СРДИЋ РАДИО ДРАМЕ

Бујица	7
Магла	29
Сахрана	49
Игра	71
Ђопави људи	97
Максим Црнојевић	127
Зимска башта	151
Ученице	175
Исус	201
Тишине Косова	211
Сеобе	235
Глуво коло	257

Библиографски подаци о изведеним радио драмама	273
Белешка о аутору	275
Рашко В. Јовановић: <i>Стијојан Срдић</i> <i>као радио-драмски аутор</i> (Поговор)	277
Едиција <i>Савремена српска драма</i>	281

Бујица

Напомена: Аутор се, у прве четири драме, које су дијалектолошке (босанско-крајишки говор), није у свему придржавао правописа, те су штампане без апострофа.

ЛИЦА:

ЛОВРО, отац

МАЈКА, мајка

МИЛКА, њихова кћи

*Чује се жрмљавина, њљушћиање кише, и у даљини пошмула шуй-
њава која на крају постојаје јака и рушилачка.*

*Овој шуйа се све чује мало слабије, све до ошварања прозора када
фијук ветра постојаје изузетно јак.*

Мешају се шуйи ударици дрвених кајака и узнемирени лавез шаса.

Јавља се звук гусала; слабије, ша све јаче.

МИЛКА: Како пада! Ово је ужас!

ЛОВРО: (Тихо)
А!?

На тренутак утихну звук гусала.

МИЛКА: Поломће све капке! Још резе ниси направјо!

ЛОВРО: А'а

МИЛКА: Таћа, 'ош престати с тим гуслањем!? Излуђује ме болан
то цијукање.

ЛОВРО: (Закашља се)
А'а?

МИЛКА: Таћа, 'ош престати с тим цијукањем више?

ЛОВРО: А'а... Саћу бона, само док одгуслим Бановић Страињу.

(Гусли јаче... Пева)

Нетко бјеше Страинићу Бане/ Бјеше Бане у маленој
Бањској/ У маленој Бањској крај Косова/ Да такога не
има сокола/ Једно јутро Бане поранио.

Песму прекида њлач дешиша.

Прозор се зашвара; шумови сшоља: жрмљавина, киша... су слабији.

ЛОВРО: (Смеје се)
Види јопет дидиног јунака!

Деши и даље њлаче.

Ловро се смеје.

Прешаде да гусли.

МИЛКА: Ето видиш! Уплашило се, мајкино злато. Саће тебе маја
подојити.

ЛОВРО: Није се он од мене препо. Гладан је.

МИЛКА: А'а. И, упишо се... Гаде мали! Сав си мокар.

Деши њлаче, њлаче.

ЛОВРО: Ако је. Дидин унук. Да га дид малко помилки.

МИЛКА: Чекај да га подојим. Окрен де се.

ЛОВРО: Зашто!?

Дуѓа њауза ѡролази у сѡљашињим звуцима и халајљивом сисању.

МИЛКА: Немој ме глети док га дојим. Стидљива сам.

ЛОВРО: Стидљива! Пред ћаћом!? Зашто!? Обоје сте лијепи, брате. И, лијепе сисе имаш! Праве материне.

МИЛКА: Ђаћа!

ЛОВРО: Исте њезине! Бијеле ко млијеко!

МИЛКА: Шта т је!? Како ме то гледаш!?

(Пауза)

Како мореш!?

ЛОВРО: Па добро... Де. Лијеп је. Биће исти ти. Да, да.

(Дуѓа њауза)

Кад би му ћаћу знао, било б ми некако лашње.

МИЛКА: Јеси л се насисо? Још да те пресвучем, па да спаваш.

Дејте задовољно ѓуче. Исѡрекидан, врскав смех.

ЛОВРО: Како пада!... Е, кад б му ћаћу знао.

МИЛКА: Ђаћа болан, дај, пушти ме! Знаћете кад буде вријеме... Пао с под њезин утицај... Није копице, и шта више оћете!? Де, придржи га мало. Спремила б и нама нешто за јело. Кашње ћу га успавати.

ЛОВРО: Каће т матер доћи?

МИЛКА: *(Глас је удаљен)*

Не знам. Рекла је ако могне, да ће до вечере стићи.

Пауза.

Киша... Киша.

Кораци који се удаљују.

ЛОВРО: Ах!

МИЛКА: *(Још, удаљено)*

Шта велиш?

ЛОВРО: Реко, што пада, Славу јој њезну!

Исти звуци као на ѡочетку: ѓрмљавина, киша... киша, ѓрмљавина.

Кораци који се ѡриближавају.

Звечкање ѡосуђа.

МИЛКА: Ево мало кајмака и пршуте. Ручак ћу кашње приставти, кад она дође.

Ойей, ѿлач дејейѿа.

ЛОВРО: Узми га. Изгледа да се јопет упишо!

МИЛКА: Па како и не би? Од кад сам дошла, ово не престаје. Љето је, а ладно је ко у касну јесен.

ЛОВРО: Већ десети дан. Ти дидин клапац не плачи. Престаће ово па ћемо, јопе јањцима. Прави си мушкарчић... Куроња дидин.

Јак удар зрома.

МИЛКА: Чујеш ли?

ЛОВРО: Боме, близу је дрмнуло! Вако није било од кад нам је кућа ношена.

МИЛКА: Дај де ми ту пелену... Ето, ту... А кад је то било?

ЛОВРО: Па, богами, има пуни триест година... Била си гњака, ко тај мали саде. Да. Баш ко он саде.

Пауза.

Само се чују сѿољашњи звуци.

МИЛКА: Шта т је!? Што с тако пребљедјо!

ЛОВРО: А... Шта ш, било је суђено.

МИЛКА: Шта болан причаш!? Како суђено?

ЛОВРО: Да, дијете моје. Суђено је било.

МИЛКА: *(Кроз смех)*
Како!? Не разумијем!

ЛОВРО: Тако је вавјек кад неко згријеши.

МИЛКА: Згријеши! Ко је згријешио?

ЛОВРО: Ман то. Преви дјете и нос га спавати.

МИЛКА: Нешто кријеш?

Пауза.

ЛОВРО: Ваљда ће ова киша данас престати?

МИЛКА: Што не кажеш?

ЛОВРО: Шта то?

МИЛКА: Па то, то, како је кућа ношена.

ЛОВРО: А, то... а'а.

МИЛКА: Кажи, кажи шта је то било.

ЛОВРО: Било, не поновло се...

МИЛКА: Све неке загонетке!

ЛОВРО: Било па прошло. Ваљда се неће поновти? Нема саде грјешника.

(Као за себе)

Да ли и нема? А?

МИЛКА: Шта болан причаш!?

ЛОВРО: Не наваљуј...

МИЛКА: Оћу да м све кажеш! Како је то и зашто је било? Оћу да знам ко је то и како згрјешлио. Разумијеш!

ЛОВРО: Иста с матер! Бољеће те.

МИЛКА: Ако. Нека и боли, али оћу да знам.

Дубок Ловрин уздах.

Плач деијетца.

Киша... ѓрмљавина... Кресање шибице.

ЛОВРО: Немој, дијете. Приче о животу нашем, сурове су ко камен овај, наш, сиви. Суровији од мрки курјака.

МИЛКА: Знам ја какав је овђе живот. Живла сам и ја на овом камену пуни дваест година... Кријеш, кријеш нешто од мене.

Пауза.

Шумови сјоља су јачи.

ЛОВРО: Добро. Добро. Успавај малог.

МИЛКА: Нека га. Шта он разумије!?

ЛОВРО: Нос га! Желим да ти сама ово чујеш.

Кораци који се удаљују.

ЛОВРО: Шта м је ово требало!? Како јој саде рећи? Како?... Киша и ово пасије вријеме... Вако је и ондакарце било и није престајало све до оног. Проклет сам ја чоек. Проклет сам се и родио. Треба она то да зна. Триест година јој је. Разумјеће. Да. Бистра је и лијепа. Пуни десет година није била код куће; школа... посо...

Шкриџа ошварана-зшварана врашца.

Кораци који се приближавају.

МИЛКА: Шта то причаш!?

ЛОВРО: Онако... Је л заспо?

МИЛКА: Је... Ај, причај.

ЛОВРО: Сједи. Сједи дјете моје и добро ме слушај, али да знаш; ништа, ама баш ништа лијепог и доброг неш чути... Много, много ћете бољети ово што ти буднем говорјо.

МИЛКА: Не околишунј! Нисам дијете. Почни већ једноч!

ЛОВРО: Оћу, ал немој се послјије кајати када будеш све чула...

МИЛКА: Побогу! Почни!

ЛОВРО: Нестрпљивост! Врлина ил мана младости... Реко ти да је кућа ношена прије равно триест година.

МИЛКА: Да. И?

ЛОВРО: Згрјешили смо. Тако је вавјек кад неко згрјеши. Одма га стигне казна. Да л божија ил ђаволска, то нико не мере знати!

МИЛКА: Згрјешили! Колко ш пута то споменути!? Боже ћаћа све причаш нешто, а ништа не казујеш.

ЛОВРО: Морам тако... Тешко је причати о нечем што накази и каља људски род. Ко згрјеши, кажњен бива.

МИЛКА: Молим те, ајде више! Кажи већ једноч ко је то згрјешео?

Пауза.

Сјољашњи звуци су јаки.

ЛОВРО: Ја дјете! Ја и матер твоја... Нас двоје направисмо велку срамоту. Срамоту кући и селу... и цјелом свјету ово-земаљском.

МИЛКА: Први пут чујем! Не знам за то.

ЛОВРО: Добро, добро...

(Тихо)

Знаш л ти, дијете моје, да је твоја матер мени сестра!

Тајац.

Све надјачавају сјољни звуци.

Онда, женски јавк.

МИЛКА: А јооој! А јоој!!!...

(Плаче, рида јавче)

Лавез йса. Снажан. Узнемирујући.

ЛОВРО: Истина дијете моје. Истина је ово што сом ти реко. Мирно саслушај ову причу, ово што ти будем говорјо. Твој плач и сад нањети ти бол, ништа неће промјенити, а и прошло је толко година... Де, дедер. Умир се.

Грмљавина...

Киша...

Вейар...

МИЛКА: (Кроз њлач)
Кааако... Каааакооо!?

ЛОВРО: Ја и матер твоја, дјете моје, дјеца смо од два брата.

МИЛКА: Аааа! Како сте могли!? О, божеее!!!

ЛОВРО: Како смо могли? Ето, могли смо.

МИЛКА: А, зашто?... Зашто, ћаћа?

ЛОВРО: Младост свашта учини не мислећи на пошљедце.
(Пауза)
Ко најмлађи, често смо гонили жито у млин. Знаш ће је то... Пјешке се ишло.

МИЛКА: А јооој!

ЛОВРО: Тако једноч, десло се да смо у млину морали остати три дана да се жито самеле. Млин је био у квару. За то вријеме ноћијевали смо у појати поред млина. Спавали смо заједно, под једним биљцем.

МИЛКА: И раније сте?

ЛОВРО: Да, ал се никед није десло то што се десло те ноћи.
(Пауза)
Бога л јој њезиног што пада! Већ се помало и бојим.

МИЛКА: Како мореш сад о киши!?
(Јауче)

Нека је нека пада, но да се ово вани чује.

ЛОВРО: (Насмеја се)
Сем тебе дијете моје, ово свако зна. Од тебе се то крило. Сви су крили; и мало и велко у селу, да се та срамота не шири по свјету.

Стијанка.

Киша. Киша...

Далека стијњавица.

МИЛКА: Причај даље.

ЛОВРО: Били смо заспали, кад сам се ја око поноћи пробудио.
Ишло ми се напоље.
(Пауза)

Не знам колко сам осто, ал кад сам се вратио, у оном полумраку ми се учини да се твоја матер покрену. Биљац спаде с ње. Била је без цардзе, само у блузи. При слабој мјесечини, помоли се њезна голотиња.

Дужа њауза.

МИЛКА: Што си стао?

ЛОВРО: Стадо, јер се те слике сјети ко да је саде видим. Продркто сам. Само сом је гледо и осјећо како м крв у главу навире.

МИЛКА: Јооој, хааахааа!

ЛОВРО: Дијете, не прекидај ме кад сом започо! Тад сом први пут видио голо жемско... Тад сам први пут видио оно о чему се по буцама прича.

Милка јауче, ѿлаче...

ЛОВРО: Шта да радим? пито сам се... Ћио сам изаћи.

МИЛКА: *(Кроз ѿлач)*

Па што ниси? Гледо си је, па ниси ћио.

ЛОВРО: Ма реко ти; крв м је наврла у главу. Нисам знао ће сом, кад ме она зовну: „Ловро“ вели. „Ће ш?“ Глас ко да није био њезин. Ко да је била нека друга, коју никед до тада нисам ни видио ни чуо! „Ај лези“, вели она. „Сва сом се смрзла. Не стој тамо. Дођи. Покри ме.“... Ко да је и саде видим у оном полумраку.

МИЛКА: А ти?

ЛОВРО: Окрену се њојзи и виђо је ће скида блузу. Смијуљила се. „А што се скидаш, кад си се смрзла?“ питам је, а једва сом чуо свој глас. Знао да је треперио ко јасиково лишће.

МИЛКА: А она?

ЛОВРО: Она ништа.

МИЛКА: Како ништа!?

ЛОВРО: Па тако. Само се смијуљ'ла и глела ме... Ни сам не знам колко.

МИЛКА: Ти си још мого изићи, па што ниси?

ЛОВРО: Мого!... Море бит да јесам, ал сом био ко омађијан. Ни покрено се нисам све док није рекла: „Дођи, улажа м се изгледа увукла у блузу па м смета.“

МИЛКА: И ти си јој повјерово?

ЛОВРО: А зашто и не би!?

(Пауза)

Дијете моје, мени мозак тада није ни зеру радио. Није ни мого, кад м је стално пред очима била њезна голотиња... Бјела ко мјесечна...

МИЛКА: И?

ЛОВРО: Пришо сом, и сјео поред ње, на мјесто на ком сам лежо. Нисом гледо у њу, ал сом осјећо да она у ме не гледа, већ пиљи. Рече м да легнем. Послушо сам је и лего. Били смо окренути леђима, једно другом. Покушаво сам заспати, ал се није дало.

Пауза.

Тишина и дубок мушки уздах.

Сјоља дойиру све снажнији шумови кише, удари вејира, ѓрмљавина, ѿујћњава.

МИЛКА: *(Тихо)*
Што си стао!?

ЛОВРО: Чујеш?

МИЛКА: А!

ЛОВРО: Учини м се ко нека тутњава озго са Озрена. Вако је и ондакарце било.

МИЛКА: Само т се чини. Стално грми. Настави.

ЛОВРО: Да. Море бит да м се учинло. Боље б било да престанем. Наставћу други пут.

МИЛКА: Не. Оћу саде да чујем све. Разумјеш. Све. Оћу да знам какао сом се родла.

ЛОВРО: Свако б то вољо знати. Свако... Камо среће да т ово нисам ни спомињо, а камол причо!

МИЛКА: Молим те, настави. Настави због истине коју толко спомињеш...

ЛОВРО: Ђе оно стадо?

МИЛКА: *(Дрхћавим ѓласом)*
Лего с поред ње...

ЛОВРО: Да. Лего сом и покушаво заспати, ал нисом мого... Покушаво сом ал, реко ти, није м се дало. Ко да сом осјећо да ће се нешто дести...

МИЛКА: Зна си. Чеко с то! Чеко с да она прва почне да б теби било лашње!?

ЛОВРО: Не! Немој тако! Ништа нисом чеко. Ништа нисом знао, ал сом имо осјећај, мени до тада непознат... Цјело тјело м је треперло и нека врућина са ладноћом је пролазила кроза ме... Ни сам нисом знао колко је времена прошло, кад ме она шапатоm зовну: „Ловро, скини пришњак. Сву ме изгреба.“

МИЛКА: И ти с је послушо?

ЛОВРО: Несвјесно седо и поче га скидати...

МИЛКА: И?

ЛОВРО: ... Отворде мало тај пендер!

МИЛКА: Шта т је!?

ЛОВРО: Ко да ме нешто гуши... Ах.

(Гуши се)

Боже, шта л је ово!? Никед м овако није било!

Кораци који се удаљују.

Ошваране прозора.

Спољни звуци су веома јаки.

Јака шуйњава са свих страна.

Ошваране прозора. Чује се све јача киша.

МИЛКА: (Мало удаљено)

Ово никед неће престати!

ЛОВРО: Има л магле?

МИЛКА: Озрен је сав у магли. У облацима, спуштају се... Је л ти боље?

ЛОВРО: (Улашено)

Затвори.

Зашваране прозора.

Спољни звуци су мало слабији.

МИЛКА: Шта т је саде!?

ЛОВРО: Бојим се.

МИЛКА: Чеге с бојиш?

ЛОВРО: Вако је и ондак било. Киша. Магла са Озрена... Све је исто.

МИЛКА: Крстиш се!

ЛОВРО: Понекад... Можда ће помоћи?... Да наставим?

МИЛКА: Настави, настави... Немој ме тако глети.

(Пауза)

Настав де ћаћа.

ЛОВРО: Добро... Таман сам навуко пршњак на главу, кад се она придиже. Нако гола, сједе поред мене... и, поче ме некако чудновато глети...

Дужа пауза.

МИЛКА: Причај... Шта т је!?

ЛОВРО: И саде сам задркто од мени нечег непознатог, кад се сјети како ме она обувати ово овуда. И стисну ме.

Мушки узбуђен љас.

Женски врисак.

Ошимање.

МИЛКА: Јој! Не дирај ме!... Даље од мене...

(Вришићи)

Бјежи... Бјежи даље!

ЛОВРО: Опрости ћери... опрости!

МИЛКА: Бјежи, бјежи од мене!

ЛОВРО: Опрости... опрости!

МИЛКА: Не дирај ме.

(Вришићи)

ЛОВРО: Мени руке изнад главе. Ништа не вдим, а она ме стиска. Укочјо сам се!

МИЛКА: Камо среће да се из оног сјеника никад живи нисте промол'ли. Ооо, божеее!

ЛОВРО: „Сејо“ , реко јој... „Ма сејо, шта т је?...“

МИЛКА: А она?

ЛОВРО: Она се насмијала, обал'ла ме на леђа... Нагла нада ме... Лице м је додиривало њезне голе сисе... Што су биле лијепе! Ко твоје данеске! Рекла м је: „Зар и неш? Види и. Ваке ниједна у селу нема. Твоје су. Знам да с ме често на Рибњаку гледо, кад сам рубне и себе прала. Узми и. Узми! Само су за те. Нико и сем тебе неће моћи барнути!“ Полудјо сам од ти рјечи. Више нисам знао за се.

МИЛКА: А, зато си мене нако гледо, док сам малог дојила!

(Плаче)

ЛОВРО: О, да... Ха...

МИЛКА: Боже, ко ме створи!

ЛОВРО: Кад се сјетим оне љепоте.

МИЛКА: Ово је ужас!

ЛОВРО: Сав сом сам се најежјо. Мислио сом да сам је гуру, ал нисом. Ја сам њу на се привлачјо. Она м је помагала. Па одједноч, нако гола, раскречена, сједе на ме. Била је тешка, тешка, а мени наједноч лака, ко перо ластавчје.

МИЛКА: Што се нисте убли?

ЛОВРО: Убли!?

МИЛКА: Да. Одма!? И себе и њу. Што нисте!? Што?

Плаче.

Јауче.

Кука.

МИЛКА: Да. Требо с убти и себе и њу. Требо. Требооо!

ЛОВРО: Ја дјете нисом знао ће сом; да л на земљи, ил облацима. Од неке обамрлости нисом имо снаге ни да дишем. Гледајући је нако голу, голцијату нисом знао што се збива. Вјерујем да ни она није знала... Ајде, не плачи! Реко сом ти да ће те бољети ово моје казивање. Па да. Реко сом.

(Пауза)

Те ноћи нисмо спавали, нисмо ока тренули... Тек пред зору, смо мало заспали. Кад смо се пробудли, ко да ништа нисмо сваћали. Ко да смо били неки који се не познају, који су се први пут срели и дали једно другом у помами која нас је надјачала.

Киша лије...

Добује њо сџаклу.

Добује њо свему.

Све љраје, љраје...

МИЛКА: Да л сте се бар застидли?

ЛОВРО: Застидли!? Не знам... Шта је у том моменту значјо стид? Шта б значјо? Ништа. Ни кајање, ни стид не вриједе посље учињене ствари.

МИЛКА: И шта се кашње збивало?

ЛОВРО: Кашње смо то радли, кад гођ смо ћели... На њиви, у појати, соби, трапу. Свуђе, ће б нам се нашла прилка.

МИЛКА: И докле сте тако, кријући?

ЛОВРО: Све док нас једноч, ћаћа није затеко.

МИЛКА: А, јооој!

ЛОВРО: Било је то доље у Барама. Ћио нас је убти.

МИЛКА: А што није? Славли би га.

ЛОВРО: Урадјо б он то, да није било његове матере, наше бабе. Спрјечла га је.

МИЛКА: Није смјела. Није! Требала му је помоћи. Требала. И како сте се узели?

- ЛОВРО: Па... она, баба је наредла. Њу су сви слушали. Наредла је, ал је рекла ко да се нада Свевишњем да ће нас казнити.
- МИЛКА: Није смјела.
- ЛОВРО: Бог ће га знати.
- МИЛКА: А село?
- ЛОВРО: Ништа нису знали док се нисмо вјенчали. А кашње, нико с нама није говорјо. Ни с нама ни са нашима. Нас двоје смо морали из куће. Наши су нас оћерали. Живли смо у једној кошари, док нешто куће на истом мјесту, ће је и ова, нисмо направли. Ја сам се убрзо запослио, доље на пилани.
- МИЛКА: Је л вам неко долазио?
- ЛОВРО: И сама знаш да није.
(Пауза)
Знам, често си нас ко мала питала, што нама нико никад не дође. Чак ни за Божић ни славу никог нема. Сем Јаниша никог није било. Годну за годином, то се све мање спомињало, па су неки људи почели и навраћати. Али, ни дан дањи нас не воле, ко да нам завиде.
- МИЛКА: Завиде!/? А на чему то?
- ЛОВРО: На нашој 'рабрости.
- МИЛКА: А јооој! Тек сад знам зашто су ме у школи и свуђе ће сам била, нако чудновато глели, а нико м ништа није говорио. Ко да су сви знали и ко да су ме сви жал'ли. Ништа нисам знала. А они сви јесу.
- ЛОВРО: Реко ти да се крило. То је била срамота цијелог села. Наши то нису могли издржати. Годну за годном, сви поумираше. Неки од стида и жалости, а неки од болести и тегоба рата које су се још осјећале. А тек је прошло пет година од њега.
- МИЛКА: (Тихо јауче)
А што ме није побацла одма, боље б било?
- ЛОВРО: Ондак се то није могло. Доктура није било. А и да је, послјије тебе родло б се друго... Исто би било. Тако је било писано и против тога се није могло.
- МИЛКА: Писано! То је само твоје правдање!
- ЛОВРО: Није то. Сигурно није то... Па ето, како објаснити, разумјети то, да се мјесец дана по твом рођењу појавше исте вакве кише? Исто вакво вријеме, кад нам кућу и све што смо блага имали однесе. Срећом, тог јутра с добила неку

врућицу па смо те доктуру у други срез морали водти. Вратли смо се овноћ. Невријеме је било стало. А кућу и све око ње, нашли смо доље код цесте.

(Пауза)

Ето, то је била казна.

МИЛКА: То није била казна.

ЛОВРО: Како!?

МИЛКА: Па чим смо остали живи, то није била казна. Тај, у кога ти вјерујеш, није нас казнио. Да постоји, другачије б то било.

ЛОВРО: Дијете моје, јопет ти велим, смрт ће нас једноч стићи. Прије или кашње, сведно је.

МИЛКА: Није.

ЛОВРО: Није!?

МИЛКА: Да сте посље свега одма умрли, мене не би било. Не би било плода ваше покварене жеље. Требали смо сви у тој кући нестати ко да нас никад и није било.

ЛОВРО: Зашто ти? Ти ниси ничему крива.

МИЛКА: Али ја сам сјеме и плод ваше лудости. Осјећам се ко да сам постала од дви животиње.

(Плаче)

Зашто живти? За кога? О, боже како је свијет зао. Све је ово ужас! А јооој! Ужас!

Јауче. Плаче.

Све дуго тираје.

Једва чујни плач деицеца.

ЛОВРО: Није ужас ко што ти велиш! Све је то ћери моја, живот. Никед, дијете моје нико није сазно разлог свога живљења. А поготово ми који живимо на овом камену. Шта значи наш живот? Једно велко ништа. Ништа. Сем да се у камен претварамо. За вакта постајемо тврђи од њега. Све недаће и даће преживимо, а да сузу не пуштимо.

МИЛКА: Али, ја не могу доћи себи од свег овог. Од тога да си ми ти отац и ујак, а матер ми је још и тетка... Животињски, животињски, је то... Ко пси... вуци.

ЛОВРО: Слушај. Ако б то чоек тако посматро ко ти, полудјо би. Није то тако ко што ти мислиш. Мораш нас разумјети. Знаш л ти, да су овђе многи полудли прије но што су се оженли или удали. То се није смјело радти, сем не дај

боже са булама ил Циганкама, кад кроз село наиђу. Јаче је то од чоека... Ето, јаче је било и од тебе.

МИЛКА: Како!?

ЛОВРО: У помами којој се ниси могла отети, и дјете с добра.

МИЛКА: Није то исто.

Киша је све јача.

Већар и жрмљавина уливају сјирах.

Одједном лавези њаса долазе са свих сјирана као ехо.

ЛОВРО: Ни ћаћу му не знам. Ко зна да л ћу икед знати?

МИЛКА: Знаћеш.

ЛОВРО: Каде? Дошла с из бјелог свијета и дијете у нарамку доњела. Ништа т нисам казо.

МИЛКА: Ниси, јер ниси имо образа.

ЛОВРО: Имо сом. Моје с дијете.

МИЛКА: Али...

Туињава је све јача.

Зачу се њаљач деићеи.

МИЛКА: (Уиљашено узвикну)
Ћаћа!

Све иуињи.

Речи се једва разазнају.

ЛОВРО: (Виче)

Кад л ће ова киша престати? Дете плаче, плаче... Мали плаче...

МИЛКА: Уплашио се!

ЛОВРО: Па, не износ га!

МИЛКА: (Удаљено)

Јопе се упишо!

ЛОВРО: Па да шта ће. И он је живи створ. И ти си после они киша била таква. Само га пресвуди. Јопе ће он заспати. Ово вријеме сваког успава, а камол не б њега. И ја б малко дремно, ал се бојим десће се нешто.

Пауза.

МИЛКА: Добро ћаћа, зар б ти могло спавати после свега што с ми реко?

ЛОВРО: Да. А зашто не б могло!?

МИЛКА: Тебе занчи ово што с ми казо, није погодно!

ЛОВРО: Ма сто пута сом ја све ово себи испричо и напричо. Сваку слику дана и ноћи овог прошлог доба знам... Но бојим се ја овог времена саде, да се у нешто не изроди.

Спољашњи звуци као да се домилају и само да жруну.

МИЛКА: Добро, а што је она морала у град!?

ЛОВРО: Знаш ти њу и њезне снове. Каже да данима сања неко писмо и ето... Њу ни сам Бог не б могло смети с онога што она науми. Каже, да је то лош сан. Да ће баш данас добти лош глас.

МИЛКА: Зато је она малог сви ови дана некако чудновато глела! И све је нервознија била!.. Синоћ га је чудновато глела да сам се уплашила.

ЛОВРО: Свати једноч. Ти ниси ништа крива. Ти си оно што је из младости настало... Имаш овог малог. Због њега све ово мораш заборавити. Због њега мораш живити!

МИЛКА: Како ти то једноставно говориш! Ко да ничег никад није било.

ЛОВРО: Не говорим то ја, дијете моје. То живот говори. То говори онај који управља нама. Од његове палице, од његовог погледа, чоек не мере побјећи. Крила орлова да има, па не б могло. Чоек је тако мала стварчица, да се њиме најлакше играти. Бациш га и корлуташ га, ко зна колко пута, исти пута, а он никед, ама баш никед не научи да се том бацању и том корлутању одупре.

МИЛКА: Није, није, тако ћаћа. Није. Чоек сам себи уређује живот.

ЛОВРО: Мислиш?

МИЛКА: Сигурна сам.

ЛОВРО: Ја дијете моје, никед не могу ни у шта бити сигуран, сем онда кад осјетим чупање у трбуву. Тад једино засигурно знам, то значи глад. Све остало само долази. За трен, за један трептај чоечијег ока, све се измјени, а да тога ниси свјесна. Ево. Да сом знао шта ће се све из оне вечери у млину изродити, никед не б' лего са твојом матером. Никед. Па макар ме овђе на ватри пекли.

Јако зајрми, зајиуињи.

ЛОВРО: У, свеца му!

МИЛКА: Шта је!?

ЛОВРО: Погледај како се магла ваља низ Озрен. Није магла већ, облаци и магла. Још мало па ће и гребље прекрити. Шта ли она тмуша у себи крије? Цијели дан осјећам ко да се васцјели Озрен у магли порађа и ваља нашој кући. Бојим се дијете моје. Бојим.

МИЛКА: Она водојажа, кад је настала?

ЛОВРО: Ондак кад је кућа ношена. Да. Била је то силина. Кад је наишла преко гребља, све је гробнице и крстове извал'ла. Кости, камење, земља, кућа... Све је то помјешато. Зауоставло се доље у окрајцима и њивама доље поред цесте. Данима се то крчило. Камење је ношено горе, у Страну. Кости, крстови, поново у гребље враћени.

МИЛКА: Сами сте то радили?

ЛОВРО: Не. Цијело село је радло. То је била несрећа. Овђе, у несрећи сви су исти. И нама су око куће помагали. Помагали су нас, а мрзили нас. Такав је свијет овђе.

МИЛКА: Све је то чудно!

ЛОВРО: Да за тебе, ал за неког ко на овом камењу проведе вјек, ништа и никад није чудно. Овђе је све препуштено судбини. Ниђе и никамо се нико не жури, сем вас млади сада. Све се чека да живот ил смрт дође. Једино ако се неко стран и туђ почме отимати о ово, ондак се враћамо себи и не дамо.

Туйњава је пошмула... јака...

ЛОВРО: Бојим се ове тутњаве.

МИЛКА: Ма, ајде ћаћа, да се у бујицу претвара, досад би већ дошла.

ЛОВРО: Купи се то, купи, па наједноч бубне и све оде врагу.

Ошварање прозора.

Спољашњи звуци су ужасавајући.

Близу су.

МИЛКА: (Удаљено)
Ћаћа!

ЛОВРО: Еј!

МИЛКА: Кроз прозор се ништа не види! Од таме се ништа не види!

ЛОВРО: Још грми! Ријетко будне магле са грмљавином! Само вође, ништа није необично.

МИЛКА: Затворћу. Смрзо' се.

ЛОВРО: А лето је!

Плач дејтејџа.

МИЛКА: Јопет се пробудио! Е, јадник!

Рика љоведа, рзање коња...

Лајање паса.

Киша... џуџињава... ѓрмљавина.

ЛОВРО: И марва је немирна. Не излази од кад су кише почеле.
Узнемирила се. Нешто осјећа.

МИЛКА: Ђаћа, молим те, не призивај несрећу. Стално ти је то на уму.

ЛОВРО: Добро, де. Ајде, иди дјетету. Престаћу.

И даље џлач дејтејџа.

ЛОВРО: Престаћу и ја једноч. Сви ћемо једноч престати и не-
стати. Иди код њега сине. Легни и ти.

Кораци који се удаљују.

Оџварање-заџварање враџа.

Сџраховиџи џресак и ѓрмљавина.

МАЈКА: Ух!

ЛОВРО: Ти! Жено!

МАЈКА: Јој. Ужас! Сва сом мокра.

ЛОВРО: Како стиже!?

МАЈКА: Ложи ватру да се огријем. Мокра сом до голе коже.
Пристави каву.

ЛОВРО: Како с дошла?

МАЈКА: Радничким.

ЛОВРО: Па, колко је то сати?

МАЈКА: Пола четири.

ЛОВРО: Већ!

МАЈКА: Да.

ЛОВРО: (*Узбуђено*)

Мислио сам да је мање, много мање.

МАЈКА: Шта т је?... Ђе Милка?

ЛОВРО: У соби је. Легла је мало с малим. Стално се бруди због
ове тутњаве и грмљавне.

МАЈКА: А!?

ЛОВРО: Што с тако пребљедла!?

МАЈКА: Од ладноће.

(Пауза)

Ври вода.

ЛОВРО: И? И?

МАЈКА: Шта и?

ЛОВРО: Што с ишла у град?

МАЈКА: Па, јутроске сом ти казала.

ЛОВРО: Због сна?

МАЈКА: Да.

(Пауза)

Не знам ни сама. Нисам могла издржати па сом морала
изаћи из куће. Мисл'ла сам да ће м бити мало лашње ако
неће одем и буднем сама.

ЛОВРО: Не разумијем те! А сан?

МАЈКА: Нако... Он ми је саде био изговор. Знаш, имам неку муку
у утроби. Ко да ће се нешто ружно дести.

ЛОВРО: Како! Твој те сан никед не вара. Рекла с, да ш добти неки
глас, неко писмо.

МАЈКА: Је, је... ал, реко ти, био је то изговор. Мој сан никед није
говорио о неком писму већ о неком злу које ће се на нас
ко камење срушти.

ЛОВРО: Да, да. Знаш л ти који је данеске дан?

МАЈКА: Да. Што ти паде на ум!?

ЛОВРО: Жено, бојим се!

МАЈКА: И ја. Ето, од каде оно Милка са малим дође, нисом
мирна. Неки се стра увуко у ме...

ЛОВРО: Жено, ја сом њојзи све казо.

МАЈКА: Шта!?! Шта с јој реко!?

ЛОВРО: О нама. Ко смо и шта смо.

Мајка њихо врисну. Чу се звук разбијеног порцелана.

МАЈКА: Реко си јој!?

ЛОВРО: Јесом. Моро сом.

МАЈКА: (Кроз њлач)

Моро!?

ЛОВРО: Да. Уплашло ме ово вријеме. Ко да злу слуги.

МАЈКА: Шта је она рекла?

Женски плач.

Кукњава, али тиша.

ЛОВРО: Шта б рекла. Једног трена м се учинло да ће полудти. Ал, канда се умирла? Де. Смири се.

Језива тиштина која се приближава.

МАЈКА: Чујеш ли?

ЛОВРО: Шта?

МАЈКА: Чујеш ли како тутњи?

(Кука)

Милкааа. Ооо, Милкааа!

Грмљавина је све снажнија, киша све јача, а разарујућа тиштина се приближава.

Свока је узнемирена, као да се оћима са ланаца.

МИЛКА: *(Вришићећи)*

Ћааааа... Матер... Брзо напоље... Брзо напоље. Бјежмо

... Бјежете...

ЛОВРО: Дијете шта т је!?

МИЛКА: Бујица... Бујица.

ЛОВРО: Каква бујица?

МАЈКА: Шта то причаш!

МИЛКА: Бујица са Озрена, преко гробља... Бјежмо.

МАЈКА: Јооој. Јооој!

(Буџари)

То је мој сан.

МИЛКА:

Сине мамин. Биће све у реду.

Све је заглушујуће.

Њихови гласови једва се разазнају.

ЛОВРО: Готово је. Све је готово. Господе, буди милостив. Само да се не мучимо.

МАЈКА: Не моли се. Излазимо док није касно.

ЛОВРО: Касно је жено, касно је. Чујеш ли? Ужас је све ближи.

МИЛКА: Шта сам ја крива? Шта смо нас двоје криви? Штааа?

МАЈКА: Заштооо?

ЛОВРО: Нис ти ништа крива... Нисте ви дјецо криви. Нисте. Живот. Он је крив. Он...

Све преки ужасна шупњава.

Ломљава и прасак су помешани са њиховим крицима, јауцима...

Ужасно мукање и рика сипоке испуни проспор, да би се после неколико тренутака све утишило.

Киша је престала...

Само се чује тижи лавез са.

КРАЈ

Маїла

ЛИЦА:

М: МУШКИ ГЛАСОВИ: онолико колико их читач ове драме,
редитељ или слушалац жели,

Ж: ЖЕНСКИ ГЛАСОВИ: такође као са мушким гласовима,

ЖИВОТИЊЕ:

Пси,

Вукови,

Коњи,

Овце,

Говеда

ОСТАЛИ:

Гласови деце

Шумови села: слаб лавез њаса, рика ѓоведа, блејање оваца, људски кораџи и акорди босанско-крајишке њесме: „Мала моја њио се ѡако једиши/ја је жељан, а ѡи на њој сједиши“.

М: Бацај већ једноч. И годна море прођи доклен се ти смислиш, шташ бацти.

М: (Дубок уздах)
Стрпи се мало, јебо га ти. Лако је играти са пуним картама...
Ти да имаш ове ко ја, бацјо би.

Песма се чује у даљини... Полажано се ѡприближава.

М: Чујеш! Ко да неко пјева?

М: А?

М: Мо, ко да неко пјева... Ослушн де мало.

М: Чекај болан, кашње ћу.

Певање је скоро сасвим близу.

М: Чујеш сад, а?

М: Је! Баш неко пјева! Мо, ко л то сада, у по дана пјева, ћаћа и оно тамо њиов!?

М: Не б знао рећи. Шта мислиш, ко то море бити, а?

М: Не знам.

Мо, јебо пјесму и њи, гледај у карте и играј. Немој кашње причати како сом крао.

М: Ама, чудим се ко л то море бити, јер, брте, по овој маглуштни сада одати, па још пјевати... !

М: Море бит да су Карини клапци. Они се вала ни црног ѓавла не боје.

М: Имаш право. Само се они могу тако асити.

М: А чега б се и бојали?... Опа! Велка! За њу б и три дана цабе косјо... Па и мала... и бог те мазо! Чега да се боје?

М: Мо, ће је доби, свеца л јој њезног! Никако да мен дође. Показо б ја теби. Магле брте, магле. Ње се треба бојати.

М: Шта им море бити? Ништа, ама баш ништа.

М: Могу неће забасати, па шта ће онда. А?

(Луђање шаком о сѡо)

Е, сад је све моје!

М: Цаба ти. Јопе ниси јачи... Они забасати! Мо, прије б ја и ти, но они. Па зар си заборавио да је Каро по ваквом времену у шуму, у краћу дрва ишо... Болан, најбоље је букве свлачјо, а они, вала вини он... То се не мере дести... Ал, што ће им пјесма, хаћа и њиов!? Зар им плућа нису пуна овог зимског отрова?

М: Нећу ја ово предати, а јок. Само м десет бјежиш! Ја ћу то стићи.

Звуци села.

Највише се чује мушко вабљење оваца, њихово блејање...

Чују се и звона на њима.

Ту је и лавез йаса.

Ж: О, де, добро моје, де. Буд мирна... Ево т једна цукрца, присјела ти дабогда.

Рзање и йројињање коња.

М: Жено, држиш ли ту марветну?

Ж: Држим, а дашта друго радим.

М: Ама, што се једноч не умири, Марију, јој дјевцу коњску!?

Ж: Не знам. Јача је од мене. Ништа јој не мерем, а шећера више немам.

М: Држ је, јер ћу колац и о те и о њу! Ево, већ по сата како је не мерем осамарти, а камол да је узјашем.

Ж: Држим је, јадан не бјо. Реко т, не мерем јој ништа. Одиже ме од земље.

М: Ама, ако те ја одигнем, до Рибњака ш лет'ти. Ни врана ти неће бити равна. Разумијеш, нану ти нанину! Знаш!

Ж: Де, не суј. Што с баш данеске моро поћи? Мого с то и рање завршити.

М: Не мудруј! Позив је за данас, а не за јуче или сјутра, а то говори, главо једна блентава да данеске тамо морам бити, па макар цркла од муке.

Ж: Цркни ти, што б ја... Ђобо моја, буд мирна, ил ће нас овај гад обе коцем.

Кобила зарза.

Лавез йаса.

Мукање говеда.

Храњење оваца... Глас жене која храни овце: „хранилице моје... јање моје... ко м шо глдује, ранила вас ја?...“

Блејање оваца и њен се глас мешају.

М: Не чују се.

М: Ко?

М: Па они Карини.

М: Море бит да су у нечју кућу свратли?

М: Море бит да су у твоју.

М: Што баш у моју!? Шта за њи има у мојој кући? Нит шта појест, нит шта попит. Ето. Због ове маглуштне, ни у град нисам могло сићи... Вељо, што б то они у моју кућу свртали? А?

М: Не бој се болан. Нит ће јести, нит пити,
(*Смеје се*)
већ цурце твоје у буцаку пипкати.

М: А!?

М: Шта с болан тако зино и избегјо те совулагине очи! Имаш дви цурце ко дви јабуке, а брте, мораш признати, и они су виђени момци.

М: Ти то мене, канда зајебаваш!? Знаш болан да ја с Каром не говорим.

М: Што б се то дјецу бригало? Врјеме им је да се гледају. Зар није тако. А?

М: Даћу им ја гледање.

Гребање по сџаклу.

М: Што болан цјело боговетно јутро кроз тај пендер вириш!? Шта мореш видти? Магла и само магла. Озго снјежна, оздо сива. Озго сива, оздо снјежна. Густа и непровидна, сабласна. Ево, дан већ казује подне, оћу рећи сат, а дана није нема. Магла и само магла. Куће се претворле у маглу. И људи су постали магловти. Одају ко да не одају. Стоје ко да не стоје! Чини м се, магла и покреће.

М: Мудролија л твоји, бого мој драги! Мо, ће и тако научи? Даћу им ја гледање.

М: Какве болан мудролије! Ево вако је већ дви недље. Магла и само магла. Оћемо л још једну?

М: Слаб си брате мој слатки, слаб... Ишо б кући.

М: Ђе ш кући!? Је ли ти Мара код куће?

М: Да... А ће б била?

М: Шта се ондак бојиш? Море бит да нису ни сврнули код тебе, а вала, не знамо да л су они, ил неко други. Ко зна ко је?

- Ж: Је л стари...
- М: А?
- Ж: ... пантиш л ти икед вакво вријеме?
- М: Вала јок. Је било зима и мећава, а и магле, ал да се вако нагушти, густа ко сир и непровидна ко ноћ, није било за мог вакта. А да се већ дви недље не диже, богами, то није било, а нит ће бити икед више ко што је саде.
- Ж: Ни за врјеме Турака.
- М: Ни за њиово врјеме. У њиово доба, само чадори и крв, а ни кашње, кад су Аустријанци ушли, ни ондакарце није је било. Чекај. Ондакарце кад је Мркоњић овда одо било је магле, ал није била зима. Мо, бијо сом ти тада бона јунак, ајдук. Ја и Ивћи, а вала, ни садек нисом ништа мање. Ко Мали Радојца сом!
- Ж: (*Смеје се*)
Ај не будали. Вучеш се ко пометна.
- М: А ти, до земље с главу савила, ко да пасеш... Де. Не мудруј, већ подложи ту ватру.
- Ж: Ја сом болан за те Вила Равијојла.
- М: Ја, ја. Још не виђо да с полећела, а ево с тобом сом шесет љета (*Зајјева као уз ђусле: „Полећела Вила Равијојла... “... Смеје се*)
Де стара, шалјо сом се ја. Не б ја тебе дао ни за сто вила, а кмол за једну. Дража с ти мене од сунашца жареног. Још кад б синула да ову маглу рашћераш, снјег растопиш, у пјеснарицу б те ставли.
(*И даље се смеје*)
- Ж: Боље б ти било да овцама положиш и да и мало обађеш, но што врјеме овђе губиш.
- М: Средјо сом то ја, соколце моја. И керове сом пуштјо око кошаре. Злу не требало.
- Ж: Цјели дан смо у кревету. Шта ће маја рећи? Ништа јој од јутроске нисом помогла. Све је сама урадла.
- М: Нека. Биће рађе и за те. Тек с дваест дана у нашој кући. Знаш. Драго је њој да јој се јединац ожењо ваквом љепотцом. Их бона, што с м љепа и слатка. Ко јабука си.
- Ж: Де, болан, докле ш м то говори?
- М: Доклен ја оћу. Ништа ми немереш.
- Ж: Јој, што с врућ!

- М: Како и не б бијо! Уз тебе би и мртац оживјо. Помамна с ко омица.
- Ж: Ти то мене с кобилом равнаш!?
- М: Јок, срећо моја. Само велим да с ко ватра жива. Их, само да знаш, колко волим што са за ме, а не за њга пошла.
- Ж: Много с ми дражи и милији... Ја њега никед нисам ни пољубла. Ето, ш њим сом због твоје манте главе ишла.
- М: Стварно га ниси пољубла?
- Ж: Стварно.
- М: Он је ондак прави бленто!
- Ж: Што!? Није тако.
- М: Ма како није. Чим је он с тобом дви годне одо, а није те пољубјо, он је блентав.
- Ж: Нисом ја дала.
- М: Знаш, није само то... Чим је он дозвољо да те ја преотмем... Ај, богати.
- Ж: Што б ти могло да ја нисом ћела...

Ошваране врайи.

- Ж: Дјецо, би л ви данеске устали? Тај ће се кревет под вама уцрвати.
- Ж: Ево, мамо, саћемо. Ћела сом ја и ранје, ал ми он није дао... Одма ћемо.
- Ж: Знам ћери, знам. Ајте, море неко банути, а није лијепо, да вас у кревету у ово доба затичу.
- М: А што неко мора долазити?
- Ж: Ајде, наја је у праву...
- Ж: (*За себе*)
Вид ијуде!
- М: Добро. Устајемо... Ај ти изађи доклен се ми обучемо.

Затваране врайи.

Ойей се чује момачка пјесма. Час ближе, час даље...

Дахћане коњчеи.

- Ж: Цабе је болан. Не знам шта јој је!
- М: Шта б јој било!
(*Љуишиио*)
Ајван, ето шта јој је.
- Ж: Ђавли би је црни знали. Море бит да се боји ове магле?

М: Ђе се марва зна бојати. Не будали.

Акорди њесме: „Ово су њи ѓлавичани сејо/редом стијоје никоѓ се не боје.“ су све ѓласнији-ближи.

М: О, де с умири... ооо... Јебли матер своју ви и пјесма! Још сте ми само ви вал'ли. Пас вам ону матер која вас окоти.

(Гласно, дозивајући)

Еј, ви. Ђе сте баш сад нашли да пјевате, коблу ми устраиште! Чујете л ви? Еееј!

Једва се чује усїлахирени мушки ѓлас: Вуци, вуци јебо вас свеїи...

М: *(Из даљине)*

Шта то вееелииш? Ааа? Коблу? (

Смех)

Ђе ш с њом, ватром изгорјо!? Неш ни по пута прјећи, а вуци ће вас растргнути.

Ж: Шта то веле? Вуци?

М: Да.

Ж: Добро т веле. Боље т је не иди.

М: Оглобће ме ако не одем.

Ж: Нека.

М: Нека! Јес ти луда? Ђе ја имам пара за бацање? Не берем и ја са шљива, већ крваво у шуми зарађујем. Шта ако и жандари по ме дођу? А?

Ж: Зашто б они долазли!?

М: Такав је закон, ето зашто.

М: Ко ме л су то викали!? Не чују се више.

М: Море бит да су кум Јовану викали, Иде у град. Има неки позив од суда за данас, па навалјо ко манит. Синоћ сам му говорјо да не иде, ал цаба.

М: Какав позив? Немам појма!

М: Свједочи неком раднику озго из шуме. Побјо се са жандарима, ал не знам који је то јадник. Мислим на радника. Будала. Ђе ће се са краљевим жандарима бити.

М: Е, па ондак Јован мора ићи.

М: Што мора?

М: Доћи ће они по њга... Мо, што ми прије не каза да иде, јебо га крув његов! Мого сом поручти да м нешто донесе. Немам гаса још за неђљу дана... и још неке ствари.

М: Брте, ниси ме ни пито да л неко иде у град. Да с ме пито, ја б ти казо. А што не б, брате мој мили, а?

М: Мо, мислјо сом, ће море неко по ваквом времену у град ићи.

М: Станде! Ко да неко виче, запомаже.

У даљини се једва чује мушки џлас: Људиши! Људиши, ђо-мо-зи-џеее... !

Ж: Мамо, ко да неко запомаже?

Ж: Море бит ћери, море бит. У овој ђаволској маглуштни, свашта се море дести. Чоек чоека море убти, а да га не вди, а море му се од дрвета, мећед учинти.

М: Добро је да твоји нису дошли. Ко зна како би се и кад вратли?

Ж: Не спомњи ми. Чујем да у мом селу вакве магле нема.

Ж: Па како б и мого, кад испод сами божји ногу! Небу сте се попели, а види ће смо ми. Овђе и кад је лето, сунце једва дође.
(Пауза)

Дјецо, изгледа збиља неко запомаже! Деде сине, помол де се на та врата и послушни.

Ошварање враџи.

Лајање ђаса.

Сјорадишно мукање џоведа.

М: Ништа се не чује.

Ж: Мора да м се учинло?

Ж: Ослушни мало боље.

М: Стварно се нико не чује.

М: Имаш право. Неко запомаже!

М: Ко да је у грдним мукама! Ко л је то?

М: Ко зна ко је? Море бит да се неко измотава.

М: Не б реко...

М: Ама, је л прије три дана исто вако неко запомаго, а кад тамо ништа. Мијачовој жени, крава стала на ногу. Ај, бога ти. Оћемо л још коју?

М: Оћемо. Право велиш, Ко ће на сваки зов скакати. Ако је неко у мукама, долетће, па ћемо сазнати шта му је.

М: Де, подјели.

М: Стара, ће с пошла?

Ж: Канда м се учинло да неко запомаже.

М: Учинло т се...

- Ж: *(Ошварење врати)*
Ћут де мало.
- М: Чује л се ко?
- Ж: Јок!
- М: Реко л т ја. Чинло т се. Затвори та врата, да се маглуштна у кућу не увуче. Видиш каква је, сива ко пепо.
- Ж: Бога м драгог, неко је запомага. Да. Ове магле је све више и више. На смрт личи.
(Зашварење врати)
Неку несрећу у себи носи.
- М: Не слуги, бог те не убје, тако манту! Какву несрећу море доњети, а?

Пауза.

- Ж: Боже, помози нам. Избави нас од ове несретне магле. Дигни је и обасјај нас сунашцем жарким.
- М: Де де! Ничег нема, и ђавла никаквог не призивај. Ушути!
- Поново глас који дозива помоћ: Народеее, излазиии... народеее! Поклаше вуци овце. Пушшајте керове...*

- Ж: Јопе се неко чује! Шта то море бити?
- Ж: Сине, неко је у грдној невољи! Добро смо ми чуле.

Дозивање је све ближе и боље се чује.

- М: Имате право! Ко да неко виче: „Вуци поклаше овце...“!
- Ж: Ајме! Море бит да је тако? Чије л то, јадна ја!?
- М: Изаћи ћу да видим. Вас дви, останте.
- М: Брзо ван, да видимо ко је то!
- М: Еееј тиии! Ко с ти?

Бави корака по смрзнутој снегу.

Убрзано и шешко дисање човека који је шрчао.

- М: *(Узбуђено, испрекидано)*
Пуштајте керове... Брзо људи... Ено. Вуци поклаше овце.
- М: Мо, чије овце, јадан не бјо!? Чије?
- М: Чочече болан, ће си? Не видим те.
- М: Говори, шта нас имаш глети... Иди право...
- М: Казуј, чије овце...
- М: Ето ме.
- М: Мо, јес то ти куме!?

- М: Ја брте, ја. Помагајте, ако бога знате.
- М: Де болан, смир се.
- М: Вуци мој куме, вуци, мој брате слатки. Сашли у село и по оваца, за ноћ и ово дана поклаше!
- М: Мо, како то море бити!?
- М: Има и куме мој слатки, ако не три-четири чопора, ондакарце лажем. Нико из кућа не смије изаћи.
- М: А како с ти дошо до нас!?
- М: Добро је да нисом залуто. Тоба сом се највише бојо.
- М: Што чекамо, ајмо људе звати. Псе и пушке, па на њи.
- М: Тако је. Друге нам нема.
- М: Брзо браћо, брзо. Могу и већи белај направити, а могу и вамо доћи.
- М: Срећа наша па нисмо испод шуме ко ви. Магла ова, свеца л јој њезног и ко је даде. Ја одо на ову, а ви, на ону страну. Ајте, од куће до куће и све мушке зовте.

Ужурбаносї у селу.

Шкриїа снеґа, лавез йаса...

Позивање људи да излазе из кућа: Поклаше вуци ове... брзо људи... брзо.

- М: Е, јебена л времена, бого мој драги! Мо, кад будем људма говорјо да сом сат и вртаљ коблу самарјо, па још са женом, вала, нико м неће вјеровати. Говорће да лажем, Бога л јој марвеног пољубим
- Ж: А ком ш казивати? Је л ти болан чу малоприје нешто, а?
- М: Чу, ал о томе нисам мислјо... Бјеше то кад сом колан притезо?
- Ж: А'а. Ко да је неко галамјо?
- М: Море бит да је неко залуто? Ко да неко долази? Чујеш?

Брзо кораци њо смрзнуїом снеґу. Убрзано дисање.

- М: Еј ти, стан дер мало. Куд с навро!?
- Ж: Замал да нас промашиш! Што с болан тако задихан?!?
- М: Мука брате. Мука. Зовем људе. Ено вуци сашли у Пелће. За ноћ и ово дана, по оваца заклали.
- Ж: Очију ти?
- М: Да... Кум ми тако вели. Само што сом се ш њим расто. Он је са Петрашном отишо на једну, а ја на ову страну...
- Ж: Јадни они и кукавни!

М: А ће с ти крено с том кобилетном!?

М: У град.

М: Какав град, по ваквом времену! Ман се тога... Пушку и керове, па ајмо људма помоћи.

Ж: Па како ће? Мора у град. Има позив.

М: Јебо позив. Ово је прече... Шта ти велиш?

М: Имаш право... Прече је ово.

М: Добро. Одо ја даље.

М: Ђе ћемо се скупти?

М: Код трнчића.

Кораци се журно удаљују.

Ж: Па како ш саде! Могу жандари доћи по те.

М: Растоваруј кобилу. Одо ја по керове... Некако ћу се извући код суд'је.

Граја људи, жена, деце...

Лајање њаса.

М: Људи, смирте се. Жене, утишајте дјецу.

М: Дјецо мир. Мир, ил ћете сви у куће... Како сте смјели изаћи!?

Граја не престаје.

Најокон њишина, коју њонекад ѡрекине ѡсећи лавез.

М: Људи и жене. Чули сте шта се збило у Пелћима. Морамо им помоћи. Зато, сви мушкићи нек се опреме па да идемо на вукове. Ко има пушку нек је узме. А ко нема, нек узме шта има; виле, сјекире, косе, сове... Било шта. Керове сви морамо повести.

М: Морамо бар неколко остави у селу.

М: Ама људи, шта ако је то лаж, а?

М: Народе... Није лаж! Једва сам отуд до вас дошо... Басо сом бар сат ил два... Не једу и већ и само кољу и развлаче по снугу... Море бит да су до сада све поклали. Молим вас ко браћу и род, да нам помогнете. Не дај боже, и ми ћемо вама.

Ж: Не дај ти боже таквог зла!

М: Мо, што ти сумњаш у оно што чоек вели? Ако си страшив и ако т се не иде, ти брте немој ићи. Моремо ми и без тебе.

М: Манте га људи. Момак се тек оженјо. И мен би било тешко остави наку љепотцу.

(Смеје се)

- М: Немој тако. Ја сом само пито. Идем и ја.
М: Људи, не дангубимо. Врјеме лети. Ако ноћ падне, моремо се сликати.
М: Да. Право кажеш. Нас курјаци неће чекати.
М: Јашта болан. Вуци су то.
М: Ајте сад кућама и спремте се и да се за по сата овђе нађемо.
М: Пазте да се добро опремите. Не идемо у сватове ил на препелце, већ на вукове.
М: Што нас болан толко свјетујеш!? Нисмо дјеца.
М: Кад б имали један митрољез...
М: Не будали, матере ти!
Ж: Ђе'ш!?
М: Како ће ћу!? На вукове.
Ж: Бојим се.
М: Шта т је!? Морам... Шта ће људи рећи?
Ж: Немој...
М: Чег а имаш бојати?
Ж: Како чег а!? Вукова... магле, времена овог. Ништа с не види. Ни њи нећете моћ видти.
М: Шта трабуњаш! Бјеж богати!
Ж: Бојим се, нећете се врат'ти.
М: Де прекини. Боље т је да м доватиш оне кожне чизме и бунду... Ко зна кад ћемо доћи.
Ж: Не иди, преклињем те. Осјећам да вас ова магла у своју утробу узма... у своју утробу мами.
М: Чу л ти шта сом ја тражјо!? Ђе матер? Кажи јој да сом отшо. Чујеш! Људи већ одлазе.

Кораци.

Лавез йаса.

Вика људи.

- М: Баба, кад се вратим, оћу да ме врела вареника чека! Јес чула?
Ж: Чула сом. А, каш доћи?
М: Ма, кад дођем.
Ж: Ти се брзо врати. Отиђи до грма и кажи им дви-три рјечи и врати се.
М: Богати! Да се вратим? Шта они могу без мене? Сви заједно нису убли ти крвопија колко ја сам...

Ж: Да, ал тад с бијо млад и спремнији...

М: Чуј стара. Одо ја. Море бит да су сви стигли.

Пауза.

Ж: И ја ћу до трнчића с тобом.

М: Шта ш тамо!? Остани ту.

Ужурбаносй.

Баиј корака ѿо снеџу, ѿоду...

Лавеж ѿаса...

М: Само пет метака! Ђе су остали?

Ж: Ђе б ја знала!? Ти се о томе бринеш.

М: Не мудруј. Тражи. Тражи и остале.

М: А, шта ћете вас два ту, у мојој кући!? А?

М: Тако. Дошли мало.

М: Видим и ја. А што сте дошли?

Ж: Де болан. Остав дјецу на миру. Нека и.

М: Дјецу! Каква дјеца... мрцне!

М: Де, ти не суј... Нисмо т ми криви што с нашим ћаћом не говориш...

Ж: Шта је то напољу!? Каква је то стрка? Не види се, ал се чује.

М: Мо, чим њи виђо, заборави зашто са дошо...

Ж: Шта је било?

М: Мо, вуци сашли у Пелће, поклали овце... Него, дај м пушку да се обучем и да се спремим.

М: Идемо и ми.

М: Ђе?

М: И ми ћемо на вукове.

М: А ш чим?

М: Боме, нас два ниђе без пушака.

М: А! Добро. Сачекајте ме. Заједно ћемо.

Кораци шкрипје ѿо снеџу.

Лавеж и дахѿање ѿаса. Ту је, ѿа се удаљује и ѿако, ѿонавља се.

М: Ниђе трнчића!

М: Ниђе.

М: Видиш брате мој слатки како се ова магла згушњава! Сва је сива. Трпа се под ноге, под руке... Лако моремо забасати и до трнчића не доћи.

- М: Да. Право велиш! Господари рукама, ногама, главом... Цјелим тјелом. Боље б било да зовнеш. Море бит да смо близу, а не меремо и видти.
- М: Не мерем... Пуна м уста магле... Гуши ме.
- М: Еееј љууудиии!
(Ехо)
Ђе стееее?
- М: Болан, што се дереш тако!? Овђе смо, само право.
- М: Људи, јесмо л се скупли?
- М: Јесмо.
- М: Колко нас је?
- М: Скоро сви.
- М: Ту је и дид Станкеља!
- М: Шта ће он ту!? Диде, ај ти кући.
- М: Иди гри бабу.

Смех.

- Ж: Гри ти своју матер! Нека га. И он море с вама.
- М: Врат'ти се нећу. И моја пушка море пуцати. Више и је она убла но сви ви.
- М: Баба. Ако кала, вратћемо га.
- М: Ја калати! Ћерај ти шегу са својим ћаћом, а не са мном.
- М: Ајмо људи.
- М: Изгледа нема Вида! Виде, јес ту?

Пауза.

- М: Нема га.
- М: Како је мого!? Идем по њга.
- М: Мо, што мораш ићи. Ко је пошо, пошо, а ко није, није.
- М: Ја. Свако није мого са нама. Имају људи своји послова.
- М: Мо, које он послове има, ид богати! Боји се кад није ту, да му неко ону његову јунцу не опаше.
- М: И ти б, да т је жена наква. Чим он јадник замакне, она је већ под неким.
- М: Ја б њу за главу.
- М: Би ђавола. Све су оне исте. Нека то учини прије, нека кашње.
- М: Ама људи, јесмо л се ми скупли овђе да б говорли о женама ил да идемо на вукове?

М: Имаш право. Ако будемо и даље стојали, смршћемо се. Кога нема, без њега се море.

М: Паметан је он. Шта ако се ми не вратимо? Ко ће наше жене прчитити?

М: Ај, не будали! А што се не б вратли, а?

М: То ја онако.

М: Окан се ти шала. Остави и за кашње.

Дуџа пауза.

Дахџање и лавез џаса.

Осећа се џусџина магле.

М: Људи, ајмо већ једноч. Пашће и ноћ, па шта ћемо ондакарце?

М: Право велиш. Ајмо.

М: Ајмо.

М: Ајмо.

Креџање џомиле.

Неко кашље, неко звижди...

Неко дозива џса.

Лавез џаса.

М: Видиш л ти мој куме, кад ми кренушмо, ко да се и сва ова магла покрену... Све јој осим Бога и сви Светаца, кад ли ће се дићи?

М: Имаш право. Ето, реко т колко сам коблу покушаво осмар'ти, ал нисом мого. Асли се и она препала ове маглуштне?

М: Ма јашта, џавли б је знали! Море бити да је и вукове осјетила. Марва њи на долеко осјети. Много прије но људи.

М: Море бит.

М: Море, море.

Само корачање џо смрзнуџом и шкриџавом снеџу.

Дахџање и лавези џаса.

Све ово иде, а за њима се неџиџо ваља.

Тиџина је.

М: Мо, људи, што смо се толко ушутли!? Ко да ми идемо на клање,

М: Јес вала. Оће л неко повући неку?

М: Ђе саде, будало!? Идемо на вукове, а не у сватове.

М: Страшиво ти, а?

- М: А теб није?
М: Мени је. Вукови су то, а не јањци. Видиш како је тијо и сиво, ко да у смрт идемо.
М: Што се болан имаш бојати!? Вид колко нас је, а и пушке носимо.
М: Колко нас је!? Не мереш ни мене, а камол остале видти. Ни вр пушке се не вди. Видиш да ова магла постаје све гушћа и гушћа. Ножем је мореш сјећи. Бога л јој и ко је створи!
М: Ама људи, имамо керове. Срећа па је снијег смрзнут. Не морамо прт'ти. Вако, још за виђела ћемо стићи.
М: Пси су немирни.

Кораци, кораци по снежу.

- М: Људи, јесмо л близу?
М: Изгледа?
М: Да пуштамо керове?
М: Чујем како Станкеља вели да б требало.
М: Ако он вели, ондак треба. Зна он то сто пута боље од нас. Сам и је побјо ни бог свети не зна колко.
М: Људи пуштимо и!
М: Људи, одвезујте и пуштајте керове.

Режање, лајање, оћимање йаса...

Вика људи: Држ ѓааа... ајде... Ајхааа...

Ово све траје.

- М: Људи, ала ћемо се напуцати! Ниједан неће остати.
М: Најбоље б било кад б и пси према Двогрли поћерали.
М: Би вала.
М: Мо, то не завси само од керова, већ и од вукова. Чим пси стигну, настаће клање... и то крваво. Ово је доба кад су вуци најгори.
М: Станкеља, богати, вук је вук. Гладан ил сит, сведно је.
М: Боме није. Гладан курајк је сто пута јачи од ситог. Сит неће на чоека, а гладан ће и на десет ударти.
М: Не прећеруј! Кад и пси довате, од њи неће остати ни када комада.
М: Дај боже!

Завијање, режање, лајање...

Дахџање... Крцање.

- М: Чујете л ви онај лавез и оно завијање!?... Изгледа да ми нећемо имати посла.
- М: Мо, кад и мој Шаров довати...
- М: Какав Шаров, мој Мрков кад упане међу њи, разбјежаће се ко пилђи.
- М: Дај боже.
- М: Станкеља, а шта т је, бог јебо!? Ни кости им неће живе остати. Видћеш.
- М: Не знам. Бојим се. Одједном ме уватјо неки стра. Бојим се ове маглуштне. Осјећам ко да ме нечим везала.
- М: Људи, ушут'те! Ништа се више не чује. Станте... Не корачајте.
- М: Стварно се ништа не чује.
- М: Чује л ко шта?
- М: Јок...

Тишина је нађла.

Само се чује шешко дисање људи.

- М: Не чујем керове.
- М: Ни ја.
- М: А како б и чули!? Сад се кољу.
- М: Мо!...
- М: Да нису подављени?
- М: Ко?
- М: Керови, ето, ко.
- М: Ђут, бленте! Мојој куји ни десет вукова ништа не мере.

Тишина је шешка... жусћа.

- М: Приђимо мало ближе, нећемо л боље чути. Ово м је брате сумњиво.
- М: И мени.
- М: Чује л ико ишта? Ја, вала ништа.
- М: Ни ја! Нит видим нит чујем.
- М: Људи, тишина! Чује се неко дактање.
- М: А јебо је бог, што је густа! Ко да дакће, ко да се шуља.
- М: Изгледа, керови се враћају!
- М: И мен се чини.
- М: Мо, ако су керови, што су вако мирни и тији!? Лајали би?

М: И ти б лајо после наквог клања. Кад те жена довати, ти и не дишеш.

Усиљен смех.

М: Чујете ли!... Чујете ли...? Ко да се и ова магла смије.

М: Бојиш се па то велиш.

М: Ово нису керови...

М: Диде, бога ти. Не причај будалаштне.

М: Људи, кажем вам... керови вако не иду...

М: И мен је ово сумњиво.

М: Ушут'те мало.

Тишина је.

Душо љраје.

Онда нагло завијање вукова... Режање.

М: Ја матер своју, ако су пси... Има он право.

М: Мо, људи нису вуци, шта вам је! Знам ја како мој Шаров иде... Шаро... о... о...

М: Не јавља т се. Кажем ја. Нису керови.

М: Ама, манте се будалаштина. Па и да нису керови, имамо пушке.

М: Јадо! У шта да пуцаш? У ову маглуштну? Видиш да је ко сир. Видиш како се згушњава. Стеже. Ко смрт мирише. Ладна је ко да у себи иљаду ножева носи.

Ојет̃ је тишина.

Онда нагло, нагло режање, завијање, клање...

М: Људи, бјежмо. Бјежмо!

М: Пуцајте...

М: У шта да пуцамо? Ни прст се пред оком не вди, а камол вуци.

М: У било шта, само пуцајмо... Људи...

Пуцњава из разноразног оружја, узвици људи, режање и завијање вукова се ђомешало.

М: Готово је. Не меремо побјећи!

М: Јој мени, мајко моја!

М: Заклаће нас ко јаңце.

М: Говорјо сом ја, ал касно.

М: Касно Станкеља, касно... Спашавај се ако мореш.

М: И ти.

М: Нема помоћи људи... нема.

М: Ево и... Помагајте... Помагајтеее... е... е!

М: Шарооо!

Јауци људи.

Пуцњава.

Режање.

Завијање...

Дозивање у помоћ

М: Осјећам им пару... пару... ууу.

М: Збијмо се!

Њеџов глас се губи у свеопшћом хаосу, кукњави, пуцњави, крицима, режању вукова и шкљоцању њихових чељуси и крицању костију.

М: *(Више мушких гласова који су помешани и не разазнају се чији су)*

Јооо... Што нож не понесо, ој?... Браћо, опростите... О, бо-
жееее... Мајко моја мила... Збогом дјецо моја!... Збогом...
збо-го... Браћо, има л живи? Има л кога? Браћоооо!
(Овај узвик се губи у еху)

М: *(Тешко, испрекидано... једва)*

Јооој! Има л кога живог?

(Пауза)

Маркане, Виде, Вујцеее, Јанкооо... Петре... О, Ђурђу... Ђур-
ђууу... О, људи, има л кога жива? Јоој!

Тишина полажано испуњава простор.

М: Боже ће с досад, матер т ону која те створи!? Зар си сад нашо
маглу дизати? Што то не учни... учни јутроске?... Штооо?...
Шта је ово!? Зар сви мртви?... Ево и сунца! О, ено ајдука!
Сити крви у шуму одоше... Дјецо устајте... Устајте... Ђавли су
отишли... Јоој! Све се црвени... Ево, и снијег се топи од крви!...
Дјецоооо... Дјецооо!

КРАЈ

Сахрана

ЛИЦА:

ОТАЦ

синови:

РАЈКО,

МИЛЕ,

ЈОВО,

МАРИНКО

кћери:

СТАНА,

МАРА

ЗДРАВКА

остали:

МИКА, Рајкова жена

КОВИЉКО

КОВА, Ковиљкова жена

ПОП

БУЛДОЖЕРИСТА

НАПОМЕНА: Ликове синова обавезно глуме жене, а ликове
кћери, обавезно глуме мушкарци.

Остале улоге „нормално“

Кораци њо њоду.

Звечкање њосуђа.

Пуцкешање дрвџа, букшање ваџре.

Удаљен сџарачки кашаљ.

*Фијуџи веџра, луџање дрвених каџака и удаљени џласови села,
дочаравају зиму.*

*Кроз целу драму џраје фијукање веџра, од слабих до олујних удара.
Биће назначено кад веџра нема.*

ОТАЦ: Мико, дјете, узмлачи л се та вода?

МИКА: Ево, сађе.

ОТАЦ: Ђе овај народ до саде!?

МИКА: Разгрђу снјег. До појате и кошаре се не мере.

ОТАЦ: Ја, гадне л зиме ове годне! Ето, вртаљ сата м треба да се од Ковиљка вратим!... Боме, да је неко други на мом мјесту, ођу ређи у мојим годнама, не бе се ни усудђо, на ту даљ иђи. Моји вршњака, још по ђекоји, а ја сом ти бона ко да м је шесет, а не још триест више.

МИКА: Вала, и ја се питам оклен т толко снаге!

ОТАЦ: Шта ја знам, оклен ми. Море бит да м је од бога дато, а море бит што сом ваек за све имо времена и мјеру? Увјек сом т ја знао колко ћу појести, колко попти... радти.

(Закашља се)

Сирова т ова дрва снајо! Зар ниси могла сувља нађи!?

МИКА: Ђе, кад је овај пусти снјег све затрпо? Једва сом и ово извукла.

ОТАЦ: Говорђо сом ја да се исцјепана дрва у амбарић метну. Џаба. Не слушају ме.

МИКА: А ко б се ваквој зими надо?

ОТАЦ: Бона, шта је са том водом!? Веђ сом давно треба бити у кревету. Јер да б проживђо још коју дестну година, морам на све пазти; како радим и шта радим. А зато т дјете моје, сан је најбољи и најпречи за дуг живот. Јер, кад се чоек љепо наспава, ондак сваки посо море урадти. Ето, да ја нисом пола свог живота преспаво, не б овлко годиница на рамена набаџо.

Пресијање воде.

ОТАЦ: Бжеж тамо! Што м ти мораш чарапе сазувати!? Морем
ја то и сам... Гледај ти да т крив не загори.

Пљускање воде... Брчкање.

ОТАЦ: Ко да је мало преврућа!

МИКА: Ево, саћу је разлад'ти.

ОТАЦ: Нека. Прија ми. Ко да се нека топлота уза ме пење!
Шћери, шта је ово!? Ко да м је врела вода у жилама! Ко
да м у главу навире... Снајо... Снајооо.

Пад крујног шела на под.

Преврћање столице.

Пљусак, изливање воде.

Кошљање металног лавора по поду.

Микин врисак.

Мушко крклање... које се угаси.

МИКА: (Вришии)
Тата, тата! Шта т је? Јес се ударјо? Дај да т помогнем...
Роде, што ме тако гледаш? Болан, де устани!... Јооој!

И даље вришии. Јауче. Плаче...

Трчање.

Ошварање врати.

Јак удар вейра.

МИКА: Милеее... . О, Маринкооо... Станкооо... . Марооо!

Понавља неколико пута, али речи несћају ношене вейром.

РАЈКО: Бог га јебо, ја не пантим да је икед вако напада!

МАРИНКО: Ни ја.

СТАНА: Де, прионте. Саће подне, а ми ни дваестину метери
нисмо пропрти. Не разгрнемо л, све ће овце поцркати.
Три дана нит сјена нит соли нису добиле... Ено. Само
блеје, а за недљу дви, почеће се јањти...

*Чује се Микино дозивање. У почетку неразговейно и далеко, да би
се касније чуло јасније... ближе.*

МАРА: Оно ко да је Мика!?

РАЈКО: И је!

ЈОВО: Шта јој је!? Што нако виче?

- СТАНА: Будаласта л је! Како је нако могла изаћи?
 МАРА: То она запомаже! Полетмо. Море бит да се нешто десло?
 РАЈКО: Ајмо. Боље ми њој но она нама. Нако слабо обучена, до нас, има да се смрзне.

Трчање по снежу.

Микино зајомагање је све ближе и речи које изговара: Умро рoде... Тајна умро...

КОВИЉКО: Жено, шта је ово!? Није никог!

КОВА: Мора да је неко ш њим бијо, па је отишо по остале?

Приближавање ужурбаних корака. Плач. Кукњава.

КОВА: Ево и... Дај да га метнемо на сећију.

КОВИЉКО: Убло га врјеме... Заборавјо је колко година има.

Мноштво корака по поду и кукњава су сасвим близу.

Лелекање, буђарење... Помешани и мушки и женски гласови: А јој тајна, мили тајна! Шта остави своју дјецу?... Јој мени до бога милога...

МИКА: *(Кроз плач)*

Само што је ноге ставјо у лавор!... Јоој! Боже мој, изврно се... и умро!... Шта ћу садек, јадна ја!?

РАЈКО: *(Плаче)*

Жено немој...

КОВИЉКО: Дјецо, полако те... Шта морете!... Срећа па се није мучјо, а шта је све преко главе претурјо... Стано. Морате се сабрати и све средити, да га како треба сараните.

Неколико корака по снежу.

Ошварање теших враћа. Из дубине, попова молиња која је сасвим близу...

Пресјаје.

ПОП: Јово, јес то ти!? Шта т је!?

ЈОВО: Попе, умро ћаћа...

ПОП: А!?

ЈОВО: Јутроске, око једанест... Био је да опере ноге и да легне, кад...

(Грчевитијецају)

ПОП: Бог да му душу прости!... Немој...

ЈОВО: Па... ја дошо по те, да га, како треба испратимо... Ош доћи?

ПОП: Како нећу! Само да се спремим... Ћаћа т је био добар чоек. Наки ко он, мало се рађа... Де. Саћу ја.

Чује се буђарење.

Преврћање дасака.

РАЈКО: Миле, лијепе даске изабери.

МИЛЕ: Видиш да бирам. Маринко, помози м да и извучем.

МАРИНКО: Оклан даске овђе!?

МИЛЕ: Има десет година да и је овђе ставјо. Реко је: „Једноч ће затребати.“ И ево.

(Плаче)

Затребаше.

РАЈКО: Зар не морете?

МАРИНКО: Видиш колке су, а још су дебеле ко длан...

РАЈКО: Е јесте слабићи!

МИЛЕ: Немој тако. Исти смо. До саде б један прави чоек три сандука направјо, а нас тројца још ни даске нисмо нашли... Дође л Стана са оним двима?

РАЈКО: Најбоље б било да су то оне направле!

МИЛЕ: Ово није женски посо. Шта б народ реко?

МАРИНКО: А да л је Јово нашо попа?

Буђарење.

Жамор.

Пљускање воде.

СТАНА: Мико, ти га окупај! Ја не мерем.

(Кроз илач и буђарење)

Јој ћаћа, мили ћаћа/ што ме младу ти остави?!/ Да ти лутам по свијету/ кано чела по цвијету... / Јоој мени сиротици!

МИКА: Немој сејо, мила сејо!

КОВА: Стано, и вас дви. Немојте тако. Ја свог нисам ни упантила.

ЗДРАВКА: Бојим се да она тројца неће ништа урадити. Три дана могу проћи доклен они сандук направе... Стано, требало је нас три да то урадимо.

МАРА: Мучи! Сав би свјет о томе причо.

ЗДРАВКА: Нек прича. Накви смо како нас је бог створио.

СТАНА: А не причају кад нас у кошевну и у дрва зову.

МИКА: Само да снијег стане.

Обрада дрвета.

МИЛЕ: Још поклопац.

РАЈКО: Да.

МИЛЕ: Баш смо се намучили!

МАРИНКО: Ако смо... За ћаћу смо.

Кораццц ђо снећу.

ПОП: Види л се то ваше село?

ЈОВО: Само што нисмо стигли. Срећа, па има пртина.

ПОП: Од кад знам за се, и од када Бога служим, ваке зиме још нисом упантио!

ЈОВО: Како л ћемо га упопати?

ПОП: Лако сине, лако. Срећа па земља испод снијега није смрзнута.

ЈОВО: Да, ал је зато снијег до стрева... Треба то разгрнути.

ПОП: Треба сине, треба. Ти и браћа ти, за час ћете то. Ко сандук прави?

ЈОВО: Рајко, Миле и Маринко.

ПОП: Тако и треба. Синовци сте му. А Мика? Шта она ради?

ЈОВО: А!?... Па ваљда им помаже? Не знам... А што ти баш за њу, попе питаш!?

ПОП: Нако... Сјети се да с ми реко да је она пошљедња ш њим била... Није то лако дјете моје, није...

Ошваране враћа.

Звуци ђрикивања дасака.

СТАНА: Направисте ли?

РАЈКО: Јесмо, сејо. Направисмо.

МИЛЕ: Једва.

СТАНА: А говорла сом ја да нас три то урадимо.

МИЛЕ: Нека сејо, и ми нешто моремо урадти.

СТАНА: Ајмо га одњети. Саће поп и Јово доћи. Видла сом и на кланцу.

МАРИНКО: А ви, јесте л га окупале?

СТАНА: Јесмо. И Кова нам је помогла... Она и Мика су га облачле. Нас три нисмо могле од срамоте... Љепо су га уредле. Ајмо га носити. Поп га у сандуку мора наћи.

Подизање тиреџа.

Изношење истиоџ преко разних прејрека.

Гажење ђо снеџу.

Мирна аймосфера куће уз ђуцкейање вајпре.

КОВИЉКО: Што се тако брзо врати!? Могла с још остати и помоћи им.

КОВА: Нисом могла, Ковиљко. Нисом могла да и слушам кад је поп дошо и кад су забугарли... наједноч м с се учинло да у тој кући само жене живе.

КОВИЉКО: Шта бона причаш!?... Је да су му синови ситни и њежни ко цурце, ал су мушкарци.

КОВА: Је, ал су много жалобитни. Плачу и бугаре горе ни сестре им. Мушкарац не треба да бугари. Није то за њга.

КОВИЉКО: Требало б ноћаске бити ш њима. Ред је... Вала, док је он бијо жив, многе смо ноћи заједно провели... Бијо је људна!

КОВА: Да... Но се бојим да га сјутра неће моћи саранти.

КОВИЉКО: А што не б могли!? Ако снијег стане, њи четворца зачас ће раку ископати.

КОВА: Ако стане... А бојим се ни ондак. Нису они кадри за то.

КОВИЉКО: Што с запела, неће моћи, па неће моћи!? Морају моћи! Нећу им ја ваљда раку за хаћу копати!

Плач и буџарење.

Пој чииа ојело.

Све ђо ђолађано ђресџаје, уз џихе јауке, јецаје... џлач...

Тишина је.

ПОП: Вас четворца сјутра, зором, да одете на гребље, да до подне раку ископате.

РАЈКО: Ко ће народ дочекивати? Ја б требо остати. Најстари сом.

СТАНА: Брацо, ја ћу то мјесто тебе...

ПОП: Рајко, право Стана вели. Ајте ви на лјегање. Уморли сте се сандук правећи... Видим, Мика једва на ногама

стоји... Кад сване, ондак ћемо се о свему договорити... Ја ћу ноћас са људма који будну дошли, бити...

СТАНА: Морамо мало лећи и одморити се... Који нас само послови сјутра чекају.

МАРА: А'а. Ја сом спала с ногу.

СТАНА: Лези са мном. Биће нам топлије. Соба је ко леденца.

Шушћанье постојељине... шкрија креветја.

СТАНА: Јој што си ледена!... Стави ноге међу моје.

МАРА: Сејо.

(Плаче)

Како ћемо садек без њега?

СТАНА: Како морамо и како моремо.

МАРА: Знам, ал без њега се никед нећемо удати.

СТАНА: А што б се и удавале?... Нас три моремо без мушкараца... Де. Примакни се... Сва дркћеш... Збиљом, што б се ми удавале? Шта ће нам мушкарци кад смо од њи и крупније и јаче?

МАРА: Зато што нас је Бог женама направјо, ето зато нам требају. Имамо све што и остале жене... Сигурно и дјецу моремо рађати.

СТАНА: Тјело није све. Душа је важнија. Чоеску треба оно што осјећа, а не оно што има.

МАРА: А ја б вољела мужа... дјецу... Кад видим Мику, просто јој завдим... Ћаћа мој мили! О, боже...

СТАНА: Јопе почињеш! Немој бона... Не бој се. Ја сом ту. Ја ћу т бити све што треба; и ћаћа и муж! Све што оћеш, само немој плакати!

(Кроз њлач)

Бона, примакни се... Загрли ме...

Пољуйци...

Пољуйци пометшани с њлачем, јецајима.

Плач, мало дружачији.

МИКА: Мисл'ла сом да ш ноћаске, ко што је и ред, са осталим људима бити! А ти побјего! Плачеш!

РАЈКО: Мико, не стај ми на муку! Теб је лако. Није твој...

МИКА: Баш зато што је твој... Тебе је од сви највише волјо. Да није било тако, ко зна шта б од тебе било?

РАЈКО: Мико, све ја то знам... немој!... Јоој, јадан ти сом!

МИКА: Да с прави ко што ниси, ја т ово не б требала ни говорти, али саде оћу... Мени је сто пута теже него теби. Осим њега и тебе, мене у овој кући нико није волјо... Ни браћа ти, а ни сестре. Оне понајвише, јер сом им слика онога што су оне требале бити. Све је на мени како треба... и глас... и стас. Завиде нам, и свашта раде да нас заваде, а ти од мртвог ћаће побјега да б се у мом крилу од њега и од њи сакрјо.

РАЈКО: Како мореш сад о томе!? Ја не знам шта ћу са собом, шта ћу без њега, а ти м говориш ко те воли, а ко не воли! Боже, боље б било да сом ја мјесто њега умро.

МИКА: Сто пута сом ти ћела све ово и још тога рећи, ал никед нисам имала прилке... И тебе не воле... Ћаћа је само тебе оженјо и међу људе те метно, а они ће цјели свој живот сами бити... Е, јадна ја! Зашто пристадо да се за те удам!? Само кад се сјетим ко ме све звао, ја блентава бирала, бирала и тебе јадничка изабрала...

РАЈКО: А!?
(Њеџов ѿлач се ѿреѿивара у јецаје)

МИКА: Тако је што кажем.

РАЈКО: (Кроз ѿлач)
Мико, пушт ме! Већ зори, а ја нисом ни зере трено...

Буђење села... Фијукање веѿира... Ужурбани кораци ѿо кући.

ЈОВО: (Једва се чује)
Рајко... Устај! Ајмо раку копати... Снјег смо што јопе није...

РАЈКО: (Бунован)
Ето ме... Само да с обучем...

ЈОВО: Нас тројица одосмо. Ти пожури да нас стигнеш.

Кораци ѿо снеџу.

Звуци села осѿијају.

Веѿар је ѿроменљиве јачине, ѿа се ѿонекад чини да речи несѿијају ношене веѿиром.

ЈОВО: Срећа па не пада.

МИЛЕ: Ђе ће више, брате мили? Видиш да је до пазува.

МАРИНКО: Види л се Рајко?

МИЛЕ: Ено га.

МАРИНКО: Ваљда ћемо наћи мјесто ће требамо копати? Само да не почнемо туђи гроб раскопавати.

МИЛЕ: Сачекајмо Рајка. Он зна ће се наши упогавају. Једино је од нас смио он на гребље.

ЈОВО: Ја се и садек бојим... Да није због ћаће, никед не б ишо.

МАРИНКО: Садек је дан. Немамо се чега бојати.

Кораци у снежу који се приближавају.

РАЈКО: (Убрзано дише)
Што сте стали!? Стиго б вас.

Крећање по снежу.

МИЛЕ: Није зато. Не знамо ће требамо копати. Овај снјег је све покријо.

РАЈКО: Да. А ја скроз заборавјо да ви на гребље нисте никед ишли.

ЈОВО: Је л знаш ће треба?

РАЈКО: Између два велка крста... Ено и. Срећа па и снјег није затро.

Звечкање посуђа.

Појово појање ојела.

Гласови људи и жена: Био је људна... Мо, љеје је годне поживјо!... Болаи, мој ирандид је живио сјо и дваес... Њеџов, дви више... Били су иарници... Нек му је лака црна земља.

ПОП: (Завршава појање)
Јопе је поче падати!

КОВИЉКО: Не ваља. Никако не ваља.

МИКА: Боже ти помози!

Рзгрішање снега.

Тешко, уморно дисање.

Ветар. Мећава.

РАЈКО: Браћо, не мере се.

МИЛЕ: Што ми разгрнемо, вјетар затрпа.

ЈОВО: Ко да нисмо ни радли!

МАРИНКО: Ја сом се смрзо. Овај вјетар пробија до костију.

РАЈКО: А подне је вћ прошло! Шта ћемо?

ЈОВО: Морамо завршити.

МИЛЕ: Како!? Ја б да идемо кући... Па и они виде који је кијамет.

ЈОВО: Казиваће нам да нисмо могли...

МАРИНКО: Како ће рећи? Ни дваес' људи не б могло... Миле има право... Ајмо... Буднемо л и даље овђе остали, смршћемо се!... Не дај ти боже, моремо и залутати до куће, ако још већи кијамет навали.

ЈОВО: И ја сом да се иде. Боље је но и да нас сарањују.

Већар је све јачи...

Све је сабласно.

Амбијент куће.

Измешани мушки и женски гласови: Боме неће моћи... Ако су ђамејни, врайће се... Покојник ће им ојроси'ти... Шћа да им ѓрашћа!? Не мере се и квиј... Нису ѓребали ни ићи... Имаш ѓраво. Све доклен несћане, дан-два, не врједи...

Оћварање врайа.

Удар већра.

Тишина.

СТАНА: И?

МАРА: Ископасте ли?

РАЈКО: Да смо ископали, не б се враћали. Чекали б вас.

СТАНА: Нисте!?

РАЈКО: Нисмо.

СТАНА: Морали сте! Знала сом, знала.
(Кука)

ЗДРАВКА: Боље б било да смо ми ишле.

МАРА: И би.

ЈОВО: Вјерујте нам. Ми отрпамо, вјетар затрпа... Ко да нисмо ништа ни радли.

МИЛЕ: Смрзли смо се...

МИКА: Огријте се...

СТАНА: И ти с ко и они... Да су прави, могли су.

МИКА: Сејо, немој тако... Па цјело село да је ишло, па не б могли.

МАРА: Ми б могле...

МИЛЕ: Па што нисте?

МАРИНКО: Да, збиљом...

СТАНА: Жене не копају раку...

ПОП: Мир дјецо... Стано, дјете... Знам, тешко т је и не ваља да је мртац дуго у кући... Стварно мислим да нису могли. Видиш л ти да је Страшни Суд напољу!... Сметови нарастају ко валови на води. Док ово не стане, док се не прољепша, ништа се неће моћи... Боље је вако, но да смо и њи са вашим ћаћом сарањивали...

СТАНА: *(Кроз њлач)*
Они су кукавце.

КОВИЉКО: Стано и ви остали. Ако ово данас и сјутра стане, а вјера је да неће, мораће се у град по булдожеристу... Да довуче онај грн, да снјег до гребља и на гребљу разгрне.

КОВА: *(Шајайћом)*
Ајмо кући.

КОВИЉКО: Чекај бона. Док се договоримо шта ћемо... Вако. Ја ћу сјутра на коња, па ћу у град, да иштем грн, а ви молте Бога да овај кијамет што прије стане.

КОВА: *(Оћейи шајайћом)*
Оћемо ли? Ако се смркне, забасаћемо.

КОВИЉКО: Ајмо... Тако, ко што смо се договрли... Стано, никог не криви...

СТАНА: Добро, добро. Вала ти...

Појово појање као мрмљање.

Ошваране-запваране врайи. Кораци, кораци...

Вейар.

Звуци села.

Плач. Бућарење...

Све ово шече као време.

ПОП: Дјецо, не морамо ове ноћи сви пробдјети крај покојника! Нек једно од вас остане и бдије, а остали нек се одмарају. Нек иду лећи, Уморни сте.

РАЈКО: Ја ћу... Ја ћу ноћаске остати уз ћаћу. Синоћке нисом, па ћу саде.

МИКА: И ја ћу с тобом.

РАЈКО: Неш. Сам ћу бити... Ајте ви...

Кораци по поду који несћају.

Тишина је.

Тишина полагано постојаје тиешка, али по понекад наруши поц-кећање ваише, фијук веиша.

РАЈКО: Дрва има. Неће нам бити ладно... Не б смијо много ложти. Не ваља. Боље је да се обучем још топлије, но да се ти уквариш, хаћа мој! Мртац мора бити у ладном!... Е, хаћа, хаћа. Шта то уради? Што оде и остави нас? Не плачем. Немам више суза. Нестале су јуче, синоћ и данас на снјегу. Сам сам ноћас са тобом. Рјетко смо кад били! Рјетко.

(Пауза)

Ето, изродјо с нас четри и њи три. Ко да с нас помјешо кад си нас стваро. Ми синови смо ти ко ђевојке. Њежни, и ситни. Глас нам је ко у жена; пискав, јадан... Ето, само сом се ја оженјо... И то једва, уз твоју помоћ. Вала ти. Чела је истина да с то ти урадјо... А шћери ти, сестре наше, праве мушкарчине! На покојну матер су! Много ћеш је поздравити кад одеш и кад је видиш!... А ми, на кога смо? Оне јаке, свака б вола шаком убла, а ми, вјетар нас море однјети!... Жао ми и' је. Јаднице! Још се нису поудале, а свака прешла триесту... Нико и садек неће узети.

Неодређен шум као жребање по дрвеиу.

После неколико шренуијака, пад мањеж предмета и поуј удар о под.

РАЈКО: Шта то би!?

(Неколико корака)

Како л ова свјећа паде!?! Упалћу другу... Мо нећу. Јопе ћу ову.

(Кресање шибице. Шумови који дочаравају сипављање свеће)

А!!!... Каква је ово рупа!?... Није од вржа! Није... Ниједна даска није била вржовита...

(Пригушен крик)

Боже, па ово ко да су мишја говна! Миш у ћаћном сандуку!... Шта да радим!?

(Тишина је)

Шта да радим?...

(Тихо, једва чујно куцкање и жребање по дрвеиу)

Морам га ишћерати! Морам! Изјешће сво одјело, а море и ћаћу! Не дај ти боже!

(Кораци тамо-амо. Луикање по дрвеиу)

Морам га ишћерати!...

(Обрада дрвета)

Прво да ставим овај чеп... Добро је. Скоро да се ништа не позна... Сад ћу да скинем поклопац.

(Ошкривање, вађење ексера који икрије... Уморно и тешко дисање. Пад-удар тешког дрвеног предмета о под)

Једва га скидо... Само да остале не пробудим... Ће л је тај ђаво? Јој ћаћа што с блед? Ко да с се смрзо!... Ајме, капут је прогризо! И на кошуљу се посро!... Како да га ишћерам? Како? Сјетјо сом се. Извадћу ћаћу из сандука! Морам, јер се поган у одјело увукла, а не мерем је напипати... Ћаћа, саћу ја то.

(Звуци наведене радње. Сјењање. Нагли прасак)

Јој! Испаде ми! Срећа па се сандук не раскова... Бар ћу сада лашње, овог ђавла ишћерати... Нема га! Ћаћа, морам те свући! Ујешће те па шта ш онда?... Прво ћу лаче... Њи лако скидо, а миша нема! Сигурно је неће у капуту и кошуљи? Како њи да скинем? Како, кад се сав укочјо?... Знам. Капут и кошуљу ћу распарати ножем! Па да! И нако се друго одјело мора обући, кад је ово сво изједено.

Резање тканине.

Сјорадични звуци села које се буди.

Вешар фијуче.

Кораци по поду који се приближавају. Ошвавање вратица...

Појов зајрејашки крик. Удар металног предмета о под.

Појово зајомагање.

РАЈКО: Ко то би?... Јој! Убодо ћаћу!

Сјрка која се приближава.

СТАНА: Шта то радиш, несрећниче!?

РАЈКО: Ништа бона! Миш се увуко у ћаћин сандук и сво му одјело изијо...

ПОП: *(Кроз молићу као да мумла)*

Луд! Полудјо је! Ћавли су ушли у њга. Скрнави оца!... Боже, спаси нас нечастивог!

РАЈКО: Шта вам је!? Па не лажем. Ево, ушо је овђе, ђе сом овај чеп ставјо.

ЈОВО: Што с га свуко!?

МАРА: Ајме, и то наскроз!

МИЛЕ: Поклопац бравом поломјо!...

МАРИНКО: Брато...

ЗДРАВКА: А хаћа те најволјо!...

ЈОВО: И оженјо те...

МИКА: Рајко, црни Рајко. Шта ће ти тај нож у рукама? Сав т је крвав!

СТАНА: Убћу те!... Све т је дао, а ти ножем на њга... на његово мртво тјело... И жену т је нашо, а ти му мртвом крв проливаш... Миш, кажеш! Лажеш! Лажеш!... Оћеш срце да му вадиш! Да видиш да л је и твоје тако... Е, неш!... Ево ти. Ево тиин...

Туй удар.

Јаук.

Сйройоийавање йела.

Крици.

Појово йојање.

МИКА: Рајкооо!
(Плаче. Буџари)

СТАНА: (Врисну)
Миш!... Ено га! Излети из рукава!

ЗДРАВКА: Јој брате, слатки брате...

ПОП: Шта ово би!?... За дан неста куће, огњишта... Боже, ти си свемогућ... Све видиш!

Пројок времена: Обрада грађе... Пљускање воде.

Плач...

Буџарење...

Вејар...

Полагано се све уйишава.

Тишина.

Вејар...

Тишина.

Брујање мојтора шешке машине која се йприближава.

ЗДРАВКА: Иду!

МАРА: Ко?

ЗДРАВКА: Ковиљко и грн... Ено и код тесте... Преко њива...

- СТАНА: (Кроз њлач)
Богу вала... Боже мој!... Боже мој, шта уради!
- КОВА: Јесом л т рекла да сам видла мишје гњездо кад сом са
дна бауле рубине вадла?
- ЈОВО: Јеси. Јуче... А мој брат мртав поред ћаће лежи...
- КОВА: У одјелу није бијо, то сом сигурна...
- ПОП: Није, није. Сотона рупу направла и ушла... Жалост
неизмјерну у кућу унјела.
- МИКА: То с ти попе крив! Да нас ниси разбудјо и закуко, ничег
не б било... Мој б Рајко садек жив бијо...
- МИЛЕ: Тек и пети дан сарањујемо...
- ПОП: Пети дан. Пети дан, Госпде у кући отац и син мртви,
један поред другог леже... Нит спавамо, нит ијемо, нит
пијемо! Сву ноћ, поваздан око њи одамо. Свјеће им
палимо... Чуду овом што долази се молимо...
- МИКА: Шта ћу садек, сама и кукавна?

Машина је све ближа.

- ПОП: Одма га на гребље треба упут'ти.
- ЗДРАВКА: Одма...
- МАРА: Боље да се чоек мало окрјепи и огрије...
- СТАНА: Море кашње...
- МАРА: И сада и кашње... Вољела б да га видим.
- СТАНА: А што!?
- МАРА: Тако. Вољела би...
- СТАНА: Маро, Маро...

Машина је дошла: Шкриџа гусеница... брекџање моџора.

- КОВИЉКО: Једва га пуштише...
- ПОП: Што!?
- КОВИЉКО: Стала пилана. Не могу балване довлачити...
- МАРА: Ковиљко, рекни му да сврати... Да попије и поије
штогођ.
- КОВИЉКО: Кашње ћемо, кад све ово заврши... Нема чоек много
времена. До вечераске се мора врат'ти.

Машина се удаљује.

- МИЛЕ: Благо њему, благо... Отишо је и смирјо се... Ослободјо
се ови мушкарача, сестара наши.
- МАРИНКО: Боље да је неко од нас, а не он.

ЈОВО: А што!?

МАРИНКО: Зато што је бијо ожењен. Једино је он мога наше име наставити... Вако, само док смо ми још живи, за нас ће се чути. Кашње, кад помремо, иза нас нико неће остати.

ЈОВО: А ваљда ћемо се и ми некако оженти?

МИЛЕ: Дај боже...

ЈОВО: Бар да се оне поуодају, лашње б онда.

МАРИНКО: Да, ал ко ће њи узети? Нико. Јаче су од најјачи људи у селу... А и неће. Добро им је вако.

МИЛЕ: Мара б ћела.

ЈОВО: Би, кад б јој Стана дала. Видиш да је у свој кревет одвлачи.

МИЛЕ: Ђути! Море неко чути, шта б онда?

Микин ѿлач.

Тешки кораци ѿо ѿоу.

ПОП: Мико, де, престани...

МИКА: *(Кроз ѿлач)*

Како море?... Није га морала убти. Није... Знам. Намјерно га је убла... Због мене... Мрзи нас обоје... Њега што се ожењо, а мене што сам наква каква б она требало бити... И остале је договорла да нас не воле... Само сом са Рајком и татом, покој му души, била... Једино сом ш њима могла коју рећи... Зато га је убла... А миш је био, дабогда јој живој трбув гризо!

ПОП: Мико, не врједи плакати... Бог је свемогућ па ће и за све гријехе казнити... Ти треба да гледаш шта ш садек. Ош ове, код њи остати ил се својима врат'ти?

МИКА: *(Плач ѿресѿаје. Тешки уздаси и јецаји)*

Садек ништа не мерем док црнину не скинем... Кашње ћу видти.

ПОП: А говрјо сом ја теби да ти, сјећаш се, да ти у њиову кућу на идеш. Видиш да све наопако окренуто... Ниси ћела да ме слушаш... Ниси ћела за ме, а дјецу смо до саде могли имати... Мико, ја тебе још оћу, па... ако ти оћеш, чим се ово заврши и мало времена прође, ти дођи мени.

МИКА: Јооој!

(Уздахну)

Видћу, видћу...

ПОП: Знам да није ред да т саде о овом говорим, ал, останеш л овђе, пропашћеш ко што ће и ова кућа пропасти... Видиш, и огњиште им се затире.

МИКА: Не знам. Не знам...

ПОП: Размисли...

Брекијање машине.

Шкрија снежа.

КОВИЉКО: Ено, онђе ће бити рака... Вјеруј, да никед не б могли сами урадити... Мо, и село кад б им могло, још б пет дана радли...

БУЛДОЖЕРИСТА: У ваквим се приликама људма мора помоћи... Је л, а она што ме звала да уђем, како се зове?

КОВИЉКО: Мара...

БУЛДОЖЕРИСТА: Знаш л, би л се она удала?

КОВИЉКО: Једва чека. Не б је ваљда ти оженјо!?

БУЛДОЖЕРИСТА: А што не би? Дјеца су ми мала. Треба и неко чувати и остало... Разумјеш? Неће младе и љепе за удовца, па да јој куле градиш... А брате, она и није лоша... То што је вако, мало крупнија и то... море добро доћи...

КОВИЉКО: Имаш право.

БУЛДОЖЕРИСТА: Па, би л ти то видјо ш њом и њезинима?

КОВИЉКО: Би брате, како не б... Пази да не закачиш који крст. Видиш колки су, а и стари су.

БУЛДОЖЕРИСТА: Оћемо л једну ил дви раке?

КОВИЉКО: Једну брате, једну. Ђе ш по ваквом времену дви раке копати, а и поп је реко да и у једну раку саранимо... Ваљда ћемо за једно по сата ископати?

БУЛДОЖЕРИСТА: Дашта болан... Озбиљно т велим, питај је.

Рзање коња... йрайорци...

Присусйво народа.

Плач... Бужарење, нарицање...

Звук санки по снегу.

Крейјање ђомиле...

Плач... Наричање... Развукло се...

- СТАНА: Ваљда су ископали?
- КОВА: Како нису! Чим је Ковиљко ш њим, знам да ће све бити како треба.
- ЗДРАВКА: (*Кроз њлач*)
Маро, немој се ти ни враћати! Чим се ово заврши ти шједи ш њим у грн и ајде. Останеш л, готова си. Из њезини се руку не ишчупа.
- МАРА: А ти?
- ЗДРАВКА: Лако ћу ја. Запослћу се доље у њилимари. Становаћу у граду, па шта м бог да. Ш њом никако не б остала.
- МАРА: А шта ће браћа?
- ЗДРАВКА: Нек будну ш њом. И нек је ко матер гледају... Нису они ниђе пристали... Жао ми Рајка... (*Забуџари... Мара ѡрихвати*)

Бреќињање машине.

Слаб ветар.

- БУЛДОЖЕРИСТА: Не смјем га угасти... Кашње мотор не б никед упалјо... Ено и.
- КОВИЉКО: Јопе вјетар... Види тамо они облака! Јопе ће киуамет...
- БУЛДОЖЕРИСТА: На врјеме стигосмо...
- ПОП: Јово, дјете, поћерај те коње мало брже. Нећемо стићи. Уватће нас мећава...
- ЈОВО: Брже не мере... Узбрдица је...
- ПОП: Морамо брже... Ђиа... ѡиа...

Надолазак ветра.

Мећава изазива немир у колони ѡако да сви ѡжурју коње. Са свих сѡрана се чује: Ђиа, ѡиа... Гурај... Нећемо стићи... Не меремо се ни враћати... Ђиааа... ѡиа...

Плач и буџарење се ѡрећварају у узвике сѡраха: Боже, ѡмози!... Коњи ко да су ѡманиѡали!... Добро је. Још десетину корака... Ајме, нећемо стићи... Завијаће нас... Нећемо се моћи враћ'ти... Ја се садек враћам. Нек нам обојца оѡросѡе, ал нећу ш ѡима... Ни ја... Људи, враћ'те се... Забасаћеће...

Фијукање ветра је све јаче...

Рзање коња.

Прајорци.

Врисак жена, њсовање мушкарца и брекџање машине је њомешано и дуго, дуго њтраје, да би се њосле њога све уџишло са удаљујућим фијукањем веџра...

Тишина је.

ПОП: Само нас двоје!

МИКА: Само...

ПОП: Сређа па се иза коња сакрисмо!

МИКА: Сређа... Чујеш?

Брекџање машине.

ПОП: Грн! Добро је па га знам возти... Ш њим ћемо до мене.

МИКА: А овај народ? Треба и саранти.

ПОП: Народ се сав вратјо... Под снјегом су само њи шесторо, и онај чоек што је ово возјо...

МИКА: Шта ћемо ш њима?

ПОП: Под снјегом им неће бити ништа... Кад окопни, село ће да и сарани... Ајмо ми... Јопе море налет'ти, а знаш да је до мене, до цркве долеко...

МИКА: (Плаче)
Боже...

ПОП: Не плачи... Спасла си се... И њи, и свега...

Тешко корачање њо снеђу.

Брујање моџора машине је све јаче.

Шкриџа ѓусеница...

Машина одлази. Звук је све удаљенији.

КРАЈ

Ӣра

ЛИЦА:

веће улоге:

ВИД

ШПИРО (Видов отац)

МАРКАН

АНКА

МИЛОШ

РАДЕ

ВАСО

ЈОВО

мање улоге:

Ж 1. (први женски глас)

Ж 2. (други женски глас)

Ж 3. (трећи женски глас)

МИКА

ДЕТЕ

За време ове сцене осећа се присуси́во жене, и њо кроз фини смех, уздахе, кашљуцање, шкрију креветџа, звецкање њосуђа.

Овај осећај присуси́ва је њонекад израженији, њонекад једва чујан, њи́о зависи од креи́ања мушкарца њо соби.

Такође ову сцену њокривају једва чујни и сѡради́чни звуци села које се буди.

Све њо сада изгледа овако: Шкри́а креветџа, комешање, уздаси... Задовољни смех... Кораци... Шушџање одеће.

Кораци њо њоду који шкри́и.

ШПИРО: Боме... још с она стара! Не даш се ти ни годнама, а ни времену што лети... Свака т цура море позавдители... а ја више нисом оно што сом бијо. Јок!. Ск'рале ме годне и живот... Мука. Е, матер му божју, ко б реко да ћу се ја једноч осјећати ко пребијен пас! Видиш, дваест година је како т долазим... добро де... је да је једном у годни, ал ипак ти долазим, а да се никед до садек нисом упито шта ће бити кад онемоћамо...

(Женски смех)

Добро, немој се тако смијати. Треба чоек о томе да мисли. Ето, још која годна, па до огњишта нећемо даље моћи ни корака. Обузеће нас студен, дрктавица... и шта ја знам шта још. Брте, почећемо мислти ће ћемо и поред кога ћемо бити закопати...

Кораци.

Оџварање ѡрозора.

Кукурिकाње ѡџлова... лавез ѡаса.

ШПИРО: Орозови!... Зора само што није... Благо теби! Благо! Никога немаш да б се о њему бринула... Па да! Зато с тако очувана... А ја... Знаш ко ме чека код куће. Вид... Вид мој... Мука тешка мог живота.

Женски смех и даље.

Шкри́а креветџа.

ШПИРО: Реко ти, немој се смијати... Ваек ме увати стра, кад га самог код куће остављам... Могла б ми једну каву скувати. Дуг м је пут до куће. Кренем л у шест, тамо сом тако, иза подне.

Лагани кораци по воду.

Звезкање посуђа.

Пошпаљивање вајре.

ШПИРО: Ко зна шта л садек ради? Јадничак! Немој ме тако глети. Реко сом т ја да је слабахан ко дјете. Ни кашку, што но људи велe, не мере дићи. Тако, кад остане сам, није из из куће не иде. Сви се ш њим шпрдају, ко да је неки, боже м опрости, ајван, а не жив чоек... Е, да је јачи... које пусте среће! А бона, љеп је ко цурца. Лице му је ко млада мјесечна. Ал шта ш. Бог је тако ћијо, па ето ти! А да т велим... није што м је слаб и нејак... већ, брте с ме мој, неће га ниједна. Ниједна ш њим неће, а он... видим, гори... Мора, годне су ту... а и они његови парници, ко успаљени јунци... Знаш, кад би Бог ћијо да му некакву снагу да, и да само једног, јединог божјег дана будне јачи од остали и да с неком цуrom легне... ни умрти м не б било жао.

Граја и јурњава деце.

Спорадичан лавез поаса...

Кукурикање поилова и кокодакање кокошију.

Захвањање воде из бунара.

ВИД: Де, матере ти, остав ту воду. Дошо сом мало попричати, а ти, ко да ме не видиш...

РАДЕ: Мо, чоече божи, ово морам уради. Овај бунар није кречен од кад ја знам за се. Потроваћемо се... Све сама жабокречна и пуноглавци.

ВИД: А ће т је ћаћа? Што он то није урадио?

РАДЕ: А шта ја знам ће. Знаш ти њега. Само каже урадите то и то и оде. Благо теби. Твој тебе никед није ћеро да нешто радиш.

(За себе)

Јадник. Моро је.

ВИД: Шта велиш?

РАДЕ: Мо ништа. Контам колко још сићева морам извадити.

Звезкање празне кофе о бејон.

РАДЕ: Мало ћу се одморти...

ВИД: Де. Сипај и мени коју чашцу.

РАДЕ: Шта! Јес ти полудјо!? Ђе ти смијеш пити! Црћеш.

ВИД: Не бој се.

- РАДЕ: Него, Виде брате, ево, све се питам како с мого урадти то што с урадјо? Јадниче, неш моћи ни каменчић дићи, а камол онлики камен бацти.
- ВИД: Ништа се ти болан не бој. Ја знам што чиним.
- РАДЕ: Да л знаш?
- ВИД: Ништа се болан не мере дести, осим што ћу ја данеске бити бољи од Маркана и Милоша.
- РАДЕ: Не будали... Мо, нешто м паде ум! Да то тебе није Анка наговорла?
- ВИД: Анка! Како б то она могла!? Шта ја имам ш њом?
- РАДЕ: Па видли су вас. Љубли сте се.
- ВИД: Боже, а је овај свјет неки!
- РАДЕ: Добро, де. Не љути се, ал озбиљно т велим, окани се ти тог свог наума... Окани доклен није касно... Мо, ће л ти је ћаћа, сунце му оно његово? Чудим се како те мого овлико чудб самог оставти!?
- ВИД: Мислиш, он б ме спрјечјо?
- РАДЕ: Да.
- ВИД: Ја мислим да не би.
- РАДЕ: Оклен знаш!? Не знам...
- ВИД: Па, казаћу ти зашто не би... Раде, ја сом њега често слушао како сам са собом говори... да б волјо да ме види како сам само један трен јачи од остали... и, вако б реко: „умрћу, а то нећу дочекати!“
- РАДЕ: Мо, ипак мислим... То што ти оћеш, он ти не б дао. Није то болан паметно. Убће те то. Нејачак си. Косу болан од земље не мош одићи, а ти б камен с оном двојицом бацо! Мо, да т нешто кажем. Ја мислим да је твој ћаћа за све крив.
- ВИД: Како!?
- РАДЕ: Па, ето брате мој слатки, од кад ти је матер умрла, ни зеру те није пазјо. Да није било ови сеоски жена, ти б од глади пресвисо... Ја б га убјо да је мој!
- ВИД: Немој тако... Чуј болан. Немојмо о мом ћаћи. Ја сом дошо да т кажем што сам изазво Маркана и Милоша.
- РАДЕ: Добро. Кажи.
- ВИД: Па, како да т кажем... Раде. Ја мислим да сом неку чудновату снагу добјо... Чини м се да б кућу мого одићи и до небеса је бацти. Осјећам да је моје тјело пуно неке

снаге која се море бит у неком камену, ил комаду земље скривала, и да је кроз моје жеље да буднем најјачи улазла у моје тјело и полако га испуњавала, све дотлен доклен нисом осјетјо да б могло камен бацти боље од сви људи на овом свјету...

РАДЕ: Виде, болан, шта то причаш!? Чоек море имати само ону снагу коју је од Бога добјо. Жеље никед не могу бити снага. Друго је жељети, а друго моћи. Де ко брата те молим, не причај будалаштне и окан се свега.

Дечија ђраја је све јача.

Кошрљање кофе по камену.

РАДЕ: Дјецо, матер вам божју, шта то радите!? Ај, бјеште да вам уши не извучем... Бјеште на крајке.

ВИД: Не разумјеш ти мене. Друго с ти и остали, а друго сом ја. Док сом вас гледо како од шале обаљујете балване, помишљо сом да нестанем у мрклом мраку... Е, само кад б знао, колко сом суза пролјо кад б умјесто себе угледао осјен кроз који сунце пролази... и зажелјо б да никед на овај свјет нисом ногом крочјо...

(Пауза)

Ал, однеклен б ми се јављо некакав глас који м је говорјо; „Не дај се Виде! И ти мореш бити јак, мореш бити најјачи ако то желиш и оћеш!“ Тад б се повратјо и ондак б ми пред очи излазла слика како тебе, Перу, Момчила, Милоша, Маркана и друге у свему надјачавам... Како ме се бојите и завдите ми ко што ја вама завдим. Боже, завидјо сом вам на висини, љепоти, цурама, на свему што ја немам и што нећу имати.

РАДЕ: Виде, шта т је!? Какво т је то лице!? Очи ти се цакле ко лед! Виде, је л ти добро?

ВИД: *(Тихо)*

Добро сом Раде, добро. Само сом се мало замислјо. Ето, угледо сом себе како се данаске каменом на Сунце, у оној долни ће залази бацам, и како му оно његово пркосно лице разбијам... Боже, што нисом ко Сунце, еее...

РАДЕ: Ти с полудјо! Чуј, најбоље б било да одеш кући и да легнеш. Море бит да т је ова ракија у главу ударла! Заспи и све заборави... Нико т неће замјерти.

Наједном кораци, ђрчање и Видов урлик.

РАДЕ: Виде, болан, шта т је!? Виде, кућеш? Стани, стани болан!

ВИД: *(Из далека. Задње се речи једва чују)*
Одо ја на једно мјесто... Одо... А кашње ћу доћи тамо да
вам покажем ко је Вид. Показаћу ја вама свима! Мени
нико не вјерује... Нико...

Са свих сѣрана се чују радосни узвици младића и девојака.

Песме.

Тојош иџрача и звук усне хармонике испуњавају цео ѣросѣор.

*Све је ово ѣомешано, а иѣак расѣознаѣљиво; ѣесма се насѣавља на
ѣесму. Звуци, коло... ѣесма... све се надовезује иѣако да чине један
неѣрекидан ланац.*

*Све ово ѣраѣи жамор људи, као ѣо ћошковима: Слушај болан, ја б
се ѣом, кад б ћела, одма оженјо... Видиш да још није калала...
Ударци камена о камен... Мо, чоече божи, ће мореш са мном? Мо,
знаш л ти да сом ја у плочању и кељању најбољи. Имам т ја око
соколово... Гласан смех. Звук кожноћ каиша ѣо длану... Ударање...
Ош и ти пошапорца? А'а. А шта ћу бити? Ти с шљива... А ко је
пошапорац? Он. Ај почни... Изћоварање ове иџре је иѣио је моћуће
брже. То се односи и на иѣиѣача и на оноћ који одћовара. Пиѣѣач:
Пошаѣорац, ди је? Одћовор: На комини није. Пиѣѣач: А ди је?
Одћовор: На јабуци није... и иѣако редом, где одћоварач увек мора да
каже своје име и да на ѣему ѣошаѣорац није. Одћовори ли: „На
шљиви је.“ добија каишем ѣо длановима... Гласно навијање у бли-
зини мушкарца који се наѣињу... сѣењу... Подапни му... Стегни га,
нек му кичма пукне... Јопе болан... Опа... још мало... а... не да му се...
Мало даље, ѣрохоѣан смех младића и девојака: И ти мислиш да ће
он доћи? Оће... Мо, ја не б рекла... Ма, ја све мислим да се он то ћио
с нама нашалти... да нам каже да је и он жив... Ајде бона, ја мислим
да ѣему није до тога... ето... море бит истина оно што је Раде реко...
Мо, ће то море бит истина? Де, цуре не будалте... Чујте ви што вам
ја велик. Он неће доћи. Ја све контам да се он неће ко слијепи миш
сакријо... Па тољко је паметан да зна да се снага не добија за један
трен већ, за ѣу цјели живот ради...*

*Тишина и мир који се осећају испуњени су једва чујним ѣојем иѣиѣица,
зујањем инсекаѣи и далеким блејањем оваца.*

ВИД: *(Молећиво)*
Анка...

АНКА: Рекла сом ти. Вечераске... Вечераске, ако надбациш ону
двојцу.

ВИД: Ал кад с ме вамо звала, обећала с ми!

- АНКА: Нисом ја теби ништа обећала... Рекла сом да ћу ти дати, ал све до садек нисом рекла каде...
(Смех)
- ВИД: Немој ми се смијати... Да... Ти с мене вође довела да б се шпрдала! Требо сом знати... Ти с иста ко и остали.
- АНКА: Паз богати. Ти б ћијо цабе. Е, не мере... Да с ко остали, ја б т одма дала... ја б те болан јурла... Ал вако... ти се мораш доказати... Оћу да знам да за овај посо имаш снаге, а не да те ја
(Смеје се)
овим мојим ножурдама згњечим. Па да. Да т ја то нисом спомињала, ти њи не б ни изазво...
- ВИД: Нисом ја њи зато изазво... Нисом ја то урадио да б с тобом леґо... С тобом, ил неком другом... То што сом ја њи изазво, то ти никед неш разумјети... Анка... не буди таква... Ето, само да те, ако већ ништа не мерем бар да те голу видим. У свом животу до садек нисом голо женско видјо...
- АНКА: Дај болан не будали! Само малкице да ме видиш, а?... Шта ако т моја нагота удари у главу... и ти, јадниче крепаш? Шта ћу ондак и са тобом и са собом, а?
- ВИД: Бона... само пулије на кошуљи раскопчај...
- АНКА: Рекла сом ти. Ја цабе ништа не дајем. Буднеш л бољи од... мо, буднеш л мого и камен одићи, даћу ти... ето, колко сом жалобитна. Друга не б ћела па да јој све на свјету даш. Болан, жене воле јаке прсте на својим бутинама и мишицама, ... а ти Виде...
(Посјрдан смех)
- ВИД: Нека, нека... Молћеш ти мене. Све ћете ви мене молти да макар попричам с вама, а камол да легнем. Видћеш ти данеске ко је Вид! Видћеш ти Анка ко је Вид... Видћеш! Видћеш! Видћеш!
(Виче)

Комешање.

Шушћање лишића... крицање жранчица.

- АНКА: (Задихано, подсмешливо)
Боже! За мал га неудаи! Будало! Ђе с на ме полетјо!? Јес видјо? А ти би ћео да с мушко! Е, мој брајко! За то се треба родти... Е, нашта сом ја спала!? Јадниче. Бјежи и

сакри се неђе у шуму ђе те нико не мере наћи... Сакри се и не срами се.

ВИД: *(Тихо. Уморно)*
Нека... Нека. Тражићеш ти мене... Тражти. Сама ш ти мени долази! И ти и остале... Сјенке ћете се моје бојати...

Кораци који се удаљују.

АНКА: Будало, ај бјежи! Склон м се са сунца. Де, склон тај свој биједни осјен кад м никаквог лада не мереш начинти.

Кораци који се удаљују.

АНКА: *(Виче)*
Чуј! Знаш кад ћу ти доћи? Еј, кад буднем остарла и на кољенма одала.

Смех који се разлеже ѿпростором.

Песма женска и мушка – најѿјевавање: Мој драгане јагодо у трави/ зашто мене сироту остави? Ајмо моја у љешнике дико/ ајмо брати па се коликати. *Звук усне хармонике. Тойоѿ изграча. Понеки женски вриск...* *Песма се настѿавља на ѿесму:* Мила мајко Циганка ме воли/ и она се сине Богу моли. Кад запјевам сва се гора нина/од жалости моја мајко мила. *Мушки џлас:* Цуре, оћемо л Глуво? *Одџовара мношѿво џласова:* Оћемо...

Туѿи баѿи кола и звекеѿи накиѿа. Около смех. Шаѿуѿиање, добаѿивање: Паз је, спашће јој цардза... Шта мислиш, која ће прва калати? Па Мика, све се до Милоша вата... Штета што Вид није у колу... Кад б га продрмали, липсо би... Дај болан, не будали...

Ж 1.: Цуре, ено Вида!

Ж 2.: Ђе?

Ж 3.: Ено га више гребља. Како'но иде!? Ко да земљу не дотиче!

Пресѿаје звук кола.

Смех.

Све се ѿолађано уѿиѿишава.

ВАСО: Па како б и додириво, кад га овај вјетрић од земље одиже! Јадник, ко перце је, а оће камен да баца.
(Смеје се)

Ж 2.: А канда с ти бољи? Сав си задриго ко крмак.

ВАСО: Де ти мало скрати језик, да т га ја не б кратјо.

- Ж 3.: Само си зато и аран... Де, само је барни... Он је болан сто пута бољи од сви вас... Само да је мало јачи, равна му не б било.
- ВАСО: Само толко.
(*Ойеи смех*)
Пуне л овај вјетар јаче, одијеће га... Требо б у цепове камење натрпати...
- Ж 1. : Мо, кад с толко бољи, што ти ниси изазво ону двојцу?
- ВАСО: Нисом ја толко блентав. Ја знам да су они бољи од мене, па м је боље да се не брукам и да м се свјет не смије.
- ВИД: (*Задихано*)
Здраво.
- СВИ: Здраво.
- ВАСО: Ја мишљо да неш доћи... Да с се препо.
- ВИД: Ко што видиш, нисом. А ти б волјо да јесом?
- ВАСО: Болан, сведно је. И вако и нако, свијет ће т се смијати, ко што т се и смије.
- ВИД: Видћемо ко ће се коме данеске смијати.
- Ж 1. : А ће т је Анка?
- Смех окол.*
- ВАСО: Ја мислим да га је оћерала...
(*Подсмешљиво*)
Шта б она могла ш њим? Ништа сем да се тикају.
- ВИД: Ругај се ти ругај...
- ВАСО: А што т се не б руго? Врат т је пун модрица ко да те неко давјо.
- МИЛОШ: Раде, изгледа да је Вид дошо?
- РАДЕ: Ће је?
- МИЛОШ: Ено га тамо.
- РАДЕ: Знач, волјо б да није.
- МИЛОШ: И ја.
- МИКА: А ја б вољела да вас побједи.
- МИЛОШ: Женска главо, шта т је!? Ће море?
- РАДЕ: Бар кад вас два не б бацали из све снаге...
- МИЛОШ: Мени је сведно... ал, чоече, он неће моћи онај камен ни одићи, а камол га држати ил бацти.
- МИКА: Добро Раде каже. Ајте, вас два бацајте ко да се са дјецом надмећете.

МИЛОШ: Па реко ја да је мени сведно. Ако треба и не морам, ал се бојим да је Маркан ово једва дочеко.

РАДЕ: Право кажеш... Он ће њега још више исмијавати. Ајмо зачас до Вида.

МИКА: (*Умиљајћо*)
Милоше, ош ти и зерцу данеске бити са мном?

МИЛОШ: Чекај бона Мико. Видћемо се.

МАРКАН: Опа!
(*Подружљиво*)
Вид', Вида! Баш м је драго што с дошо... Ал ће данаске бити зафрканције.

ВИД: Море бит, ал не знам кога ће то зафркавати.

МАРКАН: А!? Јесте л чули? Овај прндаваљ још и пријети! Ај шути и немој ме засмијавати... Ево и Анка иде. Рекла је да ће те мало подојти да ојачаш... па кашње, кад нарастеш, а ја онемоћам, ти дођи па ћемо се ондакарце колко о'ш надбацивати.

Смех около.

ВИД: Другу ћеш ти причу кашње причати.

МАРКАН: Јеее л!? Види, види... Мали. Да ја теби нешто кажем. Чоек мора знати до које гранце море ићи... Пређе л је, неко га сачека и грдно нагрди.

ВИД: Ти се не бригај... Моје гранце су моје гранце... и... ти ме неш нагрђивати.

МАРКАН: А ко ће, ако ја нећу, а? Мјесто да се надмећем са правим људма, ја овђе с тобом дан дангубим... Ја... кад б било прави људи.

Мало даље се зачу девојачка ѿесма: Дабогда се објесио дико/ о јелику да не види нико.

РАДЕ: Виде, ја мислјо, неш доћи.

ВИД: А што не б дошо!? Ја сом ти данаске реко, показашу ја вама! Чуј ме...
(*Скоро да виче*)
Сви ме чујте!... Ја ћу данаске бацти камен за укуп даље од Маркана и Милоша!

Смех ѿа шайајћ около: Мо људи, он то ћера шегу са нама... Бар ћемо се исмијати... Мен га је брте жао. А нико га није ћеро. Је л тако? Тако је... Мо, ће л му се ћаћа смуца, сломјо врат дабогда!

МАРКАН: А шта ш бацати? Пиљке, а?

ВИД: Бацаћу шта и ти.

Ойеји около смех који љријиска.

МИЛОШ: Је л ти то озбиљно? Знаш ја сом мишљо да је све ово нека твоја шала... Тако... да б те људи видли.

ВИД: У своме животу никед нисом бијо озбиљнији... А то, што велиш, да оћу да ме народ види, истина је. Оћу да ме виде. Оћу да ме видите... Да видите колко сом јачи од вас.

ВАСО: Добићеш килу! Знаш л колко је тешко бацати онлики камен?

МАРКАН: Знаш шта придаваљу, ми ћемо теби наћи неки каменчић, па бацај. Ако нас њиме надбациш, ето, признаћемо да с јачи и бољи од нас два.

РАДЕ: Мо, пушт'те га. Нико га није наговорјо.

МАРКАН: Е, не мере тако. Ја сом се давни дана престо са дјецом играти. Кад би дуно, обалјо б те, па б се корлуто ко колски точак.

Тишина је.

ЈОВО: *(Приближавајући се)*
А што Вид оде од вас!?

Ж 2.: А како и не б отишо кад му је Маркан душу поијо. Само га је изазиво.

ЈОВО: Е, јес и ти неки чоек! Мјесто да га сврћеш, а ти још наваљујеш!

МАРКАН: Нисом ја њега изазво, већ он мене. Знаш шта? Ти се Јово не мјешај. Оћу да му покажем ће је мјесто наквима ко што је он.

ЈОВО: Мо, имаш право.

Ж 1.: Је л Анка, шта је било?

АНКА: Мо, ништа. Шта б било?

Ж 1.: Ана је л мого шта?

АНКА: Е, јес луда!

Ж 3.: Није те ни барно?

АНКА: Ћио је, ал ја нисом дала. Молјо ме и кумијо, ал нисам ћела, па је кашње на силу ћио... Само што га нисам убла... Побјего је.

Ж 1.: А, зато су њему оне модрице на врату!

Гласан смех мноиштва.

Жамор. Добацивање: Будала. Скрено с памети... Упишаће се чим га дигне!... Ај се ти болан с дјецом тикај... Боље б било да неку сиса, море бит да б ојачо!

Звук усне хармонике.

ВИД: (Усхићено)

Ја вам озбиљно велим да сом добјо толку снагу да ћу од њи двојце за укуп бити бољи...

Грохотан смех који се разлеже.

ЈОВО: Виде, окан се ћорава посла. Ће ти мореш с ваким де-лијама? Немој болан срамити себе и ћаћу свога. Дођи, сједи овђе крај мене, па ћемо глети како њи два бацају онај камен ко да је перо тичје. Виде, ти ону каменчину неш ни дићи, а кичма ће ти пући ко працјеп на колима...

ВИД: Јово, нисом ја дјете, и зато ме немој наговарати...

ЈОВО: Де, буд паметан. Ово т ко брату велим. Страдаћеш, нагрдићеш се болан, па шта ш ондак? Ни вакав, здрав, ништа не мереш, а камол онда...

ВИД: Не разумете ви мене. Још једноч вам велим. Урадћу оно што сом цјелог живота желијо. Оћу болан (Виче)
да се на Сунце каменом бацим! Оћу кад будне залазило, да му у оној долни, главу разбијем.

Одједном утихну звук усне хармонике... Песме пресџадоше... Коло сџаде... Насџаде шаџуџање које иде у круж: Људи, треба нешто уради. Он је полудјо!... Не знам, ал то што говори, здрав чоек не б мого казати... Добро, ај да којим случајем надбаци ону двојицу, ал ће ће на Сунце!? Еј, знаш л ти шта је то? Боме, ја б се препо кад б то реко... Јадник, мора бити ваки. Нико му ништа није дао, па му ништа и није свето... Да. Право велиш!

МАРКАН: Де, болан Јово, остав га. Нека га нек будалеса. Лудим људма је све дато да кажу... ал да ураде, е то је мука. Ево које је доба, а ми још нисмо ни почели. Ај да то завр-шимо, па да идем што цуре наћи.

ВАСО: Да. Ајте момци. Ја ћу ко ваек, мјерти. Спремјо сом и керач и биљеге... Само рецте ко ће први, а ко задњи.

МАРКАН: Ја ћу први.

ВИД: А ја задњи. Оћу да видим колко ће ми требати да и надбацим.

Смех се разлеже.

МИЛОШ: Ја б да не бацам.

ВИД: А!?

МИЛОШ: Ето, нешто сом нерасположен... Није м до бацања.

ВИД: Ти то да ме не б увриједијо?

МИЛОШ: Мо, болан, није то. Него... шта ја знам.

ВИД: И ти мораш бацати! Разумијеш! Мораш! Да.

(Грчевити смех)

Ти с се мене уплашјо... Бојиш се да ћу бити бољи од тебе!

Мишљо сом да с ти бољи чоек, ал ето, преварјо сом се. Ти

с гори од остали... Ти мене више од остали понижаваш...

(Смеје се)

Да. Ти се бојиш да не буднем бољи.

РАДЕ: Милоше, бацај!

(Шайајом)

Видиш да је скоро полудјо! Бог га јебо, ће л му је ћаћа?

Бацај, ил се ово не заврши добро.

МИЛОШ: Добро Виде. Бацаћу, ал још једноч ти велим, окан се овога.

ВИД: Ништа м не говори... Из колка ћемо пута?

ЈОВО: Бацајте из три.

МАРКАН: Мени је доста да бацим и једноч... Цуре, де размакнте се мало

(Сћење)

Боме је тежак!

Тишина... Иичекивање.

Само се чује цвркући йишица и далеки звуци села.

Марканов издах.

Фијук камена у лејџу.

Туй удар о земљу. Жамор: Ко да има крила! Баш вала... Е, је јак ко два добра... Мо, до Лике му нема равна... Чудо једно!

МАРКАН: *(Пун себе)*

Васо, добро забиљежи.

ВАСО: *(Удаљен)*

Не бој се... Милоше, саде је на те ред... Нека. Ја ћу доњети ову каменчину.

(Пауза)

Бог те мазо, ал је ово тешко! Виде, боме...

ВИД: Ај ти ради свој поса... Још мало па ћете се ви склањати са мог пута,

ВАСО: Добро, де.

Ойей тишина. Ишчекивање.

Лей камена.

Туй удар камена о земљу.

Жамор.

АНКА: (*Шайайом*)
Виде, оде мало.

ВИД: Шта је.

АНКА: Ћела б нешто да т кажем.

ВИД: Мореш и ође.

АНКА: Не б да се чује.

ВИД: Нек се чује, шта ме брига!

АНКА: Добро. Чуј, буднеш л само мого одићи онај камен, вечераске ш бити са мно.

ВИД: Ако буднем ћијо.

Жамор љраћен смехом: Опа, Виде, ти се мореш ноћаске и омрсти! Само, пази брате, мореш се улитати... *Смех...* Знаш да б вољо да сом на његовом мјесту!... И ја. Није лако до Анке доћи... Боме, није... Јој, шта б јој радјо кад б мени дала...

Жамор и смех се љолађано сџишавају.

ВАСО: (*Удаљен*)
Виде, на те је ред.

РАДЕ: Да т помогнем подићи камен?

ВИД: Нека. Сам ћу.

Тишина. Ишчекивање.

Из љомиле: Добћеш килу... *Смех.*

ВИД: (*Тешко дише. Глас му љрејери*)
А, шта садек велите?...

Около жамор и силно чуђење: Јес видла!? ... А'а... Ко б реко!? То је чудо над чудима!... Ама, до јуче косу није мого одићи, а садек!? ... Мо, бона, видиш л ти његово лице!? Ко ватра сјаји!... Очи су му ко лед!... Боже ти мене помози!... Анка, боме он леже с тобом!... Леже.

ВИД: (*Полако*)
Ја ћу бацати само једноч, а кашње ћу, у долну, да Сунцу главу разбијем!

Жамор: Лако је дићи... Треба то и бацти... Нијесу ово кумпјери... Де, људи, пушт'те чоeka. Виде, бацај!

Тишина и ишчекивање дуго трају.

Полако зајочиње девојачка њесма: Сви су момци дрво јаворово, / а мој дика, перо пауново!

У даљини се зачу кукавица! Шайаи у џомили: Ко ме л се то јави!? Нечја ће глава мјесто камена лет'ти.

Летј камена. Нејправилни облик као да њара ваздух. Ово траје мало дуже, дуже неђо код осјћалих бацача.

Туј удар камена о земљу, а зајћим разбијање, расјадање камена. Тајац.

Онда узбуђено коменѡарисање, ѡрво шайуѡање, а онда све џласније и џласније: Људи, моји, шта је ово!? Не знам!... Ово није људска рука бацла!... Јес видла!? Знала сом ја чим сам му видла очи како се цакле. Учинло м се да б кућу мого одићи и до небеса је бацти!... Боже, да својим очма нисом гледо, не б вјерово... Маркане... Милоше... Јово. Шта ово би?

МИЛОШ: *(Виче)*
Васо, измјери ли?

ВАСО: *(Из далека, једва се чује)*
Људи моји, бољи је од њи за три! Не! Бољи је за три и по!

МАРКАН: Јок. То с ти мало прећеро!... Не мере он бити бољи.

ВАСО: Како не мере!? Па зар не видиш ђе је твој, а ђе његов биљег?

МАРКАН: То с ти малкице побрко... Ил с нешто барко.

МИЛОШ: Ош рећи да т је помјерјо биљег!? Зар не видиш да је твој ђе и мој. Немој тако... Надбацјо нас је.

МАРКАН: Он не мере бити бољи од мене! Нико не мере бити бољи.

РАДЕ: Видш да море... Де, чоече, јес полудјо! Имаш још два пута бацати. Море бит да ш га и надбацти.

МАРКАН: А да шта ћу, већ га надбацти. Радје б се убјо но да он, уш једна, будне бољи од мене.

МИЛОШ: Шта ћемо за камен? Овај се сав распо.

ЈОВО: Болан, док сте се ви гањали, ја сом нашо овај.

МАРКАН: *(Кроз смех)*
Е, боме, тај је прави. Видћеш Виде, мајчин сине, како се

ова каменчина баца... Будеш л јопе бољи, обје ћу руке до лаката осјећи!

ВИД: (Пун себе)
Бојиш се... Сви ме се бојите! Не само тај, већ све камење ћу бацти ако будне требало... Ја сом најбољи и најјачи... Садек ћете се ви сви мене бојати и сви ћете м завдзити, ко што сом ја вама звидјо... Ја сом тек почео с вама оно што сте ви цјелог живота са мношћом радли... Маракне, де бацај... Иако сом реко да више нећу, ипак ћу и ова два пута бацти... и да вас и ова два пута надбацам. Да вам докажем шта ја све могу.

МАРКАН: Ти с ко ороз... До сјутра б могло с тобом.

Тишина која љираје и коју љрекида шкриџа враџа и баџи љеших корака љо љоду.

ШПИРО: Виде. Виде, сине! Јес л код куће? Виде! Што се болан не јавиш!? Мо, ће си, Бог га јебо!? Де болан, јав се... Ево, дошо сом. (Кораци су удаљенији, час брзи, час сџори, истџо као њежово речи... Шкриџа враџа)
Сине. Реко сом ти да се од куће ниће не мичеш доклен се ја не вратим! Мо, ће л си, Сунашце ти жарено!?

Изази из куће.

Звуци села.

Граја деце.

ШПИРО: Еј, мали, дођ дер!

ДЕТЕ: Шта је Шпиро?

ШПИРО: Јес л неће видјо мог Вида?

ДЕТЕ: Јесом.

ШПИРО: Ђе?

ДЕТЕ: Отишо је на Подне.

ШПИРО: Ђе!?

ДЕТЕ: Јес глум!? На Подне, ето ће... Па да. Ти ниси бијо туде кад је он Маркана и Милоша изазво.

ШПИРО: Шта је радјо!?

ДЕТЕ: (Смеје се)

Оће ш њима камена да баца... О томе се већ цјелу недљу говори... Бленто!

(Смеје се и ширком се удаљава)

ШПИРО: Боже, па знаш л да је слабахан ко дјете? Шта л си му то урадио? Мора да се смилово над његовим животом? Мора да је тако, иначе... не б он то смијо ни помислити, а камол урадити... Само ти драги боже, знаш како је жив осто. Да је од моје руке нешто чеко, никед ништа не б добијо... Ти му изгледа и снагу и тјело даде, а до саде се патјо ко што се ни Исус није! Бијо распет међу иљаду крстова...
(Дубок уздах)

Боже, вала ти и дај му толку снагу да и надбаци, и барем једноч да будне јачи од остали... Будне л тако, Боже мој, жену ћу му наћи и пород ће имати! ... Виде сине, не дај се! Ево, и ја летим да те гледам и да ти, ако моћнем, помогнем... Не дај се Виде...

Трчање њо камењу и шљунку.

Гласан смех и коменџари: Јес видла!? Да чоек својим очма не вјерује! Он је њи сва три пута надбацио! Де бона, какав је Маркан? Ено, све бркове од муке почупа, па м се чини да би Вида мјесто камења бацо... Дашта, бона... Е, јесмо ми цуре луде. Од Вида, смо бјежале ко да је губав, а оно види, најбољи!... Паметна је Анка! Мо, бона, и љеп је, најљевши... Лице му ко у неке цурце... Да. Лијеп је ко лијеп дан. О, ви, б садек све на њга? Јадник, теже б му било с једном од вас, но да цјели дан камење баца... Ово још није готово! Ово ништа не ваља! Вид је окрено све наопако! Не мере врабац бити јачи од кобца! Ни јачи ни паметни...

МАРКАН: Оћу.

(Смеје се)

А што не б а? То што с садек учинио, јѐ чудо којем се нисом надо, ал... велим ти... до долне ш црћи. Језик ће т се по земљи и камењу вући.

ВИД: *(Прейун себе)*

То с ти и прије говорјо. То ти из стра'а говориш. Немаш ти ту снагу ко што је ја имам. Твоје су жеље садек велке и сав си се у мишице претворјо... Отуд снага не извире. Кажем вам, снага је у души љуцкој... у ономе што истински желиш, а поготово ако оћеш некога да побједиш... Све остало је ништа... А такву снагу не мере имати свако! То само могу ја, Бог и Сунце! Богу ништа не мерем, ал Сунцу ћу садек, то ћете видти, главу разбити.

МИЛОШ: Виде, немој свашта говорити! Свијет има много ушију, па ћете чути и ругати ти се... Ђе чоек море до Сунца, будало једна? Да је мого, давно б чоек себи узо један комадић и

носо б га са собом да га грије и да му свјетли и кад је тама и кад је дан! Боље т је, ај кући... Лези... Море бит да т је и ћаћа дошо, па те тражи? Ето, побједјо с нас и од саде, кад гођ буднеш ћио, бацаћемо камен и нико т с више никед неће смијати.

ВИД: Јопе ви мене жалите, мјесто да ја вас жалим. Милоше, ти с се показо. Ти с реко да неш до долне и ето. Пушти ти мене, а ја што ођу, то ћу и урадти... макар сам самцијат до ње дошо. Ођу болан кашње, кад се вратим, да ме мјесто Бога, мјесто Сунца славите.

Около ѿосѣрдан смех. Звиждање.

Тешко сѿарачко дисање. Кашљуцање.

Смех ѿолако ѿресѿаје.

Жамор: Ево му ћаће! Пјан је ко ваек... Вала богу, саће га под руку, па кући... Доста је било његовое зајебанције данас... Не б реко. Види како га Вид гледа! Ко да му ватра из очју избија! Боже ти помози!

ШПИРО: *(Тешко, уморно)*
Сине... сине! Стани дјете! Немој се животом играти! Виде, камен је то, а не нож ил кашика! Неш моћи сине, неш моћи! Људи, не дајте му! Не дајте! Он је још дјете!

РАДЕ: Диде, закаснјо си! Твој Вид је већ бацо.

ШПИРО: Шта велиш!?

ЈОВО: Да. Бацо је и надбацјо је Милоша и Маркана.

ШПИРО: *(Нейовезан смех)*
Шта велите!? Надбацјо и? О, боже... Знао сом то! Знао сом ја да тако једноч мора бити! Бар једноч чеок у свом животу мора бити бољи од други! О, Боже, чуо с и њега и мене! Кажу како да ти платимо за ово? Де, јави и одма ћу учинти што желиш!

ВИД: Ћаћа, де умир се... Не говори тако. Ја још нисом завршјо... Гледај како одижем овај камен *(Сѿење)*
ко перо је лак! Ево. Једном га руком држим. А што велиш? Твој Вид није више цурца, ни ничија прдачина... Ја сом болан њима раван! Не. Ја сом болан ћаћа, од њи сто пута јачи! Разумјеш. Твој син је снагу добјо, па ће садек поћи у ону долну ће сунце залази, да му ону жуту главу разбије...

ШПИРО: Ако сине, ако. Све је твоје садек. Узми све што мореш! Ко зна ка'ш јопет моћи?

РАДЕ: Шпиро, твој син је данске чудо чинијо, ал ово што оће да уради, што глупо говори, ти б требо спрјечити... Здрав чоек вакве ствари не говори, а камоли да и чини... Ја мислим да твој син није при себи... а боме, ни ти кад га наговараш! Најбоље б било да кући идете.

ШПИРО: Раде, синко, ја то не мерем учинти. Вид нек уради што је наумио... Ако треба, и ја ћу му помоћи... Разумјеш л ти шта је он урадио? Од задњег посто први! Знаш шта значи први, најбољи?

МАРКАН: Јесте диде он данеске бацо ко што ја никед у свом животу нећу, ал он није посто први... Он је осто тамо ће је и бијо... Море бит и горе...

ШПИРО: А!?

МАРКАН: Да, да Шпиро. Није то онај Вид од јутроске, ил од прије недљу дана. Твој Вид више није чоек, оћу рећи, нема у њему оног љуцког кад побједиш од себе бољега... У њему је нешто што није овоземаљско... Он се болан равна с Богом, Сунцем... Земљом! Еј, стари, знаш л ти шта је то? Он да је нешто, ал велим ти да није. Он је ко травка коју ће неко згазити кад је затекне у сред жита.

ШПИРО: (*Кроз чудан смех*)

То с ти љубоморан на њга... Боже, ал сте завидни! Не мерете да поднесете да је мој Вид бољи од вас.

(*Занесено*)

Мој ће се Вид каменом на Сунце бацити! Синеее, ај бацај!

Шайај: Оба су полудла. ! Је, и то скроз, наскроз! Де, чуо сом ја од једног учитеља како се лудло преноси ал никед не знаш кад ће наићи. Крије се то у чоек, па одједноч наиће ко вјетар... Мо, ајмоте кући... јебо ти ово... Ти ајде, а ја ћу за њима... Имаш право. Ајмо да видимо шта ће бити. Треба све видти, па свјету надугачко и на-широко све казивати, шта је и како је било.

МАРКАН: Ајде, Виде! Бирај камен... Изабери нешто што ће то Сунца однјети.

(*Смеје се*)

Изабери и бацај, да видимо доклен ш тако моћи... Да видимо мајчин сине, ће снага лежи; ил у мишицама, ил у „души“, како но ти велиш? Заборавјо с болан да буква не пада због нечије жеље, већ због оштре сјекире у јаким рукама.

ВИД: Јопе се бојиш да те не надбацам.

МАРКАН: Не бојим се, ал неш овог пута. Неш, па макар у теби сто жеља било. Не мереш ти бити изнад осталог свијета!

ШПИРО: Маркане, не заговарај ми Вида. До долне има по сата ода, а Сунце, само што није у дубине запало... А да б мој Вид урадио оно што оће, он мора тамо бити баш кад пò Сунца у долни будне.

ЈОВО: Па, они диде, бацајући камење, ни за три сата не могу до долне стићи.

ВИД: Ја нећу моћи!? Ај, не будали. Ја сом тамо за цигли по сата. Бацо ил не бацо, ја тамо морам бити... Видиш како м се оно жуто лице смије... матер му ону пркосну!

МАРКАН: У шта л сом се ја уватјо, Бого мој драги!? Што л м је ово требало? Што? Идем за њим, па макар црко, а кашње ћу му

(Једва чујно)

главу откинути! Остане л жив, нема нам спаса... Кад је он на Сунце крено, ондак смо ми ништа за њга и за његовог лудог ћаћу.

(Гласно)

Добро. Ајмо. Заједно ћемо, па ко први стигне.

Лејџ камења.

У њочейку јак шум, а касније слабији.

Церкуџ њиџица.

Кораци мноџиџа њо камењу, шуџиџање лиџића, крџкање џранџица... далеки лавез џаса, блејање оваца, рикање џоведа.

Цика и смех девојака и момака.

Далека момачка џесма: Ој недиљо дабогда не дошла/ако била ко и ова прошла!

Звук усне хармонике и коменџари: Њи два се не вде! Мо, видиш болан да су ко стрјеле! Како и не вдиш! Ено и... Ама, џе су?... Болан, ено и на вр долне... А кад прије стигоше, крув им њиов!? Ја, ко да крила имају! Ама... Ово са Видом нису чиста посла... Озбиљно т велим. Неки је џаво ушо у њга... Ја то не б реко, а јок. Видиш л ти, до јуче с га једним прстом мого обалти, а он нам садек очита буквицу... Чоек желјо и џио... Ту друге мудролије нема.

ШПИРО: Дјецо, ја не мерем више. Осјећам да м је душа у носу... Све м се чини да ћу изданути... Де, полет'те мало... Одједноч се нечега бојим! Не знам шта је то... Мора да је Вид мало прећеро...

Пој кукавице ѿмешан са уморним дисањем осћалих.

ШПИРО: Ено, чујете л? Ено је. Ја сом њу данеске још једноч чуо... Ако бога знате, полет'те. Бојим се да му је снага на измаку... Маркана се бојим.

ЈОВО: Да те поведемо?

ШПИРО: Немојте... Ја ћу вас ође сачекати... Вас и мог Вида... Ајте ви.

Тишину која делује несћварно нарушава слабо шушћање лишића. Ту је и једва чујно цврчање цврчака...

Тешко, уморно дисање Вида и Маркана.

МАРКАН: Ниси мого прије мене. Реко сом ја, душа ће т и снага полако на нос.

ВИД: (Смеје се)
Јадни Маркане! Мо зар јадниче ниси видјо да сом те пушћо... ал садек, кад смо ту, на рубу ове долне, нећу те пушт'ти.

МАРКАН: Ти си луд чоек! Стварно с будала. Једним избачајем неш моћи бацти камен у долну.

ВИД: Е, Маркане, јадни Маркане! Па јадниче, зар не вдиш да је саде пѠ Сунца у долни и да ће мој камен пасти баш на ону другу половну која вири... Видћеш.

МАРКАН: До тамо има сто корака.

ВИД: И иљаду да има, ја б тамо добацјо. Велим ти, камен који садек буднем бацијо, летјеће ко да има крила и неће се зауставти све док не располуту оно жуто и пркосно лице.

МАРКАН: Ја не знам ко говори из тебе. Да л је Бог, Земља ил сам ђаво, ал знам да ти не смјеш побједти. Не б било ни по божјим, ни по љуцким законима. Не б то било право. Такви ко ти не смију бити најбољи.

ВИД: То за мене не важи. За ме никакви обичаји и закони нису свети! Ја нисом ко остали. Ни сам не знам ко ме је створјо. Онај мој „ћаћа“ Шпиро, само је нечју жељу испуњавао... и тај мој прави творац м је ову снагу дао... Ето ти.

МАРКАН: То што говориш, не иде у моју главу, ал знам да свако ко крене против небески и земаљски Сила, мора плат'ти, и да ко крене на права чоека, мора плат'ти... То се мој Виде животом, ил нечим другим плаћа.

ВИД: (Смеје се)
Маркане... ти м ништа не мереш... Ти мени ништа не мереш... Него, ајмо бацати... Сунце ће м побјећи!

МАРКАН: (Шайаџиом)
Он је полудјо...
(Гласно)
Ко ће први?

ВИД: Заједно ћемо. Каменови су нам исти. Неко и је намјерно овђе ставјо.

Све је уџихнуло.

Шум лииџа је џресџао.

Њихово дисање је једино иџио се чује.

Леџ камења... Јењава...

На крају се чује само једноџ камена шум.

МАРКАН: (Са невериџом)
Боже, његов камен још лети!

Одједном сџраховиџ џрасак, као удараџ у оџромни џонџ.

Видов џобеднички смех.

Около узбуџени жамор и џласови: Ово не ваља... Ово није смијо да уради... Не, не... не... Бјежмо људи... Сунце се распада!... Мо станте... оно је он ударјо у неку плочу! Чоек никед до Сунца нем мере стиџи, а камоли до њега бацти!... Тако је... Е, јесом се препала... ајме!... И ја, бона! А ко се и не б препо? Јопе вам велим, ово ништа не ваља... Ћуде! Вид нешто говори.

ВИД: Јесте видли? Од садек да м се клањате и стопе да м љубите.
(Смех)
Никед нико од вас нит је мого нит ће моџи оволко бацти... Јесте видли? До Сунца сом баџо!
(Смех је надмен, изазивачки)
Погодјо сом га! Добаџо сом до његовог лица! Јачи сом од свију... И од њега сом бијо јачи! Није ми могло побјећи!
(Смех се џреџвара у урлик)

МАРКАН: Ти ниси љуџки створ!

ВИД: Па и нисом. Ја сом садек Бог! Бог за вас овдје... Овдје и по цјелом свјету! Ви м се морате клањати... Морате ме славти... !

МАРКАН: Ти с полудјо! Сваког мореш дирати; мене и све остале, ал једно с заборавјо... У Бога, чије с име узо, у Сунце на које

си се каменом бацјо... не смјеш дирати! Болан, ми смо
буве које по њивој вољи скакућу, а ти си замислио да с ко
они...

ВИД: Па и јесом.

Смеје се.

Смех се разлеже на све сйране.

Комешање и шайаїи ѓомиле: Народе, тешко нама! Сад море шта
оће... Свашта море бит!... Мора да нас је Бог казњо што смо га
цјелог живота баркали и ко нестварног глели?... Имаш право...
Садек му је снагу дао да нам се свети! Јадни ми... Шта ћемо садек?

Видов смех йолажано йресїаје.

ВИД: Бојте ме се, бојте!
(*Ойейи исїи смех*)

МАРКАН: Јово, Раде, Милоше... људи... шта да радимо. Пропашће-
мо!

ЈОВО: (*Шайаїиом*)
Право каже. Остане л он вакав, какв је садек, радћемо
што он оће... Силиће нас на свакакве ствари. Биће нам
горе но с вуцима да живимо... Мо горе, но што је нашим
старим било под Турцима.

МИЛОШ: Ја б нешто реко, ал се бојим да ме нећете послушати...

Шайаїи у ѓомили. Осећа се сйрах: Кажи. Буде л паметно, послу-
шаћемо те... Морамо нешто урадити... Чујете л га како дише, ко да се
сав ваздук у његова прса увуко... Да. О, бого мој драги.

МИЛОШ: Ја б да ми њега у ону долну гурнемо! Да га нема... Нек се
на оном свјету надмудрује и надјачава...

Тишина је.

Расїе најейиосї.

Шумови шуме.

Снажно Видово дисање.

ВИД: (*Из далека*)
Све сом ја чуо. Све... Ви мени ништа не мерете... ништа.
Имам ја снаге да вас надјачам! Један додир моје руке и
све ћу вас у камење претворти, па ћу вас бацати ће оћу и
како оћу.

Крцкање ѓранчица.

Каиљуцање.

Тешко и сѣоро дисање.

ШПИРО: (Уморно)

Виде... Виде, сине мој... Стани!

Олакшање у љомили: Срећа наша!... Ко зна?... И ја велим... море бит да ће заједно на нас?... Не б реко... Не б реко. Ја мислим да је он све чуо што је Вид говорјо... Да. Имаш право. И он је ко и ми. Чоек... Зна он шта је то кад неко туђе обличје узме... Он ће да одврати Вида... Бојим се да неће моћи! Вид ко да је из земље изнико! Боже, ваквог дана и овог чуда није било од кад је свијета и вјека... Није вала!

ВИД: Шта је Шпиро?

(Глас му је љродоран и јак, као да не личи на љређаињи)

Шта ти оћеш? Што ме ниси чеко доље? Ја б се брзо вратјо. Иди! Ово није за те. Ово је мој посо. Ти м не требаш: Морем ја сам... Иди кући и једно шиљеже закољи: Не шиљеже, већ овна болан закољи и испеци доклен се ја вратим... Да ја, твој син, ко прави Бог вечерам.

ШПИРО: Сине, сагни се да те пољубим... Да пољубим моје Сунце. Од нејачи, посто с најјачи.

ВИД: А!?

ШПИРО: Дошо сом да буднем с тобом... да видим, како с Сунцу главу разбијо. Дај м руку и да заједно погледамо... Дај болан... Дођи ближе... Отален се ништа не вди.

(Смеје се)

Видиш л сине мој, како од стра'а брже запада! Еее, ће оно море с тобом!... Ено, само с га окрњио... Видиш ли?

ВИД: Мо, ће је!? Не вдим!

ШПИРО: Ено, види... тамо... Мо болан, попни се на тај камен, ево, стани вође поред мене, па ш видти...

ВИД: (Кроз смех)

Имаш право, хаћа! Јоој... Види како му се лице смањило!. Још ћу ја њему показати!

ШПИРО: Акобогда, сине, оћеш... Добро м стегни за руку... Тако. Тако... Да осјетим твоју снагу! Како сом сретан! Види!

ВИД: Шта?

ШПИРО: Види оног орла како лети.

ВИД: Ђе је? Не видим га.

ШПИРО: Ено га тамо! Мо, ено га... Вид колка су му крила... Ко руке твоје данеске. Ајмо за њим. Ајмо га стићи да нас до Сунца однесе!

ВИД: А, неее...

Сираховић крик који дуго траје, неситаје у дубини.

Коћрљање камења.

Све се смирује.

Тишину која је нестиварна, прекида шум крила...

Лет ољомне иице.

Жамор у ђомили, који је у иочейику иих, а касније иоситаје све јачи, како се лейей крила удаљује: Оро, прави, правцати оро! Боже, ено још једног... Једва чујан шум крила... Да. Овај је мањи! Јадничак. једва лети!... То мора да је Шпиро?... А ко б реко да је Шпиро наки чоек! Живот даде да нас спаси од свог сина... Да. Спаси нас зла... великог зла! Људи моји. Вако се морало завршити... Свако своју игру нечим плаћа. Ето, Вид је своју животом плати... Јадник, могу је и без тога... ко зна? Смрт је спас за њега. Срећа, па га ми не убишмо... Имаш право, Бог дао, Бог узо... Они у небо одлетише... Ено и к двији звијезде... Људи, ајмоте кућама... . Ајмо...

Тихо креиће ђомиле. Гласови шуме су све даљи, а ђласови села све ближи.

Зайочиње иесма, ирво иихо, а иоиом све јача...

КРАЈ

Ғоїави људи

ЛИЦА:

ЧОВЕК I
ЧОВЕК II
ЦРНОКОСА
ПРВИ ЋОПАВИ
ЋОПИЦА ПЛАМЕНЕ КОСЕ
ЈЕДАН ЋОПАВИ
СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ
ЈЕДНА ЋОПИЦА
СЛЕДЕЋА ЋОПИЦА
ЈЕДАН МЛАДИ ЋОПАВИ
СЛЕДЕЋИ МЛАДИ ЋОПАВИ
ЈЕДНА МЛАЂАНА ЋОПИЦА
СЛЕДЕЋА МЛАЂАНА ЋОПИЦА
ОСТАЛИ ЋОПАВИ
ГЛАС ИЗ СВЕТЛОСТИ

Коментар: Ликови од ЈЕДАН ЋОПАВИ до ОСТАЛИ ЋОПАВИ има онолико колико их је дато у тексту, а може и онолико колико редитељ мисли да треба да их има.

Разни вечерњи звуци, крикови, иїице, слаб йовейїарац... далеки хук сове...

Два мушкарца дуго корачају по камењу.

Њихови кораци су иїи и као да се сїаїају у један.

Коментїар: гласови ова два мушкарца су иїи.

ЧОВЕК I: Она мене воли!

ЧОВЕК II: И мене!

ЧОВЕК I: Она ће мени припасти!

ЧОВЕК II: И мени!

ЧОВЕК I: Моја љубав према њој је жестока!

ЧОВЕК II: Моја, чиста и дивна!

ЧОВЕК I: Ја ћу с њом синове изродити!

ЧОВЕК II: Ја синове и кћери!

ЧОВЕК I: Ја ћу је кроз живот водити!

ЧОВЕК II: Ја ћу за њом као псето ићи!

Њихово ходање је све гласније... Ходају у круж. Ходају све брже. Чују се узвици, јауци... иїи ударици који одјекују у ноћи.

Изненада йроламање небеса уз ужасну иїињаву и їрмљавину. Сви йрейходни звуци замиру.

Изад њих лебди женски смех.

ЧОВЕК I: Ево је...

ЧОВЕК II: ... глас из светлости.

ЧОВЕК I: Мени долази...

ЧОВЕК II: ... Да будем њен!

ЧОВЕК I: Да ме воли ...

ЧОВЕК II: Да је волим.

ЧОВЕК I: Њена црна коса се по земљи вуче. Гола је!

ЧОВЕК II: Она претвара ноћ у дан.

ЧОВЕК I: Гледа ме у очи, у уста, у руке.

ЧОВЕК II: Гледам је у груди, у наг трбух у седефасту кожу.

ЧОВЕК I: У рукама јој бодежи!

ЧОВЕК II: Једног од нас ће заклати!

Кораци жене.

Кораци у њрку који се удаљују.

Комешање. Јауци једног човека.

Ударање камена о камен.

Плач и јауци мушкарца.

Смех жене.

Умилна је.

ЧОВЕК II: *(Кроз њлач и јауке)*

Немој тако... Камене ми кожу раздире. У месо ми ураста.

Његови јауци су све слабији... Немоћан је.

ЦРНОКОСА: Бол ће престати. На ноге ћеш стати! Твоја се жеља испунила. За мношћеш као псето ходати... Брат ти је побегао, али тебе сам добила.

ЧОВЕК II: Бол је велики. Љубав ми с болом не треба. Све ме боли. Ноге си ми пребила! Зашто?

ЦРНОКОСА: Да ми не бежиш. Да си ми ту. Да си мој кад ја хоћу... Не бој се. Ноге ћу ти камењем хладити, змијским отровом лечити, лишћем преврјати. Ране ће ти се зацелити, ноге зарастати. Проходаћеш.

ЧОВЕК II: До тада умрећу, а он жив, вратиће ти се. Примићеш га боље и лепше но мене.

ЦРНОКОСА: Он се неће вратити. Уплашени се никад не враћају.

Мушкарац и даље јауче у боловима.

Црнокоса је умилнија и умилнија.

Време њролази.

Промичу разни звуци, њоља, шуме, њусишње...

Човекови јауци су скоро њрестили.

Пауза.

ЦРНОКОСА: Ето видиш. Једна нога је зарасла. Моји су мелеми божански.

ЧОВЕК II: А друга? Друга је згрчена. Њопава.

ЦРНОКОСА: Ништа зато.

Кошрљање дрвеша... звуци ударања дрвеша о дрво.

ЦРНОКОСА: Ево, дрво сам ти донела.

ЧОВЕК II: Дрво! Шта ће ми дрво?

ЦРНОКОСА: Штаку да направиш. Место ноге да ти буде. Да ме као псето уз њену помоћ пратиш.

ЧОВЕК II: Кад је... кад је направим, хоћеш ли ми помоћи да уз њену помоћ проходам?

ЦРНОКОСА: (*Љуишиио*)
Зашто ме глупости питаш!?

ЧОВЕК II: Опрости, опрости.

ЦРНОКОСА: Заштооо!

ЧОВЕК II: Извини, извини.

Проиок времена уз звуке обраде дрвета.

Чује се пјесма иишица.

Чују се разни звуци... Све је најбоље.

Копрљање камења.

Салиишање...

ЦРНОКОСА: Ето. Ето. Још један корак. Још један корак. И... и... проходаћеш.

ЧОВЕК II: Проћопаћу!

ЦРНОКОСА: Да... (*Пољуйци. Умиљавање*)
Таквог сам те и хтела.

ЧОВЕК II: Ћопавог!?

ЦРНОКОСА: Да. Рекла сам ти зашто. Ево, и чарапе ти плетем... За здраву ногу белу, за ту згрчену, ћопаву, црну.

ЧОВЕК II: Ја нисам знао да љубав толико жртава тражи!... Да... Љубав је мучење. Бол. Бол у ногама.

ЦРНОКОСА: О дааа! Љубав тражи мученике. Ето, да те нисам ранила, и ти би ми побегао.

ЧОВЕК II: Да ниси мене, њега би.

ЦРНОКОСА: Ти или он, свеједно је. Браћа сте. Близанци... Мој нож или усуд тако су хтели.

(*Пауза*)

Седи! Седи!... Мало се одмори.

Задихани, уморни седоше...

Штака о ишаку удара.

ЧОВЕК II: Пада ноћ. Месец је пун. Види се као да је дан.

ЦРНОКОСА: Да. Да. Ја ћу ноћас с тобом лећи. Моју ћу одећу испод нас прострти. Мојом црном косом ћемо се покрити.

Шушћање сувог лишћа, тјаве... крицање гранчица.

Дуго се припрема постелеа.

ЦРНОКОСА: Дођи. Постелеа је спремна.

Сјори, ћојави кораци.

Комешање.

Дуго, дуго тјрају љубавни крици, уздаси... врисак.

Звуци околине.

Заиста све дуго тјраје.

Женини крици у екстази. Његови крици

Пој њишца.

ЧОВЕК II: *(Буновно, као њијан)*

Јутро је... Ока нисмо склопили... Тело ме боли.

ЦРНОКОСА: Ох, не кукај. Ми смо ноћас љубав водили.

ЧОВЕК II: Децу ћемо имати?

ЦРНОКОСА: О, да. Имаћемо много деце.

ЧОВЕК II: Хоће ли бити лепа? Хоће ли нас волети?

ЦРНОКОСА: Не.

ЧОВЕК II: Зашто не!?

ЦРНОКОСА: Неће имати времена за нежност и гледања. Биће несретни и ружни. Деца твог брата прогањаће их. Мира им на овом земљином шару неће дати.

ЧОВЕК II: Зар ти све знаш!?

(Пауза)

... Боже, боже, па, твој трбух већ расте! Постаје све већи и већи!

ЦРНОКОСА: У мени је твоје семе. Много твога семена.

ЧОВЕК II: Али тек је јутро! И први дан! То не сме тако. Ипак време мора да прође.

ЦРНОКОСА: Време не постоји! Утроба жене не зна за време. Она само за човеково семе зна... Кад се оплоди, кад затрудни, нема потребе за временом. Тад се само чека оно љигаво и плачно из наше утробе... До ноћи, док је још пун месец, док ови простори још увек нису загађени прашином и кишом, док трава је још зелена и док су твоје руке још јаке, ја морам да се породим...

(Пауза)

Само да знаш, много ћу деце родити.

ЧОВЕК II: Колико?

ЦРНОКОСА: Само онолико колико си семена у мене просуо.

Њеџови ћоїави кораци ђо камењу одјекују и мешају се са ноћним звуцима

ЦРНОКОСА: Ноћ је. Одложи своје штাকে... Наломи оних лиснатих гранчица... До постеље ми их донеси. Осећам трудове. Још мало, још један трептај понеке звезде и прво ће наше чедо заплакати.

Ноћ је.

Порођајни крици и болови жене се ђонављају, једном, више ђуїа. Дечији ђлач за ђлачем.

Ово ђраје, ђраје.

Понавља се.

На крају задовољни смех жене.

Пој ђїица и ђлач деце измешани.

Само ђој ђїица.

ЧОВЕК II: Опет је јутро! Опет ока нисам склопио. Снага ми је на измаку. Тело ми се грчи. Много сам деце на руке дочекао, опрао... у лишће, у пелене увио.

ЦРНОКОСА: Немој тако! Ово су наша деца.

ЧОВЕК II: О, боже! Она већ расту! Како расту, а тек си их подојила!?

ЦРНОКОСА: Да... Али она су као и ти. Ћопава су... Штаке им мораш правити.
(Плаче. кука)

ЧОВЕК II: *(И он кроз ђлач)*
Шта ти је!?

ЦРНОКОСА: Ах. Деца твог брата су здрава и расту као и ова и беле капице на главама имају.
(Пауза)

Добро је. Ајде! Штаке. Штаке им прави... прави... Штаке им прави.

ЧОВЕК II: Правим.

ЦРНОКОСА: Прави!... Прави... Правиии!

Време ђролази у обради дрвеїа, у одрасїању деце уз смех и ђлач.

ЧОВЕК II: *(Уз рад. Виче)*
Дођите синови и кћери. Дођите и ове штাকে узмите. На њих се ослоните! Без њих вам пута нема. Живота нема. Пазите их ко очи у глави.

Галама деце; смех, њлач... њонавља се и меша са обрадом дрвета.

ЦРНОКОСА: Како си лепе штале направио! Лепе, са
кљунчићима... Ајде, научи их да ходају док
ја снагу прикупим...

Нејравилна ходања, сајлијања... јауци... њлач...

ЦРНОКОСА: Тако... Тако... децо моја... Ускоро ћемо на-
шој земљи, нашем раскршћу доћи.

Време је ѡшло у ходању, одрастању... сјаарењу.

Дани и ноћи се смењују са својим звуцима.

ПРВИ ЂОПАВИ: *(Шајајом)*
Ми лутамо... Испред нас је старица.

СЛЕДЕЋИ ЂОПАВИ: И старац са својим чворноватим штакама.

ПРВИ ЂОПАВИ: А ми смо њихова ђопава деца... Ђопави
људи.

ЧОВЕК II: *(Једва)*
Ено раскршћа... Ту ме је ваша мајка узела и
вас у сну зачала.

Трчање.

Трчање са шјакама.

Јауци. Падање, ѡновно дизање.

Мушкарци вичу.

Жене јаучу.

Наједном, самрјни ројац Човека II и Црнокосе.

ПРВИ ЂОПАВИ: Они умреше. Оплакујмо их. Покопајмо их.

Којање земље... којање...

Комешање.

Плач. Јауци.

ПРВИ ЂОПАВИ: Станите... Полако их спуштајте. Полако и
тихо. Они су нас створили. Какви смо да
смо, њихови смо.

Јауци.

Плач. Буђарење.

Ово шраје.

Пошом шиишина.

ПРВИ ЂОПАВИ: Престаните!

Тишина је.

ПРВИ ЋОПАВИ: Ја, високи, плавокоси, оштрооки, ослоњен о витку штаку, која понекад пролиста, гледам вас надмено, охоло, пастирски... Окупите се око мене.

Померање масе; нејправилно... ћопави, са њонеким њлачем, јанком.

ПРВИ ЋОПАВИ: Гледајте ме! Клањајте ми се! Први сам ћопави којег је мајка родила.

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Да ...

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Ти си наш вођа.

ЈЕДНА ЋОПИЦА: Ослушкуј наш глас.

ПРВИ ЋОПАВИ: Да. Ослушкиваћу га и тумачити га.

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Онда, жени се.

ЈЕДНА ЋОПИЦА: Ожени се најлепшом међу нама.

СЛЕДЕЋА ЋОПИЦА: Изабери најлепшу од нас.

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Изабери ону која ће ти своје тело дати и потомке подарити.

ЈЕДНА ЋОПИЦА: Жени се.

ПРВИ ЋОПАВИ: Неее! Не могу! Ви сте моје сестре!... Ја сам мислио на једну од оних које су беле капице некад носиле. Лепе су. Здраве су. Здраве ноге имају...

ЈЕДНА ЋОПИЦА: Неее! Не узимај њих.

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Они нису здрави. Тако се зову. Они нас мрзе.

СЛЕДЕЋА ЋОПИЦА: Они нас из земље изгоне.

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Они нас болесним, бангавима зову...

ЈЕДНА ЋОПИЦА: Они нас мрзе, а ништа им нисмо урадили.

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Слушај. Узми једну од наших.

ПРВИ ЋОПАВИ: Не могу. То је родоскврно.

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Заборави то. Нас осим нас, нико неће.

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Ми потомке морамо имати. Морамо преживети, морамо имати наследнике.

ЈЕДНА ЋОПИЦА: Тако је било и када се свет стварао. Сви смо дошли од једног оца и једне мајке. Сви смо ми браћа и сестре. Људи су се множили, ширили.

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Па тако морамо и ми.

Пауза.

ПРВИ ЋОПАВИ:

У реду.

(Пауза)

Сви тако мислите?

СВИ ЋОПАВИ:

(Заори се)

Да.

ПРВИ ЋОПАВИ:

Заиста тако мислите?

СВИ ЋОПАВИ:

Да. Тако мислимо. Изабери једну. Љуби је.
Воли је...

СВЕ ЋОПИЦЕ:

Тако је. Изабери једну од нас. Љубећи само
њу, љубићеш све нас.

СВИ ЋОПАВИ:

Бићеш нам вођа. Сви ћемо те слепо слу-
шати.

ПРВИ ЋОПАВИ:

У зло ме нагоните.

Тишина је наједном завладала.

ПРВИ ЋОПАВИ:

У реду. Изабраћу једну...

(Тишина је несћварна)

Ох, ћопице, сестре моје. Станите једна по-
ред друге.

(Женски радосни узвици)

Своје одежде скините. Косе расплетите. Ја
ћу поред вас проћи. Ону, коју погледам,
руком додирнем, јабуком дарујем и штаком
дотакнем, биће моја.

(Тихо)

Нека ми мајка и отац опросте...

Ужурбаносћ.

Шушћање одеће.

Тихи жамор и ћласови ћопица:

ЈЕДНА ЋОПИЦА:

Мене ће...

СЛЕДЕЋА ЋОПИЦА:

Пре ће мене него тебе.

СЛЕДЕЋА ЋОПИЦА:

Види ми груди...

СЛЕДЕЋА ЋОПИЦА:

Ма какве твоје, види моје...

СЛЕДЕЋА ЋОПИЦА:

Моја је коса пламена...

СЛЕДЕЋА ЋОПИЦА:

Изабраће мене.

СЛЕДЕЋА ЋОПИЦА:

Ево га... Иде као бог...

СЛЕДЕЋА ЋОПИЦА:

Ћопање му је тако елегантно...

СЛЕДЕЋА ЋОПИЦА:

Усне су му неодрљиве.

Кораци... Застајкивање... Уздаси... Смех... Кикоћ.

ПРВИ ЋОПАВИ: Подигни своју пламену косу да те сву видим.
Остале нека се обуку...

Радосћ и весеље, као да је свадба. Узвици са свих стјрана: Живели... живели... сретни били...

Одједном из даљине, са свих стјрана чују се сасвим другачији узвици људи измешани са брујањем мојора, авиона... галамом... виком... халабуком.

ПРВИ ЋОПАВИ: Кренимо. Ено се они, здрави чују. На нас иду.
Брзо. Пожуримо. Брзо, што је брже могуће,
пођимо одавде.

Ужурбаносћ пометана са ућлашеним гласовима.

ПРВИ ЋОПАВИ: *(Надмено)*
Да их на време не чух и не осетих, оставили би
своје кости на гробу наших родитеља ... О,
ћопице са пламеном косом, пођимо до оног
грмља. Нестанемо у оној тами ... Морамо, о
жено моја, морамо, децу рађати. Старимо.
Снаге нам нестаје. Све више и више кукамо, а
здрави само надире.

Весели кораци-скакућанье.

Кикоћ.

Крцкање гранчица. Шушћанье лишћа.

*Шайај за њима: Они ће се волети... Постељу на голој земљи од
њене косе праве! Они су наги... Покривају се њеном косом... Они се
воле... Љубе... Грле...*

Женини љубавни крици.

Мушки уздаси.

ПРВИ ЋОПАВИ: О Боже, срећу ми дај. Потомке ми подари.
Кад одрасту, одвешћу их на раскршће.

Женини порођајни крици.

Плач многобројне деце испуњава цео простор.

Дељање дрвећа.

Ударање шипака о шипаку... о земљу... о камен.

ЈЕДНА ЋОПИЦА: Твоја... наша деца расту! Расту, али су у обе
ноге ћопави.

СЛЕДЕЋА
ЋОПИЦА:

По две им штаке морамо правити. Они по две штаке морају имати.

ПРВИ ЋОПАВИ:

Направићемо им штаке. Они ће проходати. С нама ће свуда ићи. Зато, браћо моја ћопава, направимо штаке за њих. Ево, синови моји и кћери моје за дан су нас стигли, а ходати не могу. Још су на коленима.

ЈЕДАН МЛАДИ
ЋОПАВИ:

О, оче, о мајко! Страх нас је!

ПРВИ ЋОПАВИ:

Страх!?

СВИ МЛАДИ
ЋОПАВИ:

Приче смо чули о здравим људима...

ЈЕДАН МЛАДИ
ЋОПАВИ:

... како нас од нашег постанка прогањају. Како нам мира не дају. Семе хоће да нам затру. Жене да нам силују... Желе да нас истребе!

ПРВИ ЋОПАВИ:

Децо моја. Узмите ове штаке. Уз њих, проходаћете... Чувајте их. Оне мање кљунове од наших, да вас они теже од нас нађу... Будите храбри, поносни. Не бојте се прогонства. Једном ћемо се вратити на раскршће. На место нашег постанка и растанка.

Ходања.

Ћопава ходања.

Одједном, Звуци долазе и оћуд и одавде... Звуци моћора... лавез йаса... Галама људи.

ЈЕДАН МЛАДИ
ЋОПАВИ:

Здрави?

ПРВИ ЋОПАВИ:

Да, сине. Они су ту. Чују се, а не виде се.

ЈЕДАН МЛАДИ
ЋОПАВИ:

Они су као сенке ...

СЛЕДЕЋИ МЛАДИ
ЋОПАВИ:

И свуда су око нас!

СЛЕДЕЋИ МЛАДИ
ЋОПАВИ:

Они су утваре!?

СЛЕДЕЋИ МЛАДИ
ЋОПАВИ:

Утваре.

ЋОПИЦА

ПЛАМЕНЕ КОСЕ: Да. Они су само приказана.

Ходања.

Ћопава ходања.

Трка.

Чудна ћопава сипрка.

Кошрљања. Сипрах.

Ово шраје... шраје.

ЈЕДАН МЛАДИ

ЋОПАВИ:

Куда нас то воде? По којим ово просторима
лутамо?

ПРВИ ЋОПАВИ:

(Његов глас све најкриљује)

Браћо! Сестре! Синови моји и кћери Ка
раскршћу идемо. Да се на њиховом гробу
договоримо шта ћемо, куда ћемо. Чувајте
се. О штакама својим брините.

Ходање ћопаво се насипавља.

Нејправилно на почетку, касније у хармоничном ритму.

Ово све шраје, шраје...

Има ту и умирања и рађања.

ПРВИ ЋОПАВИ:

Раскршће!

ЈЕДАН МЛАДИ

ЋОПАВИ:

Све је зарасло у жбуње и изникло камење!

СЛЕДЕЋИ МЛАДИ

ЋОПАВИ:

Хумка Црнокосе и Човека другог једва је
приметна!

ЈЕДАН МЛАДИ

ЋОПАВИ:

И крст је обрастао коровом и копривом...

ЈЕДНА МЛАДА

ЋОПИЦА:

И спаљен од погани. Чак се и не види!

ПРВИ ЋОПАВИ:

Чупајте коров. Крчите камење.

Одједном, као на почетку проломише се небеса.

Сипрашни звук се зачу.

*Прејлашени женски и мушки гласови: Ко је ово? Шта је ово? О,
боже!*

Штаке почеше да падају ударајући једна о другу.

Онда завлада тишина.

ГЛАС ИЗ

СВЕТЛОСТИ:

Ћопави!

(Гласови ћопавих уићхнуше)

Не бојте се!... Није важно ко сам и шта сам, али ме чујте...

(Застаје)

Ћопави, о ћопави, преживећете, ако преживите!

ПРВИ ЋОПАВИ:

Како, сило незнана?

ГЛАС ИЗ

СВЕТЛОСТИ:

Слушајте! Да бисте преживели, морате имати здраве ноге. Морате стићи и утећи од оних који вас прогоне, и изгоне.

ПРВИ ЋОПАВИ:

Здраве ноге!? Како, кад смо ми први овако рођени? Ми први с једном а ови иза нас, у обе су ноге ћопави? Како?

Узбуђени гласови и комешање: Боже ... Како? ... Не ... То се не може учинити!

ГЛАС ИЗ

СВЕТЛОСТИ:

Зашто тако!? Слушајте ме, па ћете знати. Да бисте добили здраве ноге, морате доћи до трсковите колибе, која вас на крају вашег пута чека. Кад поћете, понесите овог камења са раскршћа. Понесите га да вам се путеви не заблате, да вам се ноге не укаљају, да вам штаке не потону... да у блату не потонете... Да се од здравих одбраните... О, ћопави, ако не можете, ви опсујте. Опсујте оца и мајку. Мајку и оца. Они су згрешили. Они су први згрешили. Они су вас такве створили. Кад ћопнете, када опсујете, лупите својом дрвенаријом. Поломите све дрвеће околу. Здравии вас из земље изгоне... у смрт одгоне.

Глас из свейлосији се йолажано йомера-креће. Све найћкриљује.

ГЛАС ИЗ

СВЕТЛОСТИ:

Ћопави, ако не наћете пут до колибе, ви се зауларите. Закасајте дворучке. Закасајте троручке. Зањиштите коњски или људски. Помолите се свом ћопавом богу. Нека вас сачува. Нека вам бар главу сачува! Остало није важно. Штака ће увек бити... Здравии још више.

Глас из свейлосији одлази уз исјуу буку као кад је долазио.

Уйлашена шайушања ћопавих: Оде. Ко је послао? Где је нестала? Зашто нам ништа није речено?... Пољубимо овај изгорели крст... Заиста, нестане!... Ко је послао. Пољубимо овај изгорели крст и ову зараслу хумку.

ПРВИ ЋОПАВИ: Тишина. Тишина!
(*Све се уйиша*)
Сад знам... Ова светлост, и њени мушки и женски гласови су наш отац и наша мајка... Наши преци. Они још увек пазе на нас. Зато, не бојмо се. Послушајмо што нам је речено.

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Пођимо, пођимо, о Први ћопави.

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Пођимо са очевине и мајчевине.

МЛАДИ ЈЕДАН

ЋОПАВИ: Кренимо што пре.

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Негде нас наша колиба чека.

Покрећ масе.

Дуѓа, дуѓа ћопави ходања.

Корак се на корак насјавља. Ћопанье на ћопанье.

Шипаке о шипаке ударају.

Одјекује... Ехо се враћа.

Полагано замор.

ПРВИ ЋОПАВИ: Станите. Станите. Одморимо се... Ћопице, дођите. Штаку ми оперите. Тело ми оперите. Љубите ме. Нека су вам уста пуна мог тела. Пуна мојих златастих длака, која се свака до колена протеже.

Радосћан женски смех.

Цика.

Кикопанье.

На друћом крају мушки смех.

Пољуйци.

Одједном киша... Пљушиши.

ПРВИ ЋОПАВИ: Ово здрави на нас камење бацају! Камење је црно, отровно. Пут нам до колибе затрпава. А наш је пут тамо. Пођимо тим путем. Пођимо оним путем који ми се указао.

Наједном је тишина.

Киша престаје да пада.

ПРВИ ЋОПАВИ: Клекните! Ослоните се на здраву ногу, које има. Осетите снагу земље. Оставите штаке. Склопимо руке. Помолимо се.

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: А ми се богу никада нисмо молили!

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Да.

ПРВИ ЋОПАВИ: Изговорите нашу молитву.

СВИ ЋОПАВИ: *(Молићвеним гласом)*
Отвори се небо ћопаво! Покажи се Боже ћопави! Помози нам! Тешко нам је на једној ноzi ићи, а на другу се ослањати. Тешко нам је на штакама скакутати и њима се од здравих бранити... Помози нам да стигнемо до колибе, да своју земљу у другој земљи не заборављамо. Помози нам да се прошлости не сећамо.

Чује се њонеки њлач.

ПРВИ ЋОПАВИ: Немојте. Завршите своју молитву. Све ће ово проћи.

СВИ ЋОПАВИ: Боже, ако не стигнемо до колибе, подари нам гвоздене штаке; лагане, шиљате као клинци... Да њима земљу бодемо. Да јој утробу пробушимо. Да издахне. Да мртве пробудимо. Дај нам гвоздене штаке! Да бодемо здраве. Да се њихове крви напијемо, здраве ноге да добијемо.

Плач.

Кукњава.

Јауци.

Последње речи молићве су неразумљиве.

ПРВИ ЋОПАВИ И
ЋОПИЦА ПЛАМЕНЕ

КОСЕ: Будите мирни, будите мирни. И ово ће проћи ...

ПРВИ ЋОПАВИ: Ако се небо не отвори, земља ће.

Чују се њољски звуци... њишце... живоњишње...

ПРВИ ЋОПАВИ: Узми штаке овако... Такооо. Свако по једно око да извади. Ја ћу лево, а ви десно.

Тишина, најтежоси, јауци... бол.

СВИ ЋОПАВИ: (У болу)
Ево, извадили смо по око.

ПРВИ ЋОПАВИ: На врх штаке га ставите.

СВИ ЋОПАВИ: На врх штаке? На кљун?

ПРВИ ЋОПАВИ: Да. Видећемо ново сунце, нове звезде! Ходамо, главе не дижемо, а видимо шта нам је изнад главе, иза наших леђа... Пре ћемо здраве угледати. Лакше ћемо пут до трсковите колибе наћи.

Плач. Плач.

ПРВИ ЋОПАВИ: Не плачите!... Не плачите. Све ћемо ово видети ако будемо гледали. Велико је то кад ти очи по земљи иду, кад ти ослонац штака види.

ЋОПИЦА

ПЛАМЕНЕ КОСЕ: О, штаке наше од дрвета ви сте прогледале! Имате што ниједно дрво нема. Имате очи. Видите земљу. Видите небо. Зато нас однесите на прави пут, да спасимо своја тела ломна и душе измучене.

Кораци.

Посрћање, посрћање.

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Ми посрћемо од неба до земље, од земље до неба, од камена до камена.

Јауци.

Плач.

Кошљање камења.

Крици.

Тишина.

ЈЕДАН МЛАДИ

ЋОПАВИ: Тама пада! Где је Први ћопави?

ЋОПИЦА

ПЛАМЕНЕ КОСЕ: Ено га, доле, у оној каменој долини! Штака му је поломљена. Тело прашњаво... криво...

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: О, каква ли нас ово судбина прати!? Где нас све ово води?

Плач.

Плач и јауци.

ПРВИ ЋОПАВИ: *(Његов глас долази из дубине. Све ово изговара тешко, са јуно бола)*

О, моји ћопави. Приђите рубу долине. Погледајте у њу. У њој је мир. Мир као да су овде три сунца, три неба... Гледајте ову светлост како сјаји, како мирно трепери.

Лагани кораци.

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Светлост је прејака за наше очи. Наше сенке постају тамније.

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: А тама је!

ЈЕДНА ЋОПИЦА: Можда је ово крај нашег пута...

ЈЕДАН МЛАДИ

ЋОПАВИ:

Овде нас здрави неће наћи.

ПРВИ ЋОПАВИ:

Будите мирни.

(Тихо је)

Ево, ја устајем. Скидам прашину са себе. Капљице крви са себе бришем. Као да ми ништа није било. Као огромно дрво стојим... Дођите. Овде је мало боље него горе... јер сами смо. Здравих нема. На даљину се погледа не могу видети. Они овде не залазе. Дођите. Снагу да скупимо за пут и за време које је пред нама.

Кошрљање камења.

Крици.

Падања.

Ћопави кораци.

ПРВИ ЋОПАВИ: Тако моји ћопави...

Камење се кошрља. Крици.

ПРВИ ЋОПАВИ:

Не тако... Не тако, већ полако, као да камење мирује... Тако... Видите како је овде лепо. Како је мирно и лепо.

Плач.

Јецаци.

Пољуйци.

Све се полажано умири.

Тишина све покрива.

ЈЕДНА ЋОПИЦА: Само мало мира да осетимо.

ПРВИ ЋОПАВИ: Немојте. Немојте. Све ће ово проћи. Из долине ћемо пуни снаге изаћи, и до наше колибе ћемо стићи.

Све је тихо, тихо.

Све као да спава.

*Путије време кроз понеки јецај за умрлим... понеко рађање де-
тећа... весеље...*

Има свежа... и дуго траје.

*А онда спољашњи звуци. Спољашњи свет их узнемири. Поново се
јавља галама, узвици, бука моћора...*

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Како смо били неопрезни! Време нам је побегло!

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Здрави нас нађоше.

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Шта ћемо сада?

ЈЕДАН МЛАДИ

ЋОПАВИ: Шта сада да радимо, о Први ћопави?

ЈЕДНА МЛАЂАНА

ЋОПИЦА: Ооо, кад би за јело имали једног здравог човечулка. Да се његовог мяса наједемо, крви напијемо, смеха насмејемо.

СВИ ЋОПАВИ: Гладни смо, гладни о боже ћопави!

ПРВИ ЋОПАВИ: Мирујте! Мирујте. Ускоро из долине излазимо. Зато морамо бити уредни.

СВИ МУШКИ

ЋОПАВИ: Тако је. Браде обријмо.

СВЕ ЋОПИЦЕ: Тако је. Косе очешљајмо. Тела оперимо.

Ужурбаноси.

Све је весело.

ПРВИ ЋОПАВИ: Само тако, само тако. Јер, горе кад изађемо, морамо бити лепши од околине.

ЋОПИЦА

ПЛАМЕНЕ КОСЕ: Све морамо да засенимо својом лепотом и чистотом, да сакријемо нашу ћопавост, ка-

ко нам на путу не би стајали. Како на нас не би лајали.

Понегде се чује јаук... љач... Бол.

ПРВИ ЋОПАВИ: Немојте, децо моја. Знам да ове камене бритве не секу косе, али кидају месо... стварају ране... Будите мирни. Ране ће се зацелити. И ова тегоба ће проћи... Све ће бити заборављено...

ЋОПИЦА

ПЛАМЕНЕ КОСЕ: Остали су само они који су остали. Остали су најјачи и најлепши. О, синови, соколови моји... Живи били и у здрав живот ми кренули...

ПРВИ ЋОПАВИ: О, кћери моје... Соколице моје. Живе биле и у здрав живот кренуле.

Полако и све је у тишини.

ЈЕДАН МЛАДИ

ЋОПАВИ: Пођимо већ једном. Изађимо из долине.

ПРВИ ЋОПАВИ: О, боже ћопави, ево нас опет. Ево нас, а ти нам покажи пут до колибе... Много смо година на оштром камењу лежали. Камењем прашином се прали. Себе и њу смо јели, а Тебе, и само Тебе са колибом сневали... Спаси нас.

Почиње пењање.

Несрећно.

Камење се коцка. Падају људи... Јауци.

Све што играје, а онда лепоћа; пој тишина... шум ветра... жубор воде...

ЈЕДАН ЋОПАВИ: О, Боже, која лепота! Шуме, птице... Птице.

ЈЕДНА ЋОПИЦА: Овога нема ни на раскршћу.

Одједном нагли ветар.

Јауци... Штаке о штаке ударају.

ПРВИ ЋОПАВИ: Кренимо. И ветар су у помоћ позвали.

Све се врти у кругу.

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Ми се око себе вртимо. Око долине као птице кружимо. Зар је ово наш пут?

Његов глас се губи у вејру. Све несћаје и настћаје, и јавља се у крицима, у смртии.

Траје ли тираје.

Поћом све сћаје.

ПРВИ ЋОПАВИ: Станите!

ЋОПИЦА

ПЛАМЕНЕ КОСЕ: Боже, ветар је однео дан!

ПРВИ ЋОПАВИ: И зато пада тама...

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Бар да се месец појави.

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Звезде репатице падају!

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Шуму пале.

Букћање ваћре са свих сћрана.

Вриска.

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Готово је ...

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Наше лутање се овде завршава.

ПРВИ ЋОПАВИ: Мирујте! Мирујте. И ово ће проћи.

ЈЕДАН МЛАДИ

ЋОПАВИ: Нико нас не прима.

СЛЕДЕЋИ МЛАДИ

ЋОПАВИ: Сви су против нас.

ПРВИ ЋОПАВИ: Окупимо се. Станимо један поред другог. Штаке узмите. Под одећу их сакријте. Мирујте. И ово ће као и све проћи.

Ваћра йолако йиња.

ЈЕДАН МЛАДИ

ЋОПАВИ: Све је спаљено... земља, дрвеће...

СЛЕДЕЋИ ЈЕДАН

ЋОПАВИ: Али ми нисмо! И штаке наше нису.

СЛЕДЕЋИ ЈЕДАН

ЋОПАВИ: Остављени смо да се и даље мучимо.

ЈЕДНА МЛАЂАНА

ЋОПИЦА: Да и даље лутамо.

ПРВИ ЋОПАВИ: И то ће проћи.

ЈЕДНА ЋОПИЦА: Да. И ово је прошло. Све буде како ти кажеш.

ЈЕДАН МЛАДИ

ЋОПАВИ: Ево сунца!

- ПРВИ ЋОПАВИ: Скупите нагорело дрвеће... ужарено угљевље. Обућу скините. Ноге огрејте. Штаке мало напалите... За пут наш, требаће нам вре-ла крв. Требаће нам штаке које не труле.
- ЈЕДНА МЛАДА ЋОПИЦА: Ох, како бих волела да једно од своје деце које будем родила, родим у тој колиби.
- ЋОПИЦА
ПЛАМЕНЕ КОСЕ: Биће тако. Једном биће тако. А сад огрејмо своје уморне ноге.
- ПРВИ ЋОПАВИ: Ово је ватра која је нашу крв ледила. Њу су здрави послали да место наших тела, наш пепео виде... . Не бојте се. Наша ће нас ватра огрејати. Сенке страшне од нас оте-рати. Слободно ћемо наше ћопаво коло за-играти, песме запевати.
- ЈЕДАН МЛАДИ ЋОПАВИ: О како мудро говориш, а како нас лоше водиш! Оче, о Први ћопави, ми само бе-жимо.
- ПРВИ ЋОПАВИ:
ЈЕДАН МЛАДИ
ЋОПАВИ: А ти би хтео?
- Све, само да не бежимо... Ево, већ нам се и ова црна земља смеје и пламен ужасно пуц-кета, и као да се ужарено угљевље у пу-шчана зрна претвара.
- Жамор.*
- ПРВИ ЋОПАВИ: О, луди мој сине! О, децо, браћо и сестре, и наши преци су бежањем, у ове просторе дошли... Бежали су. Судбина нашег народа је бежање. Увек смо у потрази за колибом и увек је пронађемо... и нечијом вољом, увек штаке у рукама имамо.
- ЈЕДАН МЛАДИ ЋОПАВИ: Докле? Докле?
- ПРВИ ЋОПАВИ: Види сине мој, ватра се распламсава...
(*Виче*)
О, распламсај се топлото. На нашу страну стани. Буди јача од наше ћопавости. Буди јача од здравих. Од њих и од свих зала нас брани.

Букѿање вайѿре.

Радосни жамори.

Луѿкање шѿѿака.

ЋОПИЦА

ПЛАМЕНЕ КОСЕ: Ухватимо се у коло. Играјмо на здравој нози ко је има. Остали нека гледају, нека рукама и штакама такт дају.

Игра.

Игра ѿочиње лагано, а онда се све више и више захукѿава, убрзава... Траје...

Вайѿра букѿи.

Коло дуго ѿраје, смењују се зима, леѿо, ѿролеће, јесен...

У колу се јавља ѿсма наде: Ускоро ћемо имати здрава стопала. Ускоро ћемо здраве ноге имати... Ускоро ћемо трсковиту колибу наћи.

ПРВИ ЋОПАВИ: Станите... Станите! Доста је. Одморимо се. Прашњавим марамицама обришимо знојна лица... знојна успаљена тела.

Одједном крици и шаѿуѿања.

ЈЕДНА ЋОПИЦА: Неее... Тама пада!

СЛЕДЕЋА ЋОПИЦА: Свуда је тама

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Свуда је тама око нас.

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Ово је крај.

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: И ми смо тамни.

ПРВИ ЋОПАВИ: Станите... Полако! Полако устаните... Не корачајте. Стојте као скамењени. Загрлите се и тихо се кријте у својим загрљајима. Њишите се тамо-амо. Чврсто се за штаке држите и певајте. Тамо, тамо, дигни се.

СВИ ЋОПАВИ: О, тамо, тамо. Дигни се.

ЈЕНДА ЋОПИЦА: Хоће ли нам неко помоћи?

Сѿрах је огѿроман.

ПРВИ ЋОПАВИ: Узмимо штаке у руке. Бијмо се по глави. Бијмо се да вид повратимо, таму да победимо!

Сѿрка.

Звекеѿи шѿѿака.

Туји ударици.

Јауци.

ПРВИ ЋОПАВИ: Тама се диже! Пламен се поново распламсава... Распламсај се топлото. Огреј моје ћопаве. Таму смо победили. Штаке чудом спасили... Полако се све мења на путевима нашим.

Полађано све оживљује, али негде је њлач.

ПРВИ ЋОПАВИ: Поново ти, сине мој! Смири се. Видиш, и ово је прошло. Полако се мења.

ЈЕДАН МЛАДИ
ЋОПАВИ:

(Једва)

Не. Ништа није прошло. Све је обмана. Све је исто. Иста је тама. Иста је ватра. Иста су нам ћопана... Пута нигде! Колиба и здраве ноге су само бајка! Здравии око нас своје каме оштре. Псе хушкају. Око нас живу мочвару праве.

СВИ: Он је у праву! Он је у праву.

Комешање.

ПРВИ ЋОПАВИ: Мирни будите. Ништа се не понавља. То из њега бујна младост проговара.

Тајац.

ПРВИ ЋОПАВИ: У ватру с њим! У ватру с њим. Нек изгори. У пепео нек се створи.

МНОГИ ЋОПАВИ: Тако је. У ватру с њим!

ЋОПИЦА

ПЛАМЕНЕ КОСЕ: У ватру с њим! Не требају нам непослушни синови.

СВИ ЋОПАВИ: Тако је, тако је! У ватру! У ватру! Неће нас он водити. Ми смо изабрали првог ћопавог.

Комешање.

Букљање вајре.

Језиви крици младог ћопавог.

ПРВИ ЋОПАВИ: Ето, и он је као и све што нас је снашло, прошао.

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Тако му и треба! Ја целог живота ћопам и надам се, а он би одмах хтео промене.

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Знао сам то ...

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Брзо је изгорео.

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Ипак, могли смо у земљу да га сахранимо...

ЈЕДНА ЋОПИЦА: ... а не да се ватра његовим телом храни.

ПРВИ ЋОПАВИ: Ватра прочишћава. Без пламена нема жара. Без жртава се не може. Сећаћемо га се као младог, напредног али и наглог... Здравно ходање се тешко добија.

Пламен наљло букну.

Баи букџи.

ЈЕДНА МЛАЂАНА
ЋОПИЦА:

То је био његов дух! То је био његов дух који је излетео из ватре.

СЛЕДЕЋА ЋОПИЦА: И смеје нам се ... Његов дух предвиђа нашу судбину. Наша судбина је смрт. Наша судбина је смрт.

ПРВИ ЋОПАВИ: Није, није! Наша судбина је наше ходање. Наша судбина је колиба. Наша судбина је да нас здрави приме, да здраво и нормално ходање имамо.

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Али, вода ... мочвара ... свуда је око нас!

ПРВИ ЋОПАВИ: Видим ... Морамо бити јаки. Морамо бити спокојни. На нашем путу само нас патње очекују.

СВИ ЋОПАВИ: Ми смо јаки... Пођимо. Кренимо према нашој судбини, о Први ћопави. Води нас из ове долине, из ове ватре. Пођимо из ове мочваре. Ко зна шта ће се још овде догодити. Здрави су иза нас. Они ускоро могу доћи. Дуго их није било.

Креџање.

Прво полейџно, а касније џешко, све џеже.

Шљаикање кроз воду, кроз блаџо.

ЈЕДАН ЋОПАВИ: У блато смо загазили. Муљ је свуда око нас. Штаке нам у блато тону.

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Снаге више немам. Крв ми се у жилама леди.

ПРВИ ЋОПАВИ: Зашто нам о блату и мочвари ништа ниси рекао, Боже наш ћопави? Како сада? Куда сада? Зар у блату да заврши наш живот?

СВИ ЋОПАВИ: О, Боже, помози нам! Упути нас сувим стазама. Мочвара је испред нас и иза нас. Свуда око нас је смрт. Ускоро ће и у наше нападене душе ући.

ЈЕДНА МЛАЂАНА
ЋОПИЦА: Он је био у праву, а ми га спалисмо. Све је то исто!

СЛЕДЕЋА МЛАЂАНА
ЋОПИЦА: Све је исто. Све се понавља, само су места наших ћопања друга. Само нам је ћопање још горе, још болније.

ПРВИ ЋОПАВИ: Морамо бити јаки! На нашем путу, муке нас и патње очекују. Клекните. На колена падните. Главом о камење удрите. Да се мочвара исуши, пут до колибе да нам се укаже.

Тишина је.

ПРВИ ЋОПАВИ: Такооо! Скините се. Скините са себе све што имате. У мочвару загазите. Штакама блато разбацјте...

Шљайкање њо води.

Пљускање воде.

Понеки јавк.

ПРВИ ЋОПАВИ: Видите и сунце сија. Помоћи ће нам да блато исушимо, да до колибе стигнемо.

ЈЕДНА ЋОПИЦА: А како знаш да је колиба тамо?

ПРВИ ЋОПАВИ: Колиба је увек на другој обали. Увек на другој страни.

Кораци у води... њешки. .

ПРВИ ЋОПАВИ: Наставите, моји ћопави. Напред, само напред. Мочвара се пред нама отвара. О, зашто судбину не узесмо раније у своје руке?

ЋОПИЦА

ПЛАМЕНЕ КОСЕ: Не тугуј. Не тугуј. Само једном прави пут се налази. Само се једном срећан буде. Не тугуј. Ти буди испред нас. Увек буди испред нас. Пут нам отварај, воду растављај, и ја ћу

- ти своје тело дати. Ја ћу ти своје пламене
косе у прсте уплести да ојачаш, да будеш
бог, сунце над сунцима.
- ПРВИ ЋОПАВИ: Не! Ти си ми се једном дала. То више не
семо чинити. Једно је сунце, један је бог. Ја
бих био лаж... Ти своје тело овој води дај.
Можда ћеш је зауставити, да не надире, да
нас не ништи.
- ЋОПИЦА
ПЛАМЕНЕ КОСЕ: Али, ја сам твоја... само твоја?
- ПРВИ ЋОПАВИ: Не. Ти си наша. Ти си мајка многих ћопавих.
Због њих, због свих нас, силама се стра-
шним мораш дати. Заборавила си кад нам је
речено да се зауларимо, да закасамо, да
зањишtimo... да здраве ноге добијемо.
- Пљусак воде... кључање... Крклање ћопаве пламене косе.*
- ЈЕДАН ЋОПАВИ: Зар мора да буде овако?
- ЈЕДНА ЋОПИЦА: Не дај мајци у воду. Ено мочвара се суши... и
колиба се појављује. Не дај мајци...
- СВИ ЋОПАВИ: Не дај јој! Нека остане и живи са нама.
- ПРВИ ЋОПАВИ: А жртве? Кога ћемо жртвовати уместо ње?
- СВИ ЋОПАВИ: Зашто жртве? За кога?
- ПРВИ ЋОПАВИ: За нас...
(Пауза)
Нека буде како желите.
- ЋОПИЦА
ПЛАМЕНЕ КОСЕ: Мајке су увек жртвоване?... Улазим у онај
вртлог, да га затворим својим телом и ко-
сом... Да нас вода не поплави и не удави.
- Дуго, дуго гацање и гацање по води.*
- Зарањање... Клобуци...*
- Онда све престаје.*
- Тишина је.*
- Песма и молиње...*
- СВИ ЋОПАВИ: Само мајка ово може да учини. Хвала ти
мајко.
- ЈЕДАН ЋОПАВИ: Земља је сува! Трава расте... Ту је колиба!
Дивно је. Најлепше сунце је над њом.

ПРВИ ЋОПАВИ: Узмимо штаци. Пођимо.

Кораци ћопави.

Прво су бојажљиви, а ћопом све одлучнији... све бржи и бржи.

Штаци су све ћласније и снажније.

Иза њих ћласови ћуди... ћаса...

ПРВИ ЋОПАВИ: Здравии!!!

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Колибу нам запалише!

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Шта сада? Где ћемо?... На далека лутања поново?

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Где смо погрешили? Које речи нисмо смели да изговарамо? Која дела нисмо смели да чинимо?

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Кад брата, сина, мужа, ћубавника у ватру, у румени пламен бацисмо.

ЈЕДАН МЛАДИ

ЋОПАВИ: Кад мајку води дадосмо.

Приближавање ћуди... ћаса...

ПРВИ ЋОПАВИ: (За себе)
Све је било узалуд!

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Када смо изабрали погрешан пут?

ПРВИ ЋОПАВИ: Ох, немојте, немојте. Сви смо грешни. Сваки бол оставља траг. Сваки начин има своје пут...

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Ти си грешан. Од када смо из долине изашли, само лутамо, клечимо, а на раскршће нас ниси одвео. На раскршћу је било још три пута. Можда смо на једном срећу могли имати? Можда један од њих до колибе води?

ПРВИ ЋОПАВИ: Сви путеви су тајна. Изабрати прави је мудрост.

ЈЕДАН ЋОПАВИ: А глас из светлости?

ПРВИ ЋОПАВИ: (Као за себе)
Увек је један крив, а није тако! Свако је крив за себе.

ЈЕДАН ЋОПАВИ: Због тебе и због тога нам се смрт приближава.

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ: Бар ћемо мира имати...

ЈЕДАН МЛАДИ

ЋОПАВИ:

И здрави ће се родити!

ЈЕДАН ЋОПАВИ:

И мочвару смо исушили. Воду у бесконачност одвели.

ЈЕДАН МЛАДИ

ЋОПАВИ:

Колико је окрутан живот! Никад нисам видео правог човека. Никад никог нисам видео срећног.

Пси и људи се приближавају.

Нађовештавају смрт... Плач.

ПРВИ ЋОПАВИ:

Не говорите ништа. Будите мирни. И ово ће проћи.

Све гласније приближавање бесних љаса и разјарених људи.

ПРВИ ЋОПАВИ:

Нисмо имали среће у животу, а ипак је све око нас и иза нас оживело нашим дахом. Будимо срећни! Другима смо дали лепоту и живот... .

ЈЕДАН ЋОПАВИ:

О, боже ћопави!

СЛЕДЕЋИ ЋОПАВИ:

Мајку ти ћопаву. Неправедан си.

ПРВИ ЋОПАВИ:

Неее!

Око њих се зајавара круж бесних људи и љаса.

ПРВИ ЋОПАВИ:

Немојте да псујете. Нико није крив. Нико не живи вечно... Будимо тихи... Крај је дошао... Свануће нека друга јутра!

Круж се зајавара. Настају јауци.

СВИ ЋОПАВИ:

О, боже ћопави, мајку ти ћопаву.

Нејовезано комешање...

Јауци.

Ломљава шипака.

Све је у хаосу.

Тишина је.

Однекуд се зачу дечији плач и ударање шипаке о шипаку.

КРАЈ

Максим Црнојевић

ЛИЦА:

ИВАН ЦРНОЈЕВИЋ
МАРА ЦРНОЈЕВИЋ
МАКСИМ ЦРНОЈЕВИЋ
ЂУРАЋ ЦРНОЈЕВИЋ
МИЛОШ
ВОЈВОДА ВУК
ДИЈАК НИКОЛА
ДУЖД
ЈЕЛИСАВЕТА
МЛЕЧАНИН

Црквена тишина.

ИВАН: Мајко Пресветла и недостижна, опрости мени грешноме господару Зете, господару камења, кише, ветрова, солила морских и црних гора, где облак надвија таму, где сунце кад изађе, прво обасја снјегове ловћенске, понеки олистали грм, курјака у њему, зарђали мач и костуре испод камења... Опрости мајко, што ја, раб божији, черногорски Србин, овде, у мемљивој туђини, у Млецима, међу Латинима, тражим спас за себе, за народ свој, који преко сињег мора, иза мене у оним брдима оста... .

Тешки кораци који одјекују просјором и по мермерном поду.

ВУК: Господару.
(Дуга пауза)
Господару Иване, време је.

ИВАН: (Након дубоког, болног уздаха)
Време велиш!?

ВУК: Да... Не би ваљало да закаснимо.

ИВАН: Мој Вуче, одавно смо ми већ закаснили... Одавно, одавно ми Срби каснимо.

Кораци полађано из тишине излазе и сипају се људском вревом.

ВУК: Господару!... Ти си плакао!?

ИВАН: Јесам.

ВУК: Господар Зете не плаче! То му не приличи...

ИВАН: Приличи, мој војводо... Сада је време плача, а не радости... Вуче, овде, међу овим слаткоречивим људима, што су им руке мекше од влати и беље од соли улцињске, моје срце не само да плаче већ кука...

ВУК: Господару, колико пута сам пожелело да као онај наш сури орао полетим и да се што пре дому вратим.

Фијукање ветра.

МАКСИМ: Не могу поднети овај ветар, мајко!... Хладно ми је. Смрзавам се... Има ли ватре на том ватришту? Ако је нема, заложите је. Посеците све шуме дурмиторске; поломите сва копља ратничка... Мајко! Ватру ми створи! Помози ми. Не могу ову хладноћу издржати.

- МАРА: Сине, нема хладноће. То тебе твоја болест обузима и крв ти леди... А, ово што чујеш, то ветар пролећни је. Топлоту с мора доноси. Ево напољу је све процвало и липе већ одавно миришу...
- МАКСИМ: Ништа ми лепо не говори; од тога ми је још горе, још хладније... Милоше, брате, кад се сетим лепоте, зажелим да се из ове постеље никад више не дигнем... Милоше, замисли, кроз то окно замисли, како доле, на Бојани, на језеру, дјеве своја лица и груди показују.
- МИЛОШ: А ја, Максиме, једва чекам да устанеш из постеље па да кренемо у лов на срне, кошуте... или, у бој неки... И госпо, мајко, опрости, али чезнем за Скадарским језером и нагим купачицама на њему... Сањам да их Максим и ја скривени из шипражја гледамо.
- МАРА: И међу њима да себи најлепше изаберете...
- МАКСИМ: Мајко, ја ниједну нећу моћи изабрати... Мене, ниједна више, и да сам сто пута кнежев син, неће погледати; ниједна неће ружно, рошаво лице помиловати, а камоли целивати... И пастирица и принцеза воле лепог и наочитог. Милоше, брате мој, тога више неће бити. Са оваквим мојим лицем, ја никуд нисам пристао... Ја нисам, али ти јеси... Ти ћеш се као и раније, што си, смејати и радовати, а ја ћу у неком грму, у некој јами пуној таме, цвилети и проклињати.
- МИЛОШ: Максиме, говориш као да се не заклесмо да ћемо бити браћа до гроба! Рекли смо како буде једном, тако биће и другом.
- МАКСИМ: Милоше, ја нисам заборавио заклетву, али јесу бог и моје нагрђено лице Ово лице које видиш, није више лице Максима од заклетве...
- МИЛОШ: Ти бунцаш, Максиме. Не знаш шта збориш! Мајко, госпо, он је у грозници!
- МАКСИМ: Не дирај ме! Нисам у грозници. Знам шта говорим... Милоше, брате, ослобађам те заклетве. Не љути се, али најбоље би било кад би отишао од нас. Отиђи где ти је воља. Није само Зета српска.
- МИЛОШ: О чему ти то!?
- МАРА: Максиме, сине, твоје речи боле, срце парају.
- МАКСИМ: Милоше, останеш ли овде, твој живот биће као и мој. Све што се буде догађало мени, догађаће се и теби. Моје ружно лице нагрдиће и твоје. Другујући са мном,

- и ти ћеш постати крастав. Ни тебе, брате, као ни мене, ниједна мома неће погледати.
- МИЛОШ: Мене само смрт може ослободити задате речи!... Максима, кад болест прође, нестаће и ругло са твога лица, а ти ћеш се стидети ових својих речи...
- МАКСИМ: Никада више ја нећу видети онај свој лик.
- МАРА: Што год да буде, ти си кнежевић. Ти си Чарнојевић... будући господар ових брда... Сине мој, бићеш ти прича, песма и чежња девојачка...
- БУРАЋ: Хтео си нешто да ме питаш, дијаче?
- ДИЈАК: Шта ће бити ако господар Максим умре, а господар Иван не буде овде?
- БУРАЋ: Неће умрети. Већ је најгоре преболео.
- ДИЈАК: Дај боже господару да Максим ове боле преболи!
- БУРАЋ: Хоће. Преболеће их.
- ДИЈАК: Како господару!?... С оним лицем пуним краста и рана, са лицем које личи на тек узоране њиве, ваш брат, господару неће болест преболети.
- БУРАЋ: Злослутан си Никола.
- ДИЈАК: Нисам, господару. Нисам... Ја имам очи да виде, језик да говори а старост која ми даје за право...
- БУРАЋ: Шта желиш рећи?
- ДИЈАК: Максим којег сам као и тебе господару, на коленима држао и учио свему што знам, више неће бити онај Максим... Он више неће бити твој брат, господару.
- БУРАЋ: Говориш у загонеткама.
- ДИЈАК: Нема загонетки... Као што рекох, имам очи... Господару, Максим због свог изгледа, оног прошлог, и овог садашњег одметнуће се и замрзиће све што је лепше од њега: Замрзиће мушко и женско; песму и смех. Птице небеске... цвеће земаљско... Замрзиће себе, лик и живот свој.
- БУРАЋ: Бунцаш, старче! Суморан си!
- ДИЈАК: Дај боже да је тако, господару, али није!... У животу своме ја сретах и овакве и онакве. Сретао сам кљасте и следе, губаве и неме, које нико не воли... И они, такви, никог не воле, и сваког мрзе! Ни богу се драгом не моле. Ништа им није свето...
- БУРАЋ: Максим није сирота. Није гејак, протува...

- ДИЈАК: Није, али ће постати. И он ће кренути путем про-
кажених... Где ће се зауставити, кога пригрлити, то
само бог драги зна.
- БУРАЋ: Мислиш на његово друговање са Турцима?
- ДИЈАК: И на то.
- БУРАЋ: Не хули, старче! Не набеђуј криво.
- ДИЈАК: Не хулим господару... Мања је мени мука његова бо-
лест но моје сумње.
- БУРАЋ: Дијаче божји, он три месеца из постеље не устаје.
- ДИЈАК: Ја говорим о времену пре и после болести, господару...
Пре болести, пре него што су Турци ударили на Зету,
он је њих обилазио. Дивио се њиховој снази и сили...
- БУРАЋ: Ништа те не разумем...
- ДИЈАК: Разумеш господару, али сам себи нећеш да признаш.
Кад оздрави... он ће...
- БУРАЋ: Пребећи Турцима, мислиш?...
- ДИЈАК: И не само то... Постаће један од њих...
- БУРАЋ: Доста, старче! Да ниси ко си, због ових речи већ би
висио!... Максим је Србин као и ти, као и ја што сам.
- ДИЈАК: Али друге жеље има, што ће његова болест још жешће
да распламса... Господару, он силно жели да седне
султану уз колено...
- БУРАЋ: Никола!
- ДИЈАК: Сам ми је о томе говорио... Ја не лажем, господару...
Плаче ми се кад о овоме мислим и говорим. Ја знам да
је он чак и болест од њих добио... Њега ће Турци радо у
своје јато примити. Преко њега хоће овом земљом да
завладају.
- БУРАЋ: Заборавићу све што си рекао, ако о овоме будеш
ћутао. Не будеш ли своје сумње господару оцу казао,
ови тренуци биће бачени у бунар.
- ДИЈАК: Бићу нем као земља, господару, али на Максима мо-
раш пазити.
- БУРАЋ: Знам Никола, знам. Све што си рекао ја знам... Његова
љубав према Турцима, мене одавно боли... Ех, кад би
отац из Млетака неког видара довео да зацели Мак-
симове ране. Ови наши знају само за траве и тамјан...
Ови наши на змијски отров миришу. Свака њихова
љекарија нове ране Максиму отвара.

- ДУЖД: Да. Султан Мехмед је умро.
- ИВАН: Богу хвала. Тај злотвор...
- ДУЖД: Он је умро, а Турци се из Зете повлаче. Напуштају и Скадар, те ти зато наша Република хоће да помогне, како би се у своју змељу вратио. Хоће да ти помогне и да ти опрости досадашњу сарадњу са Турцима и Херцеговцима против нас. Као доказ наше доброте и искрености, Република жели да те награди, одлучивши да тебе и све твоје Црнојевиће прогласи племићима Републике. Крај своје заставе, носићеш и заставу Светога Марка. Ово племство ти припада докле год је тебе и твојих потомака.
- ИВАН: Ја и сви моји поданици, и сав мој народ, ваше смо вечите слуге, господару.
- ДУЖД: То и очекујемо. Знаш и сам да ми ништа не поклањамо а да двоструки поклон не добијамо.
- ИВАН: Ишти што желиш, само да се што пре дому вратим и да проклетим Агарјанима леђа видим.
- ДУЖД: Ти имаш сина Максима?
- ИВАН: Богу премилом хвала, имам... Он ми је у овим бригама, сунце огрејано...
- ДУЖД: Овде, у Венецији се прича да је твој Максим прави витез, да је својим стасом, лепотом и снагом све Зећане надмашио...
- ИВАН: Шта желиш... шта хоћеш од мог Максима, господару?
- ДУЖД: Не бој се, Зећанине... Не желим твог сина као залог верности нашој Републици. Ја Максима желим за свога зета!
- ИВАН: Господару млетачки...
- ДУЖД: Да. Добро си чуо. Ја, а Веће је то потврдило и одобрило, желим да браком између Максима и моје Јелисавете запечатимо пријатељство између наших земаља... Желим да то како ви Срби кажете: „на вјеки вјекова“ буде утврђено.
- ИВАН: Господару!
- ДУЖД: Зар само то знаш рећи!?
- ИВАН: Збуњен сам... Осећам да због твоје понуде сва мемла овде накупљена из мог тела излази. Збуњен сам јер поред толико царских, краљевских и других дворова

широм Европе, ви одабрасте мога сина, који своју земљу за дан, на коњу може да прелети.

ДУЖД: Али, ниси одговорио пристајеш ли.

ИВАН: Како да одговорим, кад не знам шта да одговорим!? Одговорио бих да су нека друга времена... Одговорио бих одмах да је неко други, а не твоја кћи, господару... Одговорио бих, али се бојим.

ДУЖД: Не разумем те! Моја понуда је искрена и чиста. Да није тако, ја бих своју Јелисавету, као што си и сам рекао, могао удати за кога хоћу... Многи би своја царства и краљевине за њену руку дали.

ИВАН: Е, тога се и бојим, моћни дужде, да својим пристанком Зету моју, оно једино слободног српства што је остало, не продам, и да се та једина луча у загрљајима твоје кћери и мога сина не угаси.

Јаћо њишца.

Клићање орлова.

Комешање, дахћање двојице мушкараца.

МИЛОШ: Нимало снаге ниси изгубио, Максиме, баш нимало, иако си у постељи провео три месеца. Чини ми се да си снажнији но пре болести... Као да си свако јутро и подне на вежбалиштима био... Као да су те виле чувале.

МАКСИМ: Да су ме виле чувале и гледале, мој Милоше, не би ми лице овако било овако нагрђено. Страх ме је самог у се погледати... Боље би било да сам сву снагу изгубио, да се по земљи на коленима вучем, но што сам овакав. Кад погледам тебе па себе, не живи ми се. Најрадије бих да ме нема.

МИЛОШ: Није само лице украс лепоте. Душа, срце, речи, поглед, све је то лепота... И како мачем, стрелом, копљем и топозом бараташ, и како коња јашеш, и то је лепота.

МАКСИМ: Да, али не код оваквих као што сам ја. Не код нагрђених. Они су оно што се види. О њиховој души и срцу се не мисли. Људи се грозе, оваквих као што сам ја. Беже од њих.

МИЛОШ: Ја не бежим. Ни ја нити ико из двора, нити ико из Зете. Сви су са тобом као и раније.

МАКСИМ: Од господара се не бежи, али је мука гледати ме. Можда ће једном сви побећи? Можда ћеш и ти...

МИЛОШ: Никад! Зар се нисмо заклели?

МАКСИМ: Шта су то заклетве у ово доба? А и ова реч код нас Срба постаје лакрдија. Одавно се једни другима заклињемо, а ноћ не прође, или сунце не зађе, а да се заклетве погазе. Брат брата изда. Жена мужа превари. Вереница се за другог уда. Син оца и мајку за шаку жутих дуката убије, или Турцима прода... И вера се мења за миран сан, за обед без страха.

МИЛОШ: Боли ме кад тако говориш.

МАКСИМ: Мене још више. Свака ова реч пара ме као нож... Али, зар не видиш где смо због погажених клетви? Међу камењем, међу курјацима и змијама смо... Под самим небом смо, а далеко од сунца. Нас Србе више тама наткрива но што светлост обасјава! Више смо крви између себе пролили, но што смо воде попили. Све што смо једни другима обећали, нисмо испунили. Ко ме год се заклели, све смо преварили... А, брате мој, најгоре је то што издајемо своју православну веру. Идемо Турцима, папи, као неки неверници... као да ће нас и једни и други златом обасути.

МИЛОШ: Ми нећемо.

МАКСИМ: Не знам.

МИЛОШ: Шта рече, брате... господару!?

МАКСИМ: Ја не знам шта ће бити са мном сутра. И нико не зна шта ће сутра, или ноћас на овом камењу бити. Можеш се скршеног врата под дрветом наћи, или као срдњаћ скакутати... Може доћи Латин, Турчин... може наићи медвед, курјак... неки стоглави и за себе ме као да сам најлепши узети!

МИЛОШ: Док сам ја жив, тако неће бити. Ти ћеш овде, или акобогда у Жабљаку са својим оцем бити и част српства чинити.

МАКСИМ: Идемо?

МИЛОШ: Где ћемо?

МАКСИМ: Мало до Турака. Да видимо докле су дигли Подгорицу.

МИЛОШ: Често, пречесто смо с њима... Говори се, али за сада тихо, да хоћемо султану. Да хоћемо у турску веру.

МАКСИМ: Народ свашта прича. хајдемо.

Убрзо галой коња који се удаљује.

Шум воде... Удари весала.

ВУК: Како смрди! Све воња на устајалу воду, измет и на цркотине... И ми смо њихове мирисе упили! Смрдимо и миришемо као они. Велиш, господару, да је прелепа та Латинка.

ИВАН: Као бисер охридски. Као златан крст опточен драгим камењем о владицином врату... Лепа је... Немам речи, мој Вуче, да опишем њезину лепоту...

ВУК: Опиши је бар мало. Ништа осим да је лепа, не кажеш.

ИВАН: Шта год бих рекао, бојим се да не би ваљало. Њој ни најлепше речи нису равне... Мој Максим и не слуги шта добија.

ВУК: А ни она...

ИВАН: Да. Као да смо их рађали једно за друго.

ВУК: А хоће ли она нашег Максима?

ИВАН: Сама ми је рекла да хоће... Скадарски провидур јој је о њему говорио. Она више о Максиму зна и од самог Дужда.

ВУК: Све ми је ово као сан, господару... Ено лађе! Голема је !

ИВАН: И бомбарде се виде. Гледај шта све товари у њу: свилу, восак, оклопе, прах, ђулад за бомбарде... Дали су нам све што сам искао. И боје за зографе нам дадоше, за манастир што ћу га, акобогда, на Ободу саградити. Биће то дар мом Максиму и будућој снахи... Биће то и заклетва Богородици што нас је оваквом срећом подарила.

ВУК: Ил' не видим добро, или ме очи варају! Оно као да коња на лађу товари!?

ИВАН: Оног вранца арапске крви дужд Максиму на дар шаље поручујући му да на њему по невесту дође.

ВУК: Шта ће бити господару ако Максим не хтедне? Шта ће бити ако у Зети затекнемо све мртво и болесно? Гласа никаквог за ове две године из Зете нисмо добили...

ИВАН: Мучи!

ВУК: Ја само питам...

ИВАН: Мучи! Мучи Вуче! Мучи и смишљај кога ћемо у сватове звати.

У даљини лавез жаса... Звук ловачког рога... Вика људи.

МИЛОШ: Максиме, ако устрелимо овог врага, волео бих да се вратимо у Жабљак. Ужелео сам се разговора, и смеха девојачкога. Осећам као да смо се од свих одметнули.

МАКСИМ: Ја се не враћам, а ти како хоћеш! Не могу! Мени више није место међу њима... Од када отац из Млетака стиже, мени више није до живота. Отац као да је са собом и некакву тугу донео отуда. Све је оном граду и оној цркви на Ободу и Цетињу подредио, све; народ, војску... калуђере, а Зета пропада иако је мир на њеним границама.

МИЛОШ: Можда би се твојим присуством на двору све променило?

МАКСИМ: Милоше, све док она Латинка не буде доведена, на двору Црнојевића ништа се неће променити... Само, не знају како то да ураде. Мене се пред собом стиде.

Удаљена рика медведа.

Тишина.

ИВАН: Мајко премила и предрага, ево, смогох снаге храм да саградим. Храм Теби Пресветлој и благиости Твојој намењен... Ево, још само покров да јој ставим, олтар саградим, и у њу, о, Мајко премила, владику доведем да ми сина Максима са лепом Латинком венча... Боже мој, мајко премудра, подари ме мудрошћу и реци ми како да то учиним. Како да Максима пред ону лепоту изведем?... Како образ да спасим, Зету моју да спасим?

Приближава се ђалой коња.

ИВАН: Ко ли долази!? Рекао сам Вуку да ме, док сам овде не траже!

Рзање коња. Кораци по каменом пољу.

ВУК: Опрости господару, али морао сам да те узнемирим. Господар Бурађ ме је послао. Рекао ми је да ти ово уручим.

ИВАН: Шта је то? Од кога је?

ВУК: Од млетачког дужда... Ово је његов печат.

Пауза.

Шушћанье пергаменџа.

ИВАН: Дужд зове да по младу идемо. Е, мој војводи! После оволико година мог нејављања, он још чека мога Максима... Он чека, а ја бих да ме нема.

- ВУК: Бог је тако хтео господару.
- ИВАН: Кад год смо немоћни да нешто урадимо, ми кажемо да је бог тако хтео. А није тако, мој Вуче. Није... Ево, Млечићи испадеше јачи на речима од нас. Зову нас, а ми им се не јављамо... Да смо прави људи, могли смо рећи да нећемо. Могли смо, а нисмо. Заборависмо на људскост, на душу... Е, где ли је мој Максим сада? Заборавио сам кад сам га последњи пут видео.
- ВУК: Са Милошем је у лову... Негде на Дурмитору, Зелен-гори... или, можда, у дивљим шумама Перућице.

Рзање коња и коњски кораци.

- МАКСИМ: Ко ли је то!?
- МИЛОШ: Мора да је неко познат чим су га момци пустили да чак овамо дође... Уосталом. .
- МАКСИМ: Оно је Ђурађ... Кроз грање сам познао његов калпак и челенку...

Пауза.

Ишчекивање... Коњски кораци који се приближавају.

- МАКСИМ: Ти брате! Како и са које нас стране нађе!?!... Којим добром?
- ЂУРАЂ: Три дана лутам по овим гудурама, тражећи те... Отац је на све стране разаслао људе да те нађу. Поручује ти да се одмах у двор вратиш.
- МАКСИМ: Одмах!... А, коме да се вратим? Зар тамо где ме сви сажаливо гледају? Сажаливо и гадљиво... Не. Не вра-ћам се.
- ЂУРАЂ: Отац је наредио!
- МАКСИМ: Зашто? Да Турци опет нису кренули на Жабљак и Зету?
- ЂУРАЂ: И сам знаш да нису. Иако си овако далеко од света, ти о Турцима све знаш. Знаш где су и шта раде.
- МАКСИМ: Пребацујеш ми?
- ЂУРАЂ: Не, само кажем... Максиме, отац жели да те види. Дужд му је послао писмо.
- МАКСИМ: Да ми се заручница преудала? Није више могла да чека лепог Максима... Дobar је човек тај дужд. Обавештава, боље рећи, опомиње оца како се међу људима ради... Ни он, ни ћерка му више не могу да чекају да се у Зети роди други Максим. Да и тај кад одрасте буде леп као и

ја што сам био... Мој ташти отац заборавио је све обзире. Сакрио се. На Ободу дане проводи и са неимарима камење у црквене зидине слаже.

БУРАЋ: Теби се она црква не допада!?

МАКСИМ: Није то.

БУРАЋ: Вероваћу ти кад ми кажеш када си последњи пут на богослужењу био... Дружећи се са Турцима заборавио си и да се крстиш!

МИЛОШ: Ја одох по коње и да момцима кажем да се спремају...

МАКСИМ: Ништа им не говори...

Пауза. Тишина.

БУРАЋ: Не жели да слуша нашу препирку.

МАКСИМ: Да. Ех, да смо сви као он.

БУРАЋ: Да смо сви као Милош, били бисмо прави српски витезови, и у српским земљама не бисмо слушали молитве Алаху, нити бисмо му се као многи приклањали и клањали.

МАКСИМ: Ако мислиш на мене, ја то не чиним, али и не клечим пред иконама. Док сте ви клечали, ја сам Турке молио да се окану Зете. Да нас бар неко време оставе на миру. Да не ратујемо, јер не можемо више ратовати... Доста нам је битака и ратова.

БУРАЋ: Са Турцима увек можемо ратовати.

МАКСИМ: И главе губити, мој брате. Сада је мудрост сачувати их. Ја своју, иако је овако ружна, никаква, желим да сачувам. Жива а ружна глава вреди више и од најлепше мртве. Жив Србин је вреднији од мртвог... За рат никад није касно. Боља је једна година мирног сна и обеда него дан и ноћ рата и победа. Из мирног сна се нешто ново може и родити, а само један дан и ноћ рата све живо може затрти.

БУРАЋ: Знам ја да ти одувек тако мислиш, али само када су Турци у питању.

МАКСИМ: И не само они... Али, кад већ тако говориш, ја то исто могу рећи за тебе и твој однос према Млечићима. Сањаш њихов лагодан живот и њихову раскош. Већ се и облачиш као они!...

БУРАЋ: Прекинемо овакав разговор... Никуд не води, а ти се у двор мораш вратити... Ево, и Милош се враћа; и твог коња води.

- МАКСИМ: Рекох ти; не идем... не враћам се.
- БУРАЋ: Понављам ти. Отац је наредио да се без тебе не враћам! Доле, мало ниже, је моја пратња. Ти оружници су кадри да те на силу приведу.
- МАКСИМ: Зар би ти то учинио!?
- БУРАЋ: Бих... Максиме... Хоћу да ти кажем да се Јелисавета још није удала. Још тебе чека.

Једва дојиру звуци жамора људи.

- ДУЖД: Затвори прозор кћери. Не могу да поднесем ту разузданост.

ЈЕЛИСАВЕТА: Оче.

- ДУЖД: Ако ти се то допада, зашто онда не изађеш и не придружиш им се? Можда ће тај весели пук да разгали твоје тужно срце и одагнати туробне мисли?

ЈЕЛИСАВЕТА: Ти знаш да ја нећу међу њих. Не само међу њих. Ја нећу нигде. Не желим да гледам друга лица, а њега да замишљам.

- ДУЖД: Боже мој, Јелисавета, ти си се у причу, у песму, у бајку заљубила... Због тих прича тугујеш. Заволела си нешто што, можда, и не постоји.

ЈЕЛИСАВЕТА: Постоји, оче. Сињор Ерико ми га сваки дан описује.

- ДУЖД: Али га, од кад је Иван у изгнанству био, никад више није видео. Нико не зна шта је са Максимом. Можда више није жив... Можда ти господин Ерико прича о неколицини, те ти од тог мноштва ствара једнога?

ЈЕЛИСАВЕТА: Не, оче. Максим постоји и ја о њему све знам. Знам како се смеје, како хода. Како се мачује... Ја његов лик пред својим очима имам. И кад бих га срела, међу хиљадама бих га познала... Молим те оче, не одвраћај ме. Чекаћу га док се не смилује и не дође по мене. Не знаш ти како је волети замишљени лик. Волети и чезнути за њим.

- ДУЖД: Године су прошле, а њих нема. Ни на моје задње писмо још нису одговорили.

ЈЕЛИСАВЕТА: Оче. Осећам, ево, и срце ми то казује, он ће доћи по мене. Да се другом оженио, знало би се.

- ДУЖД: Кћери, Срби су варљиви...

Пој њишица, њонајвише шеве, исјуњава њросѝор.

ДИЈАК: Одоше по несрећу. Мало им је наше несреће, па им још и та из Млетака треба! Због задате речи и лепоте у зло и по зло одоше!... Боже, када ћеш нас Србе научити памети? Крај рођеног сина, другог шаљу да му невесту доведу. Као да је Максим кљаст, слеп... нем. Као да није жив. Као да не знају шта је невеста и млада девојка. Ако је речено да се удаје за лепог, она таквог и хоће. Пресвиснуће крај ружног, или ће побећи од њега. Заборавио је господар да се очињим видом не може господарити... А она кад угледа Милоша, Максима ће сматрати за слугу, а тада, јадна душа Максимова, може учинити непромишљено, може зло да направи... А Максим, данима сам, само о злу мисли... Од када су сватови отишли, никога неће да види. Од свих се одметнуо...

Коѝрљање каменчића. Кораѝи.

МАКСИМ: Слутиш зло, старче...

ДИЈАК: Ти, господару!... Богу хвала, па и тебе светлост дана угледа! Зашто изгледаш као черноризаѝ!?

МАКСИМ: Да ме се људи не уплаше кад ме виде... и да ме се не стиде.

ДИЈАК: Наопако је кад се народ својих принчева и владара боји и стиди... Само, од тебе нико не би требало да бежи.

МАКСИМ: Хвала ти Из тебе говори љубав према мени, а не истина. Ти си од оних малобројних који су према мени исти остали. Ето. И Милош ме издао! Пристао је да буде ја. Да пре мене невесту моју целива и можда с њом у постељу оде. Од Млетака до Зете, дане и ноћи, ноћи и дане, сами ће провести.

ДИЈАК: Не греси душу о Милоша, Максиме! Он није имао избора. То што је пристао да уместо тебе Латинку доведе, свако би да је на његовом месту то урадио.

МАКСИМ: Ја не бих.

ДИЈАК: Ко зна, ко зна?...

(Пауза)

... Слагао си ме, сине!

МАКСИМ: Слагао! Како?

ДИЈАК: Том црном одором и капуљачом не скриваш своје лице, већ то турско одело на теби... Зашто си се тако обукао?

МАКСИМ: Комотније ми је. Лакше у овом ходам по камењу. Прија ми ова турска свила.

ДИЈАК: Дворови Црнојевића су пуни свиле, Максиме.

МАКСИМ: Али не овакве. Црнојевића свила је тешка од златног веза и није за ове кршеве, него за мермерне дворане.

Кликтање сокола.

ДИЈАК: Иванов Соко. Познајем му кликтање.

МАКСИМ: Пустео га је на слободу. Каже да га више не може држати на рукама. Кљуца га и не слуша... А ти, што си тако обучен? Где си се упутио? Да ниси пошао у планине по траве и земљу за боје којима писма украшаваш?

ДИЈАК: И ја као соко одлазим. Одлазим далеко. Куда, не знам. Негде ћу застати. Можда ћу отићи до Ресаве и Манасије. Тамо желим да нађем мир. Замонашићу се да у миру преписујем старе књиге за нове калуђере... монахе... јереје...

МАКСИМ: Зашто тако изненада!? Зна ли отац? Зар нећеш бити ту кад ми невесту доведу?

ДИЈАК: Кад би било весеља, остао бих... Само, бојим се да весеља неће бити, а... осећам и да на овом двору више нема места за мене...

МАКСИМ: Шта то причаш, Дијаче!?

ДИЈАК: Оно што ће бити... Максиме. Доласком ове твоје, на двору ће настати други обичаји и твоја ће се деца другим стварима учити... Ето, ове руке које су безброј писама и књига написале, и преписале, више нису потребне. Твој отац и твој брат кажу да се књиге више неће руком писати, већ дрвеним и оловним словима печатити. Господар Ђурађ ми рече да се све што се жели написати сложи, а онда се та дрвена слова премажу бојом којом хоћеш. Потом се притисну на пергамент, хартију или свилу и написани траг остаје... Ја то, Максиме, не бих могао да гледам. Руке и перо су за украшавање, а дрво за врата, столове, иконе...

МАКСИМ: Тако, изгледа, мора бити! Јер кад доводимо невесте са Запада, онда се њиховим очевима и обичајима морамо примицати.

Приближавање ђалопи коња.

МАКСИМ: Неко је у великој журби... Дијаче!... Ти заиста мислиш...

ДИЈАК: Да синко. Одлазим. Овај коњаник што нам се приближава је сватовски гласник. Његов долазак најављује мој одлазак. Сине, Максиме, нек ти је са срећом. Остани веран народу својему. А мене, као што ти рекох, многе непреписане књиге чекају... Мене књиге, а тебе и све нас туга ил весеље.

Њиска, рзање... проишњање коња.

Вриска, вика... њесма...

Јуначки њовици мушкараца.

ЈЕЛИСАВЕТА: Како су спретни и храбри! Зашто и њих у сватове ниси позвао?

МЛЕЧАНИН: Госпо! Ови што нас дочекују као да су разбојници. Господару Максиме, нареди овима да се уклоне. Тамо испред двора чека нас господар Иван.

ЈЕЛИСАВЕТА: Максиме, онај што се издваја из гомиле, који нам прилази, јаше коња којег ти је отац послао да на њему по мене дођеш! Ко је он?... Боже! Да му лице није тако ужасно, по стасу и држању чак би био лепши од тебе... Реци ми. Ко је он?

МЛЕЧАНИН: Лице му је црње од најцрње маске!

ЈЕЛИСАВЕТА: Максиме, зашто ћутиш!? Руке су ти хладне. Дрхтиш... Блед си... Тебе је страх.

ВУК: Госпо, после оваквог пута, сви смо такви

ЈЕЛИСАВЕТА: Ово није то, Максиме...

МАКСИМ: Добро дошли кићени сватови.
(Грохотан смех који одјекује. Уједно се сјишћава њиска коња, као и вика младића)
Здраво и сретно дошао, брате Милошу! Видим, довео си је. Прекрасна је.

МЛЕЧАНИН: Какав дочек! Где је господар Иван? Где је остала господа са двора? Зар мајка и отац не дочекују сина и снају? Овај овде је сам ђаво.

ЈЕЛИСАВЕТА: Максиме, јеси ли чуо шта је овај рекао!? Ко је он? Девере, Ђурђу, ако Максим ћути, зашто ми ви ништа не кажете? Зашто нешто не урадите. Овај овде се чудно понаша! Његово присуство вређа.

МЛЕЧАНИН: Госпа има право. Овакав дочек и овај човек овде вређају. Господару Ђурђу, позовите пратњу и растерајте ове разбојнике... Желимо господара Ивана... Када се вратимо, дужду и Сенату све ћемо рећи.

МАКСИМ: Шта говори овај накинђурени Млечић? Тражи господара Ивана. Он иде. Само што није стигао.
(Виче)
Браћо, размакните се.

МЛЕЧАНИН: Госпо, овај дивљи и грозни младић као да је овде господар!

МАКСИМ: А ти као да си дужд и отац ове лепе Јелисавете!

МИЛОШ: Максиме, немој!

МАКСИМ: Проговорио си, о Милоше! Сретно ми дошао, Максиме, Милоше... Срећно дошао и још срећније ми љубу довео. Хоћеш ли ми је предати? Ево, на вранцу њеног оца дошао сам по њу... Дај ми је. Дај ми моју Јелисавету док још отац није стигао. Желим да је пред њега и пред мајку ја изведем.

Тајац.

ЈЕЛИСАВЕТА: Шта он то говори?! Каквог Максима и Милоша он спомиње? Ти си Максим? Ја нећу од тебе!... Максиме, чујеш ли ме?

МИЛОШ: Не бој се.

МАКСИМ: А чега да се боји, побратиме? Мене или тебе? Мене, свог мужа, или тебе, свог... буди јој шта хоћеш, само не буди ја... Не бој се, лепа Млечанко. Ово је крај твог пута. Ово је крај пута и лажи... Ја сам Максим, а овај овде, поред тебе, је мој побратим Милош. Он је тебе за мене довео.

ЈЕЛИСАВЕТА: Лаж! Максиме, овај овде, овај наказни разбојник не говори истину! Он хули на бога! Ја знам да си ти прави Максим... Тебе волим. Ову наказу не желим ни да видим... Нареди да га у окове баце...

Приближавају се девојачке пјесме...

Комешање...

Песме уйихнуше.

ИВАН: Добро дошла, кћери! Од када те моје очи нису виделие! Боже мој, лепша си но кад сам те први пут видео... Максиме сине, звезда Даница јој није равна... Милоше, предај Јелисавету Максиму. Да је целивамо, благосиљамо и дарујемо.

ЈЕЛИСАВЕТА: (*Крикну*)

Не дај ме!... Ко си, да си; Максим или Милош, Милош или Максим, ја нећу од тебе. Не дај ме!... Ти си мој. Ја овог човека без лица нећу. Нећууу!

*Плач.**Пољуйци.*

МАРА: Шта то чиниш, сине Милоше!? Зашто јој дајеш да те љуби? Она није твоја! Ти си се заклео да ћеш је довести и Максиму предати. Не чини превару. Не призивај несрећу.

МИЛОШ: Не спомињи заклетву, мајко! Ја је знам, али је срце заборавило.

ВУК: Шта то говориш, незахвалнице!? Тебе треба...

ИВАН: Вуче, није твоје да пресуђујеш!... Милоше. Она је Максимова, а не твоја.

МИЛОШ: Тако сам и ја мислио све док Максима нисам угледао и док нисам видео његову игру... Оче, господару, она није за њега! Не због његовог изгледа, већ због његове охолости! Што ме није питао како ми је? Максиме, ти ову жену не желиш. Не желиш је искрено. Ти њу хоћеш из ината! Ината мени, оцу, мајци, себи... или богу... Не знам!... Брате, ја сам ову жену заволео! Ех, камо пусте среће да никад не одох по њу!... Пусте је. Нека она одлучи коме ће. Нека свима олакша. Нека олакша моју заклетву, а твоју вољу.

МАКСИМ: Док сам у постељи лежао, док сам размишљао да се са животом раставим, обећавао си ми да заклетву никад нећеш погизати... Али и ти си, као и сви што смо, лаком... Знаш, све би било другачије да ова Латинка није овако лепа. Све док је нисам видео, мислио сам да је њена лепота прича и сан... Милоше, не дам ти је. Њена лепота ми може помоћи да

заборавим себе овакавог какав сам, ... Не, нећу ти је дати. Нећууу.

ЈЕЛИСАВЕТА: Стани мало, кнежевићу! Станите и ви остала господо зетска. Само ја могу одлучити за кога ћу; за Милоша-лажног Максима, или за овога, правога Максима.

ВУК: Ти да одлучиш!? Не! Ти си за овог, какав је, такав је, Максима доведена! Доведена си за Максима Црнојевића, а не за овог који не зна ко је и одакле је! Ни сада не зна ко је; Максим или Милош. Ти не можеш да одлучујеш! Овде жене не одлучују! Господару, сватови су уморни од далеког пута. Одлучи да буде онако како треба.

МЛЕЧАНИН: О овоме ће цео свет сазнати...

ИВАН: Господине већниче, молим те, у ово се не мешај. Њој, чија била да била, неће бити ништа.

ЈЕЛИСАВЕТА: И да хоћете, мени ништа не може бити... Иако сама у овом пустом камењару, ја ћу да одлучим за кога ћу поћи... Господару зетски, уместо Максима, по мене сте послали Милоша. Шаљући га, на мене нисте мислили. Мислили сте да се ништа неће десити... Преварили сте се. Господару Иване Црнојевићу, ти највише, јер се десило оно што се морало десити и што се у мом срцу одавно збило. Ја сам овог, послатог ми Максима; заволела. Одавно. Још од првог помена његовог имена и лика... И ја само оваквог Максима хоћу. Брига мене је ли он Милош или Максим. Мене је отац њему дао и само његова могу бити.

ВУК: Језик ти је поган...

ЈЕЛИСАВЕТА: Ех, ти војводи! Ти си ништа, слуга обичан... Господару Иване, ако ме желиш овде у Зети и ако желиш пријатељство са мојим оцем и мојом моћном земљом, онда овде остајем као Милошева... Можете га звати и Максимом, мени неће сметати, јер сам на то име већ навикла... А, на овог Максима, сина вашег, још нисам свикла. Нисам и нећу. Њему тражите другу. По ту другу, њега пошаљите, а не да се туђом лепотом китите... Нека ће пристати да пође за њега.

МАКСИМ: *(Викну)*

Милоше, издајицо! Ти си нас све преварио! И њу си преварио. Очарао си је. Својим изгледом, гласом и ко зна чим још, помутио си јој разум. Да није тако, она не би овако говорила!

МИЛОШ: Максиме, ја не господарим њеним умом, њеним очима, срцем или језиком... Ја нисам крив што сте ме по њу послали... Криви оца, мајку, брата... Криви бога...

МАКСИМ: Милоше, крив си само зато што си жив. Нађен крај пута, и ко зна чије копице, мене, кнежевог сина овако пред целим светом да понизиш... Крај тебе, ја сам за њу ругоба, слуга ђубретар, коњушар... Разбојник. Дворска луда. Она ће ми се смејати будем ли стајао поред тебе... Мени се смејати, а тебе љубити... Ја то нећу.

Фијук сабље кроз ваздух.

Проишњање коња.

Јелисавејин врисак.

Помејња...

Марино: Не, синеее! Ђурђево: Не дајте му...

Максимова вриска... која се разлеже.

МАКСИМ: Браћо. Ајмо!

Галоји који се удаљују уз Максимова подврискивање.

Дуги проишток времена.

Све пролази у хаосу: бојеви, ђаљевине, кукњаве, јауци, молишве... Све се понавља... понавља...

Тишина. Тек понеки ноћни звук ђанине је узнемири и пометаша са ђихим звуцима ђиштраја ђламена.

ДИЈАК: Ноћи су сада у свим српским земљама исте; мрачне, и тајновите. Оваквих се ноћи морамо бојати. Никад се не зна шта ће изнедрити... па били то вуци, Турци, магле или снегови, ветрови, ватре или кише, треба се бојати! Треба се бојати и новог пута, и следећег раскршћа.

Сјори, ојрезни кораци.

Понеки се каменчић ојкојрља.

- ДИЈАК: *(Наставља, сада, мало тише)*
Ипак, није још опустела ова земља. Где се ма и један човек нађе, ту ће ускоро бити и други... Само, ко ли је овај намерник? Разбојник није. Јер да је разбојник, не бих га ни чуо а већ бих мртав крај ватре лежао.
- МАКСИМ: *(Глас му је нејрејознајљив)*
Добра ти ноћ, старче! Примаш ли ме у друштво?
- ДИЈАК: Хвала ти на добрим жељама, и на питању Турчине...
- МАКСИМ: Зашто тако!?
- ДИЈАК: Турци нит питају за друштво, нит добро желе, нит помозбог говоре... Ти си први такав којег сам срео... мада их је Зета пуна, ти си реткост... Остали траже...
- МАКСИМ: У Зети још није све турско... Ако нисам за твоје друштво, продужићу.
- ДИЈАК: Остани... Иако си Турчин, лакше је удвоје, а и бранићеш ме ако нас курјаци, или неко друго звериње нападну...
- МАКСИМ: Хвала ти, старче.
- ДИЈАК: Добро говориш мој језик, Турчине! Где си га научио?
- МАКСИМ: Откад знам за себе, ходам и ратујем по српским земљама. Српски ми је као и турски близак.
- ДИЈАК: Не говориш истину. Тако можеда говори само онај ко је овде, од мајке Српкиње рођен... Ти мора да си један од оних који су се потурчили, који су драговољно престали да се крсте... Него, зашто си тако далеко сео!? Ваљда се не бојиш старог калуђера? Док бих устао и нешто покушао, трупло би ми се већ котрљало до Цетиња.
- МАКСИМ: Чујем да је то предиван град. Велику и предивну цркву има... Кажу да је то најлепше што је господар Зете саградио.
- ДИЈАК: Турчине, баш ме изненађујеш!... Не. Ти ниси Турчин... Ипак, јеси. Такву одећу као ти, имају само они који су близу султана или везира... Богами, ако си прави Турчин, својим говором преварићеш свког Србина у овој Зети.
- МАКСИМ: *(Кроз смех)*
Ех, старче, старче... Дијаче мој... Дијаче Никола.
- ДИЈАК: Максиме, сине...

- МАКСИМ: Не Максим, већ Скендер-бег Црнојевић... Скендер-бег, а ускоро господар Зете.
- ДИЈАК: Е, Турчине, моја те рука неће додирнути... Нећу се поздравити с тобом!
- МАКСИМ: Немој тако! Ти си и даље мој други отац. Све што знам, од тебе сам научио.
- ДИЈАК: Слабо сам те било чему научио кад си Турчин постао... Не Турчин, већ потурица... Гад... Ех, који прст судбине!
- МАКСИМ: Христов, Алахов, свеједно. На истом смо путу.
- ДИЈАК: Не разумем те.
- МАКСИМ: Ти идеш на очеву сахрану, а ја на гроб мог побратима.
- ДИЈАК: Ни на какву сахрану ја не идем! Господар Иван је жив. На свадбу твог брата Ђурђа идем... Опет судбина! И Ђурђева као и твоја што беше, зове се Јелисавета. И ова је из Млетака. Да није реч о истој?
- МАКСИМ: Можда је, али то није важно... Веселја нема, мој дијаче. Отац је преминуо чекајући их. Митрополит цетињски сутра ће и венчавати и сахрањивати.
- ДИЈАК: Зар идеш тамо!?
- МАКСИМ: Рекао сам ти куд идем... Уосталом, Турци не иду на хришћанске сахране и веселја... Не улазе у њихове цркве.
- ДИЈАК: Али, он ти је отац, а Ђурађ брат... Максиме, ти ниси прави Турчин. Ти си још Србин... У теби је још српска крв!
- МАКСИМ: Све је то заборављено... Чим сам сватовима окренуо леђа, и остављајући Милошево трупло на коњу, све сам заборавио... Да... Заборавио сам јер су ме Турци примили као свога. Као најлепшег међу њима. Примише и мене и моје момке. Мој изглед турцима није сметао. Мене су моји, отац и мати, својим жељама, а због стида, натерали на зло које нисам хтео да починим. Они су ме Турцима отерали!... Ево, сада се враћам... Лутам по овим горама и чекам да Ђурађ још ослаби, па да загосподарим целом Зетом. Њу ми је султан на управу дао.
- ДИЈАК: Е, јадна Зета! Јадне њене црне горе. Црне горе, мој Иване... А теби, ђаволе, сине, нек је бог у помоћи! Не знам шта ти више желим: смрт или патњу у којој ћеш цео живот умирати.

МАКСИМ: Не говори тако... Заборављаш да си пред бегом, старче! Пред својим си господарем, Србине, па ме не нагони да ти пре старости пресудим... Не желим и твој живот да носим на души.

ДИЈАК: Немаш ти душе, потурице! Да си је имао, не би затирао свој род но би самом себи пресудио! Не би најбоље зетске младиће Турцима одвео... Откад си отишао, откад си зло учинио убивши Милоша, а тиме, и оца и мајку, овај комадић српске земље престао је да дише... Да. Ти си направио да Зета изгледа као да је црни пришт напао! Твоје потурице у томе помажу. О њиховим злоделима се у свим српским земљама зна и тужбалице се по овим брдима разлежу.

МАКСИМ: Губиш разум, али немој и главу да изгубиш.

ДИЈАК: Ајде, одруби је... изроде. Судбина ме доведе на исто место
(Неколико жусџрих, ужурбаних њокреџа)
где смо се онда растали. Ево. Растаћемо се и сада... Сада, заувек!

МАКСИМ: И хоћемо!

Фијук сабље. Након неколико џренуџака сџројошџавање џела. Максимов ошџар звиждук.

Убрзо се зачуше кораци људи и коња њо камењу.

МАКСИМ: Сада нас више нико не може препознати! Док не дође време да ударимо на Ђурђа, крићемо се... Добро знате свако место и сваку стазу по којој смо некада ловили. Наши биваци које смо некад опремали, још су читави. Тамо се кријте и пазите да нико не сазна за вас, а ја знам шта ћу и како ћу... Но, пре него што угасимо ватру, сахраните старца... Ако, неко од вас није заборавао стару молитву, нека му је прочита. Заслужио је... Пожурите. Ускоро ће зора, па нас трагови крви, његово мртво тело и ватра могу лако одати.

Док се чују звуци камења које се баца на ѓомилу и џихе речи оџела, Максим мрмља молиџву на џурском-арайском.

КРАЈ

Зимска башија

ЛИЦА:

ВОЈНИК 1, око 20 година

КАПЕТАН, око 50 година

ВОДНИК, око 30 година

ВОЈНИК 2, као Војник 1

У даљини канонада ѿойова, ѿуѿињава, експлозије.

КАПЕТАН: Ти, еј ти... да, да ти... Дођи...

Баѿ корака у ѿрку се ѿприближава.

ВОЈНИК 1: Извол'те, господине капетане. Чекам вашу заповест.

КАПЕТАН: Неопрезан си. На чизмама као да имаш потковице.

ВОЈНИК 1: Извините...

КАПЕТАН: Војниче, рат је... Мораш да се чуваш... У туђој смо земљи.

(Пауза)

Идеш са мном да прегледамо ону кућу.

ВОЈНИК 1: Разумем, гос'н капетане.

КАПЕТАН: Тек кад је прегледамо и ако буде све уреду, услићемо се...

ВОЈНИК 1: Уселити!?

КАПЕТАН: Да... Али пре тога, врати се и реци воднику да се не разилазе, да буду тамо док их не позовемо.

Трчање које се удаљава, ѿѿѿом ѿприближава.

Удаљена канонада и ѿуцњава не ѿресѿају.

КАПЕТАН: Хајдемо... Добро осматрај и покривај ме.

Тихо уз једва чујну шкриѿу оѿварање ѿешких врати.

КАПЕТАН: Која кућерина! Дворац...

ВОЈНИК 1: Видим увеле руже и шимшир

КАПЕТАН: *(Тихо се смеје)*

Ооо, добро си то запазио!. . Ја прекаљени ратник па то нисам видео.

ВОЈНИК 1: Па и ја сам неки ратник.

КАПЕТАН: Ти ратник! Ха... Ти си још човечуљак који прво мора да научи шта је крв, па кад то и ако то преживи, онда може да постане ратник.

ВОЈНИК 1: Баш подижете морал...

КАПЕТАН: Мораш одмах да се суочиш са стварношћу.

ВОЈНИК 1: Како кад је све нестварно?

КАПЕТАН: Заиста си у праву. Да није граната што јече, и мртвих које смо успут видели, ово би било бајковито, и овај рат би био идиличан...

ВОЈНИК 1: Подсмевате ми се.

КАПЕТАН: Пссст. Ја ћу сада да уђем унутра, а ти остани напољу и добро пази. Можда се неко крије иза тарабе, бунара или оног кукурузишта тамо.

Једва чујна шкрипа враћа.

ВОЈНИК 1: Попушићу једну.

(Пауза)

Боже, први пут палим цигарету.

(Пауза)

Жижак јој сија као залазак сунца

(Дуља њауза. Дубок уздах и након неког времена, издах)

Нисам знао да овако пријају док топовске гранате најављују долазак ноћи.

Само дуља њишина испуњена далеком канонадом.

КАПЕТАН: Дај и мени једну...

ВОЈНИК 1: Изволите...

КАПЕТАН: Пушку никад не одвајај од себе. Она ти главу спасава!

ВОЈНИК 1: Опростите!

Пауза.

КАПЕТАН: Доообра!... Шта је ово?

ВОЈНИК 1: Немам појма. Добио сам пред полазак. Иначе ја не пушим. Ово ми је прва цигарета у животу.

КАПЕТАН: Прва!... Добро... Кућа је велика... Цео вод ће унутра стати.

Дуља њауза.

ВОЈНИК 1: *(Као да њева)*

Топови само јече... Човек јечи, речи јече... Не. Погрешно сам. Топови гругају и чине да човек јечи.

КАПЕТАН: Шта то бунцаш!?

ВОЈНИК 1: Виси црн грозд са оне сасушене лозе... Лишће је опало. О, колика је ово гомила! Двориште изгледа као љигава тепих...

Ојет њауза.

КАПЕТАН: Овде нешто одвратно и болесно смрди...

ВОЈНИК 1: Као неки леш.

КАПЕТАН :Откуд ти знаш како смрде лешеве?

ВОЈНИК 1: У граду је много уинулих паса, мачака...

КАПЕТАН: У праву си. Заиста смрди леш.

(Пауза)

Види да није испод лишћа...

Шушћање лишћа.

ВОЈНИК 1: Бојим се...

КАПЕТАН: Не бој се. Пажљиво разгрђи.

ВОЈНИК: Не бојим се тога на шта ви мислите већ да ћу наићи на мртво дете; на његове младе и незреле кости...

КАПЕТАН: У рату смо човече, а не на опелу... него пази на неку замку, мину... Ако је закачиш онда збогом.

Дуго и полађано разгрђање лишћа.

ВОЈНИК 1: Нема ништа, а смрди исто као и малопре... Ја мислим да је ово мирис земље мајке.

КАПЕТАН: Псујеш мајку!? Чије мајку, мајку ли ти!?

ВОЈНИК 1: Погрешно сте ме разумели. Ја не псујем, него осећам мирис земље мајке...

КАПЕТАН: Прекини!

ВОЈНИК 1: Како не разумете!?... Испод лишћа се осећа мирис земље...

КАПЕТАН: Не. То је само лишће које трули...

ВОЈНИК 1: Лишће?

КАПЕТАН: Да... Шта радиш то!?

ВОЈНИК 1: Наједном ми је вруће.

КАПЕТАН: Не скидај ранац са себе. Рат је! Сто пута сам ти до сада рекао.

ВОЈНИК 1: Морам. Врелина ме нека и мука хватају...

КАПЕТАН: Од цигарета? Ако ти је прва, онда је сигурно...

ВОЈНИК 1: Мислим да није, а опет не знам шта је.

КАПЕТАН: Онда је то прави страх!

ВОЈНИК 1: Опет ви страх! Ја не знам шта је то.

КАПЕТАН: Пре који минут си рекао да се бојиш, а ја ти кажем да аутомат не одвајаш од себе... Он може живот да ти спаси...

ВОЈНИК 1: Чији? Мој?... Ваш?

КАПЕТАН: Ти ме зајебаваш?

ВОЈНИК 1: Зашто бих? У истом смо сосу?... Испод лишћа је заиста трулеж... смрт, а новембар је. .

КАПЕТАН: А врело је као да је септембар.

ВОЈНИК 1: Да, али ја осећам да мирише прво иње.

КАПЕТАН: Какво иње? То је страх а не иње. Бојиш се смрти.

ВОЈНИК 1: Не, али се бојим снега. Ноћас ће снег!

КАПЕТАН: Нема шансе, ведро је и претопло.

ВОЈНИК 1: Ведро!... Смешно... Ведрина није знак доброг. Иза ње се увек крије киша.

КАПЕТАН: Киша! Каква те је киша сада спопала!?...

ВОЈНИК 1: Падаће пре снега, али ја не мислим на ту кишу већ на кишу метака, крви... суза...

КАПЕТАН: Дете, ама, не скидај тај ранац.

ВОЈНИК 1: Морам. Гуши ме, стеже и земљи вуче... Хоћу...

КАПЕТАН: Шта хоћеш?

ВОЈНИК 1: Да пограбуљам лишће; да смањим смрад и да од овог сивог трулежног дворишта направим врт.

КАПЕТАН: Штааа!

ВОЈНИК 1: Да. Ја заиста желим да направим врт испред ове лепе куће.

КАПЕТАН: О, лудо момче! То је лепо од тебе, али сад није време за зимске баште.

ВОЈНИК 1: „Зимске баште!“ Лепо речено... Увек је време за лепоту, па и кад је рат... Морам да нађем неке грабуље... Али, прво ћу да одрежем онај грозд, а после ћу да грабуљам.

КАПЕТАН: Пушку у руке, а не грабуље... Не играј се... Страх се не разбија лепотом и чистоћом већ првим метком или гранатом која тресне крај тебе и кад се по теби разлије сопствена, другарска, или непријатељска крв... Видиш ли?

ВОЈНИК 1: Шта?

КАПЕТАН: Оне светлеће трагове граната.

ВОЈНИК 1: Мислио сам да су то звезде које се појаве па гасну...

КАПЕТАН: Звезде се не виде кад је облачно.

ВОЈНИК 1: Али, ведро је.

КАПЕТАН: Можда?...

(Пауза)

Слушај, ако ноћас падне снег као што си и рекао, онда ће он све затрпати и нећеш морати да се трудиш око тог лишћа. . Све ће бити бело, чисто... лепо.

ВОЈНИК 1: Баш због снега ја ово хоћу да урадим! Хтео бих да он бео падне на голу и чисту мајчицу земљу.

(Пауза)

Али, прво морам да одсечем овај грозд, да не упрља земљу кад је очистим.

КАПЕТАН: Не можеш га одсећи... Одавде видим, да је као камен чврст...

ВОЈНИК 1: Морам... Некако морам.

КАПЕТАН: Остави то... Није то најпрече.

ВОЈНИК 1: Како није? Погледајте око себе... Заиста ми требају грабуље... Видите ли неке?

КАПЕТАН: У овом полумрачном сивилу не.

ВОЈНИК 1: А видите какав је грозд!

КАПЕТАН: Не видим већ знам... И сâм гајим лозу... Знам да је грожђе у позну јесен коначно зрело. Слатко. Укусно... А петељка јака, баш онако како треба.

ВОЈНИК 1: Као да говорите о жени.

КАПЕТАН: Ех, сањам их...

ВОЈНИК 1: Како можете, у оваквим тренуцима!? Погледајте овај ршум; сломљене гране... људске ране... А кућа је тако лепа.

КАПЕТАН: Брига ме... Обојена је обичним кречом у бело. Бела боја одаје.

ВОЈНИК 1: Зашто смо је онда изабрали?

КАПЕТАН: Највећа је и најбољи положај има...

ВОЈНИК 1: А о лепоти? Зар нисте водили рачуна и о том сегменту ваше одлуке да се у њу сместимо?

КАПЕТАН: Опет ти о лепоти. Синко, нема лепоте у рату. Смрт никад није лепа... Нису лепе рушевине... лешевии...

ВОЈНИК 1: Како нису!? То је само промењено стање претходног облика...

КАПЕТАН: Шта си бре ти?

ВОЈНИК 1: Ништа... Сада сам ништа, али и као ништа желим да средим ово двориште и да моји другови иду чистим стазама, а не да газе по трулежи...

КАПЕТАН: Нека се навикавају... Од сада је све трулеж... И њихов живот чак... Пссст... Чујеш ли нешто? Неки шум тамо иза бунара?

ВОЈНИК 1: Не тамо, већ у зидовима куће.

КАПЕТАН: Не лупетај... Оно је мачка! Писсс!... Види како јој очи сјаје...

ВОЈНИК 1: Али стварно у зидовима неког има...

КАПЕТАН: Наравно. Ове старе сеоске куће, пуне су мољаца и стеница... Стенице тако чине ццц... па опет ццц, и смрде... Не знаш ти како стенице смрде... Оне преносе тифус... Тифус је ратна болест.

ВОЈНИК 1: Молим вас зар не осећате како нас посматрају, како дишу и трепере душе оних чија је ово кућа?

КАПЕТАН: Да, нешто заиста шушти... Ах, то је само неотпало лишће... Суво и јадно никако да отпадне, баш као онај твој грозд...

ВОЈНИК 1: Овде ништа није моје... Боже, ено грабуља! Како их до сада нисам видео?

КАПЕТАН: Ниси гледао.

ВОЈНИК 1: Не. Нису биле ту. Неко их је ставио...

КАПЕТАН: Биле су.

ВОЈНИК 1: Нису.

КАПЕТАН: Јесу... Видео сам их... Стајале су ту наслоњене на стабло, исто као што сада стоје... Али нисам хтео да ти кажем. Мислио сам да ћеш да одустанеш од свог лудог наума.

ВОЈНИК 1: Али како да и ја то нисам видео?

КАПЕТАН: Био си заузет лишћем, врућином која те спопада, ранцем, гроздом, духовима и душама у зидовима... Био си заузет свим и свачим, а ниси опажао праве ствари... Мораш на све да пазиш и да све видиш... Мораш да чујеш и најмањи шум... То може бити метак који ти је упућен...

ВОЈНИК 1: Пре него што ми буде упућен ја ћу знати.

КАПЕТАН: Како ћеш знати?

ВОЈНИК 1: Не знам, али знам да ћу знати... У ствари, осетићу тај неумитни тренутак надолazeће смрти.

Шушћање листића под грабуљама.

КАПЕТАН: Остави ту трулеж, то листиће.

ВОЈНИК 1: Не могу. Морам да завршим започето... Баш ће бити лепо.

КАПЕТАН: Рекао сам ти да ће то покрити снежна белина.

ВОЈНИК 1: Мислите, све биће чистије?

КАПЕТАН: Да...

ВОЈНИК 1: Али снег није трајна заштита. Кад пролеће дође, опет ће да воња и све, биће исто... Ужасно је живети у смраду... А кад је чисто, онда је све лепше.

КАПЕТАН: Море, прекини! Ми нисмо чистачи. Ми смо ратници. Ми смо борци...

ВОЈНИК 1: Још само мало, док се још види, док мрак све не обузме.

КАПЕТАН: Војниче, стани мирно! Грабуље на земљу
(Пауза)

Војниче, ми смо пошли у рат да спречимо непријатеља да сеје смрт, тако што смо заузели његове куће које нећемо да чистимо, али које ће да нам послуже за склониште... Јеси ли разумео?

ВОЈНИК 1: Јесам!

КАПЕТАН: Па зашто онда другачије ствари радиш од оних зашто си дошао?

ВОЈНИК 1: Зато што волим чиста и лепа дворишта... а ово је некад било такво. То се види по ружама... по шимширу и по овој лози, а и бунар је прави, сеоски... Жедан сам.

КАПЕТАН: И ја... Вољно... Могао би да захватиш кофу воде.

ВОЈНИК 1: Могао бих.

Шкриџа и наједном јак џресак.

КАПЕТАН: Шта би!?

ВОЈНИК 1: Смрди до бола.

Ојетт шкриџа.

КАПЕТАН: Овај нас је смрад запахнуо!
(Јак џресак)

Убацили су цркотину у бунар. Треба га заковати и не отварати више... Или га порушити и затрпати.

ВОЈНИК 1: Боље је да спалимо ово лишће што сам пограбуљао и да димом неутралишимо смрад.

КАПЕТАН: Паметно ти је то, али не сада... Они тамо видели би пламен па би знали где смо... Ујутро ћемо...

ВОЈНИК 1: Ако будемо живи...

КАПЕТАН: Бићемо, само паметни морамо да будемо. Јер они су бештије и кољачи...

ВОЈНИК 1: Исто као и ми. И за њих туђа смрт ништа не значи...

КАПЕТАН: Шта то причаш? Не изједначавај нас... Циљеви нам нису исти...

ВОЈНИК 1: Тачно је... Ја нисам ви, ја нисам они.

КАПЕТАН: Прекини! Чуће те остали војници.

ВОЈНИК 1: Нека чују. Морају да знају да ми убијајући њихове хоћемо да заштитимо своје и како је сваки циљ различит.

КАПЕТАН: Јеси ли ти наш?

ВОЈНИК 1: Јесам.

КАПЕТАН: Ниси... Ти си ничији. О, како сам се у теби преварио... Гледајући и слушајући те како си свих протеклих дана лепо са војницима зборио, помислио сам да си ти онај прави; онај ретки с којим ћемо се као народ поносити.

ВОЈНИК 1: Ех, мора да сам вам велико разочарење?

КАПЕТАН: Скоро да и јеси.

ВОЈНИК 1: Ооо, како сам жедан, а нема воде!

КАПЕТАН: Зар немаш у чутурици?

ВОЈНИК 1: Немам...

КАПЕТАН: Онда поједи које зрно с тог грозда и угаси жеђ.

ВОЈНИК 1: Не волим грожђе.

КАПЕТАН: У рату се не бира... Узми или трпи.

(Пауза)

Идем да позовем остале. Да се сместе док још има дневне светлости.

ВОЈНИК 1: *(Кроз њлач)*

Немојте још... Још виси црни грозд. Нисам почистио лишће, нисам направио врт...

КАПЕТАН: Молиииим!!! Ти плачеш.

ВОЈНИК 1: Да. Због оне чапље тамо у пољу... Зар је не видите!? Не може да полети. Неко је оковао у гвожђе.

КАПЕТАН: Чапљу!? Свашта! Оно је неки стрвинар... Далеко је па не видим, али сигуран сам да је стрвинар... Престани да плачеш. Чујеш ли шта ти говорим?

ВОЈНИК 1: Покушавам.

КАПЕТАН: Не покушавај већ овог момента престани! Морам војску да позовем. Ако те виде таквог, биће свашта... Пашће им морал...

ВОЈНИК 1: Неће... Схватиће ме... Ја плачем, због дворишта, лишћа и чапље, а не страха.

КАПЕТАН: Дете, мене не можеш преварити. Знам да је људски бојати се, али морамо и на друге да мислимо. Тако. Обриши се... Остали су ти трагови од суза као да имаш шминку...

ВОЈНИК 1: Па шест дана се нисмо умивали.

КАПЕТАН: Умићеш се седмог, мислим сутра, ако падне снег.
(Пауза)

Идем по њих. Још мало па ће забрана кретања... Нико не сме да буде ван куће... Пуца се на свакога. Знаш ли шта то значи?

ВОЈНИК 1: Да... Они су зло.

КАПЕТАН: О коме ти то!?

ВОЈНИК 1: О њима који се боре против нас... Да... заиста они јесу зло, али ми немојмо бити ђавли. Да их убијемо не требају нам чавли. Њихову смрт сам Бог пише...

КАПЕТАН: Стихови, стихови... За њих овде, у паклу, нема места...

ВОЈНИК 1: Капетане, тамо, иза бунара, иза тарабе, вири петлова креста.

КАПЕТАН: Нема ништа. Опет ти се учинило, као малопре чапља.

ВОЈНИК 1: Кога ли само тражи?

КАПЕТАН: Сулудо је све што говориш и радиш.

(Пауза)

Ових петнаестак-двадесет минута с тобом ми је најчудније проведено време... И да није рат, а овакав разговор, опет би био чудан... Не могу више.... Одох по војску... Ти остани ту.

ВОЈНИК 1: Док се ви вратите ја ћу да купим лишће. Одсећи ћу грозд, а из бунара одстранити смрад.

КАПЕТАН: Боље би ти било да стражариш и да пазиш на себе... Непријатељ је само на поглед далеко... То је пушкомет један... Води рачуна да не будеш мета... Будно стражари.

ВОЈНИК 1: Хоћу.

КАПЕТАН: Наравно, ако се не бојиш.

ВОЈНИК 1: Ругате ми се. То је подло.

КАПЕТАН: Не ругам се. Али ето, ако се бојиш, ти иди по остале, а ја ћу да стражарим.

ВОЈНИК 1: А зашто бих се бојао? За оног који је пошао у рат и који чека смрт, најбоље је да буде сам...

Тишина је. Дуго њраје.

КАПЕТАН: Не призивај смрт. Она и без позива долази.

ВОЈНИК 1: Знам. Неком пре, неком касније, а неком на време.

КАПЕТАН: Ономе ко је призива увек ненадано дође, а то је увек пре него што жели...

ВОЈНИК 1: Баш као и овај рат којег нисам призивао, па ме је позвао...

КАПЕТАН: *(Уз смех)*

Ниси ти глуп, ниси. Све ти знаш.

Смех се удаљава.

Пауза.

Звуци-шушњање њриликом скућљања лишћа, крцање ѓранчица.

ВОЈНИК 1: Добро је да је отишао! Смеје се, подлац!... Зашто ми је рекао да призивам смрт!? Он не разуме да ја призивам живот.

(Пауза)

Јер, покупљено лишће, одсечен грозд, очишћен и сређен бунар, само би улешали наше јадне и никакве тренутке... Добро сам пограбуљао. Ништа није остало, а само онај црни грозд чека да га одсечем.

(Тишина, ѡпауза)

Гле, утихнули су и топови. Опет ћу да запалим једну.

(Дуђа ѡпауза исцрњена ѡишином)

Опија ме овај дим... Ех, не опија он већ мука само зато што до пре десетак дана нисам ни сањао да ћу бити у туђој земљи, да ћу спавати у туђој кући, да ћу бити на стражи и да ћу се бојати.

(Оиет се зачу канонада ѡиова)

Како тишина кратко траје!

Дуџа, дуџа џиџина, џрекинуџа је удаљеним жамором, смехом...

ВОДНИК: Све си ово сам средео?

ВОЈНИК 1: Да.

ВОДНИК: Ух како се осећа неки чудан мирис или смрад...

ВОЈНИК 1: То је из бунара. Затрован је лешином.

ВОДНИК: Ух! Скотови, како су могли воду да затрују!?

ВОЈНИК 1: Смрди и ово лишће и мемла испод њега.

ВОДНИК: Уосталом, рат је. Мора да смрди... Лешеви се распа-
дају.

ВОЈНИК 1: Да. А зашто сте све избацили из куће!?

ВОДНИК: Да се можемо комотно сместити...

ВОЈНИК 1: Избацили сте и књиге... Књиге и слике... Ужас!

ВОДНИК: Баш нас брига за тим...

ВОЈНИК 1: Али то представља живот...

ВОДНИК: У овом тренутку то су неважне ствари. То је прошлост.

ВОЈНИК 1: Ако уметност није важна, шта је онда важно?

ВОДНИК: Живот... Сачувати живот. Сачувати га заувек. То је
важно...

ВОЈНИК 1: Заувек не може... У ствари може али само у сликама и
књигама...

Кораци који се џриближавају.

ВОДНИК: Нервираш ме. Ево капетана.

КАПЕТАН: Је ли те још страх?

ВОЈНИК 1: Опет ми се подсмевате.

КАПЕТАН: Не, али остали се не осећају тако као ти.

ВОДНИК: Нико не дрхти.

ВОЈНИК 1: Ја дрхтим само зато што не желим да се у овој прљав-
штини ни умијем, а камоли нешто другог.

КАПЕТАН: Они само желе да имају где лећи...

ВОДНИК: Бар док не оду на фронт.

ВОЈНИК 1: А зар ово није фронт?

КАПЕТАН: Ово?... Ово није ни предворје фронта... Онамо, тамо и
тамо, где грувају топови, где се крв лије, онамо је фронт.

ВОДНИК: Срећа да су њиве тек узоране, па ако и погинемо, лако
ће нас закопати.

- ВОЈНИК 1: Значи да је све ово предворје пакла из којег нико неће изаћи?
- ВОДНИК: Дефетизам...
- ВОЈНИК 1: Није дефетизам већ истина. Онај затровани бунар је потврда тога. На врху његове мртве воде је кржава покорица изнад које лебди рој мува...
- ВОДНИК: Зашто си онда чистио све ово?
- ВОЈНИК 1: Па рекао сам; да бар мало буде лепше.
- КАПЕТАН: Јалов посао! И даље смрди.
- ВОЈНИК 1: Смрад ће нестати кад спалим лишће .
- ВОДНИК: Када мислиш то да урадиш?
- ВОЈНИК 1: Сада.
- КАПЕТАН: Сада!? Не може сада. Рекао сам ти сутра...
- ВОЈНИК 1: Али, морам сада...
- КАПЕТАН: Да се ниси усудио... Хоћеш да нас поубијају?... Врати упаљач у џеп.
- ВОЈНИК 1: Која је разлика ако нас убију сада или неки други пут?
- ВОДНИК: Кога бре да убију!? Ти си луд.
- ВОЈНИК 1: Па рат је, рекли сте, па кад си мртав, свеједно ти је када си то постао.
- ВОДНИК: Престани бре!
- КАПЕТАН: Наставиш ли тако, мораћу да те лишим слободе... и пошаљем у команду па тамо филозофирај... Они баш много воле такве...
- ВОЈНИК 1: Зашто су ме онда послали овамо? Они морају да знају кога и где шаљу; ко је за рат, а ко није...
- ВОДНИК: А ти другар ниси?
- ВОЈНИК 1: Нисам, а ниси ни ти... Нико паметан није за рат.
- ВОДНИК: Али кад се мора.
- ВОЈНИК 1: Ништа се не мора.
- КАПЕТАН: Ти си за војни суд.
- ВОЈНИК 1: Зар је то горе него што је ово?
- КАПЕТАН: Слушај... Када се вратим, хоћу да си нормалан. Јеси ли разумео, војниче?

Кораци се журно удаљавају.

ВОЈНИК 1: Како је глупо ово што је сада рекао!... Знаш, ја сам ово почистио зато да кад ми одемо, а они се врате у своје куће, да виде како су овде били честити људи а не животиње...

ВОДНИК: Не завређују они то... Да се први нису латили оружја и побили оне наше, и да нису кренули на нашу земљу, ни ми не бисмо били овде. Били бисмо код својих, девојака... мајки...

ВОЈНИК 1: (*Шајатџом*)
И све ово би нам било непознато.

ВОДНИК: Баш тако... Еј, кад будеш сутра спаљивао лишће, спали и оно све што смо избацили из куће.

ВОЈНИК 1: Нећу књиге и слике.

ВОДНИК: Богами, и то ћеш... То је наређење.

ВОЈНИК 1: Водниче, ово није доба инквизиције, фашизма... Још мало па ће крај овога века. Књиге и друга уметничка дела се не спаљују...

ВОДНИК: Али зато има убијања и спаљивања људи.

ВОЈНИК 1: Има... али, књиге и слике нису ничем криве. У тим делима је можда сав људски ум, душа, људске жеље, нада, лепота. .

ВОДНИК: Молим те не држи ми предавања о моралу или естетици... У овим временима то су заборављене речи и појмови...

ВОЈНИК 1: Ни ђубретари ништа не пале. Склањају и скупљају вредне ствари.

ВОДНИК: Шта ђубретари знају шта је вредно?

ВОЈНИК 1: Знају, знају... Ако не знају садржај нечег, онда бар виде како то изгледа и то склоне... као што би требало да ми склонимо и сачувамо све оне слике и књиге док не прођу ова зла времена.

ВОДНИК: Ништа њихово не би требало да чувамо.

ВОЈНИК 1: То није само „њихово“...

Дуџа ђауза. Тишина. У даљини је и даље ђуџињава, канонада.

ВОДНИК: Слушај, ако обећаш да ћеш и то да спалиш како сам ти рекао, наговорићу капетана да те не шаље у команду.

ВОЈНИК1: Баш ме брига за тим... Ове књиге су власништво свих нас... свих људи света...

- ВОДНИК: Стварно си ти неки сероња! Е, што ме капетан одреди да будем с тобом и да пазим на тебе!?
- ВОЈНИК 1: Зато што си ти главни после њега, зато и мораш да мислиш о својим људима, али, ја те ослобађам обавезе да мислиш о мени. Не требаш ми. Све што ми треба могу сам.
- ВОДНИК: Јес' па да се убијеш...
- ВОЈНИК 1: А зашто бих се убио?
- ВОДНИК: Зато што те је страх. А зато што те је страх, зато и лупеташ о култури, о доброти... о свакојаким проклетом срању, а рат је бре.
- ВОЈНИК 1: Не треба се крити иза те речи... Једном ће овај ужас да престане. Доћи ће опет нормална времена па ће те неко, или ћеш се сам питати "шта си радио у рату тата?".
- ВОДНИК: Шта ће бити сутра, не знам и никакви ме филмови не интересују...
- ВОЈНИК 1: Требало би да те све интересује... Чак и моје лишће.
- ВОДНИК: Доста! Док си овде мораћеш да извршаваш наређења.
- ВОЈНИК: То ми чак ни капетан који већ деценију ратује, и који је од самог почетка у свему, није рекао.
- ВОДНИК: Шта ти знаш о капетану?
- ВОЈНИК 1: Знам да је он једини капетан у нашој војсци који је од обичног војника дошао до официрског чина... Ратни чиновници су они прави...
- ВОДНИК: Све ти знаш!
- ВОЈНИК 1: Знам и зато ме пусти да још мало почистим ово, а онда ћу да стражарим.
- ВОДНИК: Добро, склонићу се, али не смем да одем... Морам да мотрим на тебе и на све што радиш.
- Дуга пауза у тшуйом звуку грабуља по земљи, лишће...*
- ВОДНИК: Ипак си ти, то сада видим, мало луд! Око нас се гине, умире, а ти би стварао лепоту и чистоту и да се у овој непријатељској кући ништа не дира, као да је свето.
- ВОЈНИК 1: Да. Требало би да оставимо све како је било.
- ВОДНИК: А шта ћемо са бунаром?
- ВОЈНИК 1: Не знам.
- ВОДНИК: А вода нам треба... Како ћемо до ње?

ВОЈНИК 1: Скупљаћемо кишницу, иње, топити снег

ВОДНИК: Тебе заиста нису смели послати овамо.

Ойейџ дуџа љауза. Тишина је. И удаљена канонада је љроређена.

ВОЈНИК 1: Не стигох да одрежем овај грозд.

ВОДНИК: Зашто ти он смета!?

ВОЈНИК 1: Да не запрља ово што сам очистио.

ВОДНИК: Који си ти тип!?... У ствари, паметан си ти... Тим глупостима бежиш од стварности.

ВОЈНИК 1: Грешиш. Мене та стварност о којој ти мислиш уопште не интересује. Мене занима само ово овде, ово двориште, кућа, хрпа лишћа и гомила књига које упијају ову хладну јесењу ноћ. То је стварност која мене занима а не и капетан који нам долази и који ће да пита има ли шта новог, види ли се непријатељ... или јесам ли се мало променио.

Кораци који се љриближавају.

КАПЕТАН: Како пролази време?

ВОДНИК: Све је мирно.

ВОЈНИК 1: Није мирно, већ је све тише и тише... Као да је смрт све покосила, а у ваздуху лебди мржња целог овог села, овог краја...

КАПЕТАН: Баш тако?

ВОЈНИК 1: Да, а то је зато што смо нечијег оца, брата или ко зна кога блиског убили. И ми бисмо мрзели туђине у сопственој кући, у нашем граду, селу. Мрзели би све оне који су нас од наших најмилијих раздвојили.

КАПЕТАН: Доста. Како причаш, испада да смо ми неки зликовци, а и сам знаш да нисмо... Бар ви нисте. Још ни један метак нисте испалили... Не оптерећуј се тиме већ удиши овај чисти ваздух.

ВОЈНИК 1: У надолазећој тмини и надолазећем времену, ни Бог неће моћи да дише, а вук ће се плашити још плашљивијег зеца... Зашто ли је до свега овога морало да дође?

КАПЕТАН: *(Као за себе)*

А зашто ли ти дође у моју чету?

ВОЈНИК 1: Зар протекло време није могло да избрише мржњу међу нама?

- КАПЕТАН: Питаш глупости. Протекло време је било само време заборава, а заборав је највећа људска мана, поготово кад се заборави историја.
- ВОЈНИК 1: Па човек и јесте саздан од заборава. Да није тако никада не би изашао из мајчине утробе. Чим се појави, одмах се оглашава плачем јер зна да заборавља где је био, а не зна где ће и куда ће... Плаче јер му се сећање брише да никад више на сазна да где је био, јер тамо где је био, било је најлепше...
- ВОДНИК: Које су то будалаштине. Бре, ти си балавац да тако о томе говориш.
- ВОЈНИК 1: Да није тог заборава, Земља би онда била рај. По њој би ходали само они које је Бог створио... Али грех који су учинили Ева и Адам није била јабука већ њихова заборавност. Од тада човек и страда...
- КАПЕТАН: Први пут се слажем с тобом, јер нас је заборавност довела до овог рата, а генерално, заборавност је почетак несреће нашег народа. Заборавили смо ко нас окружује и какве смо све историјске перипетије имали с њима. Док смо ми заборављали њихову мржњу према нама и опраштали им сва недела која су нам учинили и престајали да их мрзимо, мислећи да ће и они тако. Ало они су били они. Сва зла која су у прошлости урадили приписали су нама, те њихова зла посташе наша. Ми нисмо знали да се одбранимо јер смо заборавили своје мртве, а самим тим тако је заборављена наша будућност, која се, ево видиш, вратила у најгорем облику.
- ВОЈНИК 1: А зашто је све тако било? Ко је крив? Ја нисам.
- КАПЕТАН: Да! Заиста ко је крив? Ми који смо заборавили и опростили, или они који су ћутали и наш заборав потхрањивали неопходношћу заједничког живота?
(Пауза)
Не знам. Неко јесте...
- ВОЈНИК 1: Кривица за рат је свачија. Криви су и они који су га почели и они који су га прихватили. Криви су и они који гледају са стране мислећи да их то не занима...
- ВОДНИК: Богати, прва нормална реченица из твојих уста... Да. У праву сте господине капетане, и ја мислим да се он мало више прави блесав...

ВОЈНИК 1: Ужас једном мора да престане. Мора да постоји и други начин да се отклони мржња између нас.

КАПЕТАН: Можда и постоји, али не сада... Можда сутра кад завлада мир... кад осветимо наше...

ВОДНИК: Да ово је прилика да се осветимо... Ми или они.

ВОЈНИК 1: Никад никог не можеш да уништиш... Поготово не народ. Овим се ратом ништа не решава... Ниједним се ратом ништа не решава. Мржње ће се само множити.

ВОДНИК: Гресиш. Овог пута ћемо коначно свршити с њима. Више нам они никад неће бити ни противник ни непријатељ... Да није тако и да не мислим тако, ја никад у овом рату не бих био...

ВОЈНИК 1: То нико никад ником није урадио... Од Библијског потопа па на овамо, тога није било...

ВОДНИК: Овога пута биће... Ми ћемо остати у историји записани као први који је свог непријатеља уништио до колевке...

ВОЈНИК 1: А киша само што није.

КАПЕТАН: Изгледа да си у праву. Одох да се мало испружим... Не знам кад сам... Данима спавам на ногама.

Пауза; дуђа ѿиџина.

ВОЈНИК 1: О којим то грозотама говориш, и шта то прижељкујеш!?

ВОДНИК: Слушај бре! Какве грозоте? Схвати, или ми, или они... Ти си слеп. Ништа око себе не видиш...

ВОЈНИК 1: Ја можда јесам слеп, али ви заслепљени глупостима опстанка нације и вером нисте видели да сте у ону гомилу бацили, крстове, кипове Богородице, Христа... Бацили сте и иконе.

ВОДНИК: То ми нисмо избацили... То је сигурно испало њима кад су бежали... Курве. Имају и једно и друго. И наше и њихово... Какав народ... Изроди и од вере и од племена, иноверници.

(Пауза)

Ипак тебе капетан треба да врати. Ти заиста ниси за ово.

Поче киша.

ВОДНИК: Хајдемо под стреху... Не морамо да киснемо... И одавде се све добро види.

ВОЈНИК 1: Не. Речено ми је да се са овог места не мичем, а и нећу због лишћа. Хоћу да гледам шта ће киша да му уради... Да ли ће постати благо?

Тишину ремети добовање кише.

ВОДНИК: Не спавате!?

КАПЕТАН: Не вреди... Не знам да лежим... Навикао сам да спавам на ногама, а и морам да попушим једну...

ВОДНИК: Видите ли га... Чудак... Заиста чудак...

КАПЕТАН: Зашто ли се не склони. !?

(Гласније)

Војниче, дођи овамо! Не мораш да киснеш. Разболећеш се.

ВОЈНИК 1: Није важно ако се и разболим. Рат је... Напротив, идем још ближе тараби... И тамо има нескупљеног лишћа.

Добовање кише. Корац који се удаљу. Канонада.

ВОДНИК: Он је потпуно луд.

КАПЕТАН: Чим сване шаљем га у команду. Не желим га на савести.

ВОДНИК: Ко ће издржати до јутра?

КАПЕТАН: Издржаћемо. Морамо. Ипак је он још дете... Идем по њега...

Кроз добовање кише чују се њихи јецаји.

ВОДНИК: Немојте ви. Ја ћу... Успоставио сам неки контакт с њим... Ви уђите у кућу. Чини ми се да се он вас ипак мало боји и стиди, а и због других војника није лоше да уђете...

КАПЕТАН: Имаш право... Ако наставиш тако, препустићу ти команду.

ВОДНИК: Хвала!

Киша све јаче добује.

ВОДНИК: Одвратно лије.

ВОЈНИК 1: Није важно... Војницима киша не сме да смета.

ВОДНИК: Тачно, али тим истим војницима не би требало да смета ни смрт. Јер смрт је једина права слика рата... Зато се у њега и иде да би...

ВОЈНИК 1: *(Прекида га)*

Да би се постало ратник, па човек... Која глупост. Људска глупост...

ВОДНИК: Е, ту баш грешиш... Рат је једини и прави људски изум који отупљује осећања, очвршћује и бруси карактере.

ВОЈНИК 1: Зато ме је и страх...

ВОДНИК: Ма то није важно.

ВОЈНИК 1: Мени јесте... Мене није страх од сопствене смрти, већ се бојим да ћу ја неког убити.

ВОДНИК: Ах, то ће те осећање проћи...

ВОЈНИК 1: Не могу да замислим своје прсте кржаве!... Можда у мени ипак не живе моји преци.

ВОДНИК: *(Насмеја се)*
Заиста у теби кукуричу певци.

ВОЈНИК 1: Теби је мој јаук смешан! О, боже мени се мој водник руга! Ко зна, можда се и он боји? Можда је његов страх јачи од мога?

ВОДНИК: Не лупетај... Ја се не бојим. Ово схватам као најскупљи посао. Али шта да се ради, мора се.

Дуџа пауза, а џиџина још дуџа.

ВОДНИК: Још мало и мрак ће бити потпун. Нестаће дана.

ВОЈНИК 1: Једва чекам.

ВОДНИК: Да би се лакше сакрио, да други не виде твоје уплакано лице.

ВОЈНИК 1: Али више не јецам...

ВОДНИК: Али срце ти је сишло у пете... Осећам како ти глас дрхти, као да си пред вратима саме смрти.

ВОЈНИК 1: Ругаш ми се, ругаш... Ма, можда си ти ипак у праву? Можда ја заиста не желим да живим... или, можда неко други не жели да ја живим.

ВОДНИК: Не почињи опет. Решили смо. Смрт је смрт, а рат је рат. Једно без другог не иде. То су брат и сестра, то су једнојајчани близанци.

ВОЈНИК 1: Ипак ми је лепше испод јабуке.

(Пауза)

Овде је све чисто, али ми је жао што је још лишћа код тарабе остало. Само да мрак овако брзо није пао и то бих покупио.

ВОДНИК: Лишће, лишће... То је нешто најмртвије што се може видети... Тако брзо трули.

ВОЈНИК 1: Среће нигде нема.

ВОДНИК: Срећа и трулеж... О, када ли ће да сване, па да те се решимо.

ВОЈНИК 1: Решите? Како то мислиш?

ВОДНИК: Ако све буде како треба, сутра те враћамо кући.

ВОЈНИК 1: Не враћам се.

ВОДНИК: Богами хоћеш... Не можемо само да водимо рачуна о теби и твојим сузама и страховима.

ВОЈНИК 1: Не враћам се. О мени нико не мора да се брине... Ја знам што и остали... Ево, по овој киши могу да стражарим до бесвести...

Дуџа, дуџа њишина и киша.

КАПЕТАН: Колико дуго овако стоји?

ВОДНИК: Тако, око сат, два... Не знам.

КАПЕТАН: И ти ништа не чиниш!? Зашто ме не зовеш?

ВОДНИК: Нисам смео да га оставим?... Бојао сам се да ће урадити нешто.

КАПЕТАН: Добро... Иако још није време, иди, доведи му смену...

ВОДНИК: Разумем.

Киша добује.

КАПЕТАН: Побогу, мислиш ли ти имало на себе? Мокар си до голе коже...

ВОЈНИК 1: И књиге су мокре, и слике су мокре, и лишће је мокро, па ваљда могу и ја.

КАПЕТАН: Можеш, али није то добро...

ВОЈНИК 1: Иако ништа није добро, ја се осећам баш лепо... Скоро да разумем музику коју стварају капљице кише... Чини ми се као да нам се ругају и као да се смеју... Тачно. Баш се смеју... Оне капи које ударају у олук, звонке су, а ове... чујте ове које ударају у јабукине гране... тихо шуморе...

КАПЕТАН: Их, ја то одавно знам... Кишне капи су чудо. Личе на просторе и на људе где падају... једино...

ВОЈНИК 1: Једино немају боју људи на које падају.

КАПЕТАН: Да...

Насмејаше се. Смех њишраја крајко.

КАПЕТАН: Добро је кад се људи смеју. У свакој прилици је потребан смех... У свакој, па и у овој, ратној...

ВОЈНИК 1: Знао сам ја да сте ви прави човек... Само сте превише озбиљни и превише сте војник...

КАПЕТАН: Морам. Рат је. Рат је дете моје...

Кораџи који се приближавају.

ВОДНИК: Господине капетане, довео сам смену.

КАПЕТАН: Хајде сада у кућу. Доста ти је било. Одмори се до сутра.

Региментирање аутомата.

ВОЈНИК 1: Назад! Нећу!... Коракнете ли ка мени, пуцаћу... Ви идите у кућу... Ја остајем овде докле ја хоћу...

КАПЕТАН: Добро... уреду је... спусти то...

ВОЈНИК 1: Назад... У кућу сва тројица... Господине капетане не шалим се... Молим вас идите... Остаћу целу ноћ овде. Морам да почистим све ово и да у чистом дочекам снег... Ноћас ће почети да пада...

Тишина је најтежа.

ВОЈНИК 2: Јеее, који тип! Браво буразеру!

ВОДНИК: Доста бре! Не лупетај!

КАПЕТАН: Идемо... Чуј, ако се умориш, ако нешто приметиш, или ако ти било шта падне на памет, позови ме...

Кораџи који се удаљују.

ВОЈНИК 1: Хвала богу... Нисам морао да пуцам...

Тишина. Нема ни далеке канонаде њихова.

ВОЈНИК 2: Како лепо изгледа. Права зимска башта!

ВОДНИК: Башта велиш?

ВОЈНИК 2: Прави врт. Штета што није почистио оно лишће код тарабе и што није склонио књиге и слике. Онда би све било чисто... Нисмо требали да их избацујемо. То су ипак уметничка дела...

ВОДНИК: Ама, Исте речи! Је ли то говориш ти или он!?

ВОЈНИК 2: А о чему је то он говорио?

ВОДНИК: Ни о чему... Види ове стопе...

ВОЈНИК 2: Да... Изгледају као велики цветови.

КАПЕТАН: Добро је... још је жив...

Приближава се сирена кола хиџине помоћи.

КАПЕТАН: Стиже санитет...

ВОДНИК: Богами, брзи су...

КАПЕТАН: Ђавола су брзи... Два сата их зовем... Једва су пристали... Ноћас су наши заузели град. Има много рањених... Помози ми да га пренесемо до капије...

Сирена кола је све ближа и ближа.

Ту је, сџиџла је...

КРАЈ

Ученице

ЛИЦА:

ОТАЦ, око 45

МАЈКА, 40-45

БИЉАНА, кћи 16-17

ДАВИД, син, око 25

ЈОВАНА, пријатељица, 16-17

ГАЗДА, доста млађи од Оца

МАСНИ, око 25

УЈКА, близу 50

МЕНАЦЕР, 30-40

КЕЛНЕРИЦА, око 30

Заглушујућа ајмосфера у зајвореном йросйору.

Има свега и свачега; йурбо-фолк, музика, смех, вриска, цика...

Учесници у разговору се надвикују да би се чули и разумели.

МАСНИ: Не могу да издржим.

ДАВИД: А?

МАСНИ: Не мо-гу да из-д-р-жим.

ДАВИД: Доообро. Иди ти ако хоћеш, али ја морам да је са-
чекам.

МАСНИ: Остаћу, али само пола сата.

ДАВИД: Штааа?

МАСНИ: Остајем још по-ла са-таааа.

Нежна и йиха музика са сйерео уређаја.

УЈКА: Биљо, као што смо се договорили, у девет, у мојој
канцеларији?

БИЉАНА: Да.

УЈКА: И да знаш, ти си моја сестричина. Обуци се како треба.

БИЉАНА: Овако, као сад, „ујко“?

УЈКА: *(Кроз смех)*

Не. Пристојније, девојчице моја. Баш онако као што
би требало ученице или девојчице твојих година да се
облаче.

БИЉАНА: *(Смеје се)*

Значи гола до пупка и са поцепаним фармерки на
дупету и коленима.

УЈКА: Не зезај. Знаш на шта мислим.

БИЉАНА: Ок. Биће у реду. Морам да идем. Моји ме сигурно још
чекају, а поноћ је одавно прошла. Кева ће опет да
полуди.

УЈКА: Остани још мало... минут-два.

БИЉАНА: Јао, па...

Пољуйци. Уздаси.

УЈКА: *(Узбуђено)*

Тек ти је седамнаест, а све знаш к'о да имаш три банке.

БИЉАНА: *(Испрекидано)*

Таленат... Чист таленат. Знаш, ја сам још у основној схватила како треба да се живи. Не желим ни у чему да оскудевам, па сам решила да стичем праксу, а успут и да наплатим. Младост и лепота брзо пролазе. А беда траје... Ух!

УЈКА: *(Још узбуђенији)*

Шта ти би!?

БИЉАНА: Заборавила сам на мог брата Давида. Требало је да се нађемо још пре сат времена... Молим те, хоћеш ли да ме одвезеш до оног клуба, близу музеја?

УЈКА: *(Невољно)*

Добро...

БИЉАНА: Јао, баш си срце... Надам се да ме чека.

Некакав програм са тјелевизије; чују се разни гласови, цика, смех, њискав глас водитељке.

МАЈКА: Где ли су им родитељи? Ова деца нису старија од петнаест година, а понашају се тако развратно!

ОТАЦ: *(Мало удаљен)*

Где и ми. Код куће. Седе и буље у њих, у оно у шта и ми.

МАЈКА: Молим те, нас немој да трпаш у исти кош са родитељима ових јадница и простакуша... да не кажем нешто горе.

ОТАЦ: Не кажем ја ништа, него кажем да су им родитељи где и ми... Ето, реци, где је Биљана? Видиш колико је сати, а ње још нема.

МАЈКА: Не пореди њу са овима. Наша Биља је једно фино и добро дете...

Отац се смеје.

МАЈКА: Што се тако смејеш!?

ОТАЦ: Смејем се.

МАЈКА: Глупости. Знам на шта мислиш. Наша Биља је заиста добро дете. Изашла мало.

ОТАЦ: Сваког дана до поноћи, а сваког трећег, од поноћи па до јутра су њени изласци. То није нормално за девојчицу од непуних седамнаест да тако живи.

МАЈКА: Не буди такав пуританац.

- ОТАЦ: Претера га. То нема везе с тим... Само кажем да није нормално и мислим да нису чиста посла...
- МАЈКА: Е, стварно претерујеш... Ја њој верујем. Сигурно је код оне јаднице Јоване што јој се отац убио и сигурно уче. Често је с њом. Ево сад ћу да је позовем.

Звук џиџикања бројева.

Пауза.

Након неколико џиренуџака чује се: „Позвани корисник тренутно није доступан...”

Отац се смеје.

- МАЈКА: Није смешно. Искључила. Па шта!?
- ОТАЦ: У задње време она то често ради.
- МАЈКА: Не разумем.

Пауза.

Тишина је.

- ОТАЦ: Зашто угаси!?
- МАЈКА: Нервирају ме. И ти ме нервираш.
- ОТАЦ: Ја нисам ништа лоше рекао, само ти не видиш како она изгледа? Како се облачи и шта све на себи нема. Јеси ли видела накит, шминку... ципеле. А мобилне мења месечно.
- МАЈКА: Па?
- ОТАЦ: Ми јој од тога ништа нисмо купили.
- МАЈКА: Молим те, хоћеш да кажеш да је наша Биља нека спонзоруша или не дај боже, проститутка?
- ОТАЦ: Далеко било, не... али.
- МАЈКА: Шта али? Шта али!?
- ОТАЦ: Немој да се љутиш. Ја само кажем оно што видим, а видим оно што видим. Ретко која њена другарица има то што она има, а да су примања њихових родитеља иста као наша.
- МАЈКА: Можда јој Давид даје.
- ОТАЦ: Тај! Иди молим те! Зарађује наше три плате, а у кућу не даје ни динар. Понаша се као да још студира...
- МАЈКА: Како да даје кад улаже у нове пројекте. Пун је идеја.
- ОТАЦ: Да. Да улови што више девојчица за ово што управо гледамо...

Као на почейку; пређласна музика, џалама.

И даље вичу док разговарају.

МАСНИ: Ено је. Изгледа ко змај... Страва риба.

ДАВИД: Еј, то ми је сестра!

МАСНИ: Знам бато, али види. Сви је гледају, а она то зна... Ко би рекао да има само шеснес'.
(*Смеје се*)

БИЉАНА: Ђао батице, Ђао Масни.

ДАВИД,

МАСНИ: Ђао.

БИЉАНА: Што се смејеш?

МАСНИ: Онако... Добро бре изгледаш... Сама си?

ДАВИД: Масни, доста бре. Секо, видиш ли колико је сати? Матори ће да полуде.

БИЉАНА: Знам, зато идемо... Морам сутра рано да устанем. Имам посао.

ДАВИД: Какав посао ти имаш!?

БИЉАНА: Леп...

МАСНИ: Школа?

БИЉАНА: Бљак...

ДАВИД: Секо немој случајно да правиш глупости. Може да буде гадно.

БИЉАНА: Не знам о чему причаш!

ДАВИД: Знаш, знаш...

Откључавање вратиа.

Тихи кораци.

МАЈКА: Дошли су.

ОТАЦ: (*Посјано*)
А!

МАЈКА: Спаваш! Бре, чим нагнеш главу ти заспиш! Рекох, дошли су.

ОТАЦ: Ко?

МАЈКА: Давид и Биљана.

ОТАЦ: А'а... Колико је сати?

МАЈКА: Око пола три.

ОТАЦ: Ауу, ја за који сат устајем...

Шушћање одеће. Кораци. Шкљоцање љрекидача.

- МАЈКА: Зар се у ово доба долази?
БИЉАНА: Мама, побогу! Колико пута нам то већ говориш! Нисмо деца.
МАЈКА: Ти јеси.
БИЉАНА: Стварно мама, докле!? Досадна си!
МАЈКА: Шшшта!?
ДАВИД: Мама, можемо ли сутра о овоме? Идемо да спавамо.
МАЈКА: Сутра је већ сада.

Отац се кикоће.

- МАЈКА: Како можеш тако да се смејеш?
ОТАЦ: *(Посјано)*
Могу. Наша златна дечица. Фини син и добра девојка.
МАЈКА: Молим те доста. Нема потребе за том иронијом у ово доба ноћи.
ОТАЦ: У праву си. Нема потребе за тим, али имам за сном. За који сат идем на посао. Као вођа пројекта треба штошта да припремим за пут.
МАЈКА: Спавај. Ко ти брани?

Шум ђаласа и ђиха музика се мешају.

- МЕНАЦЕР: Млада дама је?
УЈКА: Биљана, моја сестричина.
МЕНАЦЕР: Лепа девојка.
УЈКА: Богами јесте.
МЕНАЦЕР: Млада дамо, чиме се бавиш? Ујка ми ништа није рекао.
БИЉАНА: Идем у школу...
МЕНАЦЕР: Школу?
БИЉАНА: Да. Други разред гимназије.
МЕНАЦЕР: *(Закашља се)*
Гимназије!? Мислио сам да си студент.
БИЉАНА: Волела бих да јесам, али још сам „млада“. Има времена. Студираћу.
УЈКА: Па да. Гимназијалка је моја Биља. Ујкино чедо.
МЕНАЦЕР: Ти си још малолетна особа! Надам се да знаш у шта се упушташ?
БИЉАНА: Наравно. Ја сам у послу од моје петнаесте. Да. Од петнаесте. Неке моје другарице и раније.

МЕНАЦЕР: Другарице! Хм. Имаш ли можда неку која је вољна да ти прави друштво?

БИЉАНА: Имам.

МЕНАЦЕР: Каква је?

БИЉАНА: Као ја... Можда је боља можда не... али,
(*Кикоће се*)
ту смо.

МЕНАЦЕР: Позови је. Услови за њу су као и за тебе.

БИЉАНА: Важи.

Пауза.

МЕНАЦЕР: Ово ми је први пут да радим са тако младом... То на теби је, мислим, све природно?

БИЉАНА: Све. Ја се не силиконишем...

МЕНАЦЕР: Извињавам се што питам. Многе девојке с којима сам радио су углавном превара. Знате, господа с којом ћете се дружити ова три дана су јаки бизнисмени и желе лепо и природно.

УЈКА: Колега, молим те. Гарантујем за њу.

БИЉАНА: Ујко, хајдемо. Почеће ми часови. Имам писмени.

Граја деце.

Звоне мобилни.

БИЉАНА: Значи, договориле смо се.

ЈОВАНА: Јесмо. Хвала ти што си ме се сетила. Лова ми је преко потребна. Једва састављамо крај са крајем. Бре, нисам купила нове гаћице има пола године. Види чарапе, патике... Ужас.

БИЉАНА: Јована, знам... Уосталом, зар нисмо заједно пошле у ово?

ЈОВАНА: Јесмо...

БИЉАНА: Да ниси престала, сада не би имала бриге. А само да знаш какав је мој „ујка“. За секс једном недељно, на рачун ми сваког месеца стави хиљаду еврића, плус све остало. Али мало постаје напорно. Има много пословних партнера. Тешко све „постизавам“.

ЈОВАНА: Издржи. Мораш. Видиш како ствари могу да се промене...

БИЉАНА: У праву си. Не дај боже да ми се деси што и теби, или нешто друго. За сада не могу да се жалим... До студија ћу зарадити за свој стан.

ЈОВАНА: Ооо, како ми се време извукло од татине смрти...

БИЉАНА: И јесте.

(Смеје се)

Мада, ипак не би имало смисла да си радила док си била у жалости.

ЈОВАНА: Знаш шта је у свему овоме добро?

БИЉАНА: Шта?

ЈОВАНА: Што мама није сазнала зашто се тата убио. Још мисли да је нешто политички згрешио...

БИЉАНА: Тише. Може неко да чује.

ЈОВАНА: *(Плачно)*

Не знаш ти како је то страшно било кад ме је голу видео поред себе у кревету.

БИЉАНА: Како га ниси познала?

ЈОВАНА: Све се одвијало тихо и у мрклом мраку. Онај је све уговорио по татиној жељи: Да буде ноћ. Да нема приче. Без светла... Ваљда се стидео година, изгледа? Не знам... Ја сам већ била у кревету кад је тата дошао. Нисам знала ко је. Није ни он знао ко сам ја. Навалио је на мене као да никад није то радио, као да ће му бити последње...

БИЉАНА: Зашто ниси отишла кад си завршила?

ЈОВАНА: Нисам. Било ми је нестварно лепо и уморила сам се. Обоје смо заспали.

БИЉАНА: Страшно...

ЈОВАНА: Страшно је било ујутро. Кад ме је видео, позлило му је. Само се срушио. Једва сам га повратила. Ништа ми није рекао. Оставио ми је уговорену суму... То му је изгледа био сав новац што је имао... Обукао се и изашао. Отишао је право у канцеларију. Остало знаш. Пуцао је себи у слепоочницу.

БИЉАНА: Боже, како тако мирно о свему томе причаш!

Зачу се школско звоно.

Граја, јурњава, сјрка.

ДАВИД: Ђале, где си се то спремио?

ОТАЦ: Идем са газдом на једно два три дана.

- ДАВИД: Како то? До сад те држао у запећку.
- ОТАЦ: До сад... Схватио је да нема бољег. Ја му водим цео пројекат о одржавању зграда и станова по овом новом закону. Хоће на миру да то проучи, па да донесе одлуку. Ето.
- ДАВИД: Фала богу, да неко види тебе и твој рад.
- ОТАЦ: Де... немој и ти као твоја мама... И она се чуди.
- ДАВИД: Извини ћале, али, стварно је тако. Него, лепо се проведе. Надам се ће бити све како треба да буде.
- МАЈКА: Ево ти и ове кошуље, мајице, чарапе...
- ОТАЦ: Аман! Шта ће ми толико тога? Идем на три дана и то пословно, а не на свадбу.
- МАЈКА: Нека ти се нађе...
- ДАВИД: Мама је у праву. Понеси. Можда ће нека девојка да те спаси.
- МАЈКА: (*Смејући се*)
Јао. Која ће њега? Види га. Омлохавио је ко издуван балон. Нека он то носи да буде господин, а не тамо неки...
- ДАВИД: Мама, не знаш ти како су ови маторци луди.
- ОТАЦ: Можда, али ја нисам. Луђи си ти који продуцираш онакве емисије и банализујеш све што је лепо.
- ДАВИД: Ћале, који ти је!? Ја то не гледам, али, шта да се ради. Ту је најбоља лова.
(*Пауза*)
И кад спомињем паре, ево ти мало. Да ти се нађе. Не знам где идете.
- ОТАЦ: Мислим у Врдник.
- ДАВИД: Ево ти још. Тамо је скупо.
- ОТАЦ: Давидеее! Шта ти би!? Нећу... Много је.
- ДАВИД: Узми бре. Знам да немаш, а онај твој је шкрт до бога.
- ОТАЦ: Знаш га?
- ДАВИД: Не лично, али чуо сам...
- Звуци улице.*
- БИЉАНА: Изгледаш страва!
- ЈОВАНА: Све ми је ово од првог посла... Једва сам се увукла. Нисам се угојила, али сам мало виша...

БИЉАНА: Одлично ти стоји. Баш ти све истиче. Шта си рекла кеви?

ЈОВАНА: Ништа. Није ме ни питала. Само ме је погледала...

БИЉАНА: Шта ти је!?

ЈОВАНА: Није ми ништа, само понекад имам осећај да мама нешто слути. Додуше, не мисли на оно што је било између мене и тате, него сада мисли да је он ипак као сви нови политичари имао љубавницу, и тако...

БИЉАНА: Молим те немој о томе... Ево га.

Приближава се звук аутомобила.

Ускоро се зауставља.

МЕНАЦЕР: Упадајте.

Тихо брујање аутомобилског мотора.

Брзо промичу друга кола.

ОТАЦ: Мислио сам да ће нас ваш возач возити.

ГАЗДА: Ма јок. Шта ће ми? Није ово далеко, а друго, требају ми кола за послове за које он не мора да зна. Уосталом, мало сам се и ужелео вожње.

ОТАЦ: Па, у праву сте.

ГАЗДА: Наравно да сам у праву... Него, јеси ли се добро спремио за презентацију?

ОТАЦ: Да. Будите без бриге.

ГАЗДА: Ако нам то упали, онда смо на коњу. Поготово ти. Поставићу те за директора тог сектора.

ОТАЦ: Хвала вам.

ГАЗДА: Не захваљуј још. Кад све прође, онда.

ОТАЦ: Како год, али хвала вам. Многи то не би урадили.

ГАЗДА: Чуј, ти мене дуго знаш.

ОТАЦ: Знам, знам.

Пауза.

Тишина осим звукова аутомобила који брзо пролазе.

ГАЗДА: Волиш музику?

ОТАЦ: Да... Углавном џез, соул... и мало класичну.

ГАЗДА: У богати! А ову нашу?

ОТАЦ: Нашу?

ГАЗДА: Па народну, фолк... тако...

- ОТАЦ: Е, драги мој газда, народне музике више нема, а ово остало, то није музика. То, то је ништа.
- ГАЗДА: Немој тако.
- ОТАЦ: Ја бар тако мислим.
- ГАЗДА: Да ли би можда хтео нешто да чујеш?
- ОТАЦ: Што ме питате!? Пустите шта хоћете.
- ГАЗДА: Хоћу, али да ми после кажеш како ти се то допада.
- ОТАЦ: Их, па нисам ја музички стручњак... Шта има мени да се допада?
- ГАЗДА: Па добро. Бар имате бољи осећај него ја.
- ОТАЦ: Ајде, кад тако кажете...
- МЕНАЦЕР: Све у реду?
- БИЉАНА: Да.
- МЕНАЦЕР: То ти је другарица?
- БИЉАНА: Да.
- МЕНАЦЕР: Како се зовеш?
- ЈОВАНА: Јована.
- МЕНАЦЕР: Лепо име, лепе девојке.
- ЈОВАНА: Хвала.
- МЕНАЦЕР: Биљана ти је све рекла?
- ЈОВАНА: Да. Све.
- БИЉАНА: Не бој се. Нас две смо заједно почеле. После је она имала несрећу. Отац јој страдао пре једно пола године, па се Јована повукла... Тако. Треба јој добар посао...
- МЕНАЦЕР: Морате да будете на нивоу.
- ЈОВАНА: Бићете задовољни.
- МЕНАЦЕР: Ујка није с вама?
- БИЉАНА: Није. Чини ми се да је отишао на Стару Планину, у неки лов, мислим... Тако нешто. Уосталом, не мора баш да ме у стопу прати.
(Смејући се)
Понекад је баш напоран.
- ГАЗДА: И?
- ОТАЦ: Не знам шта да вам кажем...
- ГАЗДА: Било шта. Нећу да се љутим без обзира шта рекао.
- ОТАЦ: Не могу ништа лоше да кажем, али чини ми се да се овде ради о девојчици.

- ГАЗДА: Погодио си. Моја ћеркица. Тринаест година. Хоће да буде певачица, или ништа... Запретила ми је да неће да иде више у школу уколико јој не обезбедим да сними це-де. Шта да радим. Морао сам.
- ОТАЦ: Богами, свака вам част... Види се да има добар глас, и таленат чини ми се, ако сам ја компетентан за то... али...
- ГАЗДА: Шта?
- ОТАЦ: То може брзо да се промени. Она расте. Глас може да мутира и да му се изгуби и снага и боја коју има сада.
- ГАЗДА: Знам.
(Пауза)
И?
- ОТАЦ: Молим?
- ГАЗДА: Допада ли ти се?
- ОТАЦ: На неки начин да... Али ипак, ове песме нису за њу. Помало су речи вулгарне.
- ГАЗДА: Вероватно, али, ово је њихово време.
- ОТАЦ: И наше ваљда?
- ГАЗДА: Наше? Можда? Можда ако платимо па се осећамо да је то наше.
- ОТАЦ: Како мислите да платимо? Не разумем.
- ГАЗДА: Старимо, је л' тако?
- ОТАЦ: Да. Природни ток ствари.
- ГАЗДА: Е, тај природни ток ствари може да буде мало успорен и некако улепшан.
- ОТАЦ: Не разумем.
- ГАЗДА: Нема ту шта да се разуме. Све док можеш, поред себе треба имати младо и лепо створење. Неку нимфицу која ће да те подмлађује. Од тога нема ништа слађе.
- ОТАЦ: Побогу. Имате дете.
- ГАЗДА: Знам, али не говорим о њој. Говорим о другим којих је безброј. Пуне су их гимназије и средње школе. Ма само прођеш добрим аутом поред школе, пуцнеш прстима и ето их... У овом времену фарми, парова, талената и свакојаке беде, сто еврића дневно на неку малецку није ништа. То ти драги мој дође ко један добар ручак.
- ОТАЦ: Ви знате да и ја имам ћерку. Мало је старија од ваше.

ГАЗДА: Знам, и не говорим о њој јер се надам да она нема потребе за оваквим излетима и таквом потребом за новцем.

Нагла ишшина коју само ремети звук аутомобила.

ГАЗДА: Шта вам је?

ОТАЦ: *(Након дуге паузе)*

Надам се... Можемо ли о нечем другом? Ово ми је наједном постало мучно.

ГАЗДА: Извини. Нисам мислио ништа лоше, него сам водио обичан разговор као мушкарац са мушкарцем.

ОТАЦ: Знам... Потпуно сте у праву. Мада, често размишљам о томе и бојим се да моја Биљана, тако ми се ћерка зове, не ради тако нешто.

ГАЗДА: А зашто тако мислиш?

ОТАЦ: Не знам. Имам неки осећај. Чудна је. С једне стране је одличан ђак, а са друге, ништа јој од свега што сте рекли није страно. Сигуран сам да има неког. Неког доста старијег од ње.

ГАЗДА: На основу чега то закључујете?

ОТАЦ: На основу изгледа, излазака, схватања... Жели све и то сад, одмах.

ГАЗДА: Као и моја.

ОТАЦ: Чувајте је.

ГАЗДА: Како?

ОТАЦ: Не знам... А можда је све ово моје наклапање. Мада... Све је отишло дођавола... Новац, то је главна мантра.

ГАЗДА: Срећом, па га имам. Ево и теби да имаш док смо овде.

ОТАЦ: Немојте... Имам. Син ми је дао.

ГАЗДА: Узми. То сам одвојио за тебе. Уосталом, надам се да нећемо бити сами.

ОТАЦ: Како то мислите?

ГАЗДА: Видећеш.

ОТАЦ: Хвала. Али, мислим да ја нисам за то.

ГАЗДА: *(Смејући се)*

Сви су за то, драги мој... Видећеш.

Жубор воде из фонџане.

МЕНАЦЕР: Искључите мобилне и ци-пи-ес.

ЈОВАНА: Зашто!?

МЕНАЦЕР: Тако. Нећу никаква изненађења.

БИЉАНА: Добро.

ЈОВАНА: Лепо је овде.

МЕНАЦЕР: Јесте. Имају и базен и сауну. Можете мало да се релаксирате. Све је урачунато.

ЈОВАНА: Дивно. Баш би ми пријало.

БИЉАНА: И мени.

МЕНАЦЕР: Ево вам бројеви и кључеви од соба у које вечерас треба да одете. Са овом господом да будете изузетне. То су уважени бизнисмени. Нећу да буде ни један једини приговор. Све вам је плаћено по договору, и још приде. Ево вам и џепарац. Будете ли на нивоу, можда се и допаднете господи па да наставите и без менаџера.

ЈОВАНА: Било би добро.

БИЉАНА: Трудићемо се...

МЕНАЦЕР: Долазим по вас у понедељак ујутро. Таман и у школу да стигнете.

ЈОВАНА: *(Смејући се)*

Не верујем да ћу да идем. Бићу уморна...

БИЉАНА: Види се да ниси у форми.

МАСНИ: Јеси ли сигуран да су у овом хотелу?

ДАВИД: Јесам. Пратио сам јој мобилни.

МАСНИ: Не могу да верујем. Па она је још дете, човече. Она да излази са моторцима, да им буде пратња! Ти си луд, Давиде. Човече, она ти је сестра.

ДАВИД: Ало, па заборављаш шта све срећемо на овим ауди-
цијама. За лаку лову продале би и себе и све око себе...

МАСНИ: Чекај, Биља није таква. Она није сиротиња. Не разумем. Одличан је ђак. Све брече...

ДАВИД: Брате, не разумем ни ја. Али, реци ти мени одакле јој
брдо лове? Има више него ја, а од ђалета и кева добија
само петсто кинти за џепарац. Хоћу да знам одакле јој
паре. С њом је и она њена другарица Јована.

МАСНИ: Она, што јој се ђале уок'о?

ДАВИД: Да.

МАСНИ: Откуд знаш?

ДАВИД: Прислушкивао сам Биљин разговор с њом.

МАСНИ: Значи...

ДАВИД: Да. То значи то. Да ниси изговорио да ми је сестра спонзоруша... Немој да ме тако гледаш.

МАСНИ: У, брате! Шта ћеш да урадиш?

ДАВИД: Не знам. Кад је ухватим на делу, онда ћу да видим.

МАСНИ: Ако је ухватиш.

ДАВИД: Морам. Убија ме то... Искључила је мобилни. Ни ци-пи-ес јој не ради.

МАСНИ: Слушај. Шта ако су са неким мафијашима или политичарима?

ДАВИД: Зато сам тебе и повео да отвориш очи и да сликаш све што видиш.

Ошваране и зашваране враица.

БИЉАНА: Богами, лепа свотица.

ЈОВАНА: Не причај. До неба ти хвала.

Смех.

Жамор.

Кораца шамо-амо.

КЕЛНЕРИЦА: Господа желе?

ГАЗДА: Суви Џек. Дупли.

Окрепање шаира.

КЕЛНЕРИЦА: А ви?

ОТАЦ: Мени кажете?

КЕЛНЕРИЦА: Да. Шта желите?

ОТАЦ: Па... нисам баш сигуран... Један продужени.

ГАЗДА: Ма попиј нешто јаче. За кафу има времена. Пићемо је.

ОТАЦ: Добро. Донесите и мени што и господину.

КЕЛНЕРИЦА: И вама дупли Џек?

ОТАЦ: А не дупли. Обичан... Извините.

КЕЛНЕРИЦА: Уреду је...

Женски кораци који се удаљују.

Лиспање шаира.

ГАЗДА: Згодна.

ОТАЦ: Молим?

ГАЗДА: Рекох, згодна ова келнерица.

ОТАЦ: Нисам гледао... Видите. Овде сам све написао. Од тачке до тачке; од првог прегледа зграде, израде картона зграде... потом...

ГАЗДА: Добро, добро... Немој одмах о послу. Овде смо три дана. Све ћеш ми то рећи сутра. Не морамо баш одмах да се око тога замарамо.

ОТАЦ: Како хоћете.

ГАЗДА: Опустите се бре. Види како је овде добро. Имају одличан базен. Могли би на једно купање пре ручка? Шта мислиш?

ОТАЦ: Нисам понео купаће.

ГАЗДА: Купи бре. Имају овде све.

Приближавају се женски кораци.

КЕЛНЕРИЦА: Извол'те.

Звекцање сџакла.

ОТАЦ: Хвала.

КЕЛНЕРИЦА: Плаћате одмах?

ГАЗДА: Не. Ставите све на рачун собе 302. Не заборавите и свој бакшиш.

КЕЛНЕРИЦА: Хвала. Желите још нешто?

Женски кораци који се удаљују.

ГАЗДА: За сада не... Гле!

ОТАЦ: Кажите.

ГАЗДА: Ништа, ништа, него, долази ми један стари пријатељ... Еј, па где си ти!? Не јављаш се.

МЕНАЏЕР: Здраво брате... Шта има да ти се јављам?

ГАЗДА: Је ли све у реду?

МЕНАЏЕР: Све. Као што сам ти и обећао, чак мало и боље. Видећеш.

ГАЗДА: А, за мог колегу?

МЕНАЏЕР: Ма, све је како треба.

ГАЗДА: Паре легле? Задовољни уплатама?

МЕНАЏЕР: Све је савршено.

ГАЗДА: Да седнеш и попијеш нешто с нама?

МЕНАЏЕР: Не. Журим, иначе бих. Син ми вечерас има премијеру.

ГАЗДА: Нека је са срећом. Видимо и чујемо се. Поздрави своје.

Пауза.

ОТАЦ: Ко вам је то?

ГАЗДА: Један мој стари другар и пословни партнер. Заједно смо ишли у гимназију. Ето, он је неки менаџер у туризму, а ја грађевинац, а опет, путеви нам се укрштају.

ОТАЦ: Чини ми се да сте ме нешто спомињали.

ГАЗДА: Тебе? Мислим да не... А, да!

(Смеје се)

Ајде, живели... Ма, причали смо о оном што сам ти данас говорио док смо долазили.

ОТАЦ: Молим вас.

ГАЗДА: Човече, шта је теби? Није ваљда да те то не занима? Немој да ме разочараш... Слушај... С тобом имам озбиљне планове.

ОТАЦ: Па преко девојчица. Не. Нећу то.

ГАЗДА: Какве бре девојчице, човече. То су бре професионалке, ало.

ОТАЦ: Ја сам озбиљан човек. Ожењен. Двоје деце...

ГАЗДА: А ја сам као неозбиљан, а? Шта су мој брак, мој деца? Еј, само се сад живи... Заборави. Све је плаћено. Проведи се, а кад се проведеш и релаксираш, много је лакше говорити о послу и правити планове. Разумеш?

ЈОВАНА: Баш сам се наспавала...

БИЉАНА: И ја. Таман да издржимо колико треба. У коју собу идеш?

ЈОВАНА: У 302. А ти?

БИЉАНА: 303. Једна до друге. Занима ме колико има година и какав је.

ЈОВАНА: Мене не. Баш ме брига. Само нека буде дарежљив. Лова ми је преко потребна.

БИЉАНА: А коме није? Рекла сам ти да желим до уписа на факултет да се осамосталим...

ЈОВАНА: Немој ништа да ми причаш... Него, знаш шта.

БИЉАНА: Шта?

ЈОВАНА: Немој да будеш онако гласна, као што умеш да будеш.

БИЉАНА: Зависи. Ако буде прави, биће и вриске... Брига ме...

- ЈОВАНА: (Смејући се)
Па, у праву си. Хоћемо ли да се спремамо? Још мало, па ћемо морати да се појавимо.
- МАСНИ: Драги мој, ти си се изгледа зезнуо. Њих овде нема.
- ДАВИД: Нема шансе... Мада, можда си и у праву. Сачекајмо још мало.
- МАСНИ: Гле!
- ДАВИД: Шта? Кога?
- МАСНИ: Ено ти га ћале.
- ДАВИД: Који бре ћале?
- МАСНИ: Твој.
- ДАВИД: Где је?
- МАСНИ: Ено га у оном сепареу са неким типом. Пијуцкају, смеју се. Не разумем. Откуд он овде!?
- ДАВИД: Види стварно... Дошао је са газдом. Мислим, ћале ради за њега, па су дошли овамо да на миру проуче неки пројекат који је ужасно важан за ту његову фирму.
- МАСНИ: Иди.
- ДАВИД: Мајке ми. Ајмо до њих.
- МАСНИ: Ок.
- ДАВИД: Само не говори зашто смо овде. Реци да смо пошли за Суботицу. Организујемо кастинге за нове ријалитије. То звучи боље, а поготово што је ћалетов газда неки сноб...
- МАСНИ: Откуд знаш?
- ДАВИД: Чуо сам од неких мојих да је дебело платио да му ћерка сним це-де.
- МАСНИ: Па шта је ту чудно? Многи то раде.
- ДАВИД: Да, али мала нема више од тринаест-четрнаест година.
- МАСНИ: Бре, буразеру, колико те дневно зову? Радимо то сваки дан...
- ДАВИД: Јесте, али... још никако то да сварим.
- МАСНИ: Е, дај... Колико си мазно лове и повалио клинки за разноразна обећања...
- ДАВИД: Брате, пусти ме... Добар дан.
- ГАЗДА: Добар дан. Извол'те.
- ОТАЦ: Давиде! Масни! Здраво.
- ГАЗДА: Знаш ове момке?

- ОТАЦ: Да. Овај ми је син, а ово је његов друг Масни.
- ГАЗДА: Драго ми је. Седите.
- ДАВИД,
МАСНИ: И нама. Хвала.
- ГАЗДА: Пијете нешто?
- МАСНИ: Па... може.
- ОТАЦ: Откуд вас двојица?
- МАСНИ: Пошли у Суботицу. Организујемо неке кастинге.
- ОТАЦ: Јеесл? Опет?
- ДАВИД: Спрема се неки нови ријалити... Заједничка продукција са једном локалном телевизијом. За сада само извиђамо.
- ГАЗДА: Е, а ја нисам знао да ти се син бави продукцијом и тим стварима.
- ОТАЦ: Бави се... То је мени неважно.
- ГАЗДА: Како неважно, човече божији! Па то је сад уз нашу грађевину најисплативији посао.
- ОТАЦ: Не знам.
- ГАЗДА: Зато ја знам, и зато што ја то знам, ти радиш за мене, а не ја за тебе. Је ли тако момци?
- МАСНИ: Тако је.
- ДАВИД: Мог ћалета ништа не занима осим да изгура ових пар година до пензије.
- ГАЗДА: Видео сам ја то... Али, нека. Средићемо ми њега. У пензију, ако ме буде слушао неће још задуго. До пензије има да заради и да не размишља да ли ће пензија бити велика или мала. Него, момче, остави ми своју визитку са мејлом и осталим стварима... Имам неке пословне предлоге за тебе... Не бих сад пред твојим оцем. Ово је разговор само за нас двојицу.
- ДАВИД: Изволите... Добро. Идемо ми. Журимо. Ћале, кад ћеш кући?
- ГАЗДА: Кад га пустим, али, доћи ће на време. Чим се вратимо, јављам ти се.
- ДАВИД: Договорено.

Након неколико ѿренућака ѿишине.

ГАЗДА: Ти си баш неки тајновит тип. Много не причаш...

- ОТАЦ: А, шта има да причам... Тај његов посао ме баш много и не радује. Јесте да много зарађује, али је некако неморалан. Знате, на те аудиције долазе све млађа и млађа деца. Девојчице скоро... Ти њихови родитељи...
- ГАЗДА: Шта?
- ОТАЦ: Нисам ништа лоше мислио, али... неморално је то да се преко деце задовољавају они најнижи пориви и сопствени неуспеси.
- ГАЗДА: Надам се да није ништа на мој рачун?
- ОТАЦ: Не, далеко било... Код вас је другачије. Ипак сте ви образован човек, а то што дете хоће, а ви му то одмах дајете, то је сасвим друга ствар.
- ГАЗДА: Боље да јој то дајем ја него неко други... Да, да, да драги мој. Знаш, ја сам то одавно скапирао и решио сам да моја ћеркица има све што жели да је овакви као ја, или ти, не би гњавили, балавили и давали им оно што им родитељи нису хтели или могли да дају. Разумеш... У бре!
- ОТАЦ: Шта вам би!?
- ГАЗДА: Па види ти, које је доба! Идемо на ручак, боље рећи вечеру па да се спремимо. Имаћемо госте, хоћу рећи гошће...
- ОТАЦ: Уф, уф... најрадије не бих.
- ГАЗДА: То ми причај после... После, кад пробаш наручени слаткиш.
- ДАВИД: Можда си и у праву. Нема их, а ни на пријавници нису забележене. Идемо у други хотел. Морам да је нађем.
- МАСНИ: Опасан газда твог ћалета...
- ДАВИД: Бараба као и сви младобогаташи који се смеју крајичком усана, али га ћале баш уважава, иако мој матори није неки полтронски тип... Не вреди. Ајмо кући. Ухватићу је неки други пут... Нећу се смирити док не сазнам чиме се бави.
- МАСНИ: Хвала богу да си се сетио те речи... Чуј, можда и јесте била овде, па се и вратила...
- ДАВИД: Можда...
- Сигнал телефона. Усљосћава везе.*
- МАЈКА: Да.
- ОТАЦ: Ја сам.

МАЈКА: Добро си. Зар ниси још легао? Једанаест је.
ОТАЦ: Ево, спремам се. А ти? Шта ти радиш?
МАЈКА: Гледам неки филм.
ОТАЦ: Видео сам Давида.
МАЈКА: Знам.
ОТАЦ: Како знаш!?
МАЈКА: Па рекао ми је кад је дошао.
ОТАЦ: Зар није у Суботици?
МАЈКА: Није. Одустао је. Не знам. Нешто ми је причао, па ми је рекао и за тебе.
ОТАЦ: А, Биља? Где је?
МАЈКА: Не знам. Још је нема.

Куцање на вратицима.

ОТАЦ: Моменат... Еј драга, неко ми куца. Вероватно послуга.
Ај' здраво.

Куцање се понови.

Прекид везе.

Опшарање вратица.

ОТАЦ: Биљанааа!

БИЉАНА: Тата!

Запшарање вратица.

Тишина која дуго траје.

БИЉАНА: Тата, ти?

ОТАЦ: Шта ја? Шта ћеш ти овде!? Шта ти радиш овде!? Мајка рече... да...

БИЉАНА: Тата...

Одјекну шамар. Биљана јавку.

БИЉАНА: Боли, тата!

ОТАЦ: И мене. Седи ту. Ту. На кревет.

Биљана љаче.

БИЉАНА: *(Кроз љач)*

Молим те, тата, молиим... извини... опрости...

ОТАЦ: *(Једва)*

Кћери... Шта је ово!?

Само љач. Јецају.

- ОТАЦ: Господе!... Биљана зашто!? Од када!?
БИЉАНА: *(Кроз њлач)*
Молим те, тата, молим... извини... опрости... Ја нисам знала да си... Јаооо.
- ОТАЦ: Ниси знала да сам ја?
БИЉАНА: Да...
- ОТАЦ: Убићу се. Моје дете проститутка... курва! Страшно... Ужас...
- БИЉАНА: Нисам.
(Јеца)
Нисам то...
- ОТАЦ: *(Смиреније)*
Морам да попијем нешто.
(Звезкање сџакла, клокоћ џечности)
А шта си?
- Само њлач и јецаји, некад јачи, некад џиши.*
- ОТАЦ: Шта си ти Биљана?
БИЉАНА: *(Тихо)*
Опрости ми.
- ОТАЦ: *(Виче)*
Ниси ми одговорила... Шта си ти? Зашто ово радиш?
Од кад се бавиш овим прљавим послом?
- БИЉАНА: Две године...
- ОТАЦ: Молим?
- БИЉАНА: Две године сам у овоме... Тата...
- ОТАЦ: А?
- БИЉАНА: Али нисам курва, тата?
- ОТАЦ: Ниси?
- БИЉАНА: Нисам.
- ОТАЦ: А шта си, ако то ниси? Како се зове ово што си сада урадила?
- БИЉАНА: Не знам, али знам да нисам курва... Ја сам, ја сам ту да учиним да неком буде боље... Ето, девојка за пратњу.
- ОТАЦ: Еуфемизам.
- БИЉАНА: Шта ти је то?
- ОТАЦ: Нисте то још учили, или си била одсутна кад се ова лекција обрађивала?
- БИЉАНА: Тата!

ОТАЦ: Доста... Не могу...

БИЉАНА: Да ти објасним...

ОТАЦ: Немаш шта... Ово је мој пораз. Ово је пораз... Највише мој, мамин... твој...

БИЉАНА: Тата, немој... Саслушај ме, па ме онда осуђуј, убиј ме ако хоћеш, али прво ме саслушај.

Тишина је.

ОТАЦ: Говори.

БИЉАНА: Нећу да ме ви храните, облачите... Желим да се осамосталим.

ОТАЦ: На овакав начин?

БИЉАНА: Тата, како не разумеш!? Ја хоћу да искористим своју младост и лепоту!.. Шта ће ми све то, ако не могу да имам користи!

ОТАЦ: Како можеш!?

БИЉАНА: Решила сам то одавно. Знаш, ако ћу већ да ступам у сексуалне односе, онда нека то буде са онима који имају шта да ми дају. Зар је то грех? А ти?

ОТАЦ: Шта ја?

БИЉАНА: Шта ти радиш? Ти... Такви као ти су ово направили... Да није вас, маторих и гадних лицемера који своје ћерке чувају, а туђе поваљују, не би било ни нас оваквих, које желите.

ОТАЦ: *(Виче)*

Доста! Ја нисам тај...

БИЉАНА: *(Хистеријан смех)*

Ниси, ниси, ниси... А ја? Откуд ја овде са кључем ове собе, а?

Одјекну неколико шамара.

Хистеријан смех и нагла вриска исцунуише њросијор.

Ово дуго њраје.

Нагло ошваране враија.

ГАЗДА: Човече шта то радиш!? Зашто је бијеш! Јеси ли луд?

ЈОВАНА: Јао! О, божеее.

ГАЗДА: Шта је теби! Шта ти јаучеш!? Шта ћеш овде? Зашто ниси у соби?

ЈОВАНА: (Исјрекидано, у шоку)
Исто, исто... тат... Не... не...
(Плач)

ГАЗДА: Шта је бре ово!? Ви сте луди... Нисте нормални!

ОТАЦ: Јована, дете... и ти си...

ГАЗДА: Човече! Шта је бре ово? Ти знаш ове девојке?

ОТАЦ: Да. Не... Не знам... Не могу... Не могу...

БИЉАНА: Татаааа...

Плач девојака.

ОТАЦ: (Скоро хистерично, лудо)
Не... Не знам. Не. Не могу... Не могу...

ГАЗДА: (Скоро шатајом)
Ништа не разумем.

Звони мобилни.

ГАЗДА: Да. Реци душо татина... Стварно... Писали о теби... Ма
немој... Где? У „Луни“: ... дивно... Шта кажу?... Ма
ништа. Изгубиле се неке девојчице па плачу...

Плач девојака њираје. Отац кука.

ГАЗДА: Да. Ја им помажем да се снађу... Важи кћери... Пољуби
маму...

КРАЈ

Исус
(Онај који ће се родити)

ЛИЦА:

АНЂЕО ГАВРИЛО

ЈОСИФ

МАРИЈА

ЗАХАРИЈЕ

ЈЕЛИСАВЕТА

ПАСТИР

ЖЕНА

ПРОРОК

СВЕШТЕНИК

ПРОРОК: *(Из тишине као из вакуума)*
У почетку беше реч... и реч беше у Бога, и Бог беше реч... Све је кроз њу постало и без ње ништа није постало... У њој беше живот, и живот беше у људима... И зато ће вам Господ речима дати знак; ето, девојка ће затрудњети и родиће сина и даће му име Исус.

Тишина.

Вакуум.

Ово све љуби и љуби.

ЗАХАРИЈЕ: Време је да пођем, Јелисавета. Служба у Храму Божијем не може да чека... Храм је већ препун света...

ЈЕЛИСАВЕТА: И ја ћу поћи...

ЗАХАРИЈЕ: Немој! Остани. И наш дом је Храм Господњи. Остани овде и моли се. Господ је милостив. Услишиће молитве наше.

ЈЕЛИСАВЕТА: Господару! Захарије. Моје су молитве бескрајне. Чини ми се да је Господ заборавио на нас... Сустигла нас је старост. У нашем се добу деца не рађају.

ЗАХАРИЈЕ: Мучи! Код Господа је све како Он хоће. Зар и наши преци од Адама и Еве нису у стотим и петстотим годинама пород добијали...

ЈЕЛИСАВЕТА: Тада је стваран свет, господару. Онда је све било под руком и под оком Господа Бога. Тада их беше мало, па је морао... А сада нас има премного. На рукохват смо једни другима. Бог то не може све да види, и не може све молитве да услиши.

ЗАХАРИЈЕ: Не збори тако и не клони духом. Сви смо ми слуге Божије. Све је онако како Он хоће... Идем... Кандило је већ морало да буде ужежено.

Запљивање врати.

Корац који се удаљује.

ЈЕЛИСАВЕТА: Благосиљај душу моју Господе! И све што је у мени свето, благосиљај... Благосиљај и не заборављај ниједно добро што ти је учињено. Праштај све грехе и све болести... Услиши молитве наше.

Тихе молићве.

Женски јецаји.

СВЕШТЕНИК: Марија, кћери... Ушла си у лета кад више не можеш бити у Храму овоме. Наша срца су жалосна што нас мораш напустити... Такви су закони наши...

МАРИЈА: Али где ћу!? Ја немам никога. Моји су сви помрли.

СВЕШТЕНИК: Удомићемо те кћери...

МАРИЈА: Али ја сам Господу завештала своје девичанство.

СВЕШТЕНИК: Знамо, о, кћери рода Давидова. Удомићемо те за поштеног човека... И нашли смо га већ. То је Јосиф дрводеља. И он је од рода Давидова.

МАРИЈА: Знам га, али ја њему не приличим. Премлада сам...

СВЕШТЕНИК: Баш зато те њему дајемо. Само уз њега испунићеш свој завет. Он ће ти бити као отац, а не као муж... Само, поштуј га и служи као што Господ заповеда. Буди му верна и поштуј речи своје дате Богу и бићеш награђена.

Молићва.

Служба у храму (јеврејска)

Ово играје и полагано пресјаје уз шайаи народа који тихо излази.

Тишина је.

ЗАХАРИЈЕ: О, Господе, једини сам у Храму твојему. Докле ћеш ме заборављати, о Господе? Докле ћеш одвраћати лице своје од мене?... Гледај ме... Услиши ме, Господе, Боже мој... Услиши молитве моје, у Тебе се уздам!

Одједном проламање небеса уз заглушујући пресак и лееи крила.

Сав је просјор испуњен чудном снагом и брујањем.

ЗАХАРИЈЕ: Ох! Господе, шта је ово!? Шта си то и кога посла? Зар сам нешто згрешио?

АНЂЕО: *(Његов глас је милозвучан и као да долази са свих страна)*

Не бој се Захарије. Ја сам Анђео Господњи...

ЗАХАРИЈЕ: О, пресветли...

АНЂЕО: Не бој се. Услишена је молитва твоја, и жена твоја Јелисавета, родиће сина! Надени му име Јован...

ЗАХАРИЈЕ: Али... Ми смо престари за пород!

АНЂЕО: Другачије си јутрос Јелисавети, жени својој, говорио... Све је од Господа Бога дато... Дао је теби радост и весеље, и многи ће се радовати рођењу сина твојега.

ЗАХАРИЈЕ: А по чему ћу ја то познати?

АНЂЕО: Јер ће бити велики пред Богом, и напуниће се Духом Светим. Он је претеча онога који ће се тек родити. Он ће приправити пут Господњи.

ЗАХАРИЈЕ: А опет, по чему ћу ја то познати? Како ти веровати?

АНЂЕО: Ја сам Гаврило што стоји пред Богом, и послан сам да говорим с тобом и да ти јавим ову радост. И ево, пошто не верујеш речима мојим, онијемеш и нећеш моћи да говориш до оног дана док то не буде. Тако мора бити, јер не верујеш речима мојим које ће се збити у своје време.

Уз сву њујњаву као кад је долазио, Анђео оде-одлећи.

Шум његових крила је све слабији.

Тишина је.

Из тишине ојџи долазак анђела.

Овај њуј долазак је још глогољаснији. Долази као да вајирене кочије језде небесима.

Приђушени девојачки крик.

АНЂЕО: Не бој се благодатна!

Ојџи исји крик.

АНЂЕО: Не бој се Марија! Ја сам Гаврило, анђео Господњи. Господ је са тобом и блажена ти си међу женама.

МАРИЈА: Ја!?

АНЂЕО: Да. Нашла си милост у Бога.

МАРИЈА: Зар сам му толико мила?

АНЂЕО: Најмилија... Ево, Бог је рекао затрудњеш. Родићеш сина и надени му име Исус.

(Умилна тишина, коју њек, негде, далеко, нарушава њесма)

Он ће бити велики и назваће се син највишег, и даће му Господ престо Давида, оца његова. Цароваће и царству његову неће бити краја.

МАРИЈА: Како ће то бити кад ја не знам за мужа?... Кад сам Богу завештала своје девичанство.

Смех анђела, мио, ојијајући...

- АНЂЕО: Дух Свети доћи ће на тебе и сила Највишега, осениће те. Зато и оно што ће се родити, биће свето и назваће се Син Божији... Ево, и Јелисавета, твоја тетка већ шест месеци како затрудње сином у старости својој. Јер, у Бога је све могуће што рече.
- МАРИЈА: Ево слушкиње Господње! Нека буде по речи твојој, по вољи Његовој.

Удаљени глас дозива: ... Јелисавета, о, Јелисавета!...

Дозивање се понавља неколико пута, поштом прескаже.

- ЈЕЛИСАВЕТА: Опет ме зову, а ја не могу и не смем изаћи. Бојим се да ме виде... Захарије, већ је шести месец како ниси проговорио! Као да си занемео после оне службе Божије... Само у мене гледаш, а питам се, видиш ли се. Видиш да сам бременита, Захарије, мужу мој?... Господ је услишио молитве наше.

Кораци који се приближавају.

Куцање на вратима.

Ошваране врата,

- ЈЕЛИСАВЕТА: (Ускликну)
Марија!

- МАРИЈА: Тетка!... Благословена да си...

- ЈЕЛИСАВЕТА: И ти да си благословена међу женама, и да је благословен плод утробе твоје.

- МАРИЈА: Ти знаш!?

- ЈЕЛИСАВЕТА: Знам, о, кћери Господа мојега... Јер, гле, кад дође глас честитања твојега у моје уши, заигра дете радосно у утроби мојој, јер он је Претеча онога којег ћеш ти родити...

Биће оно што је Господ преко пророкових и анђелових уста рекао.

- МАРИЈА: Велича душа моја Господа!... Од сада ће ме звати блаженом сви нараштаји; сав људски род док постоји.

Звуци песања дрвета.

- ЈОСИФ: Нема је!... На молбу свештеника из Храма Божијег сам је узео... Због самилости... а боље би било да нисам. Као да ми није жена већ кћер! Само зато што се Богу заветовала, остаћу без порода.

Кораци који се приближавају.

Ошварање кайије.

Звуци обраде дрвета пресјају.

ЈОСИФ: Вратила си се!... Три месеца су прошла.

МАРИЈА: Била сам код тетке Јелисавете и мужа јој, свештеника Захарије.

Ошћи кораци који се удаљују.

ЈОСИФ: Марија! Стани!... Чекај! Ти си трудна!

МАРИЈА: Да...

ЈОСИФ: Како!?... Преварила си ме. Преварила си и Бога којем си се заветовала... Ти си лажљива. Ниси била код оних честитих људи.

Маријини јецаји.

Ошварање-запшварање враћа.

Тишина је.

Жестокото ударање о враћа.

ЈОСИФ: Отвори!... Иди из мог честитог дома! Иди ономе чији плод у утроби носиш...

(Пауза... Као за себе)

... Отпустићу је од себе. Учинићу то кришом, да свет не сазна ни моју ни њезину срамоту.

Ошћи долазак анђела.

Његов долазак је сада гласнији него раније.

АНЂЕО: Јосифе, ја сам анђео Господњи. Говорим ти Јосифе, сине Давидов, немој отпустити жену своју Марију. Јер оно што се у њеној утроби зачело од Духа је Светога... Родиће сина и надени му име Исус.

Анђео како је дошао, њако је и одлетио.

ЈОСИФ: *(Пре него што је последњи лейи крила анђела не-сјао)*

Опрости за мој грешни наум, Господе! Опрости, јер ја сам стар и убог.

Галой коња.

Звук добоша.

Меишж, узвици...

Никакве речи се не разазнају.

ЈОСИФ: Марија, благословена да си...

МАРИЈА: Шта се то збива?

ЈОСИФ: Гласници проносе наредбу Цезара Аугуста о попису свог народа јудејског. Морамо у Витлејем. Морамо тамо где смо се родили, јер тамо ће нас уписивати.

Плач дејтејџа.

Жамор жена околџ.

ЖЕНА: Јелисавета, осми је дан и дете треба да се обреже и да име добије... Нека се зове по оцу... Захарије да се зове.

ЈЕЛИСАВЕТА: Јован ће се звати.

ЖЕНА: Али у вашем роду нико не носи такво име... Захарије да се зове!?... Кажи Захарије.

ЈЕЛИСАВЕТА: Захарије не може да говори. Од кад га је походио анђеџ Господњи, он ни речи није прозбориџ. Ето, дај му ту дашчицу. Нека напише име сину својему.

Тишина.

Ишчекивање.

Тихџ урезивање џџ дрвејџу.

ЖЕНА: (Узвикну)
Написаџ је Јован.

ЗАХАРИЈЕ: Да. Тако је Господ рекао.

ЈЕЛИСАВЕТА: Проговориџ си поштовани.

ЗАХАРИЈЕ: Тако је Господ хтеџ, благословен да је...
И ти и дете, да те зовем сином својим, благословено да си, назваћеш се пророком Највишега. Јер, ићи ћеш напред, пред лицем Господњим, да му правиш пут... Бићеш Претеча.

Крејџање мношџџа.

Понеки џалоџ коња. Узвици.

Јаук.

Лавез џаса.

Плаче деце.

ЈОСИФ: Марија, убрзо ће ноћ. До заласка сунца нећемо стићи у Витлејем. Боље је да негде занџћемо, па да сутра одморни стигнемо у град наших џаца... Ено, видим неколико гостиџница...

Ти остани ту, док ја упитам за преноћџште.

МАРИЈА: Брзо се врати.

ЈОСИФ: Хоћу, пресветла.

Свеошћитија џалама у којој се не разазнају џласови.

Негђе неко џева.

Неко џлаче.

Понегђе шуча... мачевање.

Све се ово џонавља, час слабије, час јаче.

ЈОСИФ: Немамо среће. Све је пуно и заузето уморним људима који су на истом путу као и ми.

МАРИЈА: Шта ћемо? Где ћемо?

ЈОСИФ: Господ је сада нама. Негде ћемо наћи коначиште...

МАРИЈА: Само што пре. Уморна сам.

ЈОСИФ: Пресветла, шта ти је!?

МАРИЈА: Тело ми је слабо... Умор ме савлађује.

ЈОСИФ: Одморићеш се... Гле, ено пећине! Заклонита је. Сам Бог је ту поставио.

Тишину ноћи нарушавају њихови кораци џо камењу.

МАРИЈА: *(Глас јој одзвања у џећини)*
Гле! Тамо у јаслама је прострто сено.

ЈОСИФ: Да га извадим и прострем тамо где ћемо лећи?

МАРИЈА: Само мало. Остало остави тамо... Ја ноћас нећу спавати... Ноћас ћу родити!

Блејање оваца.

Мекећанье коза.

Лавез џаса.

Песма џасћира.

Појава анђела.

Ујлашени узвици чобана.

Псећи, жесћоки лавез.

АНЂЕО: Не бојте се. Ја сам анђео Господњи, и гле, јављам вам велику радост...

ПАСТИР: Боже, и нас се анђели сетише!

АНЂЕО: *(Насмеја се)*

Рекох, јављам вам велику радост која ће бити радост и свим народима. Јер данас вам се роди спас, који је Христос Господ... Роди се у граду Давидовом.

ПАСТИР: Испунише се речи Пророкове.

АНЂЕО: Да. И ево вам знака; наћи ћете повито дете у јаслама.

Пре изговорених последњих речи зачу се њесма анђела: Слава на висини и на земљи мир међу људима добре воље.

Песма долази одозго и све наћкриљује.

Певање шраје дуго, а пошом се удаљава осћављајући осећај милине.

АНЂЕО: *(Глас му лебди)*

Родио се Цар јудејски. Његова звезда је засијала на истоку... Треба му се поклонити.

Песма анђела је ућихнула.

Анђео одлази.

Небеса се заћварају.

ПАСТИР: Браћо, хајдемо до Витлејема да видим то што се родило... Да видимо Онога којег је Господ послао... Док се не вратимо, пси и Господ ће нам стада сачувати.

Кораци по камењу се удаљују.

Праћи их лавез љаса.

ПАСТИР: Пожуримо браћо, да ми будемо први који ће свету објавити рођење Сина Божијег.

Тишина је.

Једва чујни љлач дећећћа.

ПАСТИР: Тамо... у пећини...

Трчање.

Глас дећећћа је све ближи и јачи.

ПАСТИР: *(Задихано)*

О, пресветли... Анђео Господњи нас посла да видимо Тебе, Сина Божијег, који си Христос Господ!... Ти ћеш нас водити стазама Израиљовим.

Тишина.

Тек је понекад наруши ћућућње и љлач дећећћа.

МАРИЈА: Ваше речи слажем у срцу својему. Одсад ће ме звати блаженом сви нараштаји; сав људски род док постоји.

Тишина је.

ЈОСИФ: Благо онима који су чистог срца, јер Бога ће видети.

КРАЈ

Тишине Косова (адаптација српске народне поезије)

Напомена: Драматизација епских народних песама: *Смрти Душанова, Урош и Мрњавчевићи, Царица Милица и Змај од Јасирејца, Зидане Раванице, Пораз Турака на Тојлици код Плочника 1387, Турско већање у Једрену, Сан Царице Милице, Косанчић Иван уходи јурску војску, Пројаси царства српскога, Цар Лаазар и царица Милица, Кнежева вечера, Обилић убија цара Мурајта, Мусић Стеван, Косовка девојка, Смрти мајке Јузовића, Царица Милица сахрањује Лазарево тело у Грачаници*

ЛИЦА:

Цар Душан
Краљ Вукашин
Марко Краљевић
Царевић Урош
Деспот Угљеша
Војвода Гојко
Роксанда
Јевросима
Чауш
Протопоп Недељко
Цар Лазар
Царица Милица
Змај од Јастрепца
Деспот Вук
Војвода Милош
Глас
Глас I
Глас II
Султан Мурат
Јевренос бег
Бајазит
Милош Обилић
Косанчић Иван
Југовић Бошко
Мусић Стеван
Косовка девојка
Мајка Југовића
Жена Дамјанова
Слуга Милутин
Орловић Павле

1. УВИР:

Тихи йлач.

Појање йойова.

ЦАР ДУШАН: *(Једва чујно)*

Настануће пошљедње вријеме, / нестануће овце и
вшенице/ и у пољу челе и цвијета;/ кум ће кума по
суду ћерати, / а брат брата звати по мегдану...

Тихи жамор.

Ойварање йешихи врайи.

Ход йо каменом йоду.

Звецкање оружја; одлагање исйиоџ.

РОКСАНДА: Чујете ли сва наша господо, / тешко болан српски
цар-Стјепане, / болан јесте, умријети хоће;/ ... / да
чујете шта ће наручити, / и на ком ће царство
останути.

Плач.

Тихо йојање.

Молийве.

ЦАР ДУШАН: Мили куме, Вукашине краље, / аманет ти моја
царевина!/ ... / ти сви моји градови!/ ... / све моје
војводе!/ И аманет мој нејак Урошу/у колјевци од
четерест дана!/ Царуј куме, за седам година, / осме
подај мојему Урошу!/
ВУКАШИН: Мили куме, српски цар-Стјепане, / није за ме твоја
царевина, / ја не могу куме царовати: / јер ја имам
сина самовољна, / сина мога Краљевића Марка;/
куд гођ иде, никога не пита, / ће гођ сједне, свуће
вино пије, / а све ради кавгу да огради.

ЦАР ДУШАН: Мили куме, Вукашине краље, / кад ја заптих све
моје војводе, / по свој мој редом царевини, / а ти не
мо'ш кога си родио!/ ... / Царуј куме за седам
година, / осме подај мојему Урошу!

Самрйини роџац.

Плач.

Кукњава.

Појање йойова.

Црквена звона.

Прошок времена. (Ово даћи кроз дечије одрасћање)

УРОШ: Мати моја, царице Роксанда, / дај ми мајко комад љеба бабов!

РОКСАНДА: Чујеш ли ме, мој млади Урошу, / има љеба но је у другог, / баш у кума Вукашина краља: / када ти је бабо починуо, / на самрти царство наручио, / баш на кума Вукашина краља, / да царује за седам година, / осме тебе да предаде царство; / он царује шеснаест година.

Црквена звона.

Мноштво људи.

Звекећ оружја.

Рзање коња.

ВУКАШИН: На мене је!

УГЉЕША: Није нег' на мене!

ГОЈКО: Није нег' на мене!

Црквена служба.

Приближава се галой коња.

Вика.

ЧАУШ: Брже хајде, протопоп Недељко, / брже хајде на Косово равно, / да ти кажеш на коме је царство; / ти си свјетлог цара причестио, / причестио и исповедио, / у тебе су књиге староставне / ... /

НЕДЕЉКО: Одбијте се силни од силнијех / ... / ја сам свјетлог цара причестио / ... / ал га нисам питао за царство / ... / но идите у Прилипа града, / до дворова Краљевића Марка / ... / код цара је Марко писар био / у њега су књиге староставне, / и он знаде на коме је царство; / ви зовите на Косово Марка, / хоће Марко правоказивати, / јер се Марко не боји никога, / разма једног бога истинога.

Галой коња се удаљује.

Пойова молишва.

ВУКАШИН: На мене је!

УГЉЕША: Није нег' на мене!

ГОЈКО: Није нег' на мене!

- МАРКО: Добро дошли моја ћецо драга!/ Јесу л' здраво Србљи витезови, /и честити цареви и краљи?
- ЧАУШ: Господару, Краљевићу Марко, / све је здраво, али није мирно: / господа се тешко завадила/ на Косову пољу широком, / код бијеле Самодреже цркве, / и они се отимљу за царство;/ међу се се хоће да поморе, / злаћенима да пободу ножи, / а не знаду на коме је царство: / тебе зову на Косово равно, / да им кажеш на коме је царство.
- ЈЕВРОСИМА: Марко сине, једини у мајке, / не била ти моја рана клета, / немој, сине, говорити криво, / ни по бабу, ни по стричевима, /већ по правди Бога истинога!/ ... / Боље ти је изгубити главу/ него своју огрјешити душу!

Галама.

Звекеји оружја.

Рзање коња.

- ВУКАШИН: Благо мене до бога милога/ ето мене мога сина Марка, /он ће казат на мене је царство: / од оца ће останути сину.
- МАРКО: А мој бабо, Вукашине краљу, / мало л' ти је твоје краљевине?/ Мало л' ти је? – Остала ти пуста!
- УГЉЕША: Кажи, Марко, на мене је царство: / оба ћемо братски царовати!
- МАРКО: А ти, стриче, деспоте Угљеша/ мало л' ти је деспотства твојега?/ Мало л' ти је? / Остало ти пусто!
- УРОШ: Благо мене, ето мога кума/ ... / он ће казат на коме је царство!
- МАРКО: Богом куме, царевић Уроше, / како ти је остарјела мајка?/ Да ли плаче, да ли приповједа, /како Србљи царство издјелише?
- УРОШ: Мили куме, Краљевићу Марко, /тужна ми је остарјела мајка, / све тугује, ни рјеч не говори, / а због судбе, царства бабовога!

Тишина.

Ишчекивање.

- МАРКО: А мој бабо, Вукашине краљу, / А ти стриче, деспоте Угљешу, / А ти стриче, војвода Гојко... /Видите ли бог вас не видио: / књиге кажу, на Урошу царство!/

Од оца је остануло сину, / ђетету је од кољена
царство;/ њему царство царе наручио/ на самрти
кад је починуо.

Тајац.

ВУКАШИН: Стани сине, Краљевићу Марко, / да те бабо за
вјерност награди/ злаћеним да прободу ножем, / па
да богу истину говориш!

ЦАР ДУШАН: *(Глас царев долази са свих страна)*
Бјеж у цркву Краљевићу Марко!/ Видиш ће ћеш
данас погинути, /погинути од свог родитеља, /а за
првду бога истинога!

Отварање црквених двери.

Појање.

Проламање небеса.

ЦАР ДУШАН: *(Глас долази одозго са небеса)*
Настануће пошљедње вријеме/нестануће овце и
вшенице/ и у пољу челе и цвијета;/ кум ће кума по
суду ћерати, / а брат брата звати по мегдану!

Једва чујно звуци добоша и зурли.

2. ЦАРОВАЊЕ

Тишину ремейи звекей посуђа и удаљена црквена звона.

ЛАЗАР: О, Милице, о моја царице, / ... / што си тако сјетна,
невесела, / у образу бљеда и потмула?! Шта т' је
мало у двору нашему?!

МИЛИЦА: Цар Лазаре, српска круно злата, / ... / свашта има у
двору нашему/ него има годинница дана/ како се је
Змаје навадио/ навадио Змаје од Јастрепца/ те до-
лази на бијелу кулу/те ме љуби на бијелој кули.

ЛАЗАР: Чу ли мене, царице Милице/ када буде вече по
вечери, / ... / а дође ти Змаје од Јастрепца, / упитај де
Змаја од Јастрепца, / боји ли се кога до бога/ и на
земљи какога јунака.

*Гласове ноћи нарушава лей ођромне йишце чији шум крила личи на
буктање йламена. Ход йо каменом йоду.*

МИЛИЦА: *(Њен дубок уздах)*
О бога ти, Змаје од Јастрепца, /кад долазиш на бијелу кулу, / те ти са мношћем лежиш на душеку/ бојиш ли се никога до бога?...

ЗМАЈ: Муч Милице, муком замукнула!/Томе те је Лазо научио.

МИЛИЦА: Није Змаје, живота ми мога, / већ те видим да си добар јунак.

ЗМАЈ: О, Милице, о моја царице, / ... / што је земље на четири стране, / не бојим се никога до бога/ ... / до што кажу Сријем земљу равну/ и у њему село Купиново, / а у селу Змај-деспота Вука, / њега с бојим на земљи јунака.

Пољуйци.

Уздаси.

Змај одлеђи.

ЛАЗАР: Голубане моја вјерна слуго, / ти одиђи до Сријем земље равне, /до онога Змај-Деспота Вука, / нека дође у Крушевац града, / да погуби Змаја од Јастрепца.

Галоп коња се удаљује.

Звекот оружја.

Рзање коња.

Неразумљива њесма мушкарца.

ЛАЗАР: Чујеш мене, Змај-Деспоте Вуче, / ... /ти погуби Змаја од Јастрепца, / да ми Змаје царицу не љуби, / а даћу ти три товара блага, / и даћу ти Сремску бановину, / у државу за живота твога!

ВУК: Кажи царе, царици Милици, / нек на кули не затвара врата, / и нек чека Змаја на душеку, / а нека му за ме не казује, / а ја знадем кад ћу ударити, / и како ћу Змаја погубити.

Ноћ.

Истио приближавање њаменних крила.

Пољуйци.

ВУК: *(Глас из далека, одоздо)*
Ко се љуби на бијелој кули, / нек излази из бијеле куле,
/ зар не виђе ће је погинуо?

Тишина.

ЗМАЈ: Хеј Милице, да те бог убије!// Ти си мене издала Лазару.

Удаљавање ђламених крила.

Удаљен јавк.

ЗМАЈ: *(У самрпном ројцу)*

Вако било свакоме јунаку, / који свашта својој љуби каже!

Веселе; ђевачи, музика.

Удаљена звона.

Појање.

МИЛИЦА: Господине, славни кнез-Лазаре, / зазор мене у те погледати, / а камоли с тобом говорити!//

ЛАЗАР: О Милице, о моја царице, / шта то збориш, што тако говориш?

МИЛИЦА: Господине, славни кнез Лазаре/ ... / бит не може, говорити хоћу;/ Што бијау Немањићи стари, / цароваше, па и преминуше, / не трпаше на гомиле благо, /но градише с њиме задужбине, / саградише многе ма-настире: / ... /

Тишина.

ЛАЗАР: Јесте тако, кано што говориш!

МИЛИЦА: Саградише Високе Дечане, / баш Дечане више Ђаковице;/ Паћаршију више Пећи равне;/ у Дреници бијела Девича, / и Петрову Цркву под Пазаром;/ мало више Ђурђево Ступове, / Сопоћане наврх Рашке ладне, / и Тројицу у Херцеговини, / цркву Јању у Староме Влаху;/ и Павлицу испод Јадовника/ Студеницу испод Бревеника;/ цркву Жичу више Карановца;/у Призрену цркву свету Петку;/ Грачаницу у Косову равном/ све то јесу њине задужбине!

Тишина је ђешика.

МИЛИЦА: Ти остаде у столу њиноме/ и потрпа на гомиле благо/ а не градиш ниђе задужбине;/ ето нама неђе пристат благо/ ни за здравље ни за нашу душу, / а ни нама, ни коме нашему.

Мук.

ЛАЗАР: Чујете ли сва српска господо, / шта говори госпођа Милица, / јер не градим ниђе задужбине?

Жамор одобравања.

ЛАЗАР: Ал' тако ми бога великога, / док су мене два мајдана
златна/ ... / од свије ћу боље начинити.

Жамор одобравања све ђласнији.

ЛАЗАР: Хоћу градит цркву Раваницу, / у Ресави крај воде
Равана/ ... /поставићу темељ од олова, / ударићу че-
личне диреке, / покрићу је жеженијем златом/ попу-
њаћу драгијем камењем, / пострешићу ситинејм би-
сером, / нек се сјаје, нек се моје знаје.

МИЛОШ: Вала кнеже на бесједи твојој! Што ти хоћеш за-
дужбине градит, / може царе, и у руци ти је/ ... / ал' тако
ми бога великога/ ... / вријеме није нити може бити, /
узми царе књиге староставне, / те ти гледај што ти
књиге кажу:/ настало је пошљедње вријеме, / хоће
Турци царство преузети, / хоће турци брзо царовати...

ГЛАС I: Није тако, ко што Милош каже, / далеко су Турци
Османлије, / далеко је до њихова царства.

ГЛАС II: Гради, царе, не мисли на Турке, / и на старе књиге
староставне.

МИЛОШ: Хоће Турци брзо царовати!/ Обориће наше задужбине,
/обориће наше манастире, / обориће цркву Раваницу...

ЛАЗАР: Богом, браћо, све српске војводе, / хоћу чути шта ми
Милош каже!

Тишина.

МИЛОШ: Вала, кнеже на таквој бесједи/ ... / Већ ме чу ли, славни
кнез-Лазаре, / и чујте ме сва српска господо. / Да
копамо мермера камена, /да градимо цркву од камена, /
и Турци ће царство преузети, / и наше ће задужбине
служит, / од вијека до суда божјега: / од камена, ником
ни камена!

Тихи жамор одобравања.

Ојетѝ тишина.

ЛАЗАР: Здрав Милошу, моја вјерна слуго!/ ... / Вала тебе на
твојој бесједи, / истина је како што говориш!

Дуђа, дуђа тишина.

3. ГУЈА

Звуци ѓаламбаса, зурли, добоша с једне сїране. Са друђе: ѓирубе, ѓојање ѓојова.

Са обе: звекеї оружја, ѓоїої коња... Биїка.

Све ово ѓолађано замире и све се сїаїа у мир.

Одједном мир.

МУРАТ: Ој Лазаре, од Србије главо!/ Хајде мени под свилене Чадоре, / приклони се и мени поклони, / живот ћу ти, Лазо, опростити, / и круну ти твоју оставити, / да царујеш кано и до сада. / Ако ли ме послушати нећеш, / ... / оставићеш на Топлици главу, / ко Вукашин на Марици мутној!

ЛАЗАР: Прођ' се шале, силни цар-Мурате!... / Нисам дошо да ти се приклоним, / већ да мегдан делимо јуначки, / па шта коме бог и срећа даде. / Удри прије, да ти жао није!

Тишиина је тешка.

Писак зурли и свирала.

Њиска коња.

Звуци добоша.

Звекеї оружја.

Тоїої коња.

ЛАЗАР: Напред, децо, мої соколови! /За крст часни, за веру хришћанску.

Тоїої коња ѓрелази у ѓалої.

Судар.

Звекеї оружја.

Јауци, јауци...

Њиска коња...

Током целе сцене чују се ѓреїходни звуци/

МУРАТ: Мој везире, Јевреносе беже,/ де ме, беже, мало разговори,/ да ми пусто срце не препукне, / а од оних силнијех јунака,/ што ми војску ко жито сатиру!... Де ми реци, тако ти Алаха?! Који ли је оно јунак добар/ што једанпут бритком сабљом махне./ бритком сабљом и десницом руком,/ па по дваест одсијече глава?

ЈЕВРЕНОС: Оно јесте Страхињићу бане.

МУРАТ: А који је оно јунак добар./ што два и два на копље набија./ преко себе у Топлицу баца?

ЈЕВРЕНОС: Оно јесте Срђа Злопоглеђа./ што нам јуче Алил-агу смаче.

МУРАТ: А који је оно јунак добар./ на алату коњу великоме/ са крсташем у руци барјаком./ што разгони Турке на буљук?

ЈЕВРЕНОС: Оно јесте Бошко Југовићу./ млад барјактар српског цар-Лазара./ око њега браћа Југовића./ девет браћа, девет соколова./ сви су они на гласу јунаци.

МУРАТ: А који је оно јунак добар/ на кобили танкој бедевизи./ Једном руком туче топузином, / другом сече те снопље обара/ сатрће ми половину војске?

ЈЕВРЕНОС: Оно јесте Љутица Богдане./.../Жешће гује у приморју нема?/ нит се боји цара ни везира./ ни на земљи каквога јунака./ разма једног Бога истинoга.

МУРАТ: А који је оно јунак добар/ на ждралину коњу виловиту./ и са њиме два добра јунака./ што прогоне хиљаду Турака/ и нагоне на Топлицу хладну?

ЈЕВРЕНОС: Оно јесте Обилић Милошу./ а са своја оба побратима./ Једно јесте Косанчић Иване./ а друго је Топлица Милане./ Онаквијех, царе, више нема./ у Турчина, нит у каурина./ Обилић је јунак над јунаком./ сам он може с нама војевати!/ Једни кажу родила га вила./ те је Милош срца змајевита/ Други веле и причају људи./ да ј' сељанка њега породила./ а кобила млеком задојила./ те јунака зову Кобилићем.

Звуци бишкe.

МУРАТ: Мој везире, ово добро није!/ Страх је мене и бојим се љуто./ овде ћемо главе погубити./ Но потечи и брзо поведи/...

Бој ђолађано замире.

Звуци добоша и зурли замиру-удаљују се.

Тишина.

Молићива Алаху.

Пресћаје.

МУРАТ: Почујте ме, моје верне слуге./.../ Од када је месец заблистао/ у Једрену и грчким земљама./турска ј' сабља секла на мегдану./ Освојисмо земље и народе./ потукосмо Вукашина краља./ крајину смо српску придобили./.../ ал' у томе вајде не имаде./ Остаде им круна Душанова/ у Крушевцу граду бијеломе/ а на оном српском цар-Лазару/...

ЈЕВРЕНОС: Султан-царе, наше јарко сунце/...

МУРАТ: Пошао сам да тражим харача/ од онога у Крушевцу Лазе./.../ Сви ви знате шта је с нама било /како тада пострадасмо љуто/ На Топлици изгибе нам војска,/ на Топлици месец потамнио./.../А шта ћу вам јаде казивати/...

ЈЕВРЕНОС: Вољан буди, царе, на беседи./...

МУРАТ: Ал' тако ми свеца Мухамеда /.../ и тако ми поста рамазана!/ Ја не могу дотле мировати./ док Лазину не добијем главу./ докле српско не преузмем царство.

Тишина.

ЈЕВРЕНОС: Султан-царе, наше јарко сунце!/ Што помињеш пређашња времена./ турску славу и победе славне./ то нас Алах дарива обилно./.../ Ми морамо Лазу освојити./ и његово царство преузети./ Без тога нам нема царовања./ без тога нам нема мировања.

МУРАТ: Судбина је људска превртљива./...

ЈЕВРЕНОС: Султан-царе, наше јарко сунце./ у Лазара, у српскога цара./ кажу људи има силно благо./ потрпано путо на гомиле./.../ Још ми кажу велико Косово./да је плодно и да је обилно./ и у њему три мајдана кажу./ један златан, а други сребрни./ а трећи је од камена сува./ чим се меље јечам и пшеница/...

МУРАТ: Залуд нама наша царевина./ када таквог добра не имаде.

ЈЕВРЕНОС: У Лазара, у српскога цара./ мало војске, ал' добри јунаци./ све соколи и змајеви љути./ каквих у нас нема ниједнога./ да их ређам, не могу изређат'/ да их хвалим, не могу нахвалит'/ позно си их царе на Топлици.

МУРАТ: Вас сам, ево, на диван позвао./ да кажете да ме светујете/ како ћемо Србе савладати./ како л' српску круну придобити?/

ЈЕВРЕНОС: Послушај ме, царе, господине!/ Нек је твоја снага у множини,/ множином ћеш Србе савладати./...

БАЈАЗИТ: О мој бабо, силни цар-Мурате/ Немој нам се, бабо забринути,/ ласно ћемо Србе придобити./...

Тајац.

БАЈАЗИТ: Међу њима има издајнице,/ који ће нам издати Лазара/ у Лазе је гуја у њедрима,/ коме но је мило турковање;/ од њега ми ситна књига дође,/ те ме Вуче зове на Косово,/ да ми изда све српске војводе,/ да ми изда свог цара Лазара/ а за себе ситан шићар тражи;/ да везиrom њега учинимо/...

Жамор.

МУРАТ: Дела, дела, паше и везири.

Мир.

БАЈАЗИТ: А ја сам му књигу накитио;/ Чу ли мене, Бранковићу Вуче!/ Ријеч своју немој погазити/.../ Ја ћу ти се јунак одужити;/ за везирство ни хабера немај;/ даћу теби пола очевине/ и сувише небојена блага./

МУРАТ: Бе аферим, османско колено/ Бајазите мој рођени сине!/ С том памети можеш царовати!/ Што ти збориш, све ја бегенишем;/.../ ето тебе, ето Вука твога,/ пак окрећи како теби драго/ Ако л' мени буде царовати,/ тад ни вама лоше бити неће./.../А ви, моје паше и везири,/ потеците, војску прикупите,/ ваља нама на Косово поћи.

Жамор одобравања.

Веселје.

Сикћиање змије.

4. УОЧИ ТМИНЕ

ЛАЗАР: О Милице, моја верна љубо?/ Зашто рониш сузе низ образе?/

МИЛИЦА: Господине, славни цар-Лазаре?/ Ноћас сам ти чудне снове снила. / Све се бојим добро бити неће!/

ЛАЗАР: Што си, љубо, у снима видела, / те си ми се тако препанула?/ ... / Кажи мени оба санка твоја, /све по реду, као што је било.

МИЛИЦА: Полетео јастреб тица љута, / од Једрена, града бијелога, / па долете у поље Косово, / те он паде на воду Ситницу. / А за њиме два велика орла, / за орлима два врана гаврана, / а за њима све тице остале: / ... / Све падоше у поље Косово. / Да упустиш из неба јабуку, / не би могла на земљицу пасти, / већ на тицу малу и велику. /

ЛАЗАР: Казуј даље, моја верна љубо! /

МИЛИЦА: Тад полете јато соколова/ од Крушевца града бијелога /... / Одлетеше у поље Косово, / па у тице јуриш учинише, / те разгоне тице на буљке. /... / Али залуд, вајде не имаде/ множина је тица навалила, / освојише соколове сиве, / соколови тице изгибоше. / Све им перје пада у Ситницу. /

ЛАЗАР: Не застајкуј, госпођо Милице, / и други ми санак исповеди, / оба ћу их теби тумачити. /

МИЛИЦА: Ведро се је небо проломило, / жарко сунце у траву пануло, / а из траве у бунар скочило, / па се вија по бунару сунце. / Око воде, поскакују вуци, / да уграбе из бунара сунце, / ал' се њима уграбит не даде, / већ их пале око воде муње. / Сјајан месец у море пануо, /... /а Косово притиснула тама, / по њој гракћу гавранови црни, / а око њих, поцикују ждрали.

Дуџа ѿишиина.

ЛАЗАР: Љубо моја, царице Милице, / ја ћу теби снове тумачити, / а немој се љубо препанути: / Добро није, нити му се надај. /... / Што си, љубо, у санку видела/ да је јастреб тица полетела/ од Једрена у поље Косово, / то се турски царе подигао, / и брзо ће у Косово доћи/... / Што за њиме многе тичурине, / то ће устат Турадија листом, / и на нас ће, љубо, ударити: / што полете јато соколова, / од истока, од нашега двора, / и одлете у поље Косово, / то ће бити наши витезови. /... / Што ј' Косово притиснула тама, / сва ће наша изгинути војска. /

Тишину ремети Миличин ѿлач.

ЛАЗАР: Што си, љубо, други сан уснила, / то ће нам се преузети царство /... / то ће моја полетети глава, / и панути у зелену траву, / а из траве у воду скочити, /да је, љубо, не уграбе Турци. / Што је месец у море пануо, / то ће турски царе погинути, / Што је тама притисла Косово, / Косово ће притиснути Турци, / и тамна ће останути раја, / љубо моја, све до века свога.

Миличин јавк.

Удар грома који се разлеже и претвара у звук зурли, добоша, шаламбаса... цыку људи, њисак коња... и што све у њокрејшу.

Јавк и џлач Лазарев.

МИЛОШ: Господине, славни кнез-Лазаре!/ Откуд књига ватром сагорјела, / те је учиш, а сузе проливаш?/... и досад су књиге долазиле, / али нису жалостиве биле. /

ЛАЗАР: О, војводе, моја децо драга/ Књига јесте од поља Косова, / од Турчина, силног цар-Мурата. / Косово су притиснули Турци, / Турци ишту кључе и хараче, / златне кључе од свијех градова, / и хараче од седам година. / Ако ли му то послати нећу, / зове мене у поље Косово, / да сабљама земљу дијелимо, / а главама међе постављамо/
(Као за себе)
... / Настало је пошљедње вријеме, / кад ће наше пропанути царство. /

Мук.

МИЛОШ: Господару, славни кнез-Лазаре, / Немој нам се царе препанути, / немој царе, живота ти твога, / купи војску, хајде на Косово, / да јуначки мегдан дијелимо. /Ако бог да и срећа јуначка, / ласно ћемо савладати Турке. /

Жамор одобравања.

ЛАЗАР: Одиста је боље изгинути/ него дати на срамоту царство. /Ал' нам ваља мудро деловати, / ваља познат' силу Муратову. /... / Је ли много војске у Турака?/ Је ли војска силна, убојита?/ Можемо ли бојак учинити?/

МИЛОШ: Господару, славни кнез-Лазаре/ Ни зато се немој забринути, / оправићу свога побратима, / побратима Косанчић Ивана, / знаде турски, знаде и мановски, / и арапски језик разумије, / и накр'пат ситно арбанашки/ он ће турску уходити војску. /

Жамор одобравања и олакишања.

Кораци по калдрми.

Звекећ оружја.

Њиска коња.

МИЛОШ: Каде, Иво, у ордију дођеш, / питаће те; ко си и оклен си,
/ Ти се кажи цареви делија/ из јуначке земље арба-
нашке. / Ти си био усред Арбаније, / те познајеш њине
обичаје, / знаћеш, брате, шта ти чинит'ваља. / Иди
мудро, не погини лудо. /

Проламање небеса.

ГЛАС: (Све љокрива)
Царе Лазо, Честито колено, / коме ћеш се приволети
царству?/ Или волиш царству небескоме, / или волиш
царству земаљскоме?/ Ако волиш царству земаљско-
ме, / седлај коње, притежи колане!/ Витезови, сабље
припасујте, / па у Турке јуриш учините/ сва ће турска
изгинути војска!/ Ако л' волиш царству небескоме, / а
ти сакрој на Косову цркву, / све од чисте свиле и
скерлета, / па причести и нареди војску/ сва ће твоја
изгинути војска, / ти ћеш, кнеже, с њоме погинути.

Последње речи се одбијају као ехо, одлазећи у небеса.

Зативарање небеса.

Тишина.

ЛАЗАР: Мили боже, шта ћу и како ћу?/ Коме ћу се приволети
царству;/ да или ћу царству небескоме, /да или ћу
царству земаљскоме?/Ако ћу се приволети царству, /
приволети царству земаљскоме, / земаљско је за ма-
лена царство, /а небеско увек и довека.

Галой коња, један другом у сусрећ.

МИЛОШ: Побратиме, Косанчић Иване, / јеси л' турску уходио
војску?/Је ли много војске у Турака?/ Можемо ли с
њима бојак бити?/ Можемо ли Турке придобити?/

ИВАН: О мој брате, Милош Обилићу, / ја сам турску уходио
војску, / јесте силна војска у Турака, / сви ми да се у со
преметнемо, / не би Турком ручка осолити!... / Све је
турска војска притиснула/ коњ до коња, јунак до ју-
нака, / бојна копља, као царна гора, / све барјаци, кано
и облаци, / а чадори кано и снјегови, / да из неба плаха
киша падне, / није не би на земљицу пала, / већ на
добре коње и јунаке.

Равномеран кас коња.

Звечање оружја.

МИЛОШ: О Иване, да мој мили брате, / немој тако цару говорити
/ јер ће нам се царе забринуту, / и сва ће се војска
уплашити. / Већ овако нашем цару кажи: / Има доста
војске у Турака, / ал' можемо с њима бојак бити, /
ласно ћемо придобити Турке, / јер то није војска од
мекдана, /...

5. КЛЕТВА

Црквена звона.

Појање.

Молишва.

Са свих сѣрана жамор људи, звекећ оружја, рзање коња

ЛАЗАР: Ко је Србин и српскога рода, / и од српске крви и
колена, / а не дошо на бој на Косово, / од руке му ништа
не родило, / ни у пољу пшеница бјелица, / ни у брду
винова лозица! / Не имао од срца порода, / рђом капо
док му је колена! /

Поклич одобравања који се разлеже.

Рзање коња.

МИЛИЦА: О мој брате, Бошко Југовићу, / цар је тебе мени
поклонио, / да не идеш на бој на Косово, / и тебе је
благослов казао / да даш барјак коме тебе драго, / да
останеш са мном у Крушевцу, / да имадем брата од
заклетве. /

БОШКО: Иди, сестро, на бијелу кулу / а ја ти се не бих повратио, /
ни из руке крсташ барјак дао, / да ми царе поклони
Крушевац / да ми рече дружина остала / гле страшивца
Бошка Југовића / Он не смједе поћи у Косово, / за крст
часни крвцу прољевати / и за своју вјеру погинути.

Тојоћ коња се удаљује.

Миличин ѿлач.

Жамор

Звечкање чаша.

Тишина.

ЛАЗАР: Ко ме ћ' ову чашу наздравити? /

Тихо је.

Све је замрло.

ЛАЗАР: Ако ћу је напит по старјештву, / напићу, је старом Југ-Богдану, / ако ћу је напит по господству, / напићу је Вуку Бранковићу/ ако ћу је напит по милости, / напићу је мојим девет шура, / девет шура, девет Југовића!/ ако ћу је напит по љепоти/ напићу је Косанчић-Ивану;/ ако ћу је напит по висини, / напићу је Топлици Милану;/ ако ћу је напит по јунаштву, / напићу је војводи Милошу!/ Та ником је другом напит нећу, / већ у здравље Милош-Обилића!//

МИЛОШ: Вала тебе, славни кнез-Лазаре!

Жамор који се брзо уйишиа.

ЛАЗАР: Здрав, Милошу, вјеро и невјеро!/ Прва вјеро, потоња невјеро!/ Сјутра ћеш ме издат на Косову, / и одбежи турском цар-Мурату!/ Здрав ми буди, и здравицу попиј, / вино попиј, а на част ти пехар!//

Мук.

Жамор.

МИЛОШ: Вала тебе, славни кнез-Лазаре!//

Жамор се стишиава.

МИЛОШ: Вала тебе на твојој здравици, / на здравици и на дару твоме/ ал' не вала на такој бесједи!/ Јер, тако ме вјера не убила, / ја невјера никад био нисам, / нит сам био, нити ћу кад бити, / него сјутра мислим на Косову/ за хришћанску вјеру погинути!/ Невјера ти сједи уз кољено, / испод скута пије ладно вино;/

Тихи жамор.

МИЛОШ: А проклети Вуче Бранковићу!/ Сјутра јесте лијеп Видов-данак, / видјећемо у пољу Косову/ ко је вјера, ко ли је невјера, / А тако ми бога великога, / ја ћу отић сјутра у Косово, / и заклаћу турског цар-Мурата, / и стаћу му ногом под гроце!/ ако ли ми бог и срећа даде, / те се здраво у Крушевац вратим, / уватићу Вука Бранковића, / везаћу га уз то бојно копље, / као жена кудељ уз преслицу, /...

Жамор је све гласнији.

Рзање коња. Звекет оружја, зурле... добоиш. . и поклици са свих страна.

Међу свим овим звуцима распознаје се равномеран тикот коња.

МИЛОШ: О Иване, мио побратиме!/ Ти си турску уходио војску, / видео си силу Муратову. /... / Где је чадор силног цар-Мурата?/ Ја сам ти се цару зарекао/да закољем турског цар-Мурата! /

Исџи звуци.

Наједном џишџина. Ојџи исџи звуци али без џојоџи коња, и удаљенији су.

МУРАТ: Добро дошо, Лазарева слуго!/ Јеси л' дошо да ми се поклониш?/ Ил' те посла српски цар-Лазаре/ да донесеш кључе и хараче, / златне кључе од свијех радова, / и хараче од седам година?/ *(Смеје се)* /Вјера моја, обоје ми драго!/
 МИЛОШ: О, чу ли ме, турски цар-Мурате!/ Нисам дошо да ти се поклоним, / јер још носим десницу јуначку, / и још ми је на рамену глава!... / Већ сам ти се цару зарекао...

Наједном брз звук сабље која се извлачи из корица

Јаук.

Крици.

Кркљање.

Збрка... Хаос.

Тишина.

Жалосна звоњава црквених звона.

Молиџве.

Појања.

Понегде џлач. Јаук.

ЛАЗАР: О мој зете, Вуче Бранковићу, / тешко мени саде и довека/ што учиних, да од бога нађем!/ Да невером Милоша набедим, / те изгубих таквога јунака?/ ... / Еј Милошу, моје десно крило, / ко ће мени соколити војску?/

Жамор. У џочџику џиш, а џоџом све џласнији.

Измешани џласови.

Покреџ војске; са свих сџџрана џојоџи коња.

Звекеџ оружја, узвици...

Ово све џџраје... џџраје...

Тихи и сџџори кораци џољем

Рзање коња.

СТЕВАН: Божја помоћ, моја секо драга, / гди си душо, на ограшју била, / откуда ти клобук свиле беле?! Дај ми, сејо, клобук свиле беле, / да га познам, кога је војводе. /...

ДЕВОЈКА: Здраво да си кнежева војводи! Нигди нисам на ограшју била, / Рано ме је пробудила мајка, / ми ранимо, те воду грабимо, / Кад ја дођо на воду Ситницу, / ал' Ситница мутна и поводна, / носи, брате, коње и јунаке, / турске капе и бијеле чалме, / красне српске бијеле клобуке! / Овај клобук близу краја беше, / ја загази у воду Ситницу, / и увати клобук свиле беле, /...

Тишина.

МУСИЋ: *(Кроз њлач)*
Тешко мени и до бога мога! / На мене је останула клетва/ од мојега честитог кнеза! /... / Нај ти, секо, Косовка девојко, / нај ти, секо, три дуката златна, /... / а ја идем на бој на Косово, / у пресветло име Исусово! / Ако бог да, те се натраг вратим, / лепшим ћу те даривати даром/...

Тојош коња се удаљује.

Несћваран њој њишца.

Ишћи брзо замире.

Удаљени као ехо, звуци бишће.

6. ЈАУК

Језиви крици њишца њокривају јауке, вајаје, крике, њисак коња, лајање и завијање њаса.

Разазнају се сјори кораци који се њробијају кроз њо мноштво.

Тихи, болни њлач жене.

Један, њошћуно њрејознашљив мушки јаук.

Пљусак воде... Умивање... Тешки ѡушљаји.

ОРЛОВИЋ: Сестро драга, Косовка девојко, / која ти је голема невоља/ те преврћеш по крви јунаке?! Кога тражиш по разбоју млада?! Или брата, или братучеда, / ал' по греку стара родитеља?!

ДЕВОЈКА: Драги брате, делијо незнана, / ја од рода никога не тражим. /... / Мож' ли знати, делијо незнана, / кад кнез Лазар причешћива војску/код прекрасне Самодреже

цркве-/ три недеље, тридесет калуђера-/сва се српска причестила војска, / најпослије три војводе бојне/ једно јесте Милошу војвода, /а друго је Косанчић Иване, / а треће је Топлица Милане. /... / Њи ја данас по разбоју тражим. /

ОРЛОВИЋ: Сестро драга, Косовко девојко, / видиш, душо, она копља бојна, / понајвиша а и понајгушћа, /онде ј' пала крвца од јунака/ та добре коњу до стремена, / до стремена и до узенђије, /а јунаку до свилена паса-/ онде су ти сва три погинула!/ Већ ти иди двору бијеломе, / не крвави скута и рукава. /

Плач и кукњава девојке.

Лет̑ и жрак̑и̑ање п̑ишца се полажано приближавају.

ГЛАС: (Пра̑и̑и жа̑ жрак̑и̑ање)
/ Да л' је кула славног кнез-Лазара?/ Ил' у кули нигђе
никог нема?/

Корац̑и по каменом поду.

МИЛИЦА: Ој бога вам, два врана гаврана, / откуда сте јутрос полећели?/ Нијесте ли од поља Косова?/ Виђесте ли двије силне војске?/ Јесу ли се војске удариле?/ Чија ли је војска задобила? /

ГЛАС: (Ой̑ет̑и жа̑ пра̑и̑и жрак̑и̑ање)
/ Војске су се јуче судариле:/ од Турака нешто и остаде,
/ а од Срба и што је остало, / све рањено и искрвављено!/

То̑о̑и̑ коња који се приближава.

П̑ишце одлет̑и̑ше.

Јауци.

Њиска коња.

Трчање, са̑и̑ли̑и̑ање.

МИЛИЦА: Шта би слуго, у пољу Косову?/ Ђе погибе славни кнез-Лазаре?/

МИЛУТИН: Сви осташе госпо, у Косову. /... /Ђе погибе славни кнез-Лазаре, / ту су многа копља изломљена, / Изломљена и турска и српска, / али више српска него турска, / бранећ, госпо, свога господара, / господара, славног кнез-Лазара. /

МИЛИЦА: Ђе погибе стари Југ-Богдане?

МИЛУТИН: А Југ ти је, госпо, погинуо, / у почетку, у боју првome /

МИЛИЦА: Ђе погибе девет Југовића?/

МИЛУТИН: Погибе ти осам Југовића, / ђе брат брата издати не-
шћеде/докле гође један тецијаше/ још остаде Бо-
шко Југовићу, / крсташ му се по Косову вија, / још
разгони Турке на буљуке, / као соко тица голутова.

Јаук и Миличин ѿлач.

Њишћане коња.

Тиха црквена звона.

МИЛИЦА: Ђе погибе Бановић Страхиња?/

МИЛУТИН: Ђе огрезну крвца до кољена, / ту погибе Бановић
Страхиња. /

МИЛИЦА: Ђе погибе Милош војвода?/

МИЛУТИН: Милош ти је, госпо, погинуо/ код Ситнице, код воде
студене, / ђено многи Турци изгинули;/ Милош
згуби турског цар-Мурата/ и Турака дванаест хи-
љада, / бог да прости ко га је родио/ Он остави
спомен роду српском, / да се прича и приповједа, /
док је људи и док је Косова!/

МИЛИЦА: Ђе погибе Вуче Бранковићу? /

МИЛУТИН: А што питаш за проклетог Вука, / проклет био кога
је родио/ Проклето му племе и кољено!/ Он издаде
цара на Косову/ и одведе дванаест хиљада/ госпо
моја, љутих оклопника!/

Последње речи изговара с ѿешким најором.

Болно јече црквена звона.

Издисај-самрћни ројац.

Миличин јаук.

Њиска коња.

МАЈКА: Снао моја, Љубо Дамјанова, / што нам вришти Дам-
јанов зеленко?/ Ал' је гладан шенице бјелице, / али
жедан воде са Звечана?/

ЖЕНА

ДАМЈАНОВА: Свекрице, мајко Дамјанова, / нит је гладан шенице
бјелице, / нити жежан воде са Звечана, / већ је њега
Дамјан научио, / до поноћи ситну зоб зобати, / од
поноћи на друм путовати!/ пак он жали свога гос-
подара/ што га није на себи донио. /

Приближавање ийица.

Пад-шуй удар иредмеџа о иод.

Јаук мајке Јуџовића.

МАЈКА: Снао моја, љубо Дамјанова, / би л' познала чија ј' ово рука?/

ЖЕНА Ово ј' рука нашега Дамјана, / јера бурму ја позна-
ДАМЈАНОВА: јем, мајко, / бурма са мнош на вјенчању била. /

МАЈКА: (Тихо, кроз илач)
/ Моја, руко, зелена јабуко, / гдје си расла, гдје л' си устргнута!-/ А расла си на криоцу моме, / устргнута на Косову равном! /

Јаук.

Самрџина ийишина.

МИЛИЦА: О дјевојко, бог ми с тобом био!/ Што ћеш млада на том разбојишту?/

ДЕВОЈКА: Авај мени до бога милога!/ Већ три дана ходам по Косову, / још не нађох брата ни драгана. /... / Братац ми је кнежева војвода, /соко сиви, Мусићу Стеване, /а заручник Топлица Милане, / верна слуга кнеза честитог. / Њих ја јадна по разбоју тражим. /

МИЛИЦА: Авај, секо, са мнош кукавице!/ Хајде са мнош кроз поље чемерно. /

Тишина, као да су сви звуци наједном замрли.

МИЛИЦА: Дај ми боже, ветар са планине, / да раждане ову маглу густу, / да погледам и тамо и амо, / те да видим по пољу Косову!/

Одједном фијук ветра.

МИЛИЦА: (Крикну. Зајева)
/ Господару, славни цар-Лазаре, /са тебе ме огре-
јало сунце, / а сада ће, и довека мога, / све ми бити мрачно и облачно! /

Ветар нестјаје.

Тишина која иришиска.

Одједном; шуйињава-проламање небеса.

ГЛАС: О Милице, Лазарева љубо?/ Немој жалит свога господара. / Лазар ти се, госпо, посветио, / што је јунак славно погинуо/ ради вере и крста часнога/

Већ похитај цркви Грачаници, / те доведи оце калу-
ђере, / откопајте Лазарево тело, / однесите цркви
Грачаници; / онде њему службу ослужите, / свету
службу светоме тијелу, / у цркви му ђивот поста-
вите, / где ће царе мирно почивати. / Па ти хајде у
Крушевац, госпо, / имаш сина Високог Стевана, / он
ће српску круну подигнути, / он ће српско царство
обновити. / Соколи су српски изгинули, / ал' осташе
тићи соколићи: / српско племе изгинути неће. /

Тишина.

Појање свешћеника.

Црквена звона.

И једва чујно, из ѿлача израња смех деићѿа који се умножава.

КРАЈ

Сеобе

Напомена: Коришћени су разни историјски извори-документи о Великој сеоби Срба, потом књиге: *Кад су живи завидели мртвима, Зулуми аџа и беџова у косовском вилајету, Голгофа и васкрс Србије*, и стихови из књиге *Кажа*, Матије Бећковића.

ЛИЦА:

Глас I

Глас II

Глас III

Арсеније

ЈефимијаI

Атанасије даскал Србин

Раваничанин

Гроф Ракоци

Војник I

Војник II

Краљ Милан Обреновић

Петар Костић

Краљ Никола Петровић

Дете

Дечак

Глас песника

Остали, (Миле Будак, фра Срећко Перић, Народ, Усташе..)

Реч песника

1. РОБЧЕ БЕШЕ ПО ГРОШ И ПО ПЊ

ГЛАС I: У ова љута, жалосна и злом бременита времена за земље сербске...

Са свих сѣрана зло: крици, јауци, ѿлач жена и деце, кукњава... вриска...

Звекеѿ сабљи, ѿуцњи, ѿсовке, ѿалоѿи коња, букѿиње ваѿри...

ГЛАС II: Не тако давно, сжегоше Турци светитеља Саву, архиепископа серпскије и приморскије земаља...

Тихе молиѿве.

Заѿевање хоѿа и муѿезина.

ГЛАС III: Ужасу и беди беху подвргнуте сербске земље, и цркве и свештеници... Безбројне смрти ходијаху, затираху многе обитељи...

Оѿеѿ зло: с једноѿ краја на друѿи. На једном крају умине (не ѿрелази у ѿѿѿѿуну ѿиѿишину), а на друѿом ѿочиње.

ГЛАС II: О, боже, ужаса: в та и в сја времена, по сербској земљи иђаху Турци, Немци, Угри, и многије другије погани, и тогда, ва земљу сербскују доношаху ѿавољу тишину...

ГЛАС III: На своме путу села и градове попалише. Цркве и манастире опустоѿише... Свете иконе покраще... и света места оскврнавише.

ГЛАС I: И тогда, ва врелије љета и ва љуто зимњеје времја, наге за коњске репове везиваху сасечене и стрељане и живе. И не би места где мртви не лежаху; брди, долине, ма врта, пољи – сви бијаху испуњени мртвим телесима... Остале – ва туђе земље одвођаху...

Ово изговорено доѿуњују звучне слике које ѿрозилазе из изговорених речи.

И следеће речи прате произишле звучне сцене.

ГЛАС II: Би тада горко ридање и плач... Друга от друга, брата от брата, сина от оца, матер от сина растављаху...

ГЛАС I: ... Бољше би било да их један гроб все прими него што одвођени беху ва туђу земљу...

ГЛАС III: А Турком и Татарима игра омиљена бејаше да сербскују децу увис бацају, па да их на сабље дочекују... или да им главе коцем разбијају... Никог не пожалише...

- ГЛАС I: Девице и младе жене везиваху за земљу и заједно их силоваху и оне у најгорим мукама умираху. И дечаке и девојчице на исти начин срамоћаху.
- ГЛАС III: А онда их убијаху и њихова телеса разбацаваху по путевима...
- ГЛАС I: Очеве под бичем тераху да рођене ћерке скврнавe...
- ГЛАС III: Умрле из гробова ископаваху и над њима грозоте чињаху.
- ГЛАС II: И сие времени, и в лета и в зиме, бејаше голема глад...
- ГЛАС III: Отац за хлеб чедо продаваше, и син оца, и кум кума, и брат брата... О, беда, беда голема беше...

Дуђа и ѿешка ѿишина нађовешѿава још већа зла.

- ГЛАС I: Отиде цар Мехмед на Немце...
- АРСЕНИЈЕ: И в та лета беше велико зло по всеи земљи сербској от амира султан-Мехмеда; и велика нужда обдржа христиански род.
- ГЛАС I: Уви туга христианскому роду! Робче беше по грош, и по по.
- ГЛАС II: Ва то времја многи манастири запустеше...
- АРСЕНИЈЕ: Уви нами! Немци победише Турков...
- ГЛАС III: Пожегоше Турци црков по земљи сербској...
- ГЛАС II: Велику црков Милешеву...
- ГЛАС I: Огњем сагореше манастир Хопово, Рачу и Раваницу...
- АРСЕНИЈЕ: Уви нами! И в та лета љутие рани и крв излита беше от проклети турков и Немцов... и расеја се по всеи земљи... И в сие лети беху разорени и Георгиеви Стлпови, и Сшествие светаго духа Сопоћани и света и велика лавра Студеница...
- ГЛАС III: И много Србљах погубише, и светих мошти разорише, и бише господње речи: скочи језик на језик, и брат брата дављаше и мучаше.

Звуци зла у даљини, као неки слабаини ехо, ѿрејћварајући се у звуке балалајки које разноси јак већар.

Тиха свечаносћ.

Тишина.

ЈЕФТИМИЈА: Пресветли цареви росијски Иване и Петре! Мене, раба божијег, митрополита скопског, мајке нам сербске православне цркве, посла пресветли патријарх да иштем помоћ, јер народ сербски не живи, већ пати и умире од господара који ходе по нашој земљи... Немачки цар запленио је седам епископа сербских... Млетачка војска походи на нас... Турци су се ражестили на нас православне, чинећи зло и насиље... Помагај, Росијо!
(Последње речи су вајај који се губи у бездану)

Тишина је дубока, тишка.

ГЛАС I: Лета господњег тисошта шест стотина осамдест и осмог сабраше се Немци, Угри и Србљи... Узбуни се сам Цариград и цела царевина...

Долазак тишке коњице уз звекећ оклоја, оружја, уз њесму немачких и српских војника.

ГЛАС II: И поделише се на три дела, и по сербској земљи сатворише битку љуту с Турцима. Бише се цело лето и целу зиму до пролећа.

ГЛАС III: ... По свим градовима сербскијем, и по свим селима, путевима и по горах лежаху тела мртвих и ваљаху се главе сербске и турске.

ГЛАС II: И те године узеше Немци Београд, а потом на друго лето сабраше цар војску нову на Турке. И сви се Србљи сабраше за помоћ ћесару и пођоше од Београда, и на сто врста среташе се са Турцима на реци Морави.

Бишка... Ово све траје дуго.

ГЛАС III: Не издржаше Турци и побегоше...

Канонада топова... вајра, вајра... тупуњава... рушење кућа... јауци...

ГЛАС I: Све се то зби под ногама господњим!... Немци се не бораху за сербски народ, већ за себе... и чињаху и они, као и Турци, велика зла... Помре много народа од сабљи, глади и чуме. Куд год се макнеш – леже мрци. Нит се копаху, нит имадијаше ко.

ГЛАС II: И паки, беху сиа последња, тешка, нужна и усилна времена.

ГЛАС I: А најтежа тек настајаху...

ГЛАС III: Наједноч, Немци војску распустише. Кренуше кућама и оставише Србље саме...

ГЛАС I: Сего года, Турци почеше светити се... У зимњеје време изненада нападоше на Приштину и Качаник... Тогда, Турци, не гледајући ни права ни крива, све сабљи предадоше. Поараше све и многи народ заробише...

ГЛАС II: Немце и Угре пустише...

Крећанье бескрајне колоне коњаника уз халабуку и харач.

ГЛАС II: Велики везир Ђуприли дође са сто тисошта нових војника, а Немци и Маџари, повлачећи се, све попалише... и побише. Ах, много крви сербскије код Пирота пролише...

ГЛАС III: Ох, ох, ох, горко, уви мње! Љути страх и беда тогда беше; Младе робљаху, а старе сецијаху и дављаху. Тогда на се челоцеви смрт призивљаху, а не живот от проклети Турака и Татара. Уви мње, љута туге! Манастире многе поараше и игумане побише.

ГЛАС II: Ах, још гора времена Србљем долажаху...

Са свих стјрана шупњи: војске које долазе и одлазе... народ који се покреће... илч... кукњава. Ваише... Јауци... Меишеж; ђомешани људи и стјока.

Са свих стјрана молишве и ђојање

ГЛАС I: Тог пролећа, тисошта шест стотина деведестог лета, патриарх Арсеније Чарноевић из Пећи даде сја бегу уз Дунав за Немцем, с неколико владика земље сербскеје, и иноци многи от сеја предали... И народ сербски многи, муженски и женски пол, даде сја бегу с патриархом да се спаси уз Дунав за Немцем... 37 тисошта фамилија и толико во војнују службу ћесарју вступил.

ГЛАС II: Крену се сва земља сербска... .

ГЛАС III: Шума још не беше олистала својим лишћем, па је заоденуше поворке многе...

Молишве и ђојања.

Тихо и бескрајно крећанье мноштва.

У даљини се приближавају коњаници уз шаламбасе.

Удаљени шум воде из далека.

Далека, злослућна звона.

2. КРЕНУ СЕ СВА ЗЕМЉА СЕРБСКА

ГЛАС I: И даде сја бегу уз Дунав за Немцем васцели сербски род...

ГЛАС II: Крену се сва земља сербска...

ГЛАС III: Гора још не беше олистала својим лишћем, па је заоденуше поворке многе...

Креће се неїрежледно мношїво.

Из средине, са сїране, из земље, са неба, и шїшина и їлач, мук и јак.

И смрїї, једна за другом.

Оїела.

Молиїве.

Далека, једва чујна звона жубе се у шїаласима воде.

Рођење деїеїа. Песме. Оїеїї молиїве.

Неїресїана рика жоведа. блејање оваца, рзање коња.

Вика људи, жена деце...

Иза и исїред, близу їа далеко, їуцњава... биїке.

Све ово їраје кроз цео шексїї шїако шїїо начас ови звуци їокривају иззворене речи, час речи їокривају звукове.

ГЛАС II: Крену се сва земља сербска... И септембра месеца тисошта шест стотина деведесетог лета, притиште Београд 40 тисошта сербских душа...

ГЛАС I: Иза њих надираху Агарјани... Паљаху што не беше спаљено, убијаху што не беше убијено...

ГЛАС III: И сами Србљи паљаху своје домове, убијаху драге, онемоћале... Чињаху то сами, да врагови агарјански не славе...

ГЛАС II: Кћи стајаше изнад оца да му очи заклопи... Породиље се у ходу порађаху... Хитаху да стигну оне који поодмакоше...

ГЛАС III: А осмог октобра, после десет месеци борби, повлачења и глади, у кућу светих ратова поново уђе газија...

ГЛАС I: А за њом вуцијаше се глад... Једоше челоцеви месо пасје, человеческое и коњско. И многа нечиста и лоја за свиеће једоше.

- АТАНАСИЈЕ: И тако, многоплодна и изобилна и многољудна земља сербска запусте сва. И градови сви, и села сва запустеше. И манастири, и беху поарани... од Турков и Немцов...
- РАВНИЧАНИН: Тогда Турци открише олово с манастира и разорише их...
- АТАНАСИЈЕ: Пустио је господ на сербскују земљу прво помор, а потом и опет мач и помор заједно. Пустио је и глад љуту да су јели људи и месо мртвијех људи, и убијених и оних који помреше од глади... Све ово у дане моје, моје очи видеше. И лежаху лешеве помрлих људи сербских по свим стазама великога Београда, а не беше оних који погребују. А у оних који живи 'одаху, не беше лепоте ни красоте људске, но беху поцрнели од глади. Лица њихова беху ко лица етиопска.
- ГЛАС I: А за њима се вуцијаше глад и смрти многе... а мошти светијих Србаља за собом понеше.
- РАВНИЧАНИН: Ми житељи манастира Раванице с моштима светага царја Лазара серпскога пођосмо... Четрдесет днеј бист нам пут хождение.
- ГЛАС I: И калуђери манастира Шишатовца кретоше с моштима Стевана Штиљановића. И они из Крушедола с моштима мајке Ангелине и последњих Бранковића... И из Хопова с моштима Теодора Тирона. Сви кретоше ка северу, на нова огњишта...
- ГЛАС II: И уђоше сви Србљи у чамце. А би чамаца око десет тисошта. И побегоше сви реком Дунавом, уз воду и дођоше под град Будим... А под Турцима нико од Србаљ не оста.
- ГЛАС I: Због Турков и Немцов, избегоше Србљи из земље своје, и оставише је пуну сву...
- РАВНИЧАНИН: Населисмо се в некое место зовомо Сентандреа, а ини зваху Свети Андреј. Добро место за пребивалиште. И ту соградохом хиже како могохом, и цркво воздигосмо од древ, близ брега дунавског.

ГЛАС III: А никаквomu се добру ни у новој земљи Србљи не могаху надати. Никаквог добра на видикy не беше. Ни од неба, ни од цара росијског, ни од бога...

АРСЕНИЈЕ: Ђаво који добро не воли, посеја у Маџарској кукољ свој и порасте у њој трње неправде, те нас Србље стиже љутаја зима смрти, те много православних, како духовних тако и световних, многи старци, јуноше и деца, храна маџарским мачевима постадоше... Дан и ноћ бежимо као од Турков са својим осиротелим народом. Бежимо из места у место, као лађа на пучини великога морја, очекујући када ће проћи тамна и студена ноћ беде која нас тлачи и сатире...

Звуци мађарске музике. Веселе. Појом џишиина.

РАКОЦИ: Ја, Ракоци, стојим добар да ћемо Србе без икаквог милосрђа клати и сећи; ни децу им нећемо штедети. А ако бог благослови наше оружје, коначно ћемо искоренити Србе у нашој маџарској отаџбини...

Узвици одобравања.

ВОЈНИК I: Бачку све до Варадина немилице опустошисмо, марву отерасмо, све посекосмо... сва имања и села попалисмо. Сви Срби из Будима беже низ Дунав према Осјеку...

ВОЈНИК II: Сва велика места Расције, Бачку и Барању, и с ове и с оне стране Дунава, попалисмо...

Звуке ђокоља, вајри, оружја ђокрива неки чудни мир.

ГЛАС I: Гоњаху нас да напустимо веру православну, да заборавимо оца нашега светог Саву... Да пређемо у унијате...

АРСЕНИЈЕ: Падосмо в очајаније, па често помишљасмо: да нам се је живота лишити.

ГЛАС II: Бранисмо се како знасмо и умесмо... Често сурово, као и Угри, који нас, као и Агарјани, клаху...

ГЛАС III: Сто двадест тисошка нас настрада... али опет нас има...

ГЛАС I: А опет навали и Турчин, и глад и куга... Турчин посече, глад умори, куга однесе... И Турци одведоше робље, шајки десет...

ГЛАС II: А ми на све стране нестајасмо...

ГЛАС III: А ни ове, а ни прошле године, жита не могасмо сејати, зарад, хотејући царску службу свршити. Хлеба кући не беше... А што и имађасмо ћесарска армада отимаше.

- ГЛАС I: И помешду нас, млоги хлеб по осам дни не оку-
сише... А кући не смедоше да иду. Деца и жена
пиштаху... вариту рањаху се како који скот...
- ГЛАС II: Све за хлеб продавасмо волове, коње, сабљу... И ва
прошњу са женама и децом иђосмо, јер нити има-
смо чиме орати, нити шта сејати. А земља беше
тврда, а небо високо...
- ГЛАС III: А помоћи ни од куда...
- ГЛАС II: Само смрт и беда надвише се над нами. Као да је
несрећа коб србском роду!
- ГЛАС I: Као да и бог диже руке од нас... Осмехиваше се гле-
дајући како нас сатиру Турци, Немци, Угри... куга,
огњеви, како се сатире и само име наше.

3. СТАРА ЖАЛОСНА ПЕСМА

Веселје, музика, пјесма... понеки пуцањ уз жамор одобравања.

Узвици: ... Живео краљ! Живео краљ Милан! Живела Србија...

Шайаји кроз ђомилу: ... Ево га... ево!

Веселје се полагано стишава.

Насијаје тишина.

КРАЉ МИЛАН

ОБРЕНОВИЋ: Мом драгом народу... Срби!... Ја вас, прошле го-
дине, по други пут позвах на оружје; позвах вас овај
пут не само у име ослобођења наше подјармљене
браће... Борећи се против непријатеља који ору-
жјем свагда, беше надмоћнији, а бројем често, и
против љуте зиме која тада владаше, ви освајасте
градове и непроходне кланце које непријатељ беше
посео; савлађујући и људске и природне препреке,
ви корачасте од једне победе ка другој... У сјајном
налету вашем, требаше вам још само један корак
напред, па да се српске победоносне заставе развију
у Приштини, Скопљу и Призрену, овим старим
престоницама Немањића. Но примирје закључено
19. јануара 1878. године претече вас и заустави...

Жамор нећодовања који се ипак стишава.

Дућа пауза. Тишина.

Из тишиине израњају јауци људи, крици девојака, џуцњава.

ПЕТАР

КОСТИЋ: Господине министре... Узимам слободу овим представити вам, по могућности, стање ствари у несрећној Старој Србији... Тешко је описати какве је муке наш народ од својих завојевача подносио и још подноси. И последњи непријатељски притисак издржаће тај народ, али опстанак му је, у оваквим приликама, – ако оне још за 10 година буду постојале – у садашњој домовини готово и немогућ. Насилници су, од потпуног покорења нашег народа, убијали и свако му зло чинили, али изгледа да су то пре 10-13 година чинили само из фанатизма, без политичке цели. Друкчије је све од 1876. године. Од постанка Албанске лиге, са главним седиштем овде, смишљено се ради на уништењу нашег народа који су живи...

ГЛАС I: Арнаути убијају, пљачкају и свака зла бедној раји чине...

Из ових реч и речи које следе израњају звуци из значења тих речи.

ГЛАС II: Арнаути у сред дана у села упадају... а опет бедни православни Срби од зулумћара траже заштиту...

ГЛАС III: Најбеднији је живот Србима – ни ћерку удати, ни сина оженити не могу без знања зулумћара... Част је светиња сваког човека, али арнаутски бес и самовоља не штеде ни ту светињу бедне раје. Отимљу девојке, пребијају синове...

ПЕТАР

КОСТИЋ: Бедни наш народ у овим крајевима, не могући подносити разна насиља, напушта постојбину и исељава се у Србију, Бугарску, Влашку, особито из округа пећког, вучитрнског, митровачког и биланског... Још је веће зло што се на место њихово у пећком округу насељавају римокатолици Фанде, који су, у неком погледу за православне гори и од самих мештана Арнаута... Латински фратри својом језуитском вештином старају се да православне задобију, нудећи им заштиту... Господину министру најпонижније – Петар Костић, управитељ призренске богословије. У Призрену 31. јануара 1889. године

Крећање људи и стоке у дугом, на шренујке, прекинутој низу.

- ГЛАС I: Многе породице српске из пограничних земаља турских пребегавају у Србију, остављајући у својој постојбини сву своју имовину, а спасавајући по правилу само голу душу... Та је гомила у нашој земљи сиротиња, коју држава мора да исхрањује и потпомаже...
- ГЛАС II: Навала бегунаца из турске веома је велика, а они који су остали у Турској, остављени су на милост бесних и разузданих Арнаута и Турака.
- ГЛАС III: Срби у Турској боје се општег покоља... У Сјеници и Новој Вароши образована су тајна друштва за истребљење српског становништва...

Проћок времена: јауци, ђуцава, ђаљевина, бежанија...

- ГЛАС I: До ове, 1904. године, из косовског вилајета и старе Србије иселило се око 25. 000 људи, и још половина је изгинула, а све због зулума фанатичних и дивљих Арнаута-Мусломана, и од покварених и дивљих Фанда.
- ГЛАС III: У куће им одлази и фратер – свештеник римокаатолички и хоџа мухамедовац. Ови су најопаснији зликовци и ајдуци, и зулумџари, који Србе православце просто истребљују... Гоне их да их раселе; убијају их као дивље зверове; пале им куће, појате, станове, села... отимају, плачкају, уцењују... Одводе људе, жене, децу и девојке у ропство...
- ГЛАС II: Срби би се бранили, али се њима забрањује да носе оружје... Не сме Србин на њиву да оре и копа, ни у шуму да дрва за кућу донесе. Ни у град да пазари... Нема мира. Срби из старе Србије беже...
- ГЛАС III: Један списак злочина за 1904. и 1905. годину сачинио је Конзулат српски у Приштини и 1906. године доставио га Министарству иностраних дела у Београду. Он је испуњен веродостојним подацима о многим убиствима, прогонима, уценама и другим злочинима Турака и Арнаута над косовским Србима: Првог јануара 1904. године Стојана Максимовића из села Стипца ранио је у руку секиром Арнаутин из мржње. Деветог фебруара пленило је српски манастир Патријаршију 500 Арнаута из Ругова и однело 2500 гроша.
- ГЛАС II: Дан није прошао без српских јаука...

- ГЛАС I: Двадесетог маја Николу Чуљковића из Бостана пекли су и мучили за новац непознати Арнаути. Другога јула Благоју Н., из села Раеваца, одсекао је уво Бахтијар Ракач, качак. Осамнаестог јула, Јелену, жену Цветка Ковачевића из Витине, силовао је у присуству мужа јој Ганија Бакића из Љубишта. Септембра Мехмед Тахир из Феризовића побио је преко 20 Срба. Октобра, Шипоља Алитовић из Гилана силовао је седмогодишњу ћерку Алексе Павића из Гилана.
- ГЛАС II: И тако из дана у дан... из ноћи у ноћ, целе ове године Арнаути су зло чинили над нама Србима...
- ГЛАС III: Децембра, дете Ђорђа Чуљка убили су...
- ГЛАС I: Фебруара 1905. Халил Ђоцић из Томинца убио је једну прасицу Здравка Шундића. Трећег марта непознати Арнаути из Ђерекара разбили су, оскрнавили и пушкама изрешетали цркву у Могили... Маја, непознати зликовци пекли су дете Стојку Н. из Клобокаре.
- ГЛАС II: Све се не може набројати. Није било дана а да Србину зло није учињено...
- ГЛАС III: Помагај, Србијо! Будемо ли још трпели арнаутске и турске зулуме, Срба ће у старој Србији нестати...

Дуђа ѿишина.

Клицање народа

КРАЉ НИКОЛА

ПЕТРОВИЋ: Црногорци!... Тужни вапај, који допире из Старе Србије од тамошње наше потлачене браће, не може се даље подносит. Онамо немилосно кољу не само људе, него жене и нејаку дјецу српску. Гладно, јадно и плијењено српско се робље потуца по горама и око гаришта својијех домова кликујући вас, да га заштитите и избавите. Дужност и љубав рода налажу вам да похитате браћи у помоћ... Црногорци!... Уз нас је правда, а коцка је бачена, па шта Бог да и срећа јуначка. За мнош, јунаци, да руку пружимо браћи у невољи... Нијесмо сами. С нама је Бог...

Узвици одобравања: Тако је... Живио... Напријед, браћо!

Песме.

Пуцњава.

4. СВЈАТИ БОЖЕ, СВЈАТИ КРЕПКИ

*Шум дивље реке. Креишање људи, стиоке, кола ђо камењару. Коиџ-
љање камења. Суновраћање живих у амбис. Крици ужаса... Пуц-
њава... Удаљена експлозија.*

*Вејар доноси: „Ој Србијо, мати мила!“... Однекуд се ђовраћа ђод-
руљив смех и ѓлас, мешавина ѓовора албанско-српскоџ... „А ха!...
Ајде бежи! Нема више Србија!... Бежите Срби!... А ха!“*

Плач дејетија.

Заустављање воловских кола.

ВОЈНИК I: Шта ти ту радиш, мала?... Ко су ти ови?

ДЕТЕ: Ово је моја мама, ово мој тата, ово бата... ово.

ВОЈНИК I: Па ко их је поубијао?

ДЕТЕ: Некакви људи у белом оделу... И мене су убили. .

Оиетиј корачаји. Шкрија снеѓа.

ВОЈНИК II: Празна црева крче. Заваравам их снегом... Шта нас
чека? Шта је са нашим „армијама“?... Где су? Прођоше
ли Црну Гору и Северну Албанију?... Шта је са помоћу
руском, француском? Да ли нас је сав свет напустио?...
Бог јесте, јер га се готово ниједан Србин више не сећа.

ВОЈНИК I: Дечко, куда ћеш?

ДЕЧАК: Бежим...

ВОЈНИК I: Зашто бежиш?

ДЕЧАК: Јер сви беже... Сви Срби беже...

ВОЈНИК I: Где ти је отац?

ДЕЧАК: У рату.

ВОЈНИК I: А мајка?

ДЕЧАК: Умрла.

ВОЈНИК I: А кућа?

ДЕЧАК: Изгорела.

(Плаче)

Бојим се мртвих коња и Арнаута.

Са свих стирана креишање.

Колоне се вуку.

За њима смрти.

Испред њих смрти.

- ГЛАС I: Тетурамо даље. Тетурамо низ лимску долину раскрвављених стопала, израђављених леђа...
- ГЛАС II: Овде у Љум-Кули, 13. новембра 1915. године, на првом смо конаку кроз Албанију... Много војске...
- ГЛАС I: Снег једнако пада... Пута нема. Иде човек за човеком, коњ за коњем... Улазимо дубље у Албанију. Како је даље, нико не зна.
- ГЛАС III: Сваког дана је све теже...
- ГЛАС I: Бедна слика живота човекова. Војници немају хлеба, немају топлог одела. Зима их ништи. Глад сатире... Арнаути убијају. Младе српске јунаке гута Албанија.

Дуђа, дуђа тишина.

- ГЛАС II: Србија пропада... Сто година је прошло од када је почела слободно да дише, да се развија у слободи. За тих сто година – колико мука, невоља, тешкоћа...
- ГЛАС III: Ја још верујем да ће нас неко избавити...

Кораци. Шкрипа снега. Плач.

- ВОЈНИК II: Празна црева крче. Заваравам их снегом.
- ВОЈНИК I: Мртви и само мртви...
- ГЛАС I: Синоћ је неко свирао на флаути: „Тамо далеко, далеко од мора...”
- ГЛАС II: Двадесет четвртог децембра 1915. године тужан и мутан дан. Бадњидан...
- ГЛАС III: Тужан је и Божић.
- ГЛАС I: Био сам у цркви на јутрењу. Служба на српском. После сам изашао пред цркву и обилазио гробове у дво-ришту...
- ГЛАС II: Ту почивају наши млади регрути, умрли ових дана! Где дочекаше Божић! У хладној земљи труну... далеко од отаџбине.
- Шкрипи снег под теретом људи, стоке, кола.
- ВОЈНИК I: Последњи дан деветсто петнаесте...
- ВОЈНИК II: Поменула се, и никад се не повратила.

Удаљени шум мора.

- ГЛАС III: Дизентерија нас сатире.
- ГЛАС I: Осамнаестог јануара 1916. према вестима које смо добили, српску војску искрцавају на Крфу.

Бродска сирена.

Крици ѓалебова.

Граја, бескрајна ѓраја људи.

Меџеж, њиска коња, блејање оваца...

ГЛАС III: Сви болесни и изнемогли српски војници први пут полазе на лађу. Пуштамо на непрегледну морску пучину.

Лађа се удаљава. Шум мора.

Све је тишо.

ГЛАС II: Кад лађа беше упловила у Крфски канал, сви одахну-смо. Осетисмо да је дошао крај нашим патњама... Цело повлачење, Албанија, мрачни дани Скадра, Љеша, Драча, сурове патње, глад – све то беше за нама...

Негде се чује џесма: „Далеко тамо на Крфу шетам ја, ал’ ипак зато кличем – живела Србија!“

ГЛАС II: Кувају се јела, дели се бели хлеб...

Звуци фруле и џрубе.

Иѓра се коло.

Чује се џесма.

ГЛАС I: Тако се мало окреписмо. Међутим, сувише јака храна у изгладнелим трбусима, отерала је многе изнемогле на острво Видо, а одатле у смрт, у Плаву гробницу.

Тужни џисак сирене. Шум мора. Крици ѓалебова. Ојела...

ГЛАС III: Острво Видо! На острву Виду!... Са острва Вида!... то нису гранате што ти откидају ноге и руке и доносе физичку смрт... Острво Видо је најболнија српска смрт...

ГЛАС I: На острво смрти слати су они што морају да умру, који не могу више да се боре и којима нема више лека...

Дуђу џишину реметиш шум мора и ојела.

ГЛАС II: А за све ове хероје, и за спомен наше војске на Крфу, са острва Вида и гробља у Сан Матијасу, оста вечити споменик са натписом нашег песника, поднаредника пољске болнице, Владе Станимировића...

ГЛАС

ПЕСНИКА: На хумакама у туђини, / Неће српско цвеће нићи. / Поручите нашој деци: / Нећемо им никад стићи! / Поздравите Отаѓбину, / Пољубите српску груду! / Спомен борби за слободу / Нека ове хумке буду.

Удаљени звуци мелодије њесме „Тамо далеко“

ВОЈНИК I: Док дођемо у Србију, нестаће нас... Нестаће Срба...

Са свих сѝрана њесма... молиѝва: „Свјати боже, Свајти Крепки...“

ВОЈНИК II: Певамо сами себи посмртну песму. А певамо је, певамо је не као црквену, већ будибокснама, некако дивљачки, лудачки, као да смо памет изгубили...

Звуци њесме, молиѝве несѝјају у хуку морских ѝаласа и крицима ѝалебова.

5. НИКО НИЈЕ ЗНАО ХОЋЕ ЛИ ОСВАНУТИ

Таласање масе људи. Узвици који се разлежу на све сѝране: “Боље гроб, него роб!”... “Боље рат, него пакт!”.

Све ово убрзо ѝокрива ѝиѝина.

Одједном налеѝ авиона. Ексѝлозије бомби. Рушење зѝрада. Јауци људи. све ово дуѝо, дуѝо ѝраје. шайаѝи: „Немци бомбардовали Београд!“

МИЛЕ БУДАК: *(Из ужасноѝ мрака)*

Један дио Срба ћемо побити, други ћемо раселити, остале ћете превести у католичку вјеру и тако претопити у Хрвате. Тако ће им се затрти сваки траг, а оно што ће остати биће зло сјећање за њих!

Одушевљени поклици одобравања, претапају се у звук оргуља и у мису.

Миса полагаано престаје.

Ишчекивање.

Фра СРЕЂКО

ПЕРИЋ:

Браћо Хрвати, идите и кољите Србе. Најприје за-кољите моју сестру, која је удата за Србина, а онда све Србе одреда. Кад овај посао завршите, дођите мени у цркву, гдје ћу вас исповједити, па ће вам сви гријеси бити опроштени.

Узвици одобравања ѝрелазе у дивљачко урлање.

Пуцњава.

Весела звоњава црквених звона.

Ово све оѝеѝ најѝкрива миса.

- ГЛАС I: Звери!
- ГЛАС II: ... Опколише Србе са свих страна.
- ГЛАС III: Са истока Бугари пустоше Јужну Србију... Кољу као што су и раније чинили... На Косову Шиптари никад гори нису били...
- ГЛАС II: На северу Маџари Дунав и Тису обојише српском крвљу.
- ГЛАС I: А тамо, у Босни, у Херцеговини, Лици, Кордуну, Банији, Срему... тамо, српско име у колевци затиру... Тамо, ни трава српска не расте... Усташе кољу, Немци им помажу... Талијани се веселе...

Све ово праће јавци, џуцњава, ломљава... Веселе.

- ГЛАС I: Не зна се где је горе. Или тамо где су већ сви мртви, или где још живи смрт ишчекују. Не зна се чекају ли их јаме, логори, маљ, криж или нож...

Клоџарање џочкова воза. Писак локомотиве. Урлање масе: „Што их водите, дајте их нама! У Саву с њима, мајку им српску, четничку, комунистичку!“

- ГЛАС II: Зашто с нама овако поступају? Шта смо им ми криви, ми мали људи?

Ојџи узвици: „Дајте их нама, да њима нађубримо наше ливаде!“ Кроз смех: „Мајку им српску!“

- ГЛАС II: Не боли што нас Шваба и Угрин и Бугарин ниште. Одувек су то и чинили. Највише боли што нас они који нашим језиком говоре, као јагњад, као овце кољу...

- ГЛАС I: А међу првим жртвама које су понеле крст српског мучења били су наши свештеници. Први је био епископ бањалучки, Платон... Са бруталношћу која засењује нормалан ум... чупали су му браду заједно са кожом, док га не измрцварише, а потом га заједно, са протом Суботићем из Босанске Градишке, бацише у реку Врбању.

- ГЛАС III: Загребачког митрополита Доситеја, болесног и измученог, линчовала је разуларена и одушевљена гомила загребачка. Свештенику Ђорђу Божићу из Нашица, везаном у шуми за једно дрво, усташе су одсекле нос, уши и језик. Браду су заједно са кожом одрали... Како није умирао, већ им још својим животом пркосио, ископали су му очи... распорили груди...

ГЛАС II: Патријарха Гаврила Дожића и епископа Велимировића Немци прво мучише па у логор у Немачку одведоше... Обезглавише српски народ...

Јауци... Пуцњава... Буктање ватри... Ужаси „зачињени“ смехом.

ГЛАС II: Дрином, Савом, Дунавом, Дравом и другим рекама, све до Сињег и Црног мора, текла је српска крв...

ГЛАС I: ... која је носила српске лешеве. Савом – пуне две године пловили су српски лешеве ка Београду. Нарочито јуна 1942.

ГЛАС III: Почетком јуна, са Чукарице јављају да је Сава међу многобројним лешевима пронела на сплаву и једну комплетну свадбу са младом, младожењом и сватовима. Сви су били везани жицом...

ГЛАС I: ... Они су били тај сплав...

ГЛАС II: Клање је било најслађе усташко убијање. А клање свештеника, жена и српске нејачи – најмилије!

ГЛАС I: Оно што нису побили, уз помоћ својих господара Немаца, депортовали су у логоре. Од Јадовна, преко крашких јама, до Јасеновца, Градишке... до Немачке, низале су се колоне Срба.

ГЛАС II: Расељавали су нас. Слали су нас у земљу, на небо...

ГЛАС III: Иза нас, остајале су рушевине наших цркава и манастира.

ГЛАС I: А оно што је живо и читаво остало, пало је на милост хрватског језуитизма...

ГЛАС II: У име Христа клали су, пљачкали, палили и рушили...

ГЛАС I: Рушећи цркве и манастире, хтели су да избришу сваки траг нашег постојања...

ГЛАС II: Све у име Христа, Папе Пија XII и загребачког надбискупа Степинца, спаљене су и порушене српске богомоље.

Тужна звоњава звона.

Молишве на издисају.

ГЛАС I: Срез Петриња: срушене су цркве у Брђанима, у Старом Селу, Сивници, Дрљачи, Четврткову, Петрињи. Спаљене-у Мачковом Селу, Требушњану...

- ГЛАС II: Срез Глина: у Драготину спаљена црква... У Влаховићу две... У Глини срушена црква; у њој побијено између 3 и 10 хиљада људи. Спаљене цркве у Бузету и у Великом и Малом Градцу.
- ГЛАС III: Срез Босанска Крупа: спаљене цркве у Подгомилама, Добром Селу, са великим бројем Срба, и у Перни, и у Љусини, и у Зборишту, са великим бројем српске нејачи...

Дуѓа колона људи. Около фијучу бичеви. Каме.

Пуцњеви.

Самрџини хројци.

Измешани ѓласови кољача: „Колико их је? Пет тисућа... Мало. Мало. Хоћу још, још... Осам тисућа. Данас је Бадњак. Тако! То је усташки! Овдје сам ја Бог!“ *и жрџава:* „Кољу их!... Гледај тамо. Убијају их маљем. Ово је пакао... Усташе славе Бадњак... Заклали су ми оца... Врше своју усташку дужност!“... „Пјевајте, мајку вам српску! Пјевај! Црвена армијо!“

Песма мученика. Смех злојћвора.

Туђи ударци и мукли јауци.

- ГЛАС I: Трепери зрак стравом... Мирише на српску крв... Ужаси се не могу набројати...
- ГЛАС II: Могу... Све се зна...
- ГЛАС III: Свети Отац Папа примио је надбискупа Степинца, који му је с поносом рекао да је уништено 288 православних цркава и манастира на подручју “Независне...”
- ГЛАС II: А највише су страдали фрушкогорски манастири. Та друга Света Српска Гора као да више не постоји. Остао је само камен на камену. Демолирана је патријаршијска црква у Сремским Карловцима. Манастири Рувица и Раковац – срушени. Манастир Крушедол демолиран. Манастири Бешеново, Мала Ремета, Јазак, Гргетег и Хопово спаљени. У Митровици спаљени манастири Шишатовац и Кувевџин...

Тихи узвици: „Кру-ха... дај-те кру-ха! У-биј-те нас!“ *Смех.* „Сутра ћу вас заклати ко јањад!“ *Женски и дечији крици:* „Мајко, ја те јако волим! Бар да се дјеца спасу... Жене на једну страну, дјеца на другу... Ма оно је још малено, још сиса, не отимај ми га... Причувај ми дјете, сестро... Ено моје нане! Нано, збогом. А ено тамо моје, по ногама је познам... Видиш ли ме, нано? Ту сам...“ *Ојети смех.* „Баците их на хрпу.“

- ГЛАС I: Сва страхота није у самом убијању, већ у убијању свега одреда: стараца, жена и деце, у убијању уз страховито мучење. Те невине Србе набијали су на коље, ложили им ватру на голим прсима, пекли их живе на ватри, спаљивали их у кућама и црквама. Поливали су их врелом водом и тако поливана места солили и дерали... Живима су копали очи, одсецали уши, нос, језик...
- ГЛАС II: Везивали су их за камионе и тако черечили. Забијали су им ексере у главу и закивали их...
- ГЛАС II: Децу су бацали у ватру, у врелу воду... дочекивали на бајонете... Разбијали им главе о зидове...
- ГЛАС II: Ови ужаси запрепастили су и саме ђаволе... У историји Европе није било оваквих зверстава. Мора се поћи у доба Тамерлана и Џингис-кана, па да се тек онда наиђе на овакве случајеве... А овде није био случај. Била је намера...
- ГЛАС II: Намера Хрвата и осталих ђавола да се занавек затре српско име...
- ГЛАС I: ... На срећу, није успела. Иако се под земљом, и у пепелу од Београда до Јадовна, од Јадовна до Јасеновца и Градишке и у безбројним јамама налази преко милион и по српских душа, ми постојимо... Кољачи не могу све поклати...

Тишина је. Сви звуци ужаса полађано несћају.

РЕЧИ

ПЕСНИКА: Нико није знао хоће ли осванути. / Освitalи су зинути и надути, / Гурнути у плећи, из тмуше талекнути. / Копани су на шесту, у округле раке, / Трпани у каце да их више стане. / Започеше посебна гробља, / На којим није било гробова. / На гробиштима већим од Косова/ Није било гробног знака. / А колико год су затукли и спалили/ Опет су више живих оставили.

КРАЈ

Глуво коло

ЛИЦА:

Ж 1

Ж 2

СТАРА

СИН

ДЕЧАК

СМЕХ

Ж. СМЕХ

М 1

М 2

Са свих сѣрана су ѿредивни звуци ѿланинских ливада, ѿмешани са
ѣласовима људи, и далеком женском босанско-крајишком ѿесмом.

Близу, сасвим близу бруј ѿчела, које се роје.

Ударање камена о камен и лагани, мелодични звиждук.

Ж1: (Звиждук ѿресѿаје, а ово изговара у ѿлоуѿевању, а ударање
камена о камен је ритмично и сѿално, све док ѿраје ѿпризи-
вање ѿчела, и у ѿакѿу је са речима које се изговарају)
/ падни земљи Мајка / падни земљи Мајци / љуби земљу Мајка
/ љуби земљу Мајчицу /...
(Поново мелодично звиждање)
... / скупи се на грани / сјакти се у мојој коси / ...
(Бруј је све јачи, ѣуићи... ближи)
... / у кућицу Мајка / у кућицу Мајчице / не дај на се, Мати моја
/ не дај на се, Све моје /...
(Бруј, ударање камена о камен, звиждук... ѿмешано је; као да
је несѿварно)
... / не дај на се Злу, Мајчице / не дај на се Ђаволу, Светице /...
(Бруј се ѿлађано сѿишава, звиждук је све умилнији, а уда-
рање камена о камен звонкије)
... / падни земљи Мајко / падни земљи Мајци / љуби земљу
Мајку / љуби земљу Мајчицу /...
(Све се ѿлађано уѿишава)
... / падни земљи Мајка / падни земљи Мајци / љуби земљу
Мајка / љуби земљу Мајчицу. /

Све се уѿишало, осим далеких, далеких звукова.

Из дубоке, дубоке ѿишине израња ритам Глувоѣ ѣламочкоѣ кола.
Све ѿсѿаје весело, ѿуно цике и ѣраје дечије, као и ѿесам, момачких
и девојачких.

... анцајз... бирмамуз... биртопуз... абрибриковац... шекер-бекер-ми-
ре... Ово су све гласови дечака. Одговарају девојчице: да се по-
миримо... да се помиримо... сад се старе капе међу... скочи... да се
старе капе скину... Смех.

На друћом крају, а ѿѿѿ близу ѣде се чује и дечија ѣраја, ѣлас Ко-
ловође: ... крени... крени коло... и јопет... и јопет... окрени је... обрни
је... у мјесту... ајде коло... удвоје... ситно... живље... још живље...

Ово се све удаљује. Приближавају се звуци ѿуцѿаве; ѣрмљавине
ѿѿѿова, ѿрасак ѿушчаних зрна, ексѿлозије бомби... Јауци људи,
жена, деце... Одговара им ѿрво смех, а ѿѿѿом урлик разуларених.

*Ужас шраје дуго, да би се пошом из њега родило огромно покре-
тање људи, чији кораци одзвањају камењаром, и помешани су са
плачем деце, жена, долазећим и одлазећим звуцима шракијора,
аутомобила, лавезом паса...*

- M1: *(Тешко, тихо, као да се обраћа неком и моли за опроштај)*
Нисмо ћели у сеобе, у мрак, у беспуће, нисмо ћели... Ми оћемо
да останемо у Ковачевцима, и да ко лептири летимо по
Сувопољу, Изгону, Крчевини, по Обадинама, Бреговима, Ја-
ругама, до Међед дола, до Мегдана...
- M2: *(Слично, само је његово обраћање налик јауку)*
А ни ми своје бело из Биличића, нисмо ћели да селимо из
Селишћа, са Борића и Отоке, Раванице и Језерца...
- Ж2: *(Кроз јецаје, које прекида плач деиша)*
И ми исто из Озића нисмо ћели да оставимо Шкиље, Трајино
и Широко врело, Циганке, Плоче, Шупљо гребље, Долове... а
преко Омара нисмо ћели да згазимо на Поток и Поноре,
Бабе, Пландишта, и да не пробудимо глад на Гладном брду...
- M1: А ко би из Дубрава оставио Чаир, Подворнице, Увале, При-
бадњаче, Бјели пут, Клинове, Јањила, Јасик, Корита...?
- Ж2: Не би ни они оставио Сјенокос, и Јазмак и у незнан отишли...
Зар б' Младешковчани, бјежећ заборавио Гњојине, Језера,
Окрунак, Бајраке, Млин, Друмове, Подове, Очево брдо, Раз-
вале, Колибишта, Чардак...
(Тихо, једва чујно)
Заспало је злато моје...
- M2: Нек спава. Ово јој је задњи сан овђе... Да ли се осврнула да
види Рајићку у Присоју, Париповац, Пржине, Развале, Куро-
зед, Једини гроб и осам живи' вода у Бунаровима?
- Ж2: Није, јер они из Црвића, Лончара, Шолака, Шавија и Буре-
лића... и они из Хасанбеговаца, ће некад живљаше Ферхад,
син Владислава, и Алија, син Радослава с братом Вукдрагом, у
својој и нашој муци, својим мноштвом бјежећи, заклонили су
све Видике и небеса... Попрекуше, Подгребуше, Кошнице,
Оранице, Градовите долине, Раскршћа, Језавчи до, Мали гај,
Кука дол, Репасте до, Мраморје, Кобилишта, Угљашта, Вр-
летне косе, Пустињак, Вучије долине и Преседло.
- M2: Ено и Подгређана! Јаучу за Палаушама, Завлаком, Приопут-
њачом, Громиљачом, Широком врелом, Кутловцем... Јоој!
Како тужно гледају у Дандуге, у Клинове, Чланове, Гњеце и
Црне њиве, у Велике, у Згонове...

- M1: Јаукнуће они за Бунаринама, Пониквама, за Гујиним ханом и Крајиновим долем, исто као и јадници из Оџака, који у срце мећу Гај, Ђурђануше, Разбојине, Праћуше, Чаир, Харем... па да у некој води оперу тужна лица и да старом Световиду кажу; како ни за време Хуна и германских варвара није било овако...
- M2: И још да кажу да никад Красничани нису бјежали и остављали саме Пропутницу, Вигњишта, Пећине, Обадине, Ѓиље, Баште, Мравињац, Рисов окрајак, Суваре... До...

Риџам Глувоџ кола се и даље чује. И ѓраја дечија џакође. Девојачке џесме.

Мушки ѓласови џолађано несџају. Осџаје само ѓлас коловође који насџавља да командује и да даје риџам (... крени коло... у мјесту... по један... по двоје... тијо, тише... без цванцика... без дуката... и без пјесме...)

Туйњава, џуцњава... мейџж... јауци... џлач... очајно цвилење џаса... џужна рика ѓоведа... џиска коња...

Ж2: Стара, шта ти чекаш?! Што не бјежиш! Гамад из Лијевна нагрђе.

СТАРА: Е, једна ја и ви са мнома... Ви 'ајте, млади сте па имате и шта спашавати... Ја остајем.

M1: Не будали. Већ купи нешто прња, и ајде с нама. Биће т' лашње, но самој...

СТАРА: А, не... Ви знате да ми Пријани, од Пријана кнеза, ни кад је било најгоре, нисмо остављали празне Крмеће долине, Савуше, Чвокића драге, Бунарић, Јечмишта, Растик... па нећу ни ја. Ајте, ви. Ја не мерем да још пред живим очима у таму заборава дам Косијер, Борик, Стојбине, Палевине, Запрекуше, Питомине, Међукосе, Ивик и Буквице, и Тијесни до, Курјакушу, Голубњачу, Опутњачу, Широкачу, Кривајицу, Ткачницу, Дандуге, Дивљакиње, Губисјемена... па да са ивице Пометника у заборава изгубим Пердууово село и ш њиме Међе, Којшинов гредар, Пејушу, Торбицу, Клинчеву раван, Маслињак...

M1: Не будали, већ устај с тог камена, и полази. Нема се времена... Чуј ме. С нама ћеш, ко и остали што чине, корак по корак моћи да поздравиш Палеж, Чавлене букве, Горицу, Кик, Риђушу, Суводол, Водице, Точак, Лалинац, Бобије, Млиништа и Каладин и Пијесак, и Ђуприју и

Бунчево врело, Леденац, Кракачу, Кречану, Крушчицу, Кебушу, Трн...

СТАРА: Нека мене. Моје је готово, и ја нећу да своју старост мичем са Црне њиве, па Маслине стране и да овим мрским враговима саме оставим Тобрук, Тулеглаву, Скокове, Торине, Римска гребља, Вале, Обљаја...

Ж2: Благо теби Стара. Ти си за свог вјека запамтила и пољубла сваку травку са Мршака, Краја, Лободара, Лисине, Тубаља, Крмарске косе, Самограда... па си испод Дугорепа, Чланова, Власуље, Прекоризме, Бегуље, Кајдуше, испод Лугова, Коловоза, Кљештина, Обљајка, Двоструке долине, Грчког гребља, Самидолина, Грујуша и Барбаре, капи росе узимала и умивала се, те си тако дуговјека и лијепа остала... , а ова моја гњакица, док јој ћаћа на Корићни, битку бије да на миру одемо, неће се моћи ни у сновима, а камоли на јави сјетити Стекероваца, Ревеника, Грла, Кицеља, Курјаковца, Јаворове косе, Челопека, Црног палежа, Пакларице, Овчара, Опаљеног дола, Вијенца, Окретавца, Суваје, Чимбура, Стојбине, Њиветине, Ћопина дола и Цареве локве, ни Мукиња...
(Плаче)

СТАРА: Немој плакати... Немој. Живот свој ми сами не уређујемо... Драги Бог сам, или у договор с неким ово чини... Де... немој... Због те цурице немој. Нек спава колко море... Ко зна ка'ће јопет...

Ж2: Како да не плачем? Тамо, ко зна ће идемо, избљедиће све што смо овђе остави, и о чему ријеч по ријеч, корак по корак, суза по сузу причамо... Биће, ко да нас никад овђе није било, и ко да никад нисам била осмо кољено с ћаћне и четврто, с материне стране...

СТАРА: Не грјеши... Док је живота, и док је само једног исана живог, морамо се сјећати и не смије се заборавити ни један једини камичак гламочки, ни травка његова са ови' висова... Не смију пасти у заборав Роре и Црни вр'. Ни Кадињача, Врањак, Вијенац, Удолина, Бат, Студенац, Урљај, Паклина, Палеж... Како се смије заборавити Кужно гребље и дјевојке које кужне са'рањују?... Не. Ти и сви наши, и твоја цурица морају запамтити и свјету говори да смо под божијим оком остав'ли Савину долину, Пиштељак, Вујкушу, Суви кук, Кречане, Пијесак, Орловац, Зечицу, Вучјак, Зборишта, Пећине, Бијели камен, Планишта, Развале, Понориће, Литичевице, Сјенокосе, Иве,

Засовке, Будаке, Ведруше, Вујкуше, Каменице, Ногавице, Гацевине, Питомине, Плећа, Појила, Суве бунаре, Мотике, Осоје... Немој јој, ето ти се бруди, заборавти рећи за Циганско и Зечево брдо, Лијешће, Јамаче, Мачије долине, Крстаче, Сјече и Некршћену долину... Не заборави све знано и вољено...

М1: Да. Имаш право стара. Ништа се не смије заборавити; ни ладна зима, нит ладна, а лијепа лета... Свему, кад стигнемо у незнан, било коју, морамо запалити свјеће, воштанице, које ће нам освјетлити путе, Славе и Иконе наше... Е, Свети мој Ђурђу, ће л' си саде? Стоглава ала на нас иде...

Умилни ђој ђишца.

У даљини, једва да се чује неки ђојмули звук ђојовске жранаше.

Ж1: Е, Мајчице моја. Сјактила си се. Рој ти је лијеп, млад, а велик. Ако да бог да презимимо, биће меда и воска... Па онда да се још ројиш, ројиш... За унучад моју; ову овђе и ону у Србији, и ону у Америци, по кошницу, по један рој да имам, и по колач меда и воска да им дам... Знаш л' ти, млада Мајчице и родице моја које цвијеће и које траве расту из Љутог гредара, па око Бијелог и Манитог врела, Пресјека, Засада, Точила, Зидина, Жиле, Међугорја, Букове косе, Кланца, Јунчикраве, Понора, Увора, Склопова, Нуглова, Драге, Биљега, Савине њиве, Буковог дола, Вучијака, Хајдучке пеће, Думаче, Гевсиног лежала, Питоме долине, Ђоринца...

ДЕЧАК: *(Из далека, ђа све ближе и ближе)*

Баба! О, бабааа!

Ж1: Шта је срећо моја?

ДЕЧАК: *(Задихано)*

Баба, народ од града и горњи села, вамо иде. Знаш колко је народа!

Ж1: Шта то велиш, рано моја!?... Ајме мени довијека. Не иду они вамо, већ бјеже... Значи, да су наши клонули, а усташе нагрђу... *(Као за себе)*

Тако је и у оном рату било... Ајмо.

ДЕЧАК: Ђе баба?

Ж1: У бјежанију, а ће б' друго... Иди у кућу. Узми она два торбака, што сам и' одавно спрем'ла, па ајмо и ми. Нећу да злотовре у кући дочекам.

ДЕЧАК: А челе? Шта ш њима?

Ж1: Оне ће остати и чекати да се вратим...

ДЕЧАК: Ако се не вратимо?

Ж1: А, ако се и не вратимо, знаће оне да је добра паша на Косици, у Бунарској драги, Солдатовој равни, у Ливоди, Бобовишту, Вртачи, Гагуши, Меденици, Становишту... Па, кад тамо нестане топлине и сунчева дана, одлетеће Мајчица моја и одвести своје јато у Пожаре, Корита, Карлице, Кошаретине, Таве, у Кокошија брда, Липоваче, Магареће драге, у Бакине долине, Сребруше, Старе баште, Корита, Бунариће, Језера... Одлетиће до Црквени' бунара, Увора, Цвјетинца и Купалица да тамо својим ножицама, крилцима, рилицама и жаокама покупе сав медни пра' са цвјетова и да га росом залију...

ДЕЧАК: А ми, баба? Шта ћемо ми осим ови торбака поњети?

Ж1: Ми ћемо све што смо видјели, и све што знамо, поњети у нашим очима, у устима, на језику, у срцу... Поњећемо то, и ником ништа нећемо дати... А прије но што у рођени гроб пођемо и однесемо све на онај свјет, запалићемо мукет од нашег воска, и ужешћемо кандило, молећи се за све оне и оно чега се буднемо сјетили...

Зайлака.

Плаче и дечак.

Приближава се мноштво.

Ж2: Шта вас двоје чекате? Бјежите. Сав народ бјежи.

М1: Ено и Шумљачани, који су шуме бјелили, потом орали, жито, зоб и раж сијали, сада нису кадри да остану на Подовима, на Подозрену, Гају, Страни, у Оградама, Жљебама, Шауровом долу, Малој градини, Туки и Растику, у Липовачи, на Толимировом вр'у, Свилаји, Буковачи, Плећама, Татаревој коси...

Ж1: О, јадни ми, како ћемо пред Бога...

М2: Ако га има...

Ж1: О, не хули, има га, и како ћемо ми пред Светог изаћи и казати му да остависмо сама Кнеза Пријана у камену, да га црњи од гавранова кљуцају и погане...

Ж2: Ако ми буднемо ћутали, ил, успут неће покопани, неће ћутати браћа из Рељина села. Неће ћутати ни остали живи. Казиваће они Богу нашем, ко и' оћера са Окрајака, Подворница, Бара, Гаванова вигњишта, Бегуље, Мајдана, Кељановки, Бунарина и Кула...

М1: И Главичани из Медени' Селишта, из Глишчевића, Ликура, Гвера, који осташе без иједне челе, без медних кошница, казиваће, а цвилеће за Увалама, Драгама, Вртачама, Праревцем, Гузијанкама, Копањушом, Смајушом, Бициним дочићем, Каурском равни, Труљушом, Буковцем, Оштрића дочићем, Жиговим долинама, Гладним бродом, Чистом дражицом, Рибњаком, Плочама, Борчила врелом, Власуљама, Рупама, Кавгом, Подинма, Прогонима, Отоком, Рођенком за Црквинама и гробовима околним, што су им крстови старији од свјета...

ДЕЧАК: А отац мој, и њезин, и сви очеви наши, оће л' се врат'ти? Оће л' и он с нама бјежати и плакати за оним што су бранили? Ђе ћемо се ш њима наћи?... Шта ћу ја са мојим Шаром? Ја не мерем без њега ићи. Не мерем ни ћаћу и њега оставити. Чекаћу и' обојицу... Сједићу овђе на кућном прагу и чекаћу и'.

Из далека, из све ђужве, сѣрке и ѓаламе, разазнаје се лавез ѡса који се ѡприближава.

Ж1: Ево твог Шарова. И отац мора да је ш њим. Њи' два се не раздвајају.

М1: Ко зна чи је то кер? Боље је да идемо, да не застајемо, и да се не изгубимо и не раздвајамо. Народа је све више и више... Знаног и незнаног.

Ж1: Ајте ви. Стићи ћемо ми вас. А ако и не стигнемо, јопе нећемо бити сами. Сав овај народ је наш народ. У истим смо мукама... На... Понесте ово мало меда у саћу. Требаће. И воде, воде понесте...

Лавез ѡса је сасвим близу.

Около, ѡлач, јауци... ѡуцњава која се ѡприближава.

СИН: Мајко, још сте ту, свеца му!? Што не идеш с овим свјетом? Мора се што прије отићи одавлен...

Ж1: Шта то би? До јуче све бјеше наше. Жњело се рано сазрело жито, а сад наједноч; ко да нас вјетар адски са кућни' прагова подиже и стра' нам у срце ућера... Нису вас ваљда надјачали?

СИН: Ништа ме не питај. Ништа не знам, само знам да се морамо спашавати, да морамо отићи...

Ж1: А шта спашавати? Главу? Е, мој сине! Није глава вреднија од моји' чела...

СИН: Мати, немој... Знам... ал сви иду. Нико не остаје... Па ни оне јаднице, из Халапића и Ћослија, које се никад с кућног прага нису макле... мораће гледати своју и смрт своји' рођени' у туђини? Не знам зашто морају, кад онамо, на Градцу, Градини, Зечевици, у Шумицама, Брежини, на Точку, Дебелом брду, Вуковом брду, на Пандурицама, Чатрњи, Ледењачи, Вучјој глави, на Старетини, Подовима, Шкорњуши, Округљашу, Уњкеси, Вучијој ледини, у Зови, Борју, Ували, на Оштром вр'у и на Јаворовој коси има мјеста за још оволико, и за још оволико народа? Чак, и кад би сви мртви, од постанка, па до данас, устали и оживили, имало би мјеста и за њи, и за нас; и за цвјеће и за камење... И нико никоме, никада, осим душманима не би смето.

М2: И код они из Прибелје, на вр'у света, испод Виторога има мјеста и видика и за живе и за мртве и за вукове, и за псе, а све морају неком, незнаном дати, као да никад никог живог није било на Тополику, Матреку, Париповцу, Пријанским ливодама, на Дочићу, Смиљевцу, Курчићу, у Манитијој драги, у Вјетреном долу, на Гвозду, Кукалишту, Црним вр'овима, на Раскрићу, и успут, да оставе своју смрт и да заплачу силазећи Исаковчанима, зовући их да крену и да они, а не усташе спале своје Подгајеве, Громиљаче, Бабалићке, Урију, Глибуше, Подбрдаљак, Мегдан, Жбан, Паланку, Сјенокос, Разбој, Велики и мали Јазмак и Поткрај село, поред села и Глибуше, Шеваре, Краљев двор, Лисичијак, Ваганц и Извор...

СИН: Мајко, крени већ једноч. И поведи ми дјете, а ја ћу вас стићи. Оћу да сачекам старе из Бабића брда, који се у својој муци и не осврћу за пламењем што вије из Црвeњака, Јазавца, Извеза, Дерала, Криве шуме, Пањеве драге, Врљеве каменнице, Барањача, Гњиловаче, Појила, Дижелова, Тукова и Суваља...

СТАРА: Ајмо, па доклен стигнемо... Можда ћемо стићи до некаквог краја, а можда није... јер, ја не могу, а да се не сјетим оног рата када су вучије, бардаци, карлаве и бакре, пијуре, плоске и букаре ломљене и паљене, како су они из Петрова Врела, капи росе језиком скупљали и Свевишњем се Светом Сави молили да сврне воде на зиратну земљу и да залије Бразде, Међупутнице, Клине, Црнојуше, Трнове, Вишерепу, Друмове, Репове, Гологузице, Исе,

Железнице и да из те земље изникне сав наш бол, у којем ће се душмани удавити.

ДЕЧАК: Баба, оће л' ико остати око кућа да виче пустииија, да оћера врагове из Ђуличана, да никад не виде Тртуше, Соколово брдо, Окна, Именуше, Лугове, Бријег, Кавге, Козју Главицу, Манитовац...?

Ж1: Оће, чедо моје. Оће вјера наша и тисов крст који ће и' одбити од Малкочеваца и његове Ѓњироваче, Дијелова, Бахринице, Прибадњаче, Нуркуше, Врелца...

ДЕЧАК: А оће л' тишина заувјек прекрити Јакир, Суваљ врело, Додоре, Вилењаке, Саракуше, Дилове, Зобља, Луке, Заулице, Дерала, Ошевац, Липе долине и остало, све до Укоса?

М1: Синко мој. И мој унук б' да је жив тако пито. А ја б' му реко; и звјери ће, и змије и акрепи ни душмани остати сами на камењу у Камену, и неће смјети ни коракнути, а камоли потрчати јер ће вавјек мислити да смо остали и да их чекамо у Бусији, на Мрчају, Јасикама, солилу, Трешњику, на Појилу, на Пландишту, Кланцу, Суводолу, Сурдупу, Локвама, Кладама, у Буковој долини, у Коритима... и да кад ожедне, неће смјети пити воде, бојећи се да смо затровали Велико врело, Каурски бунар, Градско точило, Мале водице и све водице по нашем сивом камењу... .

СИН: Бојаће се они и наши' сјенки које буду падале са Голије, Јабланка, Трновца, Навршћа, Храста, Рајна и ко миши ће се завући у Развале, Банову драгу, Думачу, Кладе, Градић, Медењачу, Јабучице, Јелиновац, Уркануше, Родуше, бојећи се зоре из Подградине, са Кукова, Окидана, Мрамора, Боровца... Бојаће се они и древног стећка, на три пиљка стојећег, који ову земљу од немани, вјековима чува...

М2: Даће бог, па ће бити тако, ал све је цаба. Ништа више није наше. Забадава цркве обновисмо и манастир Веселиње саградисмо да у њега, кости предака похранимо... О, жалости наша, узалуд смо воштанице палили, кад бог наш није с нама, кад нас издаде и душманима нашим поможе да све остане пусто...

Ж2: Осташе без нас Појила, Јабука, Прескакала,
(*Деће йоново йлаче*)

... О, туго моја на њедрима мојим, Шта ћемо и шта ће Зајаружани, тамо ће одемо говорити о Заједници, Леђињацима, Челенки, Додери, Момињачи, о Крају, Гужва-

ри, Ђурлику, Дјечијем поду, Опанчаруши, Смрчку, Узглавици, Дералу, Чемерњачи... шта ћемо говорити о тролисним крстовима које остависмо гадовима да их здробе како би дошли до Скуцана, и да сравне Суву гору, Мандуше, Кремењаче, Разбојине, Жује, Пусто-поље...

M2: ... а отален да испод Милановца и Стражбенице стигну у Старо село и спале Вртаљке, Задушнице, Бајчак, Зукве, Подбунарке, Бајино трње, Купусне баште, Дрљаче, Граоре, Лучила, Сјенокос, Дидову башту, Краљицу и Посрани дочић и Пиздицу и Лединачу.

Жаморење, кукњава, јауци, брујање возила која долазе-одлазе су све јачи. Ово све дуго, дуго траје.

Туињава оруђа се приближава.

У свему разазнају се, или се чују речи које иако изговорене тихо, болно, с јауком, као ехо одјекују: Шавије... Ловре, Паштре, Срдихе... поћерали су... Да. Бјеже и Ивићи, Милете, Рудићи... Одоше и Ликококури, Гашићи, Ђекићи, Гвере, Красићи... И Нинковићи су кренули. За њима су Џуцалије, Сребре, Крндије, Станивуци, Козомаре... Ево и Љубоја, Субашића, Пиљака, Чвокића, Пејића, Никића... Боже, ено Хајдера, Мрђена, Стевандића, Бошњака, Пердува, Калаба, Лончара... Ено и Бабића, Вулета, Белензада, Жегара... Радумила... Ненадића... Нико не остаје... Све живо оде...

Јењава ришам гламочког кола. У еху несћају и последње коловођине речи: Стани коло... стани... тише... још тише...

Пресћаје и дечија брјаја.

Чују се акорди пјесме: „Јој, Што с' ме мајко родила у болу/ па не играм у глумоу колу... Јој, јој, јоој!“

Приближава се шужна поворка.

Праћи је туињава и брмљавина попова. Писак ракећа. Прасак експлозија. Јауци.

Смех, језив смех надјачава сву шужу, сву туињаву и иуцњаву, сав бол...

СМЕХ: Хајте, хајте ви... Бјежите каури... а ми ћемо из Видимлија грактати за вама... Хајте ви, хајте. Долазе наши да нам занавјек даду ваше Раседнике, Гладовац, Ивовац, оба Међугорја, Косицу, Танкосића до, Кујачу, Вучјак, Тртицу, Укосе, Појетине, Попов врх, Језерке, Пећине, Пржине, Осоје, Горицу, Трострука тоћила, Корићину...

Женски смех сличан хијени.

Ж. СМЕХ: И нама из Караизоваца, кад оду Крндије, остају Мали долови, Гроб, Подови, Поповаче, Рупетине, Вртаче, Клопотник... и тада ћемо, уз помоћ Алаха и Копића, оћерати Никше, Вулете, Устиће... да их се рјешимо; да угасне њихово појање на Точили, Присоју, Крчевини, Подгрмушама, Прикачама, Ђилицама, по Буцацима, Кравицама... у Шупљају, у Буквама... и још свуђе, ће тамјан мирише...

Колона њужних се удаљава.

Тойови и остијала оруђа све ређе њуиће.

Надолази весело мноштво, које урличе од радосћи.

СМЕХ: Хајте ви, хајте! Ни они ваши из Доца, неће се моћи сакрити у Молитвеном дочићу. Ни на Цинцару неће остати живи. А ако их уфатимо на Синокосима, Јањилу, Чатрњи, у Јарму, на Шиљку...

Ж. СМЕХ: Ни у Тисином лицу неће остати, кад ми из Драгањића у Једини гроб збијемо Козомаре и Рудиће и проширимо се на њихове Кругове, узевши Гај, Главицу, Сњевату косу, Благодије, Грохот, Самарић и Сунчеву пећу...

СМЕХ: Узећемо и Смрдуље и Бајраке, Бадњеваче, Цаклин, Јаворче и Вруље, да се размножимо по пољу Гламочком, и да умјесто њиховијех слава и икона, засија Млади Мјесец, подупрт Крстом са врха Каптола...

Тишина обавија људски жамор њрејун њлача, буђарења, кукњаве, јаука, њлача деце, лавеза њаса.

Све је ово у једном ођромном круђу, као да је у долини.

М1: Е, мој брате слатки, ћускију, брадву, маљ, сјекиру, теслу, дљијето, сврдло, тестеру, косу, срп-косач, куцаљку, чекрк, тару, плуг, дрљачу, јарам, ступу, синцире, телуг, крамп, мотику, виле; дрвене трозубе, и оне гвоздене шестозубе, ножеве, блање, стеге, бургије, жицу и опуту и лијеп имали смо... Чували смо то и пазили ко благо за куће, појате, амбаре, очё, за подруме, трапове, вајате и гумна... Чували смо за Бога, а дођоше стооки, стозуби, сторуки, стоглави, они њини и они туђи, те нас, брате мој слатки ћускијама, брадвама, маљевима, сврдлима, на куцаљкама, чекрцима, на тарама... жиокама и кочевима, испод плугова, дрљача, у жице и опуте, у лијеп метнуше, па нас, о Бого мој драги, пробушише, распорише, осљепише, осакатише, згњечише, затрше, балегом забале-гаше и житним калом обиљежише...

M2: Е, јадни ми и кукавни, да кукавнији не меремо бити раставише нас од очева и мајки, од Свих Светих, од свих својих, да нам покажу како се руше цркве на Врби, у Вагану, у Гламочу... да нам покажу како се спаљују иконе изнад кандила, испод гусала... да нам покажу како настају Јауци и Таме, кад нема ко Славу да слави... Еј! Мали! Зашто си сам? Ђе су ти ћаћа и баба... Дођи... Немој плакати... Стићи ће нас...

ДЕЧАК: (*Кроз њлач*)
Неће...

M1: Како неће!? До прије по сата смо били скупа...

ДЕЧАК: Неће... Ћаћа м' је погино...

M2: Како, побогу? Како, кад није никог од они' гадова није било?

ДЕЧАК: Снајпер с Вагањске цркве...

M1: А баба? Шта је с њом?

ДЕЧАК: Баба је остала да га са'рани, а мене је оћерала. С оним људима, тамо што стоје сам дошо...
(*Плаче*)

... А он је мени, још док смо били испод Вагањски' кућа, између плотова, појата, шљивика... причо о ђеду... Свашта ми је приповједо о њему...

M2: И ја сам га познаво... је бијо људина! Осим Бога, никог се више није бојо.

ДЕЧАК: И о Праћеду м' је говорјо. И о Чукнћеду је реко пар рјечи. За Навр' ђеда само је чуо...
(*Јецја*)

M1: Настави синко... Немој. Пошто смо саде обојица сами, ти ћеш са мнош. Јунак си ти.

ДЕЧАК: (*Полажано ѡресѣају јецаји и њлач*)
... За Ашкурђела знао је из прича. За Кунђера је шапно, да га је Курлебало ајдук створјо... Прије но шта га је зрно прострјелило, упито ме, морем ли да замислим бркатог, големог Сукурда, како пода се стере вучију кожу, да радостан усни девет својих потомака и десетог Бијелог Челца...

M1: Е, сине мој. Даће бог па ће тако бити. Ил овђе, на пустим врлетима гламочким, ил неће, на неком другом мјесту, оклен нас док је свијета и вијека, неће мицати, а камоли ћерати...

Пролазе нейрежледне колоне које шајућу, йлачу... Ойей се разазнају речи које изговара више њих: Шавије... Ловре, Паштре, Срдихе... поћерали су... Да... Бјеже и Ивићи, Милете, Рудићи... Одоше и Ликокури, Гашићи, Ђекићи, Гвере, Красићи... И Нинковићи су кренули. За њима су Џуцалије, Сребре, Крндије, Станивуци, Козомаре... Ево и Љубоја, Субашића, Пиљака, Чвокића, Пејића, Никића... Боже, ено Хајдера, Мрђена, Стевандића, Бошњака, Пердува, Калаба, Лончара... Ено и Бабића, Вулета, Белензада, Жегара... Радумила... Ненадића... Нико не осйаје... Све живо оде...

Прайе их йужни лавежи йаса, рика најушйене сйоке, уйлашено блејање оваца...

Брујање мойора разноразних возила се меша у све йо.

Далеко, йушйњава оруђа...

Све йо одлази, йа долази... йонавља се...

Насйаје йишина...

Из йишине, йрво йихи и слаб, а йошом све јачи и жласнији бруј йчела.

КРАЈ

Библиографски подаци о изведеним радио драмама

1. БУЈИЦА:

премијера 27. 12. 1984, Радио Београд

режија: Татић Дарко

глумци: Пеић Мирјана, Пећанац Весна, Чејван Адем.

2. МАГЛА:

премијера 07. 03. 1985. Радио Београд

режија: Јокић Мирослав

глумци: Султановић Горан, Пура Ђорђе, Поповић Горица, Пешић Срђан, Пеић Мирјана, Милићевић Јован, Михајловић Богдан, Михаиловић Милан, Мемичевић Зинаид, Марјановић Загорка, Ченгић Азра, Чејван Адем.

3. ИГРА:

премијера 01. 04. 1987. Радио Београд и Радио Сарајево

режија: Јокић Мирослав

глумци: Вељовић Небојша, Соколовић Зијах, Симоновић Зоран, Марковић Стјепан, Кундачина Небојша, Кецојевић Жељко, Човић Јелена, Чејван Адем.

4. САХРАНА:

премијера: фебруар 1988.

режија: Жарко Турбатовић

глумци: М. Мрваљевић, Х. Борић, Р. Петковић, А. Чејван. С. Вукосављевић, М. Видовић, Џ. Делић

5. ЂОПАВИ ЉУДИ

премијера 18. 11. 1991. Радио Нови Сад

редитељ: Невена Јанковић

Глумци: Ратко Радивојевић, Александра Плескоњић, Звјездана Томашевић-Јосифов, Павле Вујчић, Зоран Богданов и други.

6. МАКСИМ ЦРНОЈЕВИЋ:

премијера 01. 01. 1994. Радио Београд

режија: Јокић Мирослав

глумци: Живковић Владан, Петковић Бранимир, Павићевић Божидар Лонга, Ненадовић Ненад, Ненадовић Ђорђе, Милованов Миодраг, Михаиловић Милан, Марјановић Загорка, Јагодић Иван, Ђоревска Елизабета.

7. ЗИМСКА БАШТА:

премијера: 01. 06. 2012. Радио Београд

режија: Рангелов Зоран

глумци: Живковић Владан, Убовић Сениша, Платиша Бранислав.

8. УЧЕНИЦЕ:

премијера 28. 06. 2018. Радио Београд

режија: Јагодић Милош

глумци: Жировић Бојан, Вујић Драган, Тркуља Јелена, Радишић Сања, Платиша Бранислав, Миљанић Раде, Јовчић Урош, Јовановић Вукашин, Дујовић Ваја, Аранђеловић Марина.

9. ИСУС ИЛИ ОНАЈ КОЈИ ЋЕ СЕ РОДИТИ:

премијера: 01. 12. 1990. Радио Београд

режија: Јокић Мирослав

глумци: Жутић Милош, Живковић Владан, Тадић Љубивоје, Пузић Милан, Ковачевић Ирина, Јеринић Бранислав, Јагодић Иван, Дунђеровић Вукосава, Ђоревска Елизабета.

10. ТИШИНЕ КОСОВА:

премијера: 01. 05. 1989. Радио Београд

режија: Марковић Бода

глумци: Ранкић Зоран, Пузић Милан, Плештина Милан, Михајловић Богдан, Јовановић Ксенија, Ивковић Лепомир, Чопић Сениша, Анђелковић Сава, Викторовић Михаило, Султановић Горан, Варагић Драгана, Јеринић Славка, Ђорђевић Симонида, Огњановић Огњенка.

11. СЕОБЕ:

премијера: 1. 10. 1990. Радио Београд

режија: Марковић Бода

глумци: Пузић Милан, Јеринић Бранислав, Јагодић Иван, Ивковић Лепомир, Вујић Драган, Ненадовић Ненад, Викторовић Михаило, Ристић Вукота (дете), Кроња Ива (дете), Ђуричко Ивица (дете), Жутић Милош, Живковић Владан, Тадић Љубивоје, Ковачевић Ирина, Дунђеровић Вукосава, Ђоревска Елизабета.

12. ГЛУВО КОЛО:

премијера. 01. 09. 2001. Радио Београд

режија: Рангелов Зоран

глумци: Живковић Владан, Илић Добрила, Ђирковић Добрила.

Белешка о аутору

Стојан СРДИЋ је рођен 1950. године у Меденим Селиштима, код Гламоча, Босни и Херцеговини, ондашње ФНРЈ.

Књижевним стваралаштвом бави се неколико деценија. Прве значајније успехе постиже радио драмама *Бујица* (Радио Београд, 1984) и *Маџла* која је на *Фестивалу југословенског*

радија у Охриду 1985. проглашена за победника у свим категоријама, да би потом, на фестивалу *При Италија* у Каљарију, заузела друго место. Следи радио драма *Сахрана која је* на фестивалу радија у Охриду 1988. године награђена за најбољи текст.

На конкурсима Радио Београда за оригиналну радио драму 2012. године је добио прву награду за радио драму *Зимска башиџа*, друго место освојио је 1984. за радио драму *Маџла*, а 2017. године за радио драму *Ученице*.

До сада Стојан Срдич има преко 25 снимљених и емитованих радио драма и других радиофонских форми.

Упоредо, радећи на овом жанру, објављује поезију, прозу и позоришне драме. До сада је објавио пет књига песама: *Жиџије*, *Књижевне новине*“, 1988, *Улица*, ГРО „Рад“, 1992, *Кућа и околу ње*, ГРО „Рад“, 1995, *Медена селиџа*, СКЗ, 1997, *Ђојави људи*, „Кочићева задужбина“, 2000, две збирке приповедака: *Праревачка шума*, „Просвета“, 1988, *Људи у џицима*, „Глас српски“, 2001, и два романа: *Змије и облаци*, „Гутембергова галаксија“, 2003, *Крилаџи мачак*, „Букленд“, 2007.

Његове приповетке и песме заступљене су у више антологија поезије и прозе.

Свеска едиције бр. 52 *Свремена српска драма* је у целости посвећена позоришним драмама Стојана Срдича.

Године 2019. у издању Удружења „Бокатин Дијак“, из Републике Српске, изашла је књига позоришних драма *Моје дејте и друге драме*.

Представа *Моје дејте*, у извођењу Београдског драмског позоришта са 18 награда, једна је од највише награђиваних позоришних представа у Србији и региону у сезони 2016/2017. Са овом представом почело је и 62. *Стеријино јозорје*, а 9. новембра 2019. је било 50. извођење. Драма је преведена на пољски и француски језик. Објављена је у познатом пољском часопису ДИЈАЛОГ, у броју(733), – 2/2017.

За књижевно стваралаштво Стојан Срдих је награђиван бројним признањима међу којима се издвајају две награде за драмски текст *Бранислав Нушић*, (2005. и 2014) Удружења драмских писаца Србије, као и награда *Вийомир Бођић* Радио Београда за животно дело и трајан допринос радио драми 2015. За допринос раду Удружења драмских писаца Србије, добио је Плакету *Миодраг Ђукић*.

Такође је и добитник *Златне значке*, Културно просветне заједнице Србије.

Живи и ради у Београду.

Стојан Срдић као радио-драмски аутор

Појава и развој радија у другој деценији 20. века омогућили су стварање новог жанра – драме писане за извођење пред микрофоном драмског текста лишеног визуелне компоненте. Зато радио-драма не описује лица или амбијент драмског сукоба, већ првенствено анализује унутрашња преживљавања ликова у виду међусобних вербалних саопштења, али и самосталних исказа.

Стојана Срдића као радио-драмског аутора упознали смо давне 1984. године први пут на програму Радио-Београда прозвучала је његова радио драма *Бујица*, која се налази на челу ове књиге. По многим особеностима ово његово дело изазива асоцијације на тематику и стил натуралистичког театра, посебно на драме или једночинке Петра Петровића Пеције-Старијег, Срђана Туцића, Боже Ловрића или Пере Будака. Као и у познатим драмским делима наведених писаца, у Срдићевој радио драми све се збива у знаку испуњавања трагичне кривице главних јунака. Животно испаштање има кулминацију и трагичан исход у дуготрајној временској непотгоди, која ће донети бујицу што носи све пред собом, па и кућу грешника. По опробаним узусима натуралистичке драматургије зла коб износи на видело трагичну кривицу родитеља чија је ћерка и сама под комплексом кривице, јер је на свет донела ванбрачно дете: то је неминовност коју доноси сама породична крв.

Ако оставимо по страни Срдићеву приврженост принципима једне драматургије, која је данас ипак већ давна прошлост, писцу радио драме *Бујица* морамо признати не само да добро познаје живот у босанским планинским врлетима (радња радио драме *Бујица* збива се на Озрену), него и да уме, и то веома вешто, да гради сажете и ефектне дијалоге, обликоване у духу пучког говора, али садржајне и, рекло би се, увек и са довољно драматичности. То и јесте једна од

главних одлика овог дела, чији су сви дијалози у знаку страсних излива страха и сујеверја, али и осећања трагичне кривице, пропраћене уверењем да се од фаталности судбине не може побећи.

Слично је и са радио драмом *Магла*, која је на Фестивалу југословенског радија у Охриду 1985. проглашена за победника у свим категоријама и која је, сагледана у целини, у још већој мери радиофонијнија од *Бујице*. Магла је обухватила читаво село и дан је потамнео као ноћ, а вуци опседају домове сељана. Воде се разговори о невремену и Срдићев текст издиже се до партитуре у којој се смењују људски гласови са завијањем вукова, уз лавез домаћих керов. Укућани све то чују и приправљају пушке и муницију не би ли се одбранили. Зато ће један запуцати у маглу са жељом да је растера, али му то не полази за руком... Ево једног фрагмента Срдићевог текста из радио драме *Магла*:

„Пуцњава из разноразног оружја, узвици људи, режање и завијање вукова се помешало.

МУШКИ ГЛАС: Готово је. Не меремо побјећи!

ДРУГИ М. ГЛАС: Јој мени, мајко моја.

ТРЕЋИ М. ГЛАС: Говорјо сом ја, ал касно,

МУШКИ ГЛАС: Касно Станкеља, касно...

ДРУГИ М. ГЛАС: Спашавај се ако мореш.

ТРЕЋИ М. ГЛАС: И ти.

МУШКИ ГЛАС: Нема помоћи људи... нема.

ДРУГИ М. ГЛАС: Ево и... Помагајте...

ТРЕЋИ М. ГЛАС: Помагајтеее... е... е!

МУШКИ ГЛАС: Шарооо!

Јауци људи.

Пуцњава.

Режање.

Дозивање у помоћ.

МУШКИ ГЛАС: Осјећам им пару... пару... ууу

ДРУГИ М. ГЛАС: Збијмо се!

Њеџов ѓлас се ѓуби у својојшћем хаосу, кукњави, ѓуцњави, крицима, режању вукова и шкљоцању њихових чељустии и крцкању косијију“

Поред ових радио драма о вечитом сукобу људи са елементарним природним непогодама које их неочекивано погађају, што су освојиле највише домаће и међународне награде, Срдић се у радио-драми *Максим Црнојевић* обраћа прошлости и обрађује познати мотив у новој светлости. Као што се зна, готово сви Црнојевићи, као припадници познате владарске породице у Зети, који се спомињу први пут 1331. године, појављују се као епски јунаци, али су њихови ликови, како то често бива у епици, контаминација више личности из исте породице, али различитих генерација. Такав је случај и са Максимом Црнојевићем. Монашко име једног од предака Црнојевића било је Максим. Међутим, историјски, Ђурађ – најстарији син Иванов – женио се девојком из Млетака (у изузетно лепој народној песми *Женидба Максима Црнојевића* – на пример – то је Максим!) и после пада Црне Горе бежао је у Венецију и Турску, док се други Иванов син, Станиша, потурчио и добио име Скендер-бег. За разлику од Лазе Костића, па и од народне епике, Срдић своје драмско казивање више везује за историјске чињенице, па је судбина његовог Максима готово идентична са Станишином, како показује сам расплет дела. И, поред тога, зла коб судбине огледа се у болести главног јунака и немогућности да се ожени лепом Млечанком, затим у раскидању побратимства са Милошем Обренбеговићем и његовим убиством, што доводи до властитог изгона са двора и одласка Турцима. Ако је сукоб истине и привида повод овој драми, баш као и у Костићевој трагедији, онда је драма личности која је у потрази за властитим идентитетом у овој одлично написаној радио-драми изведена саобразно реалистичком поступку и у духу прихватљивог психолошког решења.

У радио драми *Зимска баишћа* Срдић оживљава једну ратну ситуацију из времена сукоба приликом распада Југославије концем деведесетих прошлога века. Два војника и један водник под вођством једног капетана запосели су неку кућу са

баштом и у њој бораве током зиме очекујући даља наређења. У драми Срдић вешто приказује робовање и величину војничког позива, који не зна ни за каква одступања или одустајања са линије фронта. На ово дело складно се надовезује радио драма *Тишине Косова*, у суштини адаптација српских народних песама већином из косовскога циклуса.

Уопштено говорећи, тематска разноврсност ових дванаест Срдићевих радио драма, емитованих на таласима радио-станица Београд, Нови Сад и Сарајево представљају нам писца који осим тога што добро познаје животне прилике које описује, располаже и истанчаним осећањем изражајних могућности медија којем је ова своја дела наменио. Зато смо уверени да ће ова књига имати предане читаоце, баш као што су радио драме сабране у њој заокупљале и велику пажњу слушалаца радија.

Београд, децембра 2019.

Др Рашко В. Јовановић

Едиција САВРЕМЕНА СРПСКА ДРАМА

КЊИГА 1

Миладин Шеварлић, *Господин Министар*;
 Јелица Зупанц, *Недовршена симфонија*;
 Владимир Ђурић – Ђура, *Гробље мачака*;
 Мирољуб Недовић, *Тамни вилајет*;
 Драгана Абрамовић, *Јавор на ишинама*.

КЊИГА 2

Александар Поповић, *Трка с временом*;
 Слободан Стојановић, *Кућа на брду*;
 Драган Томић, *Слава*;
 Радомир Путник, *Последњи иренуци краља Александра и краљице Драге*;
 Стеван Копривица, *Дуго њућивање у Јевроју*.

КЊИГА 3

Миливоје Мајсторовић, *Pastir*;
 Раде Радовановић, *Оригинал фалсификација*;
 Едуард Дајч, *Седморица (војсковођа) иројив Тебе*;
 Деана Лесковар, *Три чекића*;
 Братислав Петковић, *Legion d' honneur*.

КЊИГА 4

Иван Панић, *Кад ћеш доћи*;
 Ђорђе Лебовић, *Кактуси и руже*;

Миодраг Илић, *Пуч*;
 Ирина Кикић, *О љоморанцама и хлебу*;
 Радослав Златан Дорић, *Позоришће у џаланци, илији Мајмун и Трагичар*.

КЊИГА 5

Миодраг Ђукић, *Појтраживања у моштелу*;
 Срба Игњатовић, *Излазе на даске шри краља од Данске*;
 Миладин Шеварлић, *Вуци и овце или Србија на Исиоку*;
 Миливоје Мајсторовић, *Маршин анђео*;
 Миодраг Зупанц, *Бела ружа за Дубљанску улицу*.

КЊИГА 6

Александар Обреновић, *Проналазачи*;
 Драган Томић, *Пожар*;
 др Владан Ђорђевић и др Едуард Дајч, *Плава књижа о српском ишћању*;
 Милан Јелић, *Јелисавејини љубавни јади због молера*;
 Жељко Хубач, *'Ајдуци су ојет* међу нама.

КЊИГА 7

Синиша Ковачевић, *Јанез*;
 Вера Црвенчанин, *Човече, не љуши се*;
 Миодраг Ђурђевић, *Дуг из Баден-Бадена*;

Рајко Ђурђевић, *Косовска хроника*;
Драган Алексић, *Мала српска*
комедија.

КЊИГА 8

др Владан Ђорђевић и др Едуард
Дајч, *Бела књижа о српском*
ишћању;

Леон Ковке, *Виктимолошка*
ирича;

Душан Савковић, *Смрт ђосиође*
министарке;

Миладин Шеварлић, *Код златиног*
вола;

Владимир Ђурић, *Као*
божанствена комунистичка
комедија.

КЊИГА 9

Братислав Петковић, *Каскадер*;
Александар Ђаја, *Језеро*;
Иван Негришорац, *Испрага је у*
шоку, зар не?;

Драган Томић, *Шитић*;
Миодраг Ђукић, *Крпичњак*.

КЊИГА 10

Леон Ковке, *Ришвал згуснутог*
ваздуха;

Иван Панић, *Тој од ипреиње*;
Братислав Петковић, *Grand Prix*;

Бошко Пулетић, *Букефал*;
Драган Станишић, *Суђење*

Хамлејовим глумцима;
Миладин Шеварлић, *Мртва*
природа.

КЊИГА 11

Радомир Путник, *Туцинданска*
ипраједија;

Едуард Дајч, *Антигона на*
Колхиди;

Александар Ђаја, *Веронезе*;
Марина Миливојевић, *К*;

Братислав Петковић, *Војин*
Кајганић, Sporting life;
Леон Ковке, *Клейсида*.

КЊИГА 12

Миодраг Илић, *Лејенда о земљи*
Лазаревој;

Миладин Шеварлић, *Небеска*
војска;

Драган Томић, *Псећа кућица*;
Владимир Ђурић – Ђура, *Коју иђру*
иђраи?

Снежана Кутрички, *Ковчег*.

КЊИГА 13

Леон Ковке, *Министарка воли*
кнедле (Кнедла у бањи);

Новица Савић, *Ојей илаче, ал*
сад од среће;

Миле Петковић, *Воз за запад, или*
рађање Синђелића;

Иван Панић, *Одвратна драма*;
Зорица Симовић, *Јелена*.

КЊИГА 14

Миодраг Илић, *Еквилибрисци*;
Бошко Сувајџић, *Вишњић*;

Мирко Петковић, *Масакр на*
шврђави;

Леон Ковке, *Шећерна водица*;
Бора Ољачић, *Цукер – клакер*.

КЊИГА 15

Новица Савић, *Кад онај иамо*
умре;

Љубинка Стојановић, *Голубарник*;
Весна Јанковић, *Мало вице око*
Мике;

Рашко В. Јовановић, *Бранислав Ђ.*
Нушић;

Миладин Шеварлић, *Косово*;
Едуард Дајч, *Тројанска ирилозија*.

КЊИГА 16

Миодраг Ђукић, *Александар*;
Милан Јелић, *Ла Бедница*;

Радослав Павловић, *Девојке*;
Александар Ђаја, *Живот Јевремов*;

Братислав Петковић, *Les Fleurs du*
mal (Цвећови зла);

Соња Богдановић, *Катија*.

КЊИГА 17

Младен Поповић, *Маслачак и*
Рејшард;

Соња Богдановић, *Црвенкапа у
небајци*;

Миладин Шеварлић, *Дивљач је њала*;

Драган Т. Томић, *Нужна одбрана*;

Јован И. Рајковић, *Тачка ослонца*;

Едуард Дајч, *Црвена књижа о
српском ишћању или Пропадање и
васкрс српских либерала*.

КЊИГА 18

Миодраг Илић, *Хајкуна од Удбина*;

Рашко В. Јовановић, *Јован*

Сћерија Појовић;

Зоран Божовић, *Са меродавног
места се саопштијава*;

Соња Богдановић, *Едерланда*;

Радмила Јовановић, *Вечна маска*;

Снежана Андрејевић, *Два љуца два
је љећ*.

КЊИГА 19

Милан Миња Обрадовић,

Айрактишван наслов;

Дина Недељковић, *Арио и његов
двојник*;

Владимир Ђурић – Ђура, *Бан Сјирах*;

Соња Богдановић, *Суђење*

Баба-Јаги;

Милосав Миленковић, *Процес –
Франц Кафка*;

Капетан Едуард Дајч, *Пирајска
широкоћа*.

КЊИГА 20

Миодраг Ђукић, *Кисеоник*,

Мирјана Бобић Мојсиловић,

Имитација животиња,

Снежана Кутрички, *Смедеревско
бладо*;

Добрило Ненадић, *Гојко Шантић,
Магла*,

Велимир Лукић, *И смрт долази на
Лемно*,

Миладин Шеварлић, *Карађорђе*.

КЊИГА 21

Миодраг Ђукић, *Баштиник*,

Синиша Ковачевић, *Зечији насип*,

Стеван Копривица, *Tre Sorelle*;

Ђорђе Лебовић, *Војник и лутка*,

Миладин Шеварлић, *Змај од
Србије*.

КЊИГА 22

Новица Савић, *Овде нема лојова*;

Миодраг Илић, *Машина за шерор*;

Предраг Перишић, “2004”;

Милан Миња Обрадовић, *Огледало
без цокрова*;

Соња Богдановић, *Сћанојло међу
женама*;

Иван Панић, *Куме, изгоре ти!*

КЊИГА 23

Миодраг Ђукић, *Светишник*,

Рашко В. Јовановић, *Косија*

Трифковић;

Александар Пантелић, *Тако смо се
некад смејали*,

Драган Томић, *Сабља досеклија*,

Александар Ђаја, *Ла Герилла*,

Леон Ковке, *Бебин доручак*.

КЊИГА 24

Миладин Шеварлић, *Душевна
болница*,

Стојан Срдић, *Максим*,

Ирена Шаровић, *Мали Боџ*,

Радмила Јовановић, *Караконцула*,

Спасоје Ж. Миловановић, *Софија*

Сћаверић или смрт односно

Уметности преживљавања,

Едуард Дајч, *Иза огледала*.

КЊИГА 25

Миодраг Илић, *Жанка*,

Светозар Влајковић, *Марко &
Муса*;

Александар Ђаја, *Благољуб II*;

Војислав Савић, *Кенгури*;

Љубинка Стојановић, *Пий*;

Бојан Вук Косовчевић, *Кавез*.

КЊИГА 26

Стојан Срдић, *Анђео са веранде*,

Александар Пејчић, *Да Боџ*

поживи господара,

Драган Тешовић, *Заједничка
изложба*;

Миле Петковић, *Пољребни завод
Милошевић & сатр*;

Ненад Ж. Петровић, *Кућа
развратица;*
Весна Егерић, *Лейа Јелена.*

КЊИГА 27

Миодраг Ђукић, *Млин,*
Миладин Шеварлић, *Пројаси*
царског српског;
Едуард Дајч, *Гозба или О*
Еразисирају;
Бошко Сувајџић, *Осирво;*
Александар Ђаја, *Поврајак*
кнежевог сокола;
Радомир Путник, *Венијамино*
крси.

КЊИГА 28

Владимир В. Предић, *Само је*
старац сипао на брод,
Тома Курузовић, *Роман без*
романа;
Мирко Милорадовић, *Ибзенова*
школа;
Милисав Миленковић, *Зло је бић*
Србин;
Зоран О. Ђикић, *Јакац;*
Соња Богдановић, *Последњи воз.*

КЊИГА 29

Миодраг Илић, *Вукоманов*
поврајак;
Миодраг Ђукић, *Пајаџај;*
Драган Томић, *Раскриће,*
Александар Ђаја, *Јанковац –*
попољени свет;
Стамен Миловановић,
Константин.

КЊИГА 30

Миодраг Ђукић, *Сомнамбули;*
Предраг Перишић, *Хероји;*
Едуард Дајч, *Шарена књига о*
српском пићању;
Стојан Срдић, *Грч;* Зоран Ђикић,
Дечак;
Маша Филиповић, *Задржи кусур.*

КЊИГА 31

Миодраг Ђукић, *Уговор;*
Миладин Шеварлић, *Нови животи;*
Горан Марковић, *Villa Sachino;*

Братислав Петковић, *O tempora! O
totes!*

(*О времена! О морала!*),
Драгана Абрамовић, *Београдски*
ловачи,
Ана Родић, *Кућа у шуми*

КЊИГА 32

Милена Марковић, *Наход Симеон,*
Миодраг Ђукић, *Лабудово језеро,*
Александар Ђаја, *Бишка за Сењак,*
Бојан – Вук Косовчевић, *Космо С*
– Штасмо С;
Егон Савин, И. А. Гончаров:
Обломов;
Драган Коларевић, *Агенција за*
духовни развој

КЊИГА 33

Светозар Влајковић, *Море у*
лифиу;
Миладин Шеварлић, *Ојштимис;*
Мухарем Дурић, *Писма;*
Слободан Жикић, *Брајско*
војевање;
Зоран Стефановић, *Словенски*
Орфеј;
Федор Шили, *Козји гроб.*

КЊИГА 34

Миодраг Илић, *Јеретик,*
Бошко Сувајџић, *Иларион,*
Стамен Миловановић, *Оливера,*
Весна Егерић, *Весела Енглеска,*
Миле Петковић, *Прокрси игра*
пинг-понг,
Дејан Новчић, *Мелодрама.*

КЊИГА 35

Миодраг Ђукић, *Чудан сирш;*
Благоје Јастребић, *Боравак у*
обичној соби;
Миодраг Илић, *Валцер поручика*
Нидригена,
Миладин Шеварлић, *Мала српска*
комедија;
Горан Ибрајтер, *Карданус;*
Иван Панић, *Тришњин цвети.*

КЊИГА 36

Владимир В. Предић, *Јесењи ловац*;

Миодраг Ђукић, *Фараон и лав*;
Миладин Шеварлић, *Византијски*
амејтис;

Александар Ђаја, *Било једном у*
Србији;

Мухарем Дурић, *Ђорава маца*.

КЊИГА 37

Едуард Дајч, *Евријидова*
Иисийила;

Зоран О. Ђикић, *И медведи су*
људи;

Стојан Срдић, *Сјоје времена*,
Славен Р. Радовановић, *Расијков*
јуј;

Драган Коларевић, *Суочавање са*
ипрошлошћу.

КЊИГА 38

Стамен Миловановић, *Једначење*
по звучности; Верослав Ранчић,
Златно правило Глосово;

Александар Ђаја, *Одржавање*
Захарија; Милица Пилетић,

Палиндром; Пеђа Трајковић, *На*
крају крајева; Милан Миловановић,
Сенка.

КЊИГА 39

Миодраг Ђукић, *Сиријитиз код*
Цакера; Миладин Шеварлић,
Балканска райсодија; Мухарем
Дурић, *Хан*; Младен Гверо,
Првоборци Ђаволе вароши;
Петар Петровић Његош, *Луча*
микрокозма, обрада и
драматизација Гојко Шантић.

КЊИГА 40

Жика Лазић, *Књажев секретар*;
Борислав Пекић, *Цинцари или*
Корешјоденција;

Слободан Стојановић, *Велики дан*;
Миодраг Ђукић, *Вила*
мешаморфоза;

Миладин Шеварлић, *Айсолујини*
слух.

КЊИГА 41

Миодраг Ђукић, *Мајсјори*;
Миладин Шеварлић, *У рукама*
ојацине; Мухарем Дурић,
Булоњска шума (Хасанагиница или
La locura de un hombre);
Драган Томић, *Портир*;
Бошко Сувајић, *Голубачка*
мушица; Стамен Миловановић,
Удовичко коло.

КЊИГА 42

Желько Каран, *Глиб*;
Мухарем Дурић, *Дубоко ѓрло*;
Бошко Сувајић, *Перијеорион*;
Радослав Златан Дорић,
Позориште долази;
Пеђа Трајковић, *Фајрон*.

КЊИГА 43

Миодраг Ђукић, *Кочијаш*;
Слободан М. Исаковић, *Душаново*
јујро; Миладин Шеварлић,
Издајник; Владимир В. Предић,
Ноћ; Горан Бабић, Величанствена
драмска фреска под насловом
“*Ноћ, свуд околу Јасеновац*”.

КЊИГА 44

Драгана Абрамовић, *Змија у*
недрима; Ана Бујић, *Оснивач*;
Смиљана Ђорђевић, *Мала и ноћна*
музика; Владислава Војновић, *Деца*
Ере Комјујтера; Јелена Попадић,
Кохио; Мирјана Јевтић, *Кафана у*
Њујорку.

КЊИГА 45

Миладин Шеварлић, *Смрт на*
излећу; Божидар Зечевић, *1918.*;
Стамен Миловановић, *Дуђа ноћ*
под орахом; Милисав Миленковић,
Лов на ирејелице.

КЊИГА 46

Желько Каран, *Ојера уз танаир*
јасула (Ценериканци);
Миодраг Илић, *Ајисова клејва*;
Обрад Ненезић, *Нежење*;
Александар Ного, *Мајсјорска*
радионица.

КЊИГА 47

Божидар Зечевић, *Пивара*;
 Миладин Шеварлић, *Мерлинкина*
исповест; Стамен Миловановић,
Скрколије; Предраг Перишић,
Срећа у несрећи.

КЊИГА 48

Горана Баланчевић, *Ожвожђена*;
 Маша Певац, *Јуначка*
приповедања; Димитрије Коканов,
Вилинска прашина; Светозар
 Влајковић, *И невидљиви воли*
ваширомеи.

КЊИГА 49

Миладин Шеварлић, *Антиквар*;
 Стојан Срдић, *Гејшо*; Ана Бујић,
Временска пројекција за Аулиду;
 Стамен Миловановић, *Не илаци*,
Пейра.

КЊИГА 50

Радмила Смиљанић, *Бунар*;
 Јелена Поповић, *Мрки понедељак*;
 Марио Булум, *Шалиер*;
 Горан Јокић, *Иваново ошварење*;
 Ранко Рисојевић, *Јолџаз Давидов*;
 Бранко Брђанин Бајовић,
Недођија.

КЊИГА 51

Игор Бојовић, *Ошћећени*;
 Стојан Срдић, *Микулина женидба*;
 Стамен Миловановић, *Поврајак*;
 Војислав Савић, *Еџекушор*.

КЊИГА 52

Стојан Срдић, *Гојави људи*; Анђео
с веранде; Салон; *Гејшо*.

КЊИГА 53

Милан Јелић, *Ванцаге*; Драгана
 Абрамовић, *Секс за џонетии*;
 Никола Теофиловић, *Последња*
жеља Драгише Недовића;
 Жика Ранковић, *На џушу среће*

КЊИГА 54

Стојан Срдић, *Моје дејје*;
 Горана Баланчевић, *Прејлава*;
 Никола Милојевић, *На шраџу*;
 Предраг Црнковић, *Трбухозборци*.

КЊИГА 55

Небојша Пајкић, *Дечко који*
обећава;
 Мирко Демић, *Победници*,
победници;
 Стамен Миловановић, *Сав Србин*;
 Братислав Петковић, *Прича о*
Светјом Сави

КЊИГА 56

Иван Панић, *Сократиов*
шесјаменит, *Бол-Болен (Ада на*
Реци Дубокој), *Одвратна драма*
(Крајка студија једног
карактера), *Магнетии (Црпшии о*
стрпљењу и шрпљењу)

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-2

821.163.41.09-2 Срдић С.

САВРЕМЕНА српска драма / [главни уредник Биљана Остојић]. -
Београд : Удружење драмских писаца Србије : Позориште “Модерна
гаража”, 2019 (Параћин : Графореklam). - 280 стр. : ауторова слика;
20 cm. - (Едиција Савремена српска драма ; књ. 57)

Тираж 300. - Стр. 277-280: Стојан Срдић као радио-драмски аутор /
Рашко В. Јовановић. - Белешка о аутору: стр. 275-276. -
Библиографски подаци о изведеним радио драмама: стр. 273-274. -
Садржај: Бујица ; Магла ; Сахрана ; Игра ; Ћопави људи ; Максим
Црнојевић ; Зимска башта ; Ученице ; Исус ; Тишине Косова ;
Сеобе ; Глуво коло

ISBN 978-86-85501-56-2 (УДПС)

а) Срдић, Стојан (1950-) — Дrame

COBISS.SR-ID 282157580

